

UNIVERSITY OF ALBERTA LIBRARY

0 0000 3807 492

Юліан Стечишин

ІСТОРІЯ
ПОСЕЛЕННЯ УКРАЇНЦІВ
У КАНАДІ

Ю. Стечишин – ІСТОРІЯ ПОСЕЛЕННЯ УКРАЇНЦІВ У КАНАДІ

FC
106
U5
S8
1975

EX LIBRIS
UNIVERSITATIS
ALBERTIANÆ

**ІСТОРІЯ ПОСЕЛЕННЯ УКРАЇНЦІВ
У КАНАДІ**

Julian Stechishin

**HISTORY OF UKRAINIAN SETTLEMENTS
IN CANADA**

Published by
UKRAINIAN SELF-RELIANCE LEAGUE

Edmonton, Alta.

1975

Canada

Юліян Стечишин

**ІСТОРИЯ ПОСЕЛЕННЯ УКРАЇНЦІВ
У КАНАДІ**

Видання
СОЮЗУ УКРАЇНЦІВ САМОСТІЙНИКІВ

Едмонтон, Алта.

1975

Канада

УСІ ПРАВА ЗАСТЕРЕЖЕНІ.

Перший наклад — 1975

Printed by Trident Press Ltd., Winnipeg, Man., Canada

LIBRARY
UNIVERSITY OF ALBERTA

ПЕРЕДМОВА

З ініціативи Союзу Українців Самостійників заплановано написання і видання Історії Поселення Українців у Канаді. До написання її заангажовано (сьогодні вже покійного) Юліана Стечишина і приступлено до створення фінансової бази. Видання цього тому треба зевдячувати щедрим грошовим пожертвам членів і прихильників складових організацій Союзу Українців Канади (СУС).

У своїй праці автор поставив собі завдання написати ґрунтовну "Історію поселення українців у Канаді" з відповідним наświetленням суспільно - культурного розвитку і церковних проблем та відносин, подій яких відбувалися на його очах як співучасника, а в багатьох випадках як співтворця. Маючи особливе замишування до історії, він роками напопадливо призбирував різні джерельні довідкові матеріали про життя українців у Канаді, критично їх досліджував, шукав за історичною правдою, а при тому невпинно стежив за ще невикритими історичними інформаціями, що деколи випадково виникають в процесі розшуків.

Як активний громадський діяч, Юліан Стечишин відвідував українські околиці скрізь у Канаді і мав широке знайомство з українськими піонерами. Він відбував з ними спеціальні зустрічі, записував їх переживання, призбирував спомини бувших учителів і громадських діячів з раннього періоду поселення українців у Канаді. Зокрема його збірка матеріалів на церковні теми, що його особливо цікавили, дуже велика і включає рідкісні унікати. Залишив він і незакінчений рукопис про церковні відносини.

Несподівана смерть 24 лютого 1971 року захопила Юліана Стечишина в самім розгарі його праці. Він не

встиг зреалізувати свого задуму й охопив тільки першу частину, перший том, запланованої ним праці. Він мав в пляні деякі розділи цієї написаної праці розширити й доповнити новішими даними, але не встиг цього зробити. Увесь багатющій матеріал, що він роками прибирував, остався в його архівах невикористаним і чекає ще свого автора. Залишив він також немало матеріалу в рукописах, що потребує ще упорядкування й викінчення.

Уважаю потрібним згадати, що Юліян Стечишин похвально висловлювався про магістра Олександра Роїка відносно його дослідної і технічної допомоги 1969 року в частині цієї праці, що покриває період перед масовою українською імміграцією.

Після смерті Юліяна Стечишина мені прийшлося упорядковувати його рукопис — переписати більшість розділів, перевірити певні частини і доповнити деякі прогалини в окремих уступах, які сам автор мав намір виповнити, але не встиг того зробити. Далі, треба було опрацювати бібліографію, показник і підшукати відповідні ілюстрації.

Щиро дякую всім, хто допоміг мені привести цю працю до повного викінчення. Особливу подяку складаю о. прот. Григорієві Удодові за написання біографії автора, за мовну й правописну перевірку тексту, за добрі поради й критичні зауваги. Дякую О. Роїкові за перевірку одного розділу. За виготовлення мап українських поселень дякую проф. А. Михайленкові.

Савеля Стечишин

ЮЛІАН В. СТЕЧИШИН

1895 — 1971

Юліан Васильович Стечишин народився 30 червня 1895 року в с. Глещаві Тереховлянського повіту в Галичині в родині селянина Василя Стечишина. Родина Стечишиних була велика: двоє дітей було від першого шлюбу Василя і семеро від другого. В той же час Василь не був заможним селянином, хоч завдяки своїм природним здібностям і військовій службі в австрійській армії він до-

сконало володів п'ятьма мовами, був людиною письменною і користувався загальною пошаною своїх односельчан. Від 1890 року Василь Стечишин займав у селі становище вїйта (сільського голови) аж до своєї трагічної смерті у 1900 році в наслідок пожежі в селі.

Незважаючи на те, що батько Юліяна не міг дати своїм дітям матеріального достатку, він дав їм щось значно більшого: любов до освіти, бажання постійно вдосконалювати себе, відповідальність відносно громадських справ і глибоке почуття самопошани.

Після трагічної смерті батька, вся відповідальність за долю дітей лягла на плечі матері Юліяна. Початкову освіту здобував Юліян у своєму рідному селі, якої одначе не закінчив з принципових причин — він не хотів ходити до школи, де вчителем був поляк. Та незважаючи на це, Юліян надолужував свою освіту читанням книжок з бібліотеки місцевого пароха о. Петра Єзерського, якому властиво й завдячує своє виховання в українському патріотичному дусі.

Коли два старші брати Юліяна, Мирослав і Михайло, виїхали до Канади шукати кращої долі, незабаром вслід за ними 1910 року вирушив у світ і 15-літній Юліян. В Канаді протягом року працював складачем в часописі, який редагував його брат Мирослав та навчався англійської мови, а в 1911 році вже був настільки підготовлений, що вступає на науку до Брендонської учительської семінарії, яку з успіхом закінчує у 1915 році з учительським дипломом. Упродовж наступних трьох років Юліян учителює в різних українських околицях Манітоби й Саскачевану, одночасно пильно працює над своєю освітою. Після закінчення середньої освіти він восени 1917 року вписується на Саскачеванський університет, який закінчує з великим успіхом у 1921 році. В часі своїх студій Юліян проживав в Інституті ім. Петра Могили в Саскатуні, де брав найактивнішу участь в студентському, загально-громадському й церковному житті. Саме на час перебування Юліяна на студіях у Саскачеванському університеті припадає велика подія відродження

Української Греко-Православної Церкви в Канаді і в цьому відродженні Юліян разом зі своїм братом Михайлом та іншими основоположниками відродження брав активну участь. Ще будучи студентом, Юліян виконував обов'язки заступника Ректора Інституту, а від 1921 року був покликаний дирекцією на становище Ректора. За час його урядування Інститут піднісся на найкращу виховавчу установу українців в Канаді. Він дійсно став вогнищем українського національного й християнського православного виховання. Завдяки Інституту під проводом Юліяна Стечишина ідеї відродження Української Греко-Православної Церкви в Канаді та ідеї Союзу Українців Самостійників широко розлилися по всій Канаді, захопивши собою українські народні маси.

У 1921 році Юліян Стечишин одружився з вихованкою Інституту Савелею Вавринюк, яка стала не лише доброю дружиною, але й помічницею в багатогранній науковій, громадській і церковній діяльності Юліяна. Подружжя мало трьох дітей: Анатолій, Мирон і Зеня — всі троє примірно виховані в українському християнському дусі.

Від 1929 року Юліян Стечишин студіював право в Саскачеванському університеті, яке закінчив у 1931 році зі ступенем Бакалавра Права, після чого ще два роки був Ректором Інституту ім. Петра Могили. У 1934 році вступає Юліян на практику права, де й працював до кінця свого життя. Однак право, чи адвокатура, для нього було, так би мовити, другорядним ділом. Його головне замилування в житті було служити своєму народові і він виконував цю службу в багатьох різних ділянках: на церковній ниві, на загально-громадській, на освітній та науковій. Ще будучи студентом і вихованцем Інституту, Юліян був активним організатором студентського гуртка "Каменярі" і співредактором студентського журналу "Каменярі". З-під його пера вишло багато праць на виховні й загально-народні справи. Тоді ж таки виявилася його активна праця як диригента церковного й народного хорів. Пізніше завдяки його старанням була

розучена й відправлена перша Служба Божа українською мовою в Канаді 1922 року, а саме в Саскатунській Православній Громаді, де Юліян був дяко-диригентом.

В цей же час, коли велася активна організація Української Греко-Православної Церкви в Канаді, Юліян пише багато статей в українській пресі на оборону Рідної Церкви, виголошує сотні відчитів на різні теми нашого національного і церковного життя, провадить організацію громад і виховних установ. Він був одним з основоположників Союзу Українців Самостійників у 1927 році. В роках 1940 - 1942 і 1952 - 1958 Юліян Стечишин був головою цієї організації, а в 1958 р. став почесним головою. В час другої світової війни Юліян Стечишин був одним з активних організаторів Комітету Українців Канади, а в місцевому саскатунському відділі був довголітнім діючим, а пізніше почесним головою. Не менше заслужився Юліян Стечишин на церковному полі українців Канади. Ще від 1921 року він був через довгий час секретарем Українського Греко-Православного Братства, яке фактично несло на собі увесь тягар організації Церкви і її громад. Від 1951 року до своєї смерти був довголітнім членом Консисторії УГПЦК, відстоюючи постійно основні принципи її життя й діяльності.

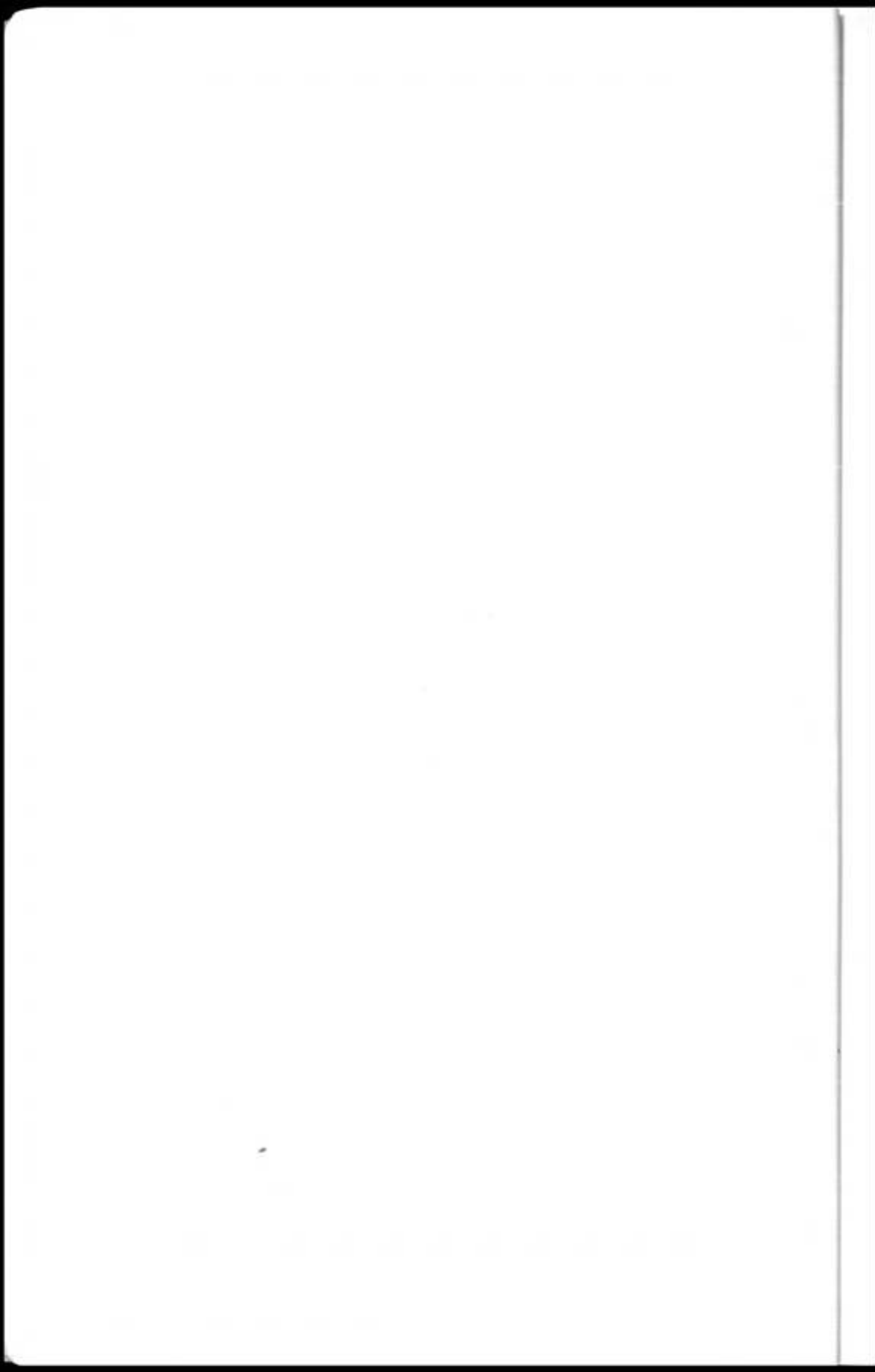
Та все ж таки чи не найбільше прислужився Юліян Стечишин українській громаді в Канаді, як і у вільному світі взагалі своєю науковою працею. Він був тим першим піонером, який написав загально-відому "Граматичку Української Мови" для вжитку англо-мовних студентів і ця книга широко вживається у вищих і середніх школах Канади й ЗСА. Другою капітальною науковою працею Юліяна Стечишина була "Ювілейна Книга Інституту ім. Петра Могили в Саскатуні". Ця праця була свого роду першою історією українського зорганізованого життя в Канаді.

Третьою, передсмертною, його науковою працею являється пропонована "Історія Українців Канади", над якою Юліян Стечишин працював до кінця свого життя, призбираючи багато потрібних першоджерельних мате-

ріялів. На жаль, передчасна смерть 24 лютого 1971 року не дала змогу повністю опрацювати всі зібрані матеріали. Все ж таки те, що опрацьоване, ляже великим вкладом в скарбницю української науки в Канаді і в світі.

Підсумовуючи великий, трудолюбивий і такий плідний шлях Юліяна Стечишина, проф. К. Андрусинин сказав у своєму слові: "Його життя було благословенням для нас українців на цій землі!" Вищої оцінки життю й діяльності Юліяна Стечишина автора "Історії Українців Канади" — годі дати, ніж оцінка другого науковця основоположника Славістичного Відділу Саскачеванського університету.

Прот. Григорій Удод

І. ПЕРЕДІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІМІГРАЦІЇ В КАНАДІ

КІЛЬКІСТЬ УКРАЇЦІВ У КАНАДІ

Хоч українці належать до майже найпізніших поселенців Канади, то на підставі державної статистики з 1961 р.¹ вони становлять четверту найбільшу національну (етнічну) групу цієї країни. Англосаксонці займають перше місце, французи — друге, німці — третє, а українці — четверте. В Західній Канаді вони займають третє місце. Тут французи опинились на четвертому місці.

Однак тут вже треба ствердити, що в пізніших 1960-их роках, по появі статистики з 1961 р., коли українська іміграція до Канади майже припинилася, а італійська сильно збільшилася, то українці в цілій Канаді уступили своє четверте місце італійцям,² хоч у Західній Канаді таки затримали своє третє місце.

Хто ж ті українці і звідки вони прибули до Канади, коли про них до першої світової війни світ майже не чув, коли України не було на мапах світу і коли вони, приїжджаючи до Канади на самих початках, не називалися українцями?

Ці питання вимагають хоч короткого огляду історії українського народу.

¹ Державний перепис населення Канади з 1961 р. подає такі дані: англосаксонців було 7,996,669, французів 5,540,346, німців 1,049,559, а українців 473,337. Той самий перепис подає, що в трьох західних провінціях Канади англосаксонців було 1,371,682, німців — 434,369, українців — 290,146, а французів — 227,079.

² "The Canadian Magazine", Nov. 8, 1969, pp. 1-5.

ОГЛЯД ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Київська держава — Русь

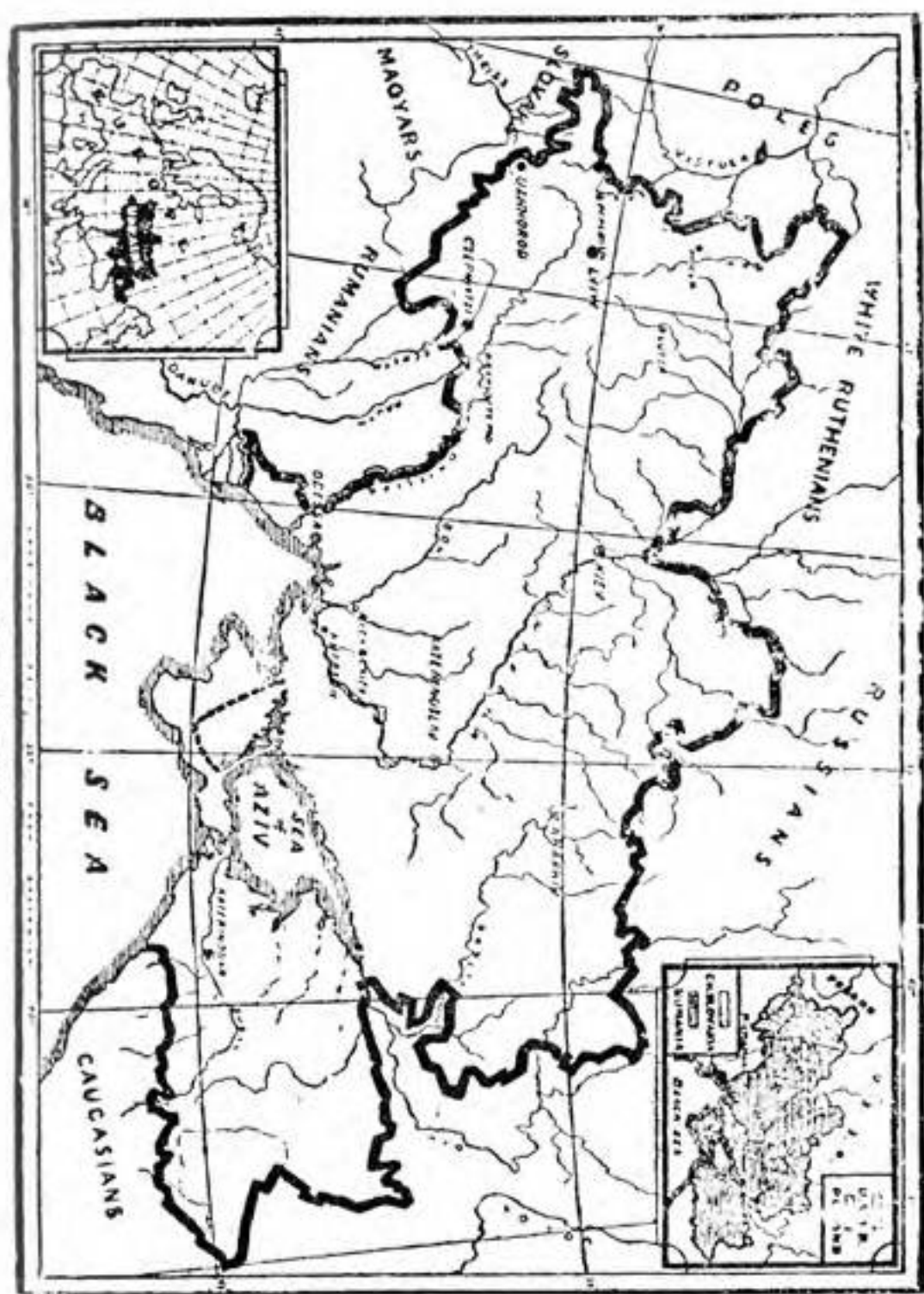
Українці — це одні з найдавніших слов'янських народів у східній Європі, який жив на північній стороні від Чорного моря по обох боках рік Дніпра та Дністра і який мав свою державу, що називалася Русь (не Росія), зі столицею Києвом. Київ був найстаршим містом у східній Європі і осередком торгівлі між північчю та півднем,³ і між західною Європою та далеким Сходом. Тут сходилися торговельні шляхи з Балтійського моря до Чорного і Греції, або як звичайно говориться — “зі Скандинавії до Візантії”. Київ був також осередком торгівлі між західною Європою та Сходом (ріками Прип'яттю та Бугом), а крім цього через державу Русь переходив сухопутний торговельний шлях із західної Європи до Каспійського моря, Індії та Китаю.

Початки Руської держави — давні. Історики кажуть, що ті початки сягають VI віку, але для нас важливе те, що вона розвинулася до величини майже імперії за панування князя Олега (879 - 914), що був сучасником англійського короля Альфреда Великого, який тільки почав організувати державу в Англії. Вже 907 і 914 рр. появилися писані договори між цією Руською державою і Царгородом (Константинополем).

Князь Володимир Великий (972 - 1015) поширив границі своєї держави на всі східнослов'янські племена, а для забезпечення торгівлі, посунув границі поза межі слов'янських племен (Див. мапу Русі з X і XI вв.). Власне за Володимира Великого ця держава сягала від Чорного моря на півдні до Балтійського на півночі, а від рік Буга й Сяну на заході до західного коліна Волги на сході. Джерела Волги й Оки також були в цій державі. Була це найбільша держава в тодішній Європі.

³ Цей торговельний шлях зі Скандинавії до Візантії йшов з Балтійського моря рікою Невною до Ладозького озера, тоді на південь рікою Волхвою до Ільменського озера, а далі рікою Ловать до її джерела, з потім переправою до Дніпра, а Дніпром до Чорного моря і до Греції та Середземного моря.

Mapa України

Володимир Великий запровадив християнство у своїй державі 988 р. з Греції, а одружившись з Анною, сестрою грецького імператора (Василя II), він нав'язав тісний контакт з Грецією, що уважалася тоді найбільш культурною країною в світі. Український історик Іван Крип'якевич ось що пише про значення запровадження християнства на Русі:

“По заведенню християнства на Україну прийшло багато грецьких духовних, учителів, ремісників, купців. Зв'язки з Царгородом удержувались постійно. Грецька культура, яка вже й давніше була відома на Україні, ширилася тепер швидко в різних напрямках. Грецька була релігія та обряди, література, школа та мистецтво. В архітектурі панує з того часу багато віків так званий візантійський стиль; малярство та різьбарство також знаходяться під грецьким впливом. Візантійська культура стояла тоді дуже високо, — Царгород був іще продовжником традицій старого Риму. Україна дістала вищу культуру з першого джерела, ввійшла в тісний зв'язок з античним світом. Українська культура того часу рівнялася вповні тодішній німецькій, і стояла вище від культури західних Словян, Чехів та Поляків”.⁴

По смерті Володимира Великого володарем могутньої держави став його син Ярослав Мудрий (1019 - 1054). Цей князь ще більше скріпив силу своєї держави і підніс її славу.

Він запровадив законодавство, впорядкувавши збірник законів (“Руська Правда”), яким заведено порядок в управі і суді. Ця “Руська Правда” служила не тільки для тодішньої держави, але й стала основою права й суду на цілі наступні століття. Навіть литовці, які пізніше завоювали частину України, користувалися цими законами. Цією збіркою законів Ярослав Мудрий випередив Англію, де король Іван (John) тільки під натиском баронів (під проводом Сімона де Монтфорта) дав своєму народові деяку цивільну і політичну свободу (Магна Карта, 1215 року).

⁴ Іван Крип'якевич, “Огляд Історії України”, Київ - Львів - Відень. Р. Б. 1919. Видавництво “Вернигора”, стор. 10.

один літопис, "сам до книг прикладався, часто читав вдень і вночі", і присвятив великі зусилля, щоб поширити освіту між своїм народом.

Історик Грушевський каже, що князь Ярослав "став одним з найбільших володарів тодішньої Європи і стояв в близьких і союзних зносинах з різними володарями".⁵ Самий Ярослав був одружений з Інгігердою, дочкою шведського короля Оляфа. Три сини Ярослава були одружені з німкенями визначних родів. Одна дочка Ярослава (Єлисавета) одружилася 1044 р. з норвезьким королем Гарольдом Гардрадою (Сміливим), що пізніше став королем Норвегії і пробував завоювати Англію, але загинув у битві під Стемфордом (1066 р.). Друга дочка Анастасія вийшла за угорського короля Андрія (1046 року), а третя — Анна — за французького короля Генрика I (1051 р.). Історія Анни цікава тим, що по смерті свого чоловіка (1060 р.) вона стала регенткою (першою жінкою, що таке становище зайняла у Франції) свого малолітнього сина Филипа I. Вона підписувалася на різних документах як королева — "Анна Раїна". Історик Наталія Полонська-Василенко каже, що "збереглися підписи її на багатьох документах слов'янською мовою — кирилицею, чи латиною; цей підпис оточують хрести (хрестики, Ю. С.), які ставили замість підпису неписьменні французькі барони, вищі васалі Франції".⁶

Подібні зв'язки з європейськими королівськими родинами підтримував князь Всеволод I (1079 - 1093), син Ярослава. Одна його дочка була одружена з римським імператором Генриком IV, а син Володимир, знаний як Володимир Мономах (1113 - 1125), одружився з Гітою, дочкою англійського короля Гарольда II, що загинув

⁵ Михайло Грушевський. "Ілюстрована Історія України", Київ - Львів, 1912, стор. 99.

⁶ Наталія Полонська-Василенко, "Визначні жінки України", Вінніпег — 1969 — Мюнхен. Накладом Союзу Українок Канади, з Фундації ім. Наталії Кобринської, стор. 62 - 64. Авторка також каже, що Анна, повдовівши, вийшла заміж за одного французького васала, що покинув був свою жінку, але під натиском пани повернувся до своєї першої жінки, а та, згадуючи про свою суперницю Анну, писала, що королева Ганна — "найчарівливіша, найкраща серед жінок Франції". Стор. 64.

у війні з Вільгельмом Завойовником. Цікаво, що англійська династично-родовідна книга "Дебрет" проголосила 1966 р., що теперішня англійська королева Єлисавета II — це нащадок з 31-го покоління київського князя Володимира Мономаха і короля Гарольда II.⁷

Ці родинні зв'язки київських князів з європейськими королівськими родинами безумовно вказують на силу і значення київської держави та високій культурний рівень її провідників.⁸

Занепад Русі

Але та київська держава не довго вдержалася. Хоч вона була і сильна і славна та дуже багата — своїм багатством Європу дивувала, і хоч вона складалася в великій більшості зі східно-слов'янських племен, які можна було об'єднати в один моноліт відповідною і сильною центральною владою та культурним життям, а головно однією церквою, — то так не сталося. Ті розкинені племена не були однакові. Вони жили й розвивалися в різних відмінних умовах — географічних, економічних та місцевих етнічно-культурних, і тому при кожному ослабленні центральної влади вони відхилялися від того центру і творили з себе відмінні групи. Поки Русь була сильною поки контролювала торгівлю Дніпром, з якої ті племена користали, то їх етнічно-культурні тенденції відхилитися від цієї держави притихали, але, коли азійські орди, наприклад половці, запанували над Дніпром при Чорному морі, і торгівля підупала, а тим самим економічні користі зменшилися, тоді етнічно-культурні сили

⁷ Paul Yuzyk, "Ukrainian Canadians: Their Place and Role in Canadian Life", Published by Ukrainian Business and Professional Federation Toronto, 1967. Передова сторінка.

Див. також: Bedwin Sands, "The Ukraine: Reprint of a Lecture delivered on Ukrainian History and Present-Day Political Problems", London, Francis Griffiths, . . . , 1914, p. 25.

⁸ Читач, зацікавлений родинними зв'язками київської Русі з чужоземними королівськими родинами, знайде цікавою книжечку: Natalia Polonska-Vasylenko, "Ukraine-Rus and Western Europe in 10th-13th Centuries", publ. by the Association of Ukrainians in Great Britain, London, 1964.

тих племен перемагали і підсилювали тенденцію відчужитися від осередку держави.⁹

До цього творення нових груп, до цього відчуження, а тим самим до децентралізації і занепаду причинився найславніший князь Русі — Ярослав Мудрий. В його часі всі великі держави в Європі переживали внутрішні кризи. Візантія переживала внутрішню боротьбу. Франція щойно підіймалася з занепаду витвореного боротьбою між різними претендентами на королівський престіл, а Німеччина вступала в період поділу. У Франції і Німеччині панував феодалний лад, при якому васалі присягали на вірність своєму володареві, який мав ще й папський авторитет, а помімо того ті васалі воювали зі своїми володарями. А в Русі не було феодалізму. Тут удільні князі не складали присяги підлеглості головному київському князеві. Їх зобов'язувало тільки моральне, а не законне право, підчинятися тому головному князеві, отже тут було менше перешкод підлеглим князям виступати проти головного київського князя. Та помімо того князь Ярослав Мудрий поділив державу поміж своїх синів тільки з моральною умовою, що всі вони, як удільні князі, повинні підлягати головному, київському князеві.

Ця система наслідства скоро показалася дуже шкідливою, бо з бігом часу могутня держава — Русь — розбилася на цілий ряд малих, безсильних князівств. В додатку, кожний більше амбітний князь хотів бути головним, — київським, а щоб ним стати, то мусів те київське князівство завоювати, покликаючи собі до помочі або інших невдоволених князів, або сусідів (поляків, мадярів, литовців), а навіть азійські орди — половців.

Половці, знані також як кипчаки або кумани — це тюркський кочовий народ, який прийшов з Азії на українські степи в другій половині XI віку, коло 1061 р. Як кочовики, половці займалися скотарством і військовою здобиччю. Вони безнастанно нападали на Русь, головню на Переяславщину та Київщину, пустошили ці землі,

⁹ Микола Чубатий, "Княжа Русь - Україна та виникнення трьох східнослов'янських націй", Нью-Йорк - Париж, Видання Організації Оборони Чотирьох Свобід України, 1964, стор. 48.

грабували їх і забирали в полон людей. Київські князі — між ними: Володимир Мономах (1113-1125) і Мстислав (1167-1169) пробували приднати деяких удільних руських князів до боротьби з цією ордою і, справді, вони були присмирили її на якийсь час, але боротьба з половцями не причинялася до скріплення держави, а радше до її ослаблення.

Початки московського народу

Саме тоді, як князі південної Русі провадили боротьбу з половцями і між собою, на півночі організувався новий ворог, дещо свого походження. Над горішньою Волгою і Окою, в неслов'янській території, хоч прилученій до Руської держави збройною силою, проживали фінські племена веси, мери і муроми, а також і мордов'яни. Були це люди, як каже Крип'якевич, "поганської віри з нерозвинutoю культурою".⁹ На південний захід від цих фінських племен жило східнослов'янське плем'я в'ятичі і кривичі, а на північний захід — словени. Посуваючись на схід між фінські племена, слов'яни заводили там християнство і перемішувалися з ними. Ці племена, приймаючи християнство, затрачували свою народність і поступово зливалися зі слов'янами і так там творилася "нова вітка слов'яно-руських земель: Суздаль, Володимир над Клязмою, а пізніше Москва, що дали почин московському народови".¹⁰

Цей суздальський чи московський нарід був значно відмінний від антських слов'ян, — слов'ян Київщини, Переяславщини і взагалі тих слов'ян, що дали початок Руській державі. Він мав не тільки відмінні фізичні та духові прикмети, але мав відмінні погляди на християнство та на устрій держави. Він був прилучений до Київської держави — Русі, але весь час виявляв нехіль належати до неї і признавав над собою зверхність хозарів, аж поки руські князі не розбили їх 967 р. Руські князі мусіли кіль-

⁹ Іван Крип'якевич, *цит. праця*, стор. 18.

¹⁰ Микола Костомарів, "Історія України в життєписах визначніших її діячів", у Львові, 1918. Накладом Наукового Товариства ім. Шевченка, стор. 75.

ка разів їх приборкувати, а коли пізніше на степах південної Русі появилися половці і руські князі з ними воювали, то цей московський нарід прийняв їх за своїх найближчих союзників.

Самий сұздальський князь Юрій Довгорукій був одружений з половчанкою. Коли Київ став виснажений боротьбою, на нього напав Юрій і осівся в ньому, але по його смерті 1157 р. кияни повбивали всіх сұздальців, катрим Юрій припоручив управу краю, бо, як каже Костомарів, "київляни гледіли на князя Юрія як на чуже володарство".¹¹

Син Юрія — Андрій Боголюбський поставив справу ясніше. Він вирішив будувати свою державу на півночі, підкоряючи під свою владу і інші сусідні племена, і саму Русь. Тому 1169 р. вирудився зі своїми сұздальськими військами на Київ і немилосердно знищив його. Про цей напад Крип'якевич пише так:

"Андрій Боголюбський напав на Київ, знищив його по варварськи, забираючи всі коштовні річі до своїх московських земель. Напад та руйнування було уряджене зі свідомою метою, — знищити давній центр культури й дати перевагу північним, московським землям над південними, українськими. З того часу Київ не міг уже піднятися до давньої могутності".¹²

Знищивши Київ, Андрій повернувся до своєї столиці — Володимира над Клязмою, — залишаючи в Києві свого брата Гліба, але Гліб там довго не втримався. Через дальші княжі борні за київський престіл, Київ переходив з рук до рук, часто при допомозі половців. Заклики до удільних князів, щоб об'єднатися проти половців, залишалися часто без великого успіху, бо держава вже тоді розкладалася на три окремі народи: північно-східна на московський, північно-західна на білоруський, а південна на український.

Боротьба з половцями залишила дві важливі пам'ятки для історії українського народу: 1) 1185 р. Новгород-Сіверський князь Ігор зі своїм братом Всеволодом ви-

¹¹ Микола Костомарів, цит. праця, стор. 75.

¹² Іван Крип'якевич, цит. праця, стор. 18.

бралися в похід проти половців, але були розгромлені, а самий Ігор опинився в половецькому полоні. Цю битву описав невідомий очевидець в лицарсько-героїчному епосі п. н. "Слово о полку Ігоря" і ця праця вважається дорогоцінним та унікальним літературним твором — оригінальною перлиною й прикрасою не тільки доби княжої Русі-України, але й усамітненим твором того роду середньовічної поезії в європейській літературі,¹³ рівняючись своєю мистецькою вартістю з такими мистецькими творами західно-європейської літератури, як французькою "Піснею про Ролянда" з XI-го сторіччя, німецькою "Піснею про Нібелюнгів" з кінця XII-го сторіччя та "Кентерберійськими оповіданнями" англійського поета Чосера з кінця XIV-го сторіччя.¹⁴

Цей героїчний епос княжої Русі-України наслідували на півночі в Псковській і Суздальській землі і таким чином постала московська повість "Задонщина" в 14-15 сторіччі, але ця переробка (і наслідування) являється дуже невдалою.¹⁵ 2) Похід князя Ігоря на половців є також записаний в Іпатієвому літописі і там перший раз згадується слово "Україна" замість "Руси". Учені роблять з цього висновок, що український нарід уже в другій половині XII віку, якщо не раніше, називав свої землі або "Русь" або "Україна".¹⁶

Продовження традицій "Київської Русі" на Волині та в Галичині і напад татарів

Хоч Київське князівство підупадало, то традиція Русі, а властиво вже Русі-України, продовжувалася в Галичині і на Волині до 1340 р., значить около 170 років по зруйнуванні Києва суздальським князем Андрієм Бо-

¹³ Дмитро Чижевський, "Історія Української Літератури", Нью-Йорк, Українська Вільна Академія Наук, 1956, стор. 196.

¹⁴ Yar Slavutych, "Conversational Ukrainian", II, Edmonton - Winnipeg, Gateway Publishers Ltd., 1960, pp. 446 - 447.

¹⁵ Дмитро Чижевський, цит. праця, стор. 182, 197.

¹⁶ Митрополит Іларіон (Іван Огієнко), "Слово про Ігорів Похід", Видання Товариства "Волинь", Вінніпег, 1967, вид. друге, стор. 135, 136.

Диви також: Іван Холмський, "Історія України", Накладом Наукового Товариства ім. Шевченка, Мюнхен, 1949, стор. 116.

голюбським 1169 р. Уже галицький князь Ярослав Осмомисл (1152 - 1187) розбудував своє князівство на поважну державу, поширивши її границі на південний схід — на Поділля і Молдавію, аж до гирла Дунаю,¹⁷ де наслідник Ярослава заснував місто Малий Галич (теперішній Галац). Волинський князь Роман Великий (1199-1205) об'єднав Волинь з Галичиною і майже всі українські князівства, а його син Данило (1205 - 1264) (який став королем у 1253 р.) прилучив до своєї Галицько-Волинської держави навіть Київ.

Саме тоді, як Данило розбудував і скріплював свою державу, на українські землі напав 1240 р. новий ворог — татари, монгольська орда, під командою Батия, нащадка страшного Джінгісхана. У своєму поході на захід татари насамперед розбили половців, тоді подалися на північ, де опанували сұздальсько-московські князівства, а 1240 р. напали на Україну. Опанувавши Чернігівщину і Переяславщину, вони жорстоким способом завоювали Київ, Володимир Волинський і Галич, та посунулися на Польщу, Мадярщину (Угорщину), Сербію та Болгарію.

Та хоч як жорстокі були татари в завоюванні нових чужих земель і в поборюванні опозиції до себе, то вони, опанувавши певну територію, не вмшувалися дуже у внутрішні, політичні та релігійні справи. Вони навіть заслуговують собі на окрему увагу тим, що не нищили християнських церков. "Вони поважали чужу віру, кажучи, що усяка віра веде до Бога: як пальці на одній руді усі однакові для чоловіка, так і віри, хоч і різні, усі однакові за-для Бога".¹⁸

Татари вдоволялися, коли підбиті князі склали лъояльність їхньому ханові і допомагали йому збирати податки від народу. Крім того князі могли продовжувати свою роботу, а навіть продовжувати війни між собою та з сусідами мадярами, поляками чи литовцями. Ось так

¹⁷ Там же, стор. 71.

¹⁸ Микола Аркас, "Історія України", третє видання, Київ - Ляйпціг, Укр. Накладня, Коломия — Галицька Накладня, Winnipeg, Man., Ukrainian Publishing, 1920, стор. 129.

король Данило, хоч і визнав татарську зверхність над собою, проте поширив своє князівство від Києва аж до Висли, а на півночі підбив білоруські та литовські племена. Щобільше, одруживши свого сина Романа з австрійською дідичкою Гертрудою (1252 р.), він вирядив його з військом до Відня кандидувати на престіл Австрії.¹⁹ (Ця кандидатура закінчилася невдачею). Інший син Данила — Лев (1264-1301) прилучив ще й українське Закарпаття і цим зробив свою державу найбільшою в цілій історії Галицько-Волинської держави, яка "утрималася в непорушному стані майже ціле сторіччя",²⁰ і була "наймогутнішою від усіх держав тодішньої східної Європи".²¹

Але й ця держава не вдержалася. З початком XIV віку, а точніше 1340 р., королівська династія, що видала таких сильних володарів як Роман, Данило, Лев і Юрій I, вимерла. Їхнім наслідникам не вдалося затримати влади в державі, в якій і боярська олігархія старалася ослабити міцну владу своїх королів, і над якою хотіли панувати і поляки, і мадяри, і литовці. Держава розпалася. Закарпатська Русь залишилася при Мадярщині, Галичина опинилася під Польщею, а Волинь з Подніпров'ям — під Литвою.

Характеристика і значення Галицько-Волинської Держави

Хоч ця Галицько-Волинська Держава не вдержалася і розпалася, то вона все ж таки відіграла дуже велику роль в історії українського народу. Вона, в першій мірі, складалася з етнографічних земель українського народу, що раніше лягли в основу Київської держави і тому, під оглядом етнічним, мала чисто український характер.²² Крім цього вона стала спадкоємцем високо розви-

¹⁹ Омелян Терлецький, "Історія Української Держави", Накладом Фонду "Учітеся, брати мої", Львів, 1923, стор. 134.

²⁰ Іван Холмський, цит. праця, стор. 81.

²¹ Омелян Терлецький, цит. праця, стор. 140.

²² Омелян Терлецький, цит. праця, стор. 150.

неного київського культурного життя, яке в ній далі розвивалося навіть по упадку Галицько-Волинської Держави. Наприклад литовці, — завойовники українських земель, — навіть були прийняли українську мову за державну мову, а “Руська Правда” була якийсь час законом, а пізніше на її основі зложено “Литовський Статут”, — новий збірник законів у литовській державі.

Взагалі, Галицько-Волинська Держава, оперта й розвинена на чисто етнографічних українських землях, на національно (етнічно) спорідненому народі, на київській культурі, пішла своїм природним шляхом розвою українського народу, а суздальське, володимирське і московське князівства, оперті на чужих етнографічних землях (крім одинокого чисто слов'янського племені в'ятичів, що повністю влилося в субстрат московсько-російського народу), на етнічно чужих племенах, свідомо відокремлені від полудневої київської культури, довгий час під пануванням сильніших татар і перемішувані з ними, розвивалися й розвинулися на зовсім відмінний нарід, з іншими фізичними й духовими прикметами, як це схарактеризував Костомарів.

Факт відмінності московського народу від українського признають навіть російські історики та інші діячі російської культури. Ключевський, наприклад, каже: “Треба признати деяку участь фінського племені у зформуванні антропологічного типу великоруса. Наша великоруська фізіномія не зовсім точно передає загальнослов'янські риси...”²³. Він також признає, що фінські впливи змінили й “русську мову”. Те саме потверджує й Платонов, а Покровський висловлюється так: “Великорусь побудована на кістках інородців, і в жилах теперішніх великорусів тече принаймні 80% фінської крові”.²⁴ Ще ясніше характеризує Московську Русь російський письменник Алексей Толстой, порівнюючи ментальність тієї Русі з ментальністю давньої Київської Русі (тепер України), кажучи:

²³ Подано за Дмитром Дорошенком, “Нарис Історії України”, том I, Варшава, Український Науковий Інститут у Варшаві, 1932, стор. 66.

²⁴ Там же, стор. 67.

“Одна Русь має своє коріння в універсальній, принаймні в європейській культурі. У цієї Русі ідею добра, чести і свободи розуміється так, як на Заході. Але є ще й друга Русь, Русь темних лісів, Русь тайги, тваринна Русь, фанатична Русь, монгольсько-татарська Русь. Ця друга Русь зробила деспотизм та фанатизм своїм ідеалом . . . Київська Русь була частиною Європи, Москва довго залишалась негациєю Європи”.²⁵

Українські землі під Польщею і Литвою

Як вже було згадано раніше, по упадку Галицько-Волинської Держави Галичина опинилася під польським пануванням, а Волинь і Наддніпрянина — під Литвою, яка організувалася в XIII віку в боротьбі з німецьким Орденом (Хрестоносцями) та Галицько-Волинським князівством. Ця порівняльно молода держава, під кермою добрих володарів — Гедиміна (1316-1341), Ольгерда (1345-1377), Вітовта (1392 - 1430), Свитригайла (1430 - 1435), почала дуже скоро розростатися і поширюватися. Поширювалася головню українськими землями, спустошеними татарами. Вже при кінці XIV віку литовці розбили татар, опанували Чорне море і Крим, що став головним татарським осідком, зробивши татар своїми васалами. Вони знову відкрили торговельний шлях до Візантії, а з тим витворили між українцями новий рұх — поселяти свої степи.

Хоч литовців можна вважати завойовниками, то треба пам'ятати, що український нарід майже не ставив їм спротиву. Литовці усували татар з українських степів, і український нарід, який також хотів позбутися татар, навіть радо давав литовцям свою піддержку. Давав її і тому, що литовці були досить зближені до українського народу. Вони були перейняті старою українською культурою, були православні як і українці, їхня аристократія навіть прийняла білорусько-українську мову за свою. Не знаходячи спротиву до себе, вони вважали українців радше союзниками ніж підбитими ворогами. Не дивно, що литовці часто проголошували у своїх документах,

²⁵ Подано за Миколою Чубатим, цит. праця, стор. 100 - 101.

що "старини не рухаємо і новини не вводимо". В наслідок такого литовського ставлення "Українські пани, потомки давніх князів і бояр, мали рівнорядне становище з литвинами... Вони мали свої місця у великокняжій раді і в центральній адміністрації, а у своїх землях держали майже всі вищі становища".²⁶ Литовці залишили місцеву мову урядовою мовою на білоруських та українських землях і залишили українському народові його господарські установи, правні форми і всякі льокальні звички. "На перший погляд видавалося, що литовська держава — це просто продовження давньої української державности".²⁷ Два століття прожиті у великому литовському князівстві, мали позитивне значення в розвитку українського народу, бо хоч національно-політичне життя не могло розвиватись у повних формах і зустрічало різні перешкоди, все таки для розвитку культури і національної свідомости це був щасливий час. "Надбання з часів великого (литовського) князівства залишились для українського народу політичним капіталом також на пізніші часи. Розвитку політичної ідеології не можна розуміти без традицій державности, яку Наддніпрянщина прожила у зв'язках з великим князівством".²⁸

Українські землі під Польщею

Не треба думати, що ці надбання впали, як манна з неба. Їх треба було творити, розвивати, підтримувати і, головню, обороняти. Вже в другій половині 14-го віку, татарська орда розбилася на кілька груп і ті татари, які були над Чорним морем та в Криму, зачали нападати на Україну такою силою, що українське населення мусіло відступати на північ по лінію Черкаси, Канів, Брацлав, Вінниця. З другої сторони, зі заходу, була Польща, яка опанувавши Галичину, почала розростатися і кидала оком на Литву, а головню на українські землі.

²⁶ Іван Холмський, цит. праця, стор. 131.

²⁷ Там же, стор. 123.

²⁸ Там же, стор. 130 - 132.

Правда, Польща не виступала проти сильної Литви збройно. Вона виступала дипломатично і політично. Коли Ядвіга стала польською королевою (1382 р.), поляки постаралися, щоб вона одружилася з литовським князем Ягайлом (1385 р.). Своім подружжям і королівською унією з того ж року, Ягайло, як великий князь Литви, став польським королем, приєднав Литву до Польщі, прийняв католицьку віру і відразу признав боярам - католикам окремі привілеї.

Цим актом Ягайло понизив усіх литовських, українських та білоруських князів і викликав до себе спротив навіть своїх братів — Витовта та Свидригайла, які стали в обороні свого православного становища і в обороні незалежності литовської держави. Їм це вдалося на якийсь час, але поляки даліше просували свої впливи на Литву і вперто намагалися опанувати її з українськими землями.

Використовуючи обставини, які справді вимагали спільного фронту Польщі та Литви проти німецького Ордену (Хрестоносців), польський король Зигмунт Август, нащадок Ягайла, допровадив Литву до такого об'єднання з Польщею (Люблинська Унія 1569 р.), хоч проти волі великого числа литовського і всього українського та білоруського народів. Силою цієї унії сама етнічна Литва ще затримала свої права в новій Польсько-Литовській державі, але українці та білоруси втратили.

Деякі українські землі відразу прилучено до сфери польського панування, а дещо пізніше, по ослабленні литовської сили, майже всі українські землі опинились під Польщею.

Польські королі, ще перед Люблинською унією, роздавали українські землі на Поділлі, на Правобережній, а навіть на Лівобережній Україні, своїм магнатам. По Люблинській унії, Польща почала заводити на тих українських землях свої порядки, якими (тими порядками) насамперед відсунено українську православну шляхту на нижчі становища в державі; в більших містах України заведено т. зв. Магдебурське Право, яке також давало

першенство міщанам — католикам, а на селян, які становили найбільшу верству народу, заведено панщину, з якій вони були позбавлені права державного суду, права приватної власності і права переноситися з одного місця на друге.

Польща не тільки зробила повний наступ на політичне й економічне (господарське) життя українського народу, але ще більший наступ зробила на православну віру, яку вона весь час трактувала гірше ніж татарські хани Батий чи Узбек. Ще король Ягайло, діючи співзвучно з польськими настроями, відібрав 1412 року від православних їхню стару Катедру в Перемишлі, передав її католикам і наказав викинути з її підземель кості там похованих православних бояр. Подібні і дуже численні події відбувалися на українських землях під Польщею, протягом довго часу.

По Люблинській унії, коли Польща опанувала Білорусію і Україну, вона шукала способів якби то знищити у своїй державі православну церкву, яка пов'язувала в одне всі версти українського народу і яка була носієм української культури і національного духа. Помилково чи ні, а для українця тих часів, православна віра була однозначною з українською національністю. Хто виступав проти православної віри, той виступав проти українського народу. Що більше, поляки знали, що та православна віра пов'язувала з Україною останки литовців, які ще не перейшли на католицизм, вона тримала Білорусь разом з Україною, а що найважливіше — пов'язувала ці два народи з православною Московщиною.

Будучи свідомою, що Люблинська унія була накинена українцям і тому їх не зобов'язувала, Польща була оправдана припускати, що українці могли при кожній добрій нагоді влатися до Москви за поміччю, щоби від Польщі відірватися, як це зробив князь Глинський у 1508 році. Польща боялася цього і зовсім оправдано. Польський єпископ Едвард Ліковський, відомий автор про церковні відносини між українцями та поляками, отверто признає, що "Польща так довго не була певна Руси,

як довго лучив її вузол релігійний з Росією. Заходила потреба перетяти той вузол, і то потреба негайна, бо Росія вже 1589 р. відорвалася від Царгороду і створила в себе російський Патріархат, від котрого зовсім природно мали залежати если не зараз, то пізніше, всі руські і словянські народи східнього обряду, отже і русини, що були під польським правлінням . . .”²⁹

“Політичний змісл вимагав відтягнути Русь від православ'я, а тим самим відорвати її від всякої зв'язи з Москвою і Царгородом . . .”³⁰

Цього вимагали й інтереси України, яка мусіла передбачувати, що деспотичні московські князі, які вже почали титулувати себе князями “всеї Русі”, колись захочуть заволодіти Україною. Якби Польща була повела свою політику відповідним способом, то могла б була приєднати українців принаймні як добрих союзників проти Москви. Але Польща тут не шукала союзника. Вона вирішила підкорити українців, перетягти їх на римо-католицьку віру і засимілювати їх, або іншими способами відділити своїх православних від Москви.

Пройняті духом католицького месіянїзму, духом пієланництва заводити “правдиву віру” на сході Європи, поляки під проводом Єзуїтів, пустилися на знищення православ'я у своїй державі. Вони не освідомили собі, що те православ'я — добре воно чи ні, блудне чи ні — було душею українського та білоруського народів і наступ на їх душу, не притягне їх до Польщі, а радше поштовхне їх до Москви, до якої вже деякі вдавалися за поміччю.

Єзуїти, яким вдалося побороти сильний рух протестантизму в Польщі, тепер повернулися проти православ'я. Вони позаводили свої Колегії і школи між православним народом і, як добрі педагоги, виховували право-

²⁹ Ев. Едвард Ліковський, Берестейська Унія (1596), Жовква, накладом читальні українських богословів ім. Маркіяна Шашкевича у Львові. 1916. Стор. 3.

³⁰ Там же стор. 80

славну молодь в такій спосіб, що майже всі їх учні переходили на католицизм, польщилися і перетягали за собою свої родини. В короткім часі єзуїти могли похвалитися значними успіхами, бо поважне число українських та білоруських визначних родин перейшло на римо-католицьку віру, спольщилося і пропало для свого народу.

Але єзуїти не вдоволялися повільним перетягуванням поодиноких княжих і шляхетських родин. Їм ішло про те, щоби відірвати від православ'я маси народу, які вперго трималися своєї віри. Продовжуючи свою проселітичну акцію між княжими та шляхетськими родинами, для мас народу, вони придумали церковну унію — залишити православним їх східній обряд і жонатє духовенство, але підчинити їх під папу римського.³¹

Знаючи, що православна церква управляла собою соборним ладом і на Соборах вирішувала свої справи при участі митрополита, єпископів, духовенства і світських людей, і знаючи, що ніякий собор не підчинить своєї церкви під Рим, поляки вирішили піти "найкоротшим шляхом" — притягнути до унії митрополита і єпископів, а ті вже просунуть унію між духовенство і нарід.

Для поляків цей "найкоротший шлях" виглядав можливим і легким до переведення в життя, бо вони знали, що і король став великим прихильником унії, а всі православні єпископи з митрополитом залежні від нього, бо в Польщі ще від XV ст. ввійшло в звичай, що самий король іменував православного митрополита і єписко-

³¹ Мабуть першу думку про злуку православної церкви з Римом висловив єзуїт Венедикт Гербест, бо він перший видав 1567 р. свою брошуру в цій справі п. з. "Wypisania Drogi" див. "Ювілейна Книга в 300 літні роковини митрополита Іпатія Потія", видана заходом Товариства св. Ап. Павла, Львів, 1914 р., стор. 28.

Дев'ять років пізніше (1576) другий єзуїт Петро Скарга (Пйотр Скарга) з властиво о. Пйотр Павендзкий, поширив думку унії у своїй довшій праці "O jedności Kościoła Bożego pod jednym pasterzem", в якій вказував "блуди" православної церкви, закликав православних до поєднання з Римом, а польському королеві доказував, які користі з унії мала б польська держава.

пів³², а³³ коли їх іменував, то й міг також постаратись, щоби їх усунути. Перед страхом усунення кожний єпископ піддавався б волі короля. Але, щоби уникнути закидів "польського насильства", треба було, щоби котрийсь православний єпископ став на чолі унійного руху. Таким явився полоцький єпископ Терлецький, здібний, енергійний, рішучий чоловік.

Але час минав, а він не осягав значних успіхів навіть помимо того, що король приобіцяв зрівняти унійських єпископів з латинськими і дати їм місце в сенаті. Король та інші заінтересовані унією, нетерпеливилися, аж цікавий збіг обставин допоміг їм, і єп. Терлецькому.

В 1593 р., на місце померлого берестейського єпископа Хребтовича, який разом з митрополитом відмовлявся від унії, назначено єпископом Іпатія Потія, розважного, досвідченого та рішучого чоловіка.

Єп. Потій відразу став по стороні унії і, разом з єп. Терлецьким, осягнули те, що 12-го червня 1595 р. всі православні єпископи підписали унійну декларацію до папи. Хоч львівський єп. Балабан та перемиський єп. Копистенський відтягнули свої підписи шляхом відповідних актів, єп. Потій та єп. Терлецький виїхали до Риму і там в імени всієї православної церкви під Польщею, прийняли католицьку віру, признали першенство папи

³² Єп. Едвард Ліковський, "Берестейська Унія" (1596). Накладом читальні українських богословів ім. Маркіяна Шашкевича у Львові, 1916, стор. 30. Повища цитата про єпископів продовжується так: "В таких обставинах звичайно не рішали гідности, чесноти і заслуги священничі кандидатів на опороженні єпископства, але інші згляди, що не мали ніякої лучности з гідностию і урядом пастирським. Владиками не стають монахи, як сього вимагав старий церковний звичай, знані з святости життя та високої науки, але по більшій часті люди світські..." звичайно якийсь королівський писар, литовський скарбник, часом властитель більшої посілости в воеводстві..., одним словом, котрийсь з руської шляхти, що тішився на королівськім дворі симпатіями, а котрий конче бажав поліпшити своє матеріальне положення".

³³ О. Іван Савицький коротше каже. "Вибір єпископів залежав виключно від двірської камарілі і короля, який єпископські мітри роздавав людям, що звичайно заслуговували собі отсі достоїнства в королівській канцелярії — в будуарах королевої — або за послуги "річи посполитій". "Ювілейна книга в 300-літні роковини смерті митрополита Іпатія Потія", видана заходом Товариства св. апостола Павла, Львів 1914, стор.

і підпорядкували йому свою церкву. Папа зі своєї сторони забезпечив уніям їх східний обряд та жонатє священство.

Та клопіт тієї унії полягав у тім, що всі переговори єпископів Потія та Терлецького в підготуванні її, велися з поляками — головно з польським римо-католицьким єпископом Мацейовським, єзуїтами: Гербестом і Скаргою і більшість тих переговорів робилось в домі єпископа Мацейовського, який навіть дістав назву "центра в справах унії", але крадькома і без відома православного духовенства та народу.

Довідавшись про ці підготування до унії, князь Костянтин Острозький домагався скликання православного собору, але король не дав на це дозволу. Князеві Острозькому лишилась тільки одна дорога — розіслати листа до представників народу і духовенства, повідомляючи їх, що єпископи по "злюдійськи порозумілись між собою і перемінившись у волхвів, виреклись правдивої віри — святої східної церкви, відступили від патріархівлі, до західних пристали, і тайком порозумівшись між собою як зрадник Юда з жидами, задумали всіх побожних християн в погибіль завести".

Цим листом князь закликав усіх православних виступити проти унії. Лист князя Острозького, який був видрукуваний і розісланий по всьому православному світі, зробив величезне враження як на своїх, так і на чужих. Під впливом цього листа єпископ Львівський Гедеон Балабан зрікається унії, заявляючи, що його ім'я було поставлене під заявою єпископату без його відома. Це ж саме вчинив і єпископ Перемиський Михайло Копистенський. Натомість зі ще більшим завзяттям заходилися навколо запровадження унії король та єзуїти.

В Царгороді після смерти партіярха Єремії деякий час панувало замішання і греки не могли прийти з допомогою православним в Польщі в потрібну годину, коли рішучим кроком патріярха можна було зліквідувати унію в самому її зародку, ще перед скликанням т. зв. Берестейського собору, на якому унію було прого-

лошено офіційно. Правда, Царгород вислав в Україну протосинкела Никифора, але він був з наказу польської влади заарештований і посаджений у в'язницю на Волощині.

На прохання князя Костянтина Острозького до короля про дозвіл скликати Собор, король відповів мовчанкою. Натомість сам король видав універсал 24 вересня 1595 року, в якому сповіщав, що "пастирі Православної Церкви з немалим числом доручених їм людей прийняли унію з Католицькою церквою і підчинилися апостольській столиці"³⁴ Скоро потім єпископи Іпатій Потій і Кирило Терлецький були на королівський кошт відправлені до Риму, де 23 грудня 1595 року підписали грамоту про підпорядкування Української Православної Церкви владі Римського папи. В лютому 1596 року папа Климентій VIII спеціальним листом подякував польському королеві за успішне переведення унії, а одночасно просив короля давати далі уніятим всіляку допомогу й опіку.

А тим часом в Україні на всю широчінь розгортається протиунійна кампанія. Українське духовенство, церковні братства, шляхта й селянство однодушно повстали проти унії, домагаючись від влади скликання церковного собору, але вже не для того, щоб обговорювати справу унії, але для соборного осуду єпископів-відступників. Єпископи, в свою чергу, при допомозі польської збройної сили намагаються втримувати духовенство й вірних у послусі собі, покликаючись на свій і королівський авторитет.

Собор, одначе, був також потрібний і самим уніятим, щоб якимось злегалізувати своє поступовання. 24 червня 1596 року король Сигизмунд III видав універсал про скликання Собору. Незабаром і митрополит Рогоза видає своє послання, яким сповіщає, що "головний собор" відбудеться в Бересті 6 жовтня 1596 року. Властиво цей собор мав бути собором уніятським, тобто в ньому мали

³⁴ Іван Власовський, "Нарис Історії Української Православної Церкви" т. I, стор. 266. Нью-Йорк, 1955.

право брати участь лише ті духовні й вірні Церкви, які прийняли унію. Але завдяки рішучим і енергійним заходам православного духовенства й народу, Берестейський собор став собором Української Православної Церкви, на якому вся Україна висловила свою волю: всіма силами боротися проти унії, як чужого українському народові витвору, доки ця унія не буде скасована.

В Берестю в днях 6 - 9 жовтня 1596 року відбувся найбільший собор, який будь-коли перед тим відбувався в Українській Православній Церкві. Але цей собор відразу поділився на дві частини. В одній частині засідали представники польської королівської влади, єпископи-відступники і їх прибічники та представники Католицької Церкви. Другу частину собору складали представники українського православного духовенства на чолі з єпископами Гедеоном і Михаїлом, 9 архимандритів, біля 200 священників, численні представники від Православних Церков Сходу на чолі з протосинкелом Никифором, якого вдалося православним визволити з ув'язнення. На цій же частині собору була велика делегація з мирян під проводом князя Костянтина Острозького. Тут була заступлена українська шляхта, українські послы до сейму й повітових сеймів, представники українських братств і міщанства.

Три рази Православний собор закликав до себе митрополита й єпископів, але ті вперто відмовлялися прийти й дати вяснення своїх поступків. Тоді 9 жовтня собор однодушно осудив єпископів-відступників за зраду Православної Церкви таким вироком:

“Ображена Свята Східня Церква наказує нам і цьому Соборові, щоб митрополит і єпископи-відступники позбавлені були архиерейської гідности, влади і єпископського звання та всякого нашого духовного стану”.³⁵

Одночасно собор вирішив вислати послів до короля, щоб той затвердив скинення владик-відступників та дозволив волею собору вибрати нових єпископів. Тоді ж був виданий собором універсал до всього православного

³⁵ Іван Власовський, цитована праця, сторінка 273.

народу, в якому повідомлялось про постанови собору та закликалося народ всіма силами протівитися унії.

Того ж 9 жовтня уніяти, разом з представниками уряду й католицького клиру, після молебня в церкві Св. Миколая у Бересті, прочитали унійну грамоту й проголосили унію доконаним фактом. Одночасно уніяти вірних Православній Церкві владик, архимандритів, ігуменів і священників оголосили позбавленими духовного сану. Очевидно король Сигизмунд, як вірний слуга єзуїтів, став по стороні уніятів. Жодного прохання Православного собору він не задовольнив, натомість дав розпорядження силою позбавити прав і привілеїв духовенство, яке залишилося вірним своїй Православній Церкві. Так з наказу короля розпочинається переслідування Православної Церкви в Польщі, яку з цього часу проголошується поза законом. Всі права й привілеї, якими користувалася Православна Церква в Польській державі були передані уніятам. При допомозі польської збройної сили уніяти почали забирати собі православні церкви, монастирі, друкарні, школи й церковні землі. Та в цей час на оборону своєї Віри підіймається увесь народ. Спершу ця боротьба велася на сеймах і в творах полемічної літератури, а коли католицька сторона почала вживати збройного насильства над православною, тоді український народ відповів збройною боротьбою свого козацтва, що саме зростало на силах.

Наслідки т. зв. Берестейської унії виявилися жахливими не лише для українського народу, але й для самої Польської держави. Унія на довгі віки розбила єдність українського народу і це розбиття триває до нашого часу. Унія відірвала від українського народу його провідну верству — шляхту, яка досить скоро опинилася в польському католицькому таборі, погорджуючи половинчастою унією. Унія, а особливо практика запровадження її в життя, підняла український народ на боротьбу і нарешті знесиленого кинула його в обійми Москви. І нарешті унія була головною причиною упадку держави в кінці 18 століття.

Українська Козацька Держава

Після татарського нападу на Україну в середині XIII століття українська людина Наддніпрянщини, хоч не була цілком винищена, однак сильно змаліла числом. Цей стан тривав довгий час, навіть коли Наддніпрянщина опинилася в складі Литовської держави. Кримські татари нападали на українські землі щороку, винищуючи й так здесятковане населення або заганяючи його найкращу частину в ясир. Тому головна маса населення горнула ближче лісів і боліт півночі або ближче укріплених міст північно-західної України.

Литовська держава не мала можливості охороняти величезні простори степової України перед нападами орди і тому всі обов'язки пограничної охорони поклала на плечі місцевого населення. В цій народній самообороні української людини перед нападами татар зароджується славне українське козацтво. Земля українська в ті часи була надзвичайно багатою й давала людям прожиток при мінімальній витраті праці: в річках було повно риби, в лісах і степах повно всякої звірини, дикого меду і ягід, а землі були надзвичайно врожайними. Все це притягало сміливішу частину населення посуватися в глибину степів, незважаючи на татарську небезпеку. Кожної весни збиралися ватаги відважних людей, які йшли в степи на ціле літо, на т. зв. уходи. Пізньої осені вони поверталися назад з великими запасами поживи. На уходах ці смільчаки полювали, ловили рибу, збирали дикий мед чи й засівали лани збіжжя, при тому ні на мить не випускаючи зброї з рук. В постійній небезпеці перед татарами і в постійній боротьбі з ними зростала козацька сила й гартувалася та особлива вдача, яка характеризує козацтво: безстрашність, витривалість і свободолюбність.

"Козак" — слово тюркського походження. В половецькій мові воно означало варту або сторожу. В XV столітті в татар називали козаками легко-озброєних кінних вояків, які виконували вартову службу. З кінця того ж століття все частіше появляються згадки про українських

козаків, в той час як у татар ця назва зникає зовсім. "Переймаючи від татарських воївників способи їх воювання, наші козаки перейняли від них і саме ім'я. Скоро про татарських козаків зникає всяка чутка, тоді як українські козаки здобувають собі все більшого розголосу", — пише історик Д. Дорошенко.³⁶

Вже в першій половині XVI ст. українське козацтво здобуло велику славу своєю невпинною боротьбою з татарами, як і своїм лицарським способом життя. Воно притягало до себе молодь з усіх верств народу і скоро поняття "козак" означало найкращу, відважну, лицарську й свободолюбну людину. Серед тих, хто зорганізував козацтво з розпорошених груп в один лицарський орден, найбільш відомим є князь Дмитро Вишневецький (Байда), який у 1540-х роках заснував Запорізьку Січ на острові Хортиці на Дніпрі, давши цим початок організації українського козацтва. З часу заснування Січі українське козацтво невпинно провадить боротьбу з Кримом і Тюреччиною, часто ведучи незалежну від польського уряду політику. Коли ж над Україною нависла небезпека з Заходу — через польські утиски й насильну унію — козацтво рішуче стає на шлях боротьби з Польщею в обороні свого народу й його Православної Віри.

Перші протипольські виступи козацтва хронологічно збігаються з часом запровадження унії: повстання Христофора Косинського (1591 - 1593) і повстання Северина Наливайка й Григорія Лободи (1596). Коли повстання Косинського носило передовсім соціальний характер, то повстання Наливайка й Лободи вже набирає форм релігійної боротьби. Головні удари козаків Наливайка були проти прихильників унії і їх покровителів — поляків.

"Саме тоді, — пише Д. Дорошенко, — в кінці 1595 і в початку 1596 року кишла завзята боротьба коло справи церковної унії. Наливайко, вернувшись з Білої Русі на Волинь, сильно пограбував маєтності Кирила Терлецького, одного з головних справців унії. Дісталось й іншим прихильникам унії".³⁷

³⁶ Дмитро Дорошенко, цитована праця, стор. 154.

³⁷ Дмитро Дорошенко, цитована праця, ст. 192.

Особливого розвитку Козаччина досягла на початку XVII ст. за гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного. Цьому зростові козацьких сил сприяло те, що Польща в той час майже безпереривно вела війни зі своїми сусідами — Швецією, Московщиною, Туреччиною — і їй потрібна була козацька сила. З другої сторони посилення соціального й релігійного гніту польської шляхти над українським народом викликало великий спротив народу, що часто виявлявся у формі втечі населення “в козаки”. Все те, що не могло знести панщини, насильства над своїми релігійними й національними почуваннями, втікало в степи й вливалося в козацькі лави.

Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний був безперечно найвидатнішим козацьким провідником перед Богданом Хмельницьким. Завдяки його військовим і організаційним здібностям козацтво зросло у велику силу. Численні морські походи на Туреччину, а особливо здобуття козаками міста Кафи в Криму, яке було центром торгівлі невольниками, принесли козакам і їх гетьманові велику славу по всій тогочасній Європі. Козаки під проводом Сагайдачного брали також участь у польсько-московській війні, а в 1618 році лише завдяки козацькій допомозі був вирятований зі смертельної небезпеки під Москвою польський королевич Володислав.

Характерним з діяльності Сагайдачного було те, що він скріплюючи козацьку силу й гартуючи її в боротьбі з зовнішніми ворогами Польщі, у внутрішній політиці намагався легальним способом досягнути належні права українському народові й його Православній Церкві в тій же Польщі. Однак, доки на королівському троні у Варшаві сидів Сигизмунд III, сподівання на легальне полегшення пекучих соціальних і релігійних проблем були даремними. Польський уряд, коли знаходився в скруті, завжди обіцяв задовольнити всі домагання козаків, а серед них завжди найголовніше домагання — скасування унії. Коли ж небезпека для держави минала, король і уряд верталися до свого попереднього становища. В останніх роках свого життя Сагайдачний все мен-

ше звертав увагу на настрої й почування в Варшаві і твердо проводив свою лінію оборони прав українського народу, покладаючись виключно на власні козацькі сили.

Коли на західних землях України, безпосередньо межуючих з Польщею, унія все міцніше притискала народ, центром українського національного й церковного життя знову стає Київ. Сюди, під охорону козацької зброї, збираються кращі представники народу, сюди ж — першим з українських гетьманів — переносить свою столицю гетьман Петро Сагайдачний. Він, з усім Військом Запорізьким, вписується в члени Київського Богоявленського Братства, яке своїм головним завданням ставило оборону Православної Віри. У 1615 році Братство відкриває школу, яка пізніше стала славною на весь світ Києво-Могилянською Академією. Біля цієї школи гуртуються найкращі тогочасні українські наукові сили, які з великим успіхом боронять свою Віру і Церкву перед унією в науково-богословській площині, видаючи свої численні твори в заснованій тоді ж друкарні Києво-Печерського Монастиря. В цей спосіб Сагайдачний об'єднав для спільного діла козацьку зброю з українським інтелектом.

Але найбільшою заслугою Сагайдачного для українського народу і його Православної Церкви, так би мовити вершком усіх його змагань, було відновлення православної ієрархії в 1620 році. Після того як ієрархія на чолі з митрополитом Рогозою перейшла в унію, а ті два єпископи, що залишились вірні своїй Церкві, повмирили, Церкві Православній загрожувала повна дезорганізація. Особливо пекучою була проблема духовенства, якого не було кому ставити. Сагайдачний зручно використав переїзд через Україну Єрусалимського патріярха Теофана, який повертався додому з Москви, для того щоб відновити нормальне життя Православної Церкви, висвятивши для неї нових владик. Правда, патріярхові, як підданому чужої держави, було небезпечно вмішуватися у внутрішні справи Польщі, але коли він дістав запевнення від гетьмана, що він з козацтвом ручається за безпеку патріярха, патріярх Теофан висвятив поставлених йому

му кандидатів на єпископів на чолі з митрополитом Йовом Борецьким. Так була відновлена ієрархія Української Православної Церкви в один з найбільш критичних моментів її існування.

Польща, очевидно, не визнала української нової ієрархії, поставивши її відразу поза законом. Але в той же час Польща знову відчувала потребу в козацькій силі для війни з Туреччиною. Козаки на заклик уряду погодилися взяти участь у війні, але найпершою їх вимогою до уряду була легалізація української православної ієрархії. Уряд, як завжди, обіцяв все зробити. Козаки на чолі з Сагайдачним узяли участь у війні з Туреччиною і були властиво тією силою, яка врятувала Польщу від цілковитої катастрофи в битві під Хотином 1621 року, розгромивши величезну турецьку армію. Сам гетьман Петро Сагайдачний був тяжко поранений в цій битві і в наступному році помер від цих ран. Польський уряд, як звичайно, дуже скоро забув і козацькі послуги і свої обіцянки.

Після смерти Сагайдачного українське козацтво ще повних десять років боролось за свої права й за легалізацію Православної Церкви, але безуспішно. Щойно смерть короля Сигізмунда III і прихід його сина Володислава IV у 1632 році принесли деякі полегші козацтву і Православній Церкві. Козацтво було визнане як окремий стан в державі. В справі легалізації Православної Церкви сейм прийняв компромісове рішення: замість цілковитого скасування унії, як того домагалось козацтво й українське суспільство, сейм легалізував в Польській державі обидві Церкви — Православну й уніятську, легалізуючи цим поділ українського народу.

Все ж таки становище Православної Церкви в Польщі було врятоване. На митрополита Київського було обрано ігумена Києво-Печерського монастиря Петра Могилу, з іменем якого в'яжеться найсвітліша доба в історії Української Православної Церкви за козацьких часів. Та незважаючи на ці поліпшення правного становища Православної Церкви й часткового задоволення козаць-

ких вимог, незадоволення широких українських мас під Польщею ніколи не згасало. Козацтво, а особливо Запоріжжя були тими чинниками, що завжди будили чуйність народу, а практика польського уряду і розперзаність польської шляхти постійно підсилювали незадоволення народу на тлі соціальному, національному чи релігійному. Тяжка панщина, несплата козакам належної їм платні за службу, католицькі й уніятські утиски православного духовенства й населення — були тими мотивами, які заставляли кращий і відважніший елемент з народу йти "в козаки", а козаків — збройно виступати в обороні своїх прав.

У 1637 році в Україні вибухає нове велике козацьке повстання під проводом Павлюка, а наступного року — ще більше козацьке й селянське повстання під проводом Гуні й Остряниці. Ці, як і багато менших вибухів народного незадоволення, були жорстоко подавлені польською збройною силою у 1638 р. Велика частина козаків Остряниці помандрували на схід — за московську границю, де дала початок українській колонізації Слобідської України (сьогоднішня Харківщина). Після 1638 року в Україні, за виразом польських істориків, настав "золотий спокій". В дійсності — це була тиша перед бурею...

Одним з безчисленних прикладів безправності українського народу в Польській державі, як також і прикладом свавілля польської шляхти над українським народом, може послужити справа чигиринського козацького сотника Зиновія Богдана Хмельницького. Богдан Хмельницький був високоосвіченою людиною, добрий воїн і господар, цілковито лояльний польській короні, для якої прислужився на полі бою з її ворогами. Він спокійно господарював на своєму хуторі Суботові аж доки чигиринський староста (поляк і шляхтич) не напав на цей хутір Хмельницького і безправно забрав його собі. Всі протести Хмельницького перед владою проти такого насильства не дали жодних наслідків. Не допоміг справі навіть сам король, до якого, як до найвищої інстанції

в державі, звернувся Хмельницький. Правда, король показав Хмельницькому спосіб, яким він зможе знайти своє право у шляхти — шаблею.

При кінці 1647 року Хмельницький втікає на Запоріжжя, де скоро збирає навколо себе гурт незадоволених козаків, здобуває Січ, яка проголошує його гетьманом. Готуючись до рішучої розправи зі шляхтою, Хмельницький укладає договір з Кримом, звідки отримує військову допомогу. Одночасно він розсилає своїх агентів по всій Україні зі закликом народу до повстання.

Першій бій козацького війська під проводом Хмельницького з польськими військами відбувся 16 травня 1648 року під Жовтими Водами. Цей бій закінчився цілковитим розгромом польської армії. Десять днів пізніше Хмельницький під Корсунем розгромив головні польські сили в Україні, при цьому забрав в полон обох провідників польської армії. На звістку про ці блискучі перемоги козацької зброї підіймається вся Україна: всюди ліквідуються польські порядки, винищується або виганяється польська адміністрація, горять панські маєтки й польські костели. За короткий час вся Україна була звільнена від поляків. 23 серпня того ж року відбулася третя битва козаків з поляками на річці Пиліява. Ця битва закінчилась теж, як і дві попередні, повним розгромом польських військ. Ціла Польща тепер лежала перед Хмельницьким безборонною. Але Хмельницький в той час ще не мав наміру остаточно зривати з Польщею. Його метою було лише приборкати шляхту, відзискати козацтву належні права та головню скасувати ненависну унію. Весною 1648 року, в розгарі польсько-козацької війни, помер король Володислав і коли на його місце сів Ян Казимир, брат Володислава, якого кандидатуру підтримав Хмельницький і який обіцяв задовольнити всі козацькі вимоги, Хмельницький припинив наступ на Варшаву і повернувся зі своїм переможним військом в Україну.

Тріюмфальний в'їзд гетьмана в Київ на Різдво 1648 року і його зустріч з українським громадянством змінили

цілковито відносини Хмельницького до Польщі. Народ в Україні вітав Хмельницького як визволителя з польської неволі, як українського Мойсея . . . Урочисто вітало гетьмана київське духовенство на чолі з митрополитом Сильвестром і Єрусалимським патріярхом Паїсієм, який саме гостював тоді в Києві, як оборонця Православної Віри. Та ще більше значення для майбутніх польсько-українських відносин мав той факт, що ні польська шляхта не мала наміру прощатися зі своїми маєтками й своїм пануванням в Україні, ні українські народні маси не бажали більше повертатися в неволю цій шляхті. Крім вищезгаданих мотивів був ще один, найважливіший. Провідним гаслом боротьби Хмельницького було гасло скасування унії. Але тому, що жодних вигледів не було на те, щоб поляки погодилися на це справедливе домагання українського народу — дальша боротьба була неминучою.

Весною 1649 року польське військо знову вирушило в Україну, але йому заступив шлях гетьман на чолі великого козацького війська. Польській армії разом з королем загрожувало повне знищення, але зрада кримського хана, союзника Хмельницького, врятувала поляків. Війна закінчилася Зборівським договором, який, однак не задовольняв ні України, ні Польщі. Згідно цього договору Україна отримувала повне самоврядування на території трьох воєвідств — Київського, Чернігівського й Брацлавського. Козацьке військо мало складатися з 40,000 козаків. Унія й польські порядки на цій території цілковито касувалися. Але селянство мусіло повертатися назад в підданство панів.

Хоч блискучі козацькі перемоги 1648 року не дали Україні бажаних наслідків, то все ж таки Зборівський договір давав можливість українському народові починати будову свого життя. Порівнюючи з попереднім станом — це був великий крок вперед і Хмельницький, з притаманними йому енергією й здібністю, береться за організацію державного життя України. Увесь край був поділений на полки й сотні, що були одночасно військо-

вими й адміністраційними одиницями. Всюди було заведено козацьку адміністрацію й суди. Розвивалися школи, процвітало церковне життя. Одночасно гетьманський уряд вів активну зовнішню політику, навіязуючи дружні зв'язки з сусідніми державами: Московщиною, Туреччиною, Кримом і Молдавією.

Але Польща не хотіла примиритися з втратою свого панівного становища в Україні і весною 1651 року з величезною армією, зібраною мало що не з цілої католицької Європи, вирушає в Україну. Скоро на кордонах України почалися військові дії, а в днях 28-30 червня відбувся головний бій під Берестечком на Волині. Обидві сторони дивилися на цю війну як на святу справу і остаточно розправу з противником. Папа Римський вислав спеціального легата до короля з благословенням на війну за інтереси Католицької Церкви. До гетьмана прибув митрополит Йосип Коринтський, який привіз в дарунок гетьманові меча, освяченого на Гробі Господньому в Єрусалимі, а разом з тим і благословення Східних Патріархів на оборону Св. Православної Віри.

Знову ж через зраду кримського хана, при чому сам гетьман був захоплений ханом, козацьке військо програто битву під Берестечком. Хоч головні козацькі сили були врятовані, завдяки стратегічній геніяльності полковника Івана Богуна, наказного гетьмана козацького війська, але біля 30,000 селян-повстанців лягли трупом на полі бою. Однак і польське військо було таке обезсилене, що не було спроможне переслідувати козаків. Тим часом гетьман вже збирав нові козацькі сили і в жовтні зустрів поляків під Білою Церквою з новою грізною козацькою армією. Це примусило поляків до переговорів, у висліді чого був підписаний Білоцерківський договір в жовтні 1651 року. Цей договір ще менше будького зобов'язував як попередній, Зборівський.

Хмельницький і його сподвижники бачили, однак, що самій Україні не встояти супроти Польщі, за спиною якої стояла вся католицька Європа. Україна теж мусіла шукати собі допомоги в цій надлюдській боротьбі. Крим

і Туреччина показалися дуже ненадійними союзниками. Швеція, яка була прихильна козацькій справі, була дуже далека, щоб дати якусь реальну допомогу. Єдиним можливим союзником Україні могла бути одновірна Московщина. Тому гетьманський уряд з самого початку повстання веде дружні переговори з московським урядом, а особливо активно й успішно провадить дипломатичні заходи в Москві після Берестечка. Восени 1653 року московський Земський собор постановляє прийняти Україну під царській протекторат, а в січні 1654 року на Переяславській Раді Україна приєднується до Московської держави.

На основі Переяславського договору Україна визнавала над собою владу царя, однак лишалася окремою державою, з власним соціально-політичним і церковним устроєм, власною адміністрацією, військом, фінансами та з правом дипломатичних зносин з іншими державами, крім Польщі й Туреччини. Козацького війська мало бути 60,000, всі вольності й привілеї лишалися в силі, гетьмана, як і раніше, вибиралося вільними голосами, лише про вибір треба було повідомляти царський уряд.

Дуже скоро, однак, показалося, що Москва не мала доброго наміру шанувати Переяславський договір, але бажала використати тяжке становище України для її поневолення. Та все ж таки Україні треба було вести далі боротьбу з Польщею на життя і смерть і допомога Москви була потрібною. У відповідь на українсько-московський союз Крим укладає союз з Польщею. Починається запекла довголітня боротьба, в якій Польща остаточно була розгромлена. Тоді поляки запропонували Москві польську корону, після смерти тодішнього бездітного короля Яна Казимира і Москва погодилася на перемир'я. В цей час Хмельницький уводить Україну в іншу протипольську спілку, в яку входила, крім України, Швеція, Семигород і Бранденбург. В цьому союзі Україна отримувала повну державну незалежність на всій території заселеній українським народом. Несподівана смерть гетьмана Богдана 6 серпня 1657 року обірвала його великі задуми і пляни.

Велика Руїна

Зі смертю Богдана Хмельницького починається дуже тяжкий період в історії українського народу, названий Великою Руїною. Після короткотривалого гетьманування Богданового сина Юрія Хмельницького, гетьманом був обраний Іван Виговський, Генеральний Писар в уряді Хмельницького. Виговський далі намагався вести політику свого попередника Богдана, але йому на перешкоді вже стояла Москва. Московський уряд, посилаючись на неясно укладені статті Переяславського договору, намагається обмежити козацькі сили та поставити по містах України свої військові залоги. Через своїх воевод Москва підбурювала населення України проти влади гетьмана, сіючи розбрат і анархію. За підтримкою Москви проти Виговського бунтується полтавський полк на чолі з полковником Мартином Пушкарем, а згодом і Запоріжжя на чолі з кошовим отаманом Іваном Сірком. Гетьман мусів збройною силою здавити бунт полтавців.

Тим часом втомлена довгою війною Швеція почала шукати миру з Польщею і Виговський змушений був знайти для України якийсь вихід. Ним була Гадяцька умова з поляками, укладена 16 вересня 1658 року. На основі цієї умови Україна входила в склад федерації Польщі й Литви як окреме Велике Руське Князівство. Лише особа короля об'єднувала цю федерацію. Унія на всій території України мала бути скасована, а Православна Церква в усій державі отримувала рівні права з Церквою Католицькою.

Гадяцька умова була сприйнята Москвою як оголошення Україною війни і московський уряд вислав в Україну своє стотисячне військо, яке скоро було розгромлене Виговським в битві під Конотопом 1659 року. Але цей успіх не скріпив становище гетьмана Виговського, бо союз з Польщею на будь-яких умовах не був популярним в українському народі. Проти Виговського підіймаються заворушення по всій Україні і він незабаром зрікається булави.

Гетьманом вдруге стає Юрій Хмельницький. При його затвердженні на гетьманстві, Москва зуміла так пофальшувати статті оригінального Переяславського договору, що скоро і Юрій змушений був порвати союз з Москвою й перейти на сторону Польщі. По недовгому часі гетьман Юрій знову зрікається булави і йде в монастир. Гетьманом вибрано було Павла Тетерю, який в своїй політиці цілковито орієнтувався на Польщу. В цей час Лівобережна Україна обирає собі на гетьмана московського вислужника Івана Брюховецького. Цим актом Україна розділюється на дві ворогуючі між собою частини. Починається на Україні запекла внутрішня боротьба, яка ведеться одночасно з зовнішньою війною на всі сторони. До цього треба додати постійне незадоволення селянських мас і простого козацтва на тлі соціальному. Ці маси готові були кожночасно спалахнути повстанням на заклик першого-ліпшого авантюриста. Щорічні татарські напади на Україну доповнювали страшну картину народного горя, що їх переживав український народ в часах Великої Руїни.

Лівобережна Україна за часів Брюховецького переживала тяжкі часи. Цей авантюрист бажав всіма способами скріпити своє становище, догоджаючи в усьому Москві. Скоро своєю політикою він викликав проти себе загальне обурення народу і в час козацького повстання був убитий. Не мала успіху й пропольська політика Тетері. Під тиском протипольської стихії Тетеря зрікається булави, виїжджає в Польщу і приймає католицьку віру.

Гетьманом Правобережної України в 1666 році був обраний чигиринський полковник Петро Дорошенко, великий український патріот і найсвітліша постать доби Руїни. Своїм першим завданням Дорошенко ставить звільнення Правобережної України від поляків та об'єднання всієї України під однією булавою. Коли акція Дорошенка почала розгортатися в бажаному напрямку, саме тоді Московщина й Польща, стомлені довголітньою війною, укладають у 1667 році т. зв. Андрусівський мир, яким

розділяють між собою Україну: Польща дістала Правобережжя, а Московщина Лівобережжя з Києвом. Запоріжжя мало залишитися під спільним протекторатом обох держав.

Андрусівський договір викликав хвилю обурення в українському народі. Очі всіх патріотів тепер звернулися на Дорошенка. Коли на Лівобережжі вибухли масові протимосковські заворушення, в яких загинув Брюховецький, Дорошенко зі своїм військом вступає на цю територію і об'єднує всю Україну під своєю владою. Незабаром, однак, Дорошенко примушений був відступити на Правобережжя, щоб боронити свою столицю перед нападом поляків, а Москва, скориставши з цього стану, увела свої війська на Лівобережжя й примусила наказного гетьмана Дем'яна Многогрішного відступити від Дорошенка й прийняти московський протекторат. Україна знову була поділена. В цій тяжкій ситуації Дорошенко вдається за допомогою до Туреччини й дістає її. Величезна турецька армія вирушила проти Польщі і Польща у 1672 році зреклася України.

На Лівобережжі у 1672 році гетьманом стає рішучий і енергійний Іван Самойлович. Він теж поставив собі завдання об'єднати всю Україну під своєю булавою, але з допомогою Москви. Москва не радо дивилася на союз Дорошенка з Туреччиною, а турецька поведінка на Правобережжі викликала загальну ненависть народу і до турків, і до Дорошенка. Року 1674 об'єднана українсько-московська армія під проводом Самойловича вирушає на Правобережжя. Населення радо вітало Самойловича і більшість правобережних козацьких полків перейшло на його сторону. Але коли на допомогу Дорошенкові прийшло нове турецьке військо, Самойлович відступив за Дніпро, а на населення впали тяжкі репресії. Багато людей тоді залишило свої місця й помандрували на Лівобережжя. Скоро вся Правобережна Україна зовсім запустіла. Від Дорошенка відвернулися навіть його найближчі співробітники і він року 1676 зрікається гетьманської булави в користь Самойловича. Але й Самой-

лович не втримався на Правобережжі перед переважаючою турецькою силою, в той час як Москва відмовилася йому помагати. Перегнавши решту населення на лівий берег Дніпра, Самойлович залишив Правобережжя туркам в стані цілковитої пустелі. Все ж таки він не тратив надії повернути під свою булаву цю частину України і ввесь час свого 15-літнього гетьманування провадив тверду протипольську політику.

За гетьмана Самойловича сталася ще одна трагічна подія в історії України, а саме насильне підпорядкування Української Церкви під владу московського патріярха. Хоч всі попередні події від Берестейської унії розвивалися в напрямку поєднання України з Московщиною, Українська Церква ще протягом тридцяти років після Переяславського договору залишалася в юрисдикції Царгороду. Наслідки підпорядкування Церкви владі московського патріярха у 1686 році виявилися жахливими, як це показали пізніші часи. Найперше це приєднання дало полякам моральне право викорінювати до решти Православ'я в своїй державі й заганяти народ в унію. По-друге, Православна Церква в Україні стала засобом русифікації й духовного поневолення народу. По-третє, підкорення Української Церкви московському патріярхові дало уніятим право виступати в ролі української національної Церкви і таким чином легалізувати церковний двоподіл українців, який тягнеться до наших днів, постійно зручно підживлюваний чужими чинниками.

Доба Гетьмана Івана Мазепи

Другим після Богдана Хмельницького найбільшим гетьманом України був Іван Мазепа, який був обраний на гетьманство після упадку Самойловича у 1687 році. Це гетьманування позначилося внутрішнім заспокоєнням та великим творчим розмахом в усіх ділянках державного життя. При кінці свого урядування гетьман Мазепа ще раз попробував вирвати Україну зі смертельних обіймів Москви.

Мазепа був людиною надзвичайно освіченою і здібною; він також відзначався великим дипломатичним хистом і вмінням притягати до себе людей. Та на нещастя Мазепи і всієї України на московському царському троні в той час сидів молодий, амбітний і безоглядний цар-деспот Петро Перший. Спочатку Мазепа свою політику щиро орієнтував на Москву. Під його вмілим провідом Україна поволі загоювала рани, нанесені Великою Руїною. Почалася жвава колонізація вільних земель, відбудовувалися чи будувалися нові міста й села. За часів Мазепи особливо зросла українська наука. Києво-Могилянська Школа стала Академією, її число студентів перевищувало дві тисячі річно. Сам гетьман був великим добродієм освіти, культури і зокрема Православної Церкви. Для населення видавав справедливі закони, хоч в той же час підтримував значення й освіту української старшини. В зовнішній політиці Мазепа ставив собі завдання приєднати Правобережну Україну до Гетьманщини і тому вів постійно протипольську політику. У 1704 році він насправді став володарем всієї України.

Московська держава царя Петра I увесь час знаходилася у війнах — спершу на півдні з Кримом і Тюреччиною, а потім на півночі з Швецією. Доки війна велася з турками й татарами, Мазепа щиро допомагав цареві, бо перемога над турками давала Україні величезні простори півдня для колонізації, а також і доступ до Чорного моря. Коли ж Петро I встряг у довгу виснажуючу війну зі Швецією, Мазепа зі своїми одностуднями стає в таємну, але рішучу опозицію до цієї війни, яка жодної користі Україні не приносила, але руйнувала Україну економічно і забирала маси українських козаків.

З кожним роком війни зростало незадоволення українських народніх мас і гетьман щось мусів робити в цьому становищі. Як досвідчений політик він також бачив, що яка б сторона не виграла цієї війни — Україні загрожує знищення. На випадок шведської перемоги, Україна буде віддана на поталу Польщі, а на випадок московської перемоги — Україна буде обернена в зви-

чайну провінцію Московської імперії, що пізніше й сталося.

У такій ситуації Мазепа нав'язує переговори зі шведським королем Карлом XII і складає таємний договір, яким Швеція гарантує Україні самостійність, а Україна стає союзницею Швеції в боротьбі з Московщиною. В час наступу Карла на Московщину, Україна ставила б праве крило протимосковської коаліції. Одначе несподівана поява Карла в Україні, зумовлена нещасливим випадком на шлях до Москви, переносить тягар війни на Україну. Мазепа змушений був перейти на сторону Карла з малим числом війська. Гетьманська столиця Батурин була зрадою захоплена московським військом і знищена до тла, а її населення поголовно було вимордоване. Страшний московський терор, зручна пропаганда царя й щедрі нагороди старшині й козацтву, яке лишилося вірне цареві, зробили своє діло: населення не підтримало Мазепи. Тяжка зима здештукувала шведські сили і в рішучій битві під Полтавою 8 липня 1709 року шведсько-українська армія потерпіла поразку. Після полтавської битви Швеція назавжди зійшла з політичної арени Європи як могутня держава. Для України полтавська поразка була трагедією, яка припечатала долю України на цілі століття. Жорстокі московські репресії посипалися на народ за найменший вияв співчуття Мазепі, чи просто через незадоволення населення з московської політики грабування. Самого гетьмана цар наказав щорічно проклинати в церквах як зрадника Православної Віри і це проклинання тяглося до революції 1905 року. Сама ж Московщина після Полтавської битви вийшла на світову арену як могутня імперія.

Україну Петро I вирішив зліквідувати як автономну державу, хоч з огляду на активну українську еміграцію, очолену гетьманом Пилипом Орликом, Петро провадив свою політику обережно і скрито. Гетьманом в Україні, після Мазепи став Іван Скоропадський, при якому постійно жив царський резидент, що фактично й керував Україною. З населення витискалося все, що можна було

витиснути на продовження Північної війни. Особливо страшних розмірів набрало щорічне виселення на канальські роботи в Петербурзі тисяч українського козацтва й селянства, де вони гинули в тяжких кліматичних умовах, в голоді й у виснажуючій праці. Царська столиця справді виростала на козацьких кістках... Для посилення своїх впливів в Україні, Петро I заводить відому політику "пряника і кнута", тобто щедро роздає нагороди своїм прислужникам і жорстоко карає непокірних. Українських учених Петро переманює на службу в Московщині, на різні високі державні й церковні становища, в той час, як освіта в Україні занепадає. Українську старшину цар перетягає на свій бік роздачею нагород, чинів і маєтків, а тих, що ставлять опір — знищує засланням і смертю. Так, наприклад, загинув славний оборонець прав українського народу наказний гетьман Павло Полуботок, замучений в Петропавлівській кріпості в Петербурзі. Одночасно Петро I роздавав українські землі своїм московським вельможам, часто разом з місцевими селянами, які фактично ставали московськими кріпаками. Подекуди московські поміщики, для загосподарення земель отриманих в Україні, спроваджували з півночі своїх селян-кріпаків. Таким чином Україна заселюється московськими людьми, що очевидно ще більше скріплювало московські впливи. Рівночасно провадилася безоглядна русифікація всього українського життя, включно з заборною друкувати книжки українською літературною мовою того часу.

Ліквідація Гетьманщини

Трагедія України не закінчилася зі смертю Петра I у 1725 році. Його наслідники на московському царському престолі, правда, міняли свої пляни в багатьох інших державних справах, але відносно України їх політика лишалася незмінною. Особливо ревною ліквідаторкою прав і вольностей України була цариця Катерина II, яка й довершила почате Петром I діло. За її царювання було ліквідовано Гетьманат у 1764 році, коли за наказом ца-

риці останній гетьман Кирило Розумовський "добровільно" зрікся уряду, а також було заборонено вибір нового гетьмана. Замість гетьмана, Катерина II призначила росіянина генерал-губернатора, якому дала таємні інструкції — поволі, але певнино проводити ліквідацію української автономії. У 1775 році царським указом була зліквідована Запорізька Січ. Частина козаків, яка встигла втекти, передалася під владу турецького султана і заклала нову Задунайську Січ у гирлі ріки Дунаю. У 1781 році було вже зліквідовано козацький адміністративний поділ України, а у 1783 році прикріплено українське селянство до землі й поширено на нього режим московського кріпацтва. Українське козацтво також було зліквідоване: частину було обернено в регулярне російське військо, а частину повернено в кріпацтво. Українська старшина була зрівняна в правах і привілеях з російським дворянством і ця кляса, властиво, стала головною опорою московського режиму в Україні.

Остаточним ударом московського уряду по правах України була т. зв. секуляризація церковних земель у 1786 році. З давніх давен українські монастирі були в Україні центрами культурно-освітнього життя, а монастирські землі, даровані протягом віків українськими князями й гетьманами, були властиво тією основою, на якій монастирі провадили свою велику освітню й добродійну діяльність. Секуляризація була якраз ударом проти незалежної культурної діяльності монастирів. Одночасно секуляризацією ставилося всю Православну Церкву в залежність від царської влади. Отже, Церква переставала бути духовним провідником народу, творцем духовних і культурних вартостей, а перетворювалася в знаряддя поневолення й русифікації.

За Катерини далі провадилася щедра роздача українських земель царським фаворитам і вислужникам, далі тривав наплив в Україну чужинців. Як німкеня з походження, Катерина особливо заохочувала до заселення України німецькими колоністами, даючи їм всілякі привілеї та найкращі землі, відібрані у Війська

Запорізького. Отже за цариці Катерини II Україна була інкорпорована в склад Російської імперії і перестала існувати як окремий державний організм.

Тоді ж така сама доля зустріла й сусідню Гетьманщині Слобідську Україну. Ця частина українських земель знаходилася здавна в складі Московського царства. Але вона скоро почала заселюватися українськими втікачами, як тільки в Польщі почалися релігійні переслідування після Берестейської унії. Для охорони своїх південних кордонів перед нападами татар, царський уряд дав дозвіл козакам осідати на землях Слобожанщини і тримати свій козацький устрій так, як і на Гетьманщині. Довгий час Слобідська Україна користувалася фактичною автономією з багатьма правами й привілеями. Коли ж за Катерини II був завойований Крим і татарська небезпека минула, тоді був зліквідований і козацький устрій Слобідської України. З неї спершу було утворено Слобідсько-Українську губернію, яку пізніше названо Харківською, при чому частину земель приєднано до північних губерній Росії — Воронізької і Курської.

Доля Правобережної України

Правобережна Україна з часів Великої Руїни формально знаходилася під владою Туреччини і довгий час лежала цілковито спустошеною. На основі польсько-турецької угоди з 1714 року ці землі знову входять в склад Польської держави і дуже швидким темпом колонізуються. На багаті землі знову посунули польські магнати, які закликали населення північно-західних українських земель на свої маєтки, при цьому заохочуючи населення різними пільгами й звільненнями від всякої панщини протягом десяти чи п'ятнадцяти років. Тяжкі умови життя на Гетьманщині теж примушували людей шукати кращої долі на Правобережжі. Але в міру того, як зростало населення, зростав і гніт польської шляхти, з яким неухильно йшло навернення народу на унію і жорстоке переслідування Православ'я.

Відповіддю на ці польські насильства стають численні повстання гайдамаків. Найбільшого розміру досягла Гайдамачина в роках 1734 і в 1750. Та особливо довгим і кривавим було гайдамацьке повстання 1768 року, прозване Коліївщиною. Провідниками цього повстання були прославлені в народній пам'яті Максим Залізняк та Іван Гонта. Однак гайдамакам бракувало козацької організованості й цілеспрямованості в боротьбі, тому й ці повстання, хоч вибухали з великою силою, кінчалися завжди невдачею, після чого становище населення звичайно ще погіршувалося.

Свавільля польської шляхти, а зокрема її нетерпимість до іншовірних, були тими мотивами, які спонукали уряди сусідніх Польщі держав вмішуватися в польські внутрішні справи. При кінці XVIII ст. Польща підпала трикратному поділові між трьома сусідніми державами: Росією, Німеччиною і Австрією. Перший поділ стався у 1772 році, другий — у 1793, а третій — у 1795. В час другого поділу Польщі вся Правобережна Україна опинилася в складі Російської імперії. З цієї території було створено три губернії: Київську, Волинську й Подільську. Але на цих землях російський уряд залишив незайманим той соціально-економічний лад, який був під Польщею. В Польщі ж при кінці XVIII ст. кріпацтво досягло свого найвищого ступеня. Отже, сподівання українського селянства на зміну свого становища під російською владою були даремними. Єдине, що змінилося, то це свобода повороту від унії до Православ'я, але з огляду на те, що селяни далі залишилися власністю польських панів-католиків, ця свобода практичного значення не мала.

При першому поділі Польщі Галичина відійшла до Австрії. Українське Закарпаття ще давніше знаходилося в складі Угорщини, а від 1774 року й Буковина була приєднана до Австро-Угорщини. Ці західно-українські землі переживали особливо тяжку історичну долю. Відірвані від українського материка на довгі століття, піддані чужоземній і чужовірній владі, вони переносили на

собі цілими століттями тяжкий національний, соціальний і релігійний гніт. У склад Австрійської держави ці землі перейшли в надзвичайно занедбанім стані: їх населення було убогим матеріально і відсталим культурно. Всі вищі верстви населення відійшли в чужий польський чи мадярський табір, покинувши одночасно й свою Православну Віру. Який стан духовної темряви існував на цих землях, може посвідчити той факт, що українське населення часто не знало, що воно знаходиться в унії і, довідавшись про це, часто масового поверталось до своєї батьківської віри. Унія властиво, як польська інтрига на розбиття українського народу, мала попертя від поляків тільки там і тоді, коли нею треба було розбивати Православну Церкву. В самій же Польщі унія була предметом насмішки і гноблення. Уніятське духовенство Галичини, як звичайні кріпаки, відбувало панщину, його сікли різками і взагалі воно підлягало всьому тому, що й закріпощене українське селянство. Щойно п'ять років після того як Галичину окупувала Австрія, австрійський уряд заборонив польським дідичам гнати уніятське духовенство на панщину.

Для власних державних інтересів австрійський уряд намагався поліпшити матеріальний і культурний стан новоприбраних земель, але те, що робилося — було краплею в морі . . . Головне зло, яке душило народ протягом віків, а саме панщина, не було зліквідоване аж до 1848 року. Як російський уряд на Правобережжі взяв на себе, для своїх же власних інтересів, опіку над православним населенням цих земель, так і австрійський уряд перебрав від Польщі обов'язок бути протектором унії, знову ж для власних державних інтересів. Щодо решти — нічого не змінилося ні на землях забраних Росією, ні на землях забраних Австрією. Залишилася сваволя польського панства, залишилася кріпаччина, залишилася польська адміністрація і всі пов'язані з цим наслідки для українського населення тих земель.

Українське Національне Відродження

Українське національне відродження почалося там, де найдовше існувала традиція своєї державности і де властиво національна свідомість ніколи не завмирала. Це було Лівобережжя і Слобідська Україна. Хоч автономний устрій цих земель був скасований, то все ж таки тут багато дечого лишилося з попереднього державного життя. Найперше — залишилося козацтво, як окремий вільний стан, а значить третина селянства цих земель була вільною від кріпацтва. Залишилося в ужитку старе українське право, хоч самі суди були російськими. На всіх урядових посадах сиділи свої люди — від губернатора до сільського писаря. Та найважливіше — на Лівобережжі залишилася своя провідна верства, колишня козацька старшина, а теперішнє дворянство, яке зберігало в своєму побуті українську мову і свої традиції. Ця верства особливо прислужилася для українського національного відродження тоді, коли за цариці Катерини II йшло зрівняння її з російським дворянством. Щоб доказати своє шляхетське походження (що часто означало не лише потрапити в списки дворян, але й уникнути кріпацтва) велика частина українського населення, зокрема з вищих станів, почала пильно вивчати українську старовину, дошукуючись в ній свого походження і права на дворянство. Таке вивчення стало початком української історичної науки, а це в свою чергу давало зброю українським провідним діячам висувати перед урядом права українського народу на основі Переяславського договору.

Величезне значення в пробудженні національної свідомости народу мала діяльність українського філософа XVIII ст. Григорія Сковороди (1722 - 1794). Під впливом його науки відроджується нова українська література, якої батьком вважається Іван Котляревський (1769 - 1888), автор славнозвісної "Енеїди", першого твору, написаного сучасною народною мовою. Своєю драмою "Наталка Полтавка" Котляревський також започаткував розвиток українського театру. На початку XIX ст. була

написана "Історія Русів", глибоко-патріотичний твір, який висуває віковічні прагнення українського народу до самостійного державного життя. Цей твір мав великий вплив на цілий ряд діячів українського відродження XIX століття, а передовсім на творчість геніяльного українського поета й творця модерного українства Тараса Григоровича Шевченка (1814-1861) та на ідейні засади Кирило-Мефодієвського Братства — першої української політичної організації.

Центром українського відродження на початку XIX стол. стає Харків, столиця Слобідської України. Тут 1805 року заходами дворянства й купецтва відкривається університет, біля якого гуртуються кращі наукові й культурні сили: Григорій Квітка-Основ'яненко, Петро Гулак-Артемівський, Левко Боровиковський, Микола Костомаров та інші. Тут же видаються перші українські журнали: "Украинский Вестник", "Харьковский Демокрит" та "Украинский Журнал".

Велика Французька Революція й наполеонівські війни сприяли дальшому піднесенню українського відродження. Частина українського суспільства навіть поклала надії на відбудову української держави при допомозі Наполеона, але більшість стала по стороні Росії. В час наступу Наполеона на Москву цар Олександр I навіть дав дозвіл на формування козацьких полків в Україні. Таких полків дуже скоро зформовано аж 15 і це перелякало уряд. Ці полки були скоро розпущені, навіть не вживши їх проти Наполеона.

В період після наполеонівської інвазії в Росії починається особливо тяжка реакція відома під іменем Аракчеєвщини. Як протест проти цього зростає революційний настрій населення, зокрема серед офіцерства. Вершком революційних настроїв того часу було повстання декабристів 1825 року. Південна група декабристів, очолена нащадком гетьмана Данила Апостола, Сергієм Апостолом, носила виразний національний характер. Вершком діяльності цієї групи було повстання чернігівського полку у м. Василькові.

Цар Микола I, який заступив бездітного Олександра, жорстоко подавив повстання декабристів: п'ятьох провідників було повішено, сотні засічено різками, а по-верх сотні заслано на вічну каторгу в Сибір. Незабаром після повстання декабристів вибухло польське повстання у Варшаві 1830 року, яке теж було подавлене московським військом. Однак це повстання мало великий вплив на долю українського населення Правобережжя. На цих землях, як згадано вище, існували польські порядки і особливо тяжкою була панщина. Після повстання російський уряд вжив ряд адміністративних заходів для обмеження сваволі панства, а від тих, що брали участь у повстанні, було зовсім відібрано маєтки й передано в державний скарб. Тоді ж було заборонено вживання польської мови в державних установах, зліквідовано залишки унії, а найголовніше — в Києві відкрито 1834 року Університет Св. Володимира, який пізніше став центром українського відродження другої половини XIX і початку XX століть.

Період царювання Миколи I (1825-1855) відзначався особливою реакційністю. Наляканий рухом декабристів і польським повстанням, цар боявся вільної думки і слова. Та незважаючи на це, український національний рух невпинно розвивався. Спочатку його осередком був Петербург, столиця імперії. Тут починав свою геніяльну письменницьку діяльність Микола Гоголь, нащадок козацького полковника з часів Хмельниччини — Остапа Гоголя. У своїх творах Гоголь на весь світ прославив Україну, а зокрема героїчну боротьбу її козацтва за свою волю і Православну Віру. Творчість Гоголя мала величезний вплив на зріст національної свідомості зрусифікованої української шляхти. Тут же в Петербурзі почав писати свої геніяльні поезії і Тарас Шевченко. В своїй книзі "Кобзар" Шевченко дав українській літературі найкращі поезії та одночасно поставив перед українським народом на всі часи програму його національного визволення. Твори Шевченка викликали негайне захоплення по всій Україні, серед усіх верств її населення.

Справжнє національне відродження навіть на таких далеких землях України як Буковина й Закарпаття починається під впливом поезії Шевченка.

Одночасно Шевченко з гуртком української інтелігенції закладає в Києві Кирило-Мефодієвське Братство у 1846 році. Своєю політичною платформою Братство ставило створення вільної Української Республіки з конституцією, основою на науці Св. Євангелії, а також об'єднання всіх слов'янських народів в слов'янську федерацію. Через зраду Братство було розкрито, його члени після слідства були покарані різними термінами заслання. Шевченка, за його полум'яні протирежимні революційні твори, було засуджено на заслання рядовим солдатом, зі заборонаю писати й малювати.

Розгром Кирило-Мефодієвського Братства був великим ударом по українському відродженню на Великій Україні. Але поразка Росії у Кримській війні (1853-1855) викликала нову хвилю революційних настроїв по всій імперії і скоро українське життя паново відживає. До Петербургу повертаються зі заслання члени Братства, після смерті царя Миколи I, а згодом повертається зі заслання і Шевченко. Українське життя по всій Україні набирає нового розмаху: творяться "Громади", заснуються школи, поширюється видання книжок і ведеться велика культурно-освітня праця.

19 лютого 1861 року в Росії знесено кріпацтво, а в наступні роки переводиться цілий ряд урядових реформ на поліпшення становища населення. Але польське повстання 1863 і революційні дії російських революціонерів викликали урядову реакцію, в якій також потерпіла українська справа. Перед російськими шовіністами виникла примара українського сепаратизму, а внаслідок цього був виданий горезвісний "указ" міністра Валюєва, який запевняв, що "української мови не було, нема й не може бути". Одночасно було переведено арешти й заслання серед активних діячів українського руху. Внаслідок цього українське національне життя переносить свій центр у Галичину, де на той час постають кращі умови для культурного розвитку.

Західно-Українські Землі

Коли Галичина дісталася Австрії, після першого розбору Польщі 1772 р., населення цього краю, як було згадано вище, в наслідок довговічної польської неволі, знаходилося в крайній матеріальній біді й темряві. Вищі верстви народу вже давно спольщилися й перейшли в католицький табір. Братства з їх великою освітньою діяльністю були зліквідовані унією, народна освіта зовсім занепала. А над усім тяжким каменем лежала панщина, від якої не було вільним навіть уніятське духовенство. Вищий провід уніятської церкви складався або з поляків або зі спольщених українців, яких мова й культура були польськими. Під Австрією поляки далі залишилися панами ситуації в Галичині. В їх руках була влада, маєтки, уніятська Церква й адміністрація.

Для власних державних інтересів австрійський уряд допоміг уніятській Церкві піднятися з занепаду: піднесено освіту духовенства, зрівняно його в правах з католицьким духовенством, а саму уніятську Церкву названо Греко-католицькою. На ці заходи уряду одначе кривим оком дивилися поляки й перешкоджали українцям, де тільки могли.

Справжнє національне відродження Галичини починається з появою т. зв. "Руської Трійці", в особах Маркіяна Шашкевича, Івана Вагилевича та Якова Головацького. Ці три студенти-семінаристи під впливом літературного відродження на Великій Україні, випустили 1838 року живою українською мовою альманах "Русалка Дністровая". Це видання, правда, було skonфісковане й заборонене вищою уніятською церковною владою за протипольські вислови, але це вже не зупинило руху відродження Галичини.

Революція в Європі 1848 року докотилася й до Галичини і позначилася тим, що нарешті в Галичині була знесена панщина, а значить і духовна та фізична залежність української селянської маси від польських дідичів. 2 травня 1848 року у Львові засновується перша українська політична організація — Головна Руська Рада, яка

своїм маніфестом декларує приналежність Галичини до великого українського народу та домгається від австрійського уряду поділу Галичини на польську і українську частини. До української частини мало б бути також прилучене Закарпаття.

Але т. зв. "Весна Народів" дуже скоро минула. Здавивши революційні рухи при допомозі російських військ царя Миколи I, австрійський уряд скасував конституцію і повернувся назад до системи абсолютизму. Вся влада в Галичині знову опинилася в польських руках. У цьому безнадійному стані поважна частина українського громадянства Галичини (як колись українці за Богдана Хмельницького) звертає свої погляди на могутню сусідню російську імперію, надіючись в ній знайти рятунок. Так зароджується на галицькій ґрунті москвофільський рух, який приніс українському населенню Галичини особливо багато горя в час вибуху першої світової війни.

Року 1860 в Австро-Угорщині проголошено нову конституцію, на основі якої Галичина, як і інші землі імперії, отримує автономію з власним парламентом. Але навіть у межах конституції дорогу українцям загороджують поляки. Польська більшість в Галицькій Сеймі постійно відкидала навіть найбільш скромні й справедливі домагання українців, в той же час лякаючи австрійський уряд примарою українського москвофільства, хоч те москвофільство серед українців поляки й підтримували.

Як реакція на москвофільство у 1860-х роках народжується в Галичині народовецький рух, який щедро підтримували провідні українські діячі з Великої України. Цей рух відіграв велику роль в пробудженні національного духа від зневіри, а зокрема багато причинився на культурно-освітнім полі.

В той час, як на Великій Україні було заборонене всяке українське друковане слово, всі видатні письменники України видають свої твори в Галичині, часто при матеріальній допомозі українських меценатів з Великої України. У 1868 році народовці засновують в Галичині Товариство "Просвіта", яке відіграло велику роль в на-

ціональному освідженню українського населення і взагалі в піднесенні його культурного рівня. Згодом під впливом тяжких політичних обставин, народовці включилися і в політичне життя Галичини, заснувавши Народню Раду, яка в основному ставила перед собою ті самі завдання, що й Головна Руська Рада.

У 1891 році була заснована в Галичині Українська Радикальна Партія. Головними діячами цієї Партії були великий український поет, письменник і вчений Іван Франко та політичний і громадський діяч Михайло Павлик. Це була в дійсності перша українська політична партія в повному значенні слова. В соціальному питанні вона стояла на соціалістичних позиціях, а в національному — ця партія вперше в новітній історії українського народу стала на становище повної національної незалежності України. Це гасло скоро перекинулося й на Велику Україну, де його пропагатором була Революційна Українська Партія.

Але разом з піднесенням національної й політичної свідомости українського населення Галичини, його економічне положення постійно гіршало. Селянство убожіло до крайніх меж. Велике скучення сільського населення на невеликому просторі, брак індустрії, а до того ж зосередження великих земельних посіlostей в руках невеликого числа польських дідичів, довели селянство до крайнього зuboження. Виглядів на покращання долі через реформи не було і для багатьох українських селян Галичини лишався один вихід: йти в найми до тих же дідичів, від яких батьки були увільнені при скасуванні панщини. Зростає кляса безземельного селянства, сільських пролетарів, яка все голосніше домагається своїх прав. Маса цих людей щорічно виїжджає на сезонів заробітки в Прусію. Дуже скоро, одначе, відкривається ще одна можливість поліпшити свою долю — в еміграції в далекі заокеанські країни: спершу в Бразилію, а пізніше в ЗСА й Канаду.

Так в боротьбі за національні й політичні права в краю і в пошуках кращої долі за океаном застає Гали-

чину перша світова війна. Подібною до Галичини була доля й інших частин західної України, Буковини й Закарпаття, з тією хіба різницею, що національне відродження прийшло туди пізніше, а матеріальна вбогість була ще більшою. Головна маса українських імігрантів до Канади від 1891 до 1914 року, коли вибухла перша світова війна й еміграція припинилася, складалася з виходців з західних українських земель, де економічні умови життя були найтяжчими, але натомість було легше отримати дозвіл на виїзд закордон, ніж українцям в Росії.

Незалежна Українська Держава

Перша російська революція 1905 року, яка вибухла у висліді програної Росією російсько-японської війни, не принесла істотних змін в житті українського та інших народів імперії. Правда, була проголошена конституція, уведено в життя парламент — Державну Думу й проголошено деякі свободи, але новий наступ реакції, після придушення революції, фактично відібрав усе назад. Натомість революція у лютому 1917 року, яка вибухла в наслідок тяжких умов життя, створених довгою й виснажливою війною (1914-1918), принесла істотні зміни народам імперії. Відразу з вибухом революції в столиці України — Києві твориться Українська Центральна Рада як головне представництво українського народу. Головою Центральної Ради був обраний відомий професор-історик Михайло Грушевський. На заклик Центральної Ради вся Україна пробуджується до нового державно-творчого життя. Відбуваються масові військові, селянські, робітничі й професійні з'їзди, які заявляють одноголосно повну підтримку Центральній Раді та домагаються від російського Тимчасового Уряду повернення автономних прав Україні на основі Переяславського договору.

Демократичний лад в Росії, однак, не проіснував довго — всього 8 місяців, після чого владу насильством і обманом захопили більшовики. Захопивши владу в свої руки в Росії, більшовики відразу пішли наступом на Україну, без якої не лише всесвітня революція була приречена на неуспіх, а й саме панування більшовиків в Росії

стояло під загрозою, бо для життя Росії, як повітря, були потрібні український хліб, залізо і вугілля.

В такій ситуації Українська Центральна Рада видає свій знаменитий IV Універсал, яким проголошує Україну самостійною, суверенною, ні від кого незалежною Державою Українського Народу, та закликає всіх громадян Держави ставати на її оборону перед наступом більшовицької Росії. Одночасно український уряд заключає 9 лютого 1918 року мир з Центральними Державами, відомий під назвою Берестейського Миру. Перед Україною відкривалися великі й світлі перспективи державного будівництва. Однак німці, які були запрошені на Україну як союзники в боротьбі з червоною Московщиною, скоро показали себе звичайними окупантами, яких головним завданням було дістати український хліб для своїх головних армій і громадян. Щоб це було легше зробити, німці спонукують в Україні державний переворот: на зміну демократичній Центральній Раді прийшла влада гетьмана Павла Скоропадського. Гетьман за час свого короткого урядування дуже багато зробив для скріплення українського державного життя, хоч міг би більше зробити, коли б йому на перешкоді не стояла німецька військова влада.

Після поразки Німеччини в листопаді 1918 року гетьман проголошує федерацію з Росією, яку сподівався Антанта відбудує. Це викликало проти гетьмана всенародне повстання під проводом найбільшого національного героя України часів визвольної боротьби — Симона Петлюри. Скоро вся Україна була звільнена від німців й знову була проголошена демократична Українська Народна Республіка. Але більшовицька Росія, звільнена тепер від умов Берестейського миру, повела новий наступ на Україну. Протягом наступних чотирьох років Україна веде тяжку, нерівну боротьбу з червоними й білими російськими арміями, як також з Польщею, яка напала на Галичину після розвалу Австро-Угорщини. Найсвітлішим моментом цієї епохи було проголошення 22 січня 1919 року — злуки всіх українських земель в одну Соборну

Українську Державу. На жаль, цьому актові не довелося здійснитися.

Залишена переможною Антантою без всякої (навіть медичної) допомоги, оточена з усіх сторін ворогами, десяткована тифом, голодна й обдерта Армія Української Народної Республіки змагалася за волю свого народу до кінця: рештки її знеможені відійшли на еміграцію, не скапітулювавши перед ворогом або далі провадили боротьбу в повстанчих загонах. Українські землі за згодою переможної Антанти були розділені між чотирма державами: Велика Україна була окупована червоною Росією, Галичина й Волинь — Польщею, Бесарабія й Буковина — Румунією, а Закарпаття — Чехословаччиною.

Велика Національна Революція й чотирьохрічна боротьба українського народу, однак, не пішли на марне. Існування України як окремої нації й держави, мусіли визнати більшовики, хоч у формі т. зв. Української Радянської Соціалістичної Республіки в складі Радянського Союзу. Після другої світової війни Україна навіть увійшла в склад Об'єднаних Націй як окрема незалежна держава.

В роках 1921 - 1922 Україну навістив страшний голодовий мор, який забрав мільйони людей. Це була властиво перша спроба більшовицької Росії масовим голодом зломити опір українського народу її загарбницьким планам. У період Нової Економічної Політики (НЕП), який існував від 1922 до 1928 року, Україна знову віджила в порівнюючі вільніших умовах, які, правда, були дозволені режимом для того, щоб врятувати своє економічне становище. За цей час відродилася й розвинула свою велику працю Українська Автокефальна Православна Церква, яка стала справжнім духовним провідником народу. Великі осяги здобула Україна в ділянках освіти й культури, як і в інших галузях життя. Та новий наступ Москви, початий в 1928 році, скоро знищив ці осяги: спершу масово знищувано або заслано на повільну смерть в таборах півночі українську інтелігенцію, далі знищено Українську Православну Церкву і врешті по-

ведено масовий терор проти основи української нації — селянства. В наслідок примусової колективізації сільського господарства й нового штучного голоду в роках 1932 - 1933 понад сім мільйонів українських селян загинуло страшною голодовою смертю. Масовий терор в 1930-х роках, відомий під іменем "ежовщини", доповнив картину знищення України перед другою світовою війною.

Українські землі під Польщею між двома світовими війнами знайшлися в дещо відмінній ситуації. Хоч тут також шалів польський терор і національне та релігійне переслідування українського народу, все ж таки поляки були чуйними на публічну opinie світу. Найважливіше ж було те, що з Польщі була можливість виїзду за кордон, у висліді чого поверх 68,000 українців, переважно бувших вояків українських армій або членів протипольського підпілля, опинилися в Канаді в роках між 1923 і 1939. На землях України під Польщею ніколи не припинялася боротьба українського населення з окупантами. Революційну боротьбу очолювала Українська Військова Організація, а пізніше Організація Українських Націоналістів, що покладала надії на допомогу Німеччини. Легальну боротьбу на терені Сейму провадили політичні партії — Українське Національно-Демократичне Об'єднання, Українська Соціалістична-Радикальна Партія й групи які були дозволені в державі.

1 вересня 1939 року вибухла друга світова війна нападом Німеччини на Польщу, а 17 вересня червона армія советської Росії, на основі німецько-советського договору, перейшла східні кордони Польщі й окупувала західно-українські землі, які пізніше були прилучені до УРСР. Влітку 1940 року більшовики також окупували Бессарабію й Буковину, отже переважна більшість українських земель знайшлася під однією окупацією — російською.

22 червня 1941 року нападом гітлерівської Німеччини на Радянський Союз почалася на Україні й за Україну найстрашніша війна, яку будь-коли знав світ. У цій війні український народ втратив понад десять мільйонів лю-

дей — забитих, ранених, замучених голодом і холодом в таборах полонених чи на засланнях в Сибірі, як також пропавших без вісти. Сотні міст і тисячі сіл було знищено обома арміями. Понад два мільйони української молоді було вивезено німцями на каторжні роботи в Німеччину, з них багато загинуло від голоду й виснажливої праці та від альянтських бомб.

Спочатку війни українське населення вітало німців як визволителів, але дуже скоро показалося, що німці такі ж смертельні вороги України, як більшовики. Скоро в Зах. Україні створюються партизанські загони для боротьби з ворогом. Від 1942 р. в Зах. Україні діяла Українська Повстанська Армія, яка спершу боролася проти німців, а пізніше аж до 1950 року проти більшовиків.

Після закінчення другої світової війни на території Західної Європи опинилися сотні тисяч українців, які не бажали повертатися назад в московсько-більшовицьку неволю. З цього числа залишенців понад 38,000 прибуло в Канаду від закінчення війни до 1961 року. Ця частина української іміграції складається у значній частині з освічених людей і вони значно підсилили собою силу і значення раніше прибувших українських поселенців в Канаді.

Тяжкий історичний шлях українського народу ще не закінчився повним визволенням з національної, соціальної й релігійної неволі, як це пощастило зробити в нашому столітті навіть багатьом відсталішим народам Азії й Африки. Великими зусиллями загоївши тяжкі рани нанесені другою світовою війною й повоєнним періодом сталінського терору, український народ далі провадить свою боротьбу за повне визволення, за те, щоб добути собі справжні права на самостійне державне життя, як це записано навіть в конституції Української Радянської Соціалістичної Республіки і перестати бути колонією російсько-більшовицької імперії — останньої імперії ХХ століття.

ІСТОРИОГРАФІЯ

Стан історії українців у Канаді перед статтею Боберського 1937 року

Багато людей у світі, які творили історію, звичайно її не записували. Вони творили нові події, нові обставини і нові проблеми, або опинялися в нових обставинах з новими проблемами, і тими проблемами були такі зайняті, що їм не вистачало часу записувати щоденних подій життя. Зрештою, багато людей навіть не є свідомі того, що вони творять діла історичного значення. Так було до певної міри і з першими українцями, що приїжджали до Канади. Вони опинялися в незнайій їм країні, у чужому світі, не знали мови того світу і не мали матеріальних засобів на прожиток. І хоч вони мусіли найперше думати про те, щоб заробити на хліб щоденний для себе і своєї родини, яку або мали з собою, або залишили в рідному краю, і мусіли робити те, чого щоденне життя вимагало від них, проте вони знаходили час і енергію, щоб усе пережите ними і занотоване з довілля описувати в своїх листах до своїх рідних чи односельчан в ріднім краю, не маючи ще своєї української преси в Канаді чи й навіть в Америці, особливо в роках 1891 - 1895. Таким чином перші українські імігранти в Канаді залишили для дослідників та істориків багатий матеріал, без якого годі було б написати історію українців у Канаді. Цей матеріал зберігся також в українській пресі рідних земель під Австро-Угорською та Російською Імперіями, до часу постання української преси в Америці, а потім у Канаді. Отже, таким чином перші українські поселенці Канади відрізняються від інших імігрантів тим, що вони, хоч може й не завжди були свідомі того, що творять діла історичного значення, проте вони записували так, як все те бачили довкруги себе, все те, що чули і що їм інші розказували та творили. Значить, перші українські імігранти в Канаді, а головню з масової іміграції мали те щастя, що їхні провідники і вони самі описували життя українців у цій країні, як тільки дістали кусник паперу, віднай-

шли першу пошту в околиці, а потім, як почали одержувати перші числа "Свободи" з Америки чи іншу українську пресу з рідних земель або тільки перші числа української преси в Канаді.

До перших таких провідників належить д-р Осип Олеськів, який ще перед своїм приїздом до Канади іменем Товариства "Просвіта" влітку 1895 року, описав Канаду в брошурі п. н. "Вільні землі", в липні 1895 року, видану тим же Товариством "Просвіта" у Львові і тоді ж приїхав до Канади, щоб на місці перевірити можливості для поселення українців у цій же заморській країні. Повернувшись до Галичини, він у грудні того же самого року видав друком другу брошуру п. н. "О еміграції",¹ в якій описав тодішні малі українські оселі, які вже існували та були відомі, такі, як наприклад, Една, Найдорф, Вінніпег та подав прізвище майже кожного тодішнього українця, що вже був тоді в Канаді. Обидві ці брошури стали першими авторитетними джерельними матеріалами до історії українців у Канаді.

Рік пізніше Канаду відвідав з власної ініціативи американський українець Діонізій Салей, книгарник з Нью-Йорку, і також дуже точно описав життя українців в Алберті та Вінніпегу в п'ятьох числах американського тижневика "Свобода"²

Того ж самого 1896 року, хворий вже д-р Осип Олеськів, перебуваючи в Карлсбаді, написав у серпні ще й третю працю про Заокеанську Еміграцію польською мовою п. н. "Хліборобство за океаном, а переселенча еміграція", та видав її власними грошми у друкарні оо. Василяна у Жовкві на 48 сторінках великого формату, де особливо настоює на тому, щоб створити компетентне переселенче еміграційне бюро в Галичині, щоб еміграція до Канади та до інших країн йшла пляново, розумно та сумлінно. Ця праця також являється авторитетним дже-

¹ Д-р Осип Олеськів, "О еміграції". Видання Общества імени Михайла Качковського, грудень 1895, ч. 241. Львів, 1895. Докладніше про Олеськова подано в наступних сторінках.

² Діонізій Салей, "Спомини з Канади: Дорога з Нью Йорку до Канади", "Свобода", Мавит Кармел, Па., чч. 29-33 за 1895 рік.

рельним матеріалом для українських дослідників Канади і нею також треба зацікавитися та спопуляризувати її, крім перших двох праць Олеськова.³

Та найбільше щастя мали українські емігранти в Канаді, коли до них приїхав навесні 1897 року із З'єдинених Стейтів Америки перший український греко-католицький священник о. Нестор Дмитрів, редактор "Свободи", якого вислала до Канади американська організація Руський Народний Союз, щоб морально підтримати нових українських імігрантів та дати їм релігійну обслугу. Священник Дмитрів дуже подрібно описав свій побут у Канаді в брошурі "Канадійська Русь" та в інших його працях і статтях у "Свободі". Ця його брошура та інші матеріали про Канаду стали першоджерельними і необхідними для всіх дослідників та істориків про ранній період українців у Канаді.⁴

Того самого 1897 р. приїхав до Канади знаний російський революціонер Петро Кропоткін, який також відвідав українські поселення та описав їх, а о. Павло Тимкевич переповів зміст цієї праці на сторінках "Свободи" в перекладі з англійської мови.⁵

Дуже цінні інформації про українців у Канаді знаходяться також у статтях другого українського греко-католицького священника о. Павла Тимкевича у тижневику "Свобода" за роки 1898 - 1899, який проживав у Канаді. Він цікавився не тільки релігійно-духовними і національними справами, але й економічно-фермерськими і робітничими, а його статті на ці теми також залишилися першоджерельними матеріалами до історії українців у Канаді.

Не можна пропустити й Кирила Геніка (Березовського), який бувши керівником української еміграції в Канаді, часто розїжджав по українських колоніях у това-

³ Д-р Осип Олеськів, "Хліборобство за океаном, а переселенча еміграція", Накладом Автора. З друкарні оо. Василіян, Жовква, 1895 р. 48 ст.

⁴ Нестор Дмитрів, "Канадійська Русь", з Друкарні "Свобода", Мавнт Кармел, Па., 1897 р. Про о. Дмитрова буде мова даліше.

⁵ Павло Тимкевич, "Дещо про Канаду", "Свобода", ч. 29, 1898 р.

ристві о. Дмитрова і був "Кореспондентом »Свободи«" і так же й підписувався в "Свободі" у своїх статтях. Його урядові звідомлення про стан українських поселень, його поради й перестороги (під своїм прізвищем) також залишилися цінним джерельним матеріалом до історії українців у Канаді.

Одночасно з цими визначнішими представниками української іміграції самі поселенці — фармери і робітники, писали дописи до "Свободи". Треба знати, що коли 1896 р. почалася масова іміграція до Канади, то на перших кількох кораблях приїхали, за старанням Олеськова, вибрані родини, між якими були освічені одиниці і загально свідомі люди, тому й не диво, що в кожній українській фермерській колонії, в кожному місті, в копальняних оселях, на "екстрагентгах" (між робітниками прибудові залізних доріг) — всюди там появлялися дописувачі до "Свободи". За роки від 1896 до 1906 їх нараховується понад 150. Ось деякі з них: Антін Савка, Василь Ксьонжик, Теодозій Вахна, Іван Бодруг, Іван Негрич, Никола Гавінчук, Тарас Ферлей, Юрко, Іван і Василь Сиротюки, Іван Данильчук, Григор Крайківський, Олександр Жилич, Олександр Карнець, Йосафат Дзьобко, Іван Кунь, Іван Ржесньовський, Аполінарій Новак, Мирослав Стечишин, Василь Романюк, Василь Головацький, Михайло Говда, Тома Томашевський, Іван Дрогомоорецький, Сава Чернецький, Орест Жеребко, Дмитро Солянич, Теодор Стефаник, Василь Кудрик, Йосиф Сікорський, о. Андрій Вільчинський, Осип Бубняк, Гр. Бегар, Павло Онищук, Йордан Ластівка, Василь Стандрик, Михайло Пригроцький, Ник. Палагнюк, Варвара Катеринич, Анна Чернецька, Петро Войценко, Іван Німчук, Микола Бабич, Юрко Мачула, Анастазієвський, Н. Надія та інші чи деякі з вище названих під різними псевдонімами, криптонімами тощо.

У своїх дописах вони охоплювали всі ділянки свого громадського життя — а зокрема порушували проблеми церковні, освітні та економічні. Крім дописів у "Свободі", появлялися новелі, оповідання, нариси, поезії, пе-

реклади з інших мов та інше з літератури того періоду. Немало з тодішніх дописувачів вибилося в пізніших роках на визначних одиниць — публіцистів, поетів, редакторів та громадських і церковних діячів.

У перше десятиріччя масової української еміграції до Канади, Львівське Товариство "Просвіта", яке то десять років раніше вислало було до Канади д-ра Осипа Олеськова, тепер, у порозумінні з Науковим Товариством ім. Шевченка, вирішило вислати д-ра Юліяна Бачинського до З'єднаних Стейтів Америки і до Канади, щоб там на місці перевірити стан українських поселень та їх простудіювати. Бачинський приїхав до ЗСА у серпні 1905 р. і, об'їхавши всі важливіші українські місцевості, в червні 1906 р. приїхав до Канади. Тут, за чотири місяці свого побуту,⁶ він відвідав усі українські скупчення від Монреалу до Ванкуверу і зібрав потрібні інформації, щоб описати докладно життя українців у Канаді та видати все це друком. В наслідок цієї подорожі по Північній Америці він видав велику документально-авторитетну і вичерпну студію про українців у ЗСА, яка появилася 1914 р. у Львові.⁷

Подібна праця мала появитися про українців у Канаді, і таку розвідку він написав, друк був набраний, але через воєнні обставини прийшлося відложити справу аж по закінченні війни. З невідомих причин ця праця ніколи не побачила світу і не тільки набір пропав, а також і самий рукопис. Деякі автори припускають, що цей набір пропав у наслідок воєнних подій, як це подає, наприклад, Михайло Г. Марунчак у своїй праці "Історія Українців Канади". Але судячи по змісті статті Бачинського в "Ділі", яку переповіла американська "Свобода" в числі 10 з 1907 р. п. н. "З діяльності оо. Василян в Канаді", то набір і рукопис цієї праці могли пропасти

⁶ "Свобода", ч. 43, 1906 р. Михайло Г. Марунчак у своїй "Історії Українців у Канаді", том I-ий, стор. 333-334, мабуть помилково твердить, що Бачинський був у Канаді тільки два місяці.

⁷ Юліан Бачинський, "Українська Імміграція в Зєдинених Державах Америки", Том I, з 75 ілюстраціями і двома картами, Львів, 1914. Накладом Юліяна Бачинського і Олександра Гарасевича. З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка.

у Львові не тільки через воєнні обставини, але правдоподібно тому, що така книжка не була бажаною. Про затрату цієї праці написав сам Юліян Бачинський 16 років пізніше книжечку п. н. "Як я видавав «УКРАЇНСЬКУ ЕМІГРАЦІЮ»",⁴ в якій він обвинувачує управу "Просвіти" за те, що без порозуміння з ним і без його дозволу вибрано з переплетні всі незброшуровані примірники і їх продано жидові-гандляреві на макулятуру для вжитку на базарі, щоб перекупки мали в що завивати свої продукти. Бачинський назвав таке поступовання "Просвіти" варварством, культурним злочином. Втрата цієї праці і рукопису є великою втратою для історії українців у Канаді.

Того самого 1906 р., а може й в порозумінні з д-ром Юліяном Бачинським, Осип Мегас, тодішній редактор "Канадійського Фармера" в Вінніпегу, також порушив справу історії українців у Канаді і закликав своїх читачів надсилати йому світлинки та інформації з їхнього життя в Канаді, обіцяючи написати і видати "Історію Канадійської Русі". І справді, в наступному році вийшла друком 46-сторінкова брошура п. н. "Західна Канада", з важливими інформаціями та статистичними даними і мапою про українців в Манітобі, Саскачевані, Альберті та Британській Колумбії. Цікаве те, що видання цієї брошури було уповноважене Франком Олівером, міністром внутрішніх справ Канади. Хоч ця книжечка не подає імені автора, то немає сумніву, що ним був сам Осип Мегас, або хтось інший на його припоручення. Та хто б то не був тим автором, то ця брошура була першою історією, написаною канадським українцем.

У наступних двох роках у Києві появилася дві брошури про українців у ЗСА та в Канаді. Перша п. н. "Про Канаду — Яка це земля і як у ній живуть люди", без імені автора, видана 1908 Київським Товариством "Просвіта", Номер 27. Це 47-сторінкова брошура, в першій частині якої міститься історія Канади, а при кінці знаходиться один 7-сторінковий і дуже скромненький розділ про

⁴ Юліян Бачинський, "Як я видавав «УКРАЇНСЬКУ ЕМІГРАЦІЮ»". Зразок культури "українського піємонту" з початком ХХ-го віку, стор. 32. Львів 1930. Накладом "Ради".

українців у Канаді. Друга праця — більша від першої, видана 1909 р. тим же самим Товариством "Просвіта" п. н. "Українці в Америці". Автором цієї праці є В. Корольов, який перед писанням свого твору закликав в американській "Свободі", щоб українці надсилали йому матеріяли та інформації до Києва.

На жаль, цієї праці ми не маємо і нам невідомо, скільки місця він присвятив українцям у Канаді. Також маємо сумнів про дату її випуску в 1909 р., бо перша брошура з 1908 р., видана тією ж "Просвітою", містить на стор. 47 замітку такого змісту: "Хто хоче довідатися більше про те, як живуть наші люде в Канаді, той хай прочитає книжку: «Українці в Америці», написав В. Корольов. Видало Товариство «Просвіта» у Київі". Ця замітка вказує, що праця Корольова була видана раніше від брошури "Про Канаду...", отже тут або зайшла якась помилка, або книжечка Корольова з 1909 р. — це друге її видання.

1916 р., вже під час війни, у Відні появилася 40-сторінкова брошура, видання "Союзу Визволення України" п. н. "Українці в Америці". Автором цієї брошури є Орест Кириленко, мабуть псевдонім Ореста Жеребка, який 1913 р. виїхав з Вінніпегу до Галичини на продовження студій і там його захопила війна, а пізніше він опинився у Відні, звідки за допомогою канадських українців, повернувся до Вінніпегу в квітні 1916 р. В цій брошурі автор окремо обговорює справи церковні, політичні, шкільництва, преси та асиміляції і вказує на головні недостачі української спільноти в Канаді.

Незалежно від усіх спроб українських дослідників описати життя українців у Канаді, канадський уряд, а властиво Департамент Громадянства та Іміграції, доручив 1916 р. Джей. С. Вудсвортові (методистському проповідникові) провести досліди над українськими поселеннями в Манітобі, Саскачевані та Альберті. Він, при допомозі Василя Свистуна, який був також заангажований до цієї праці, виготовив дуже об'єктивний звіт. Сьогодні цей звіт є важливим періоджерельним матеріялом про

українські поселення в Західній Канаді і на нього покликаються всі дослідники та історики про українців у Канаді⁹

Коли життя українських поселенців у Канаді згодом унормувалося після першої війни і коли тут уже було більше своєї інтелігенції, тоді канадські українці знову відновили думку про написання історії свого життя в Канаді.

Наприклад, на засіданні дирекції Українського Інституту імени Петра Могили в Саскатуні 1920 р. вирішено вислати Василя Свистуна і Юліяна Стечишина в українські околиці збирати гроші на Інститут та при тому записувати інформації про перших українських піонерів у Канаді та про початки українського зорганізованого життя. Хоч згадані представники Інституту справді виїхали в терен з тим припорученням, то в дійсності мусіли обмежитися до більш актуальної на той час справи, а саме збирання фондів, а записування матеріалів для історії відсунуено тимчасово на друге місце. Два роки пізніше, на Шостому Народному З'їзді в Саскатуні, в днях 27-28 грудня 1922 р. справа історії українців у Канаді і збирання матеріалів для неї знову була порушена в приявності д-ра Осипа Назарука, гостя-промовця з Європи на З'їзді. В наслідок цього З'їзд ухвалив резолюцію, щоб Інститут ім. П. Могили заснував галерію мистецьких картин та започаткував колекцію всяких інших цікавих речей, що можуть мати культурну та історичну вартість. Ця резолюція такого змісту:

"З'їзд рішає, щоб по очищенню довгів Інституту оснувати велику українську бібліотеку, звертаючи особливу увагу на те, щоб у ній були зібрані всі українські часописи Канади, Зєдинєних Дєржав, Бразилії та Зелєного Клину й української єміграції взагалі, а також голоси чужої преси про українську справу. Дальше, оснувати галерію образів і картин, які в першій мірі представляли би важні історичні події України від найдавніших часів до тепер, як також описи пооди-

⁹ J. S. Woodsworth, Report of Investigation by Bureau of Social Research. Ukrainian Rural Communities. Winnipeg, Manitoba, 1917. Mimeographed folio.

ноких українських земель і міст, інституції і визначних представників на всіх полях українського життя. Також оснувати при Інституті Український Музей з відділами старих книг і друків, рукописів, біографій людей в Канаді; в музею повинні бути історичні описи поодиноких наших осель в Канаді, різні гроші, фотографічні знімки з життя українців в Канаді, стара зброя і музей природничий".¹⁰

Згодом Інститут ім. Петра Могили в Саскатуні справді започаткував одну з дуже цінних українських бібліотек у Канаді, а пізніше приміщено в ньому етнографічний музей Союзу Українок Канади, але одне й друге виявилось дуже далеким від тієї ідеалістичної резолюції. Зате самий д-р О. Назарук причинився немало до історії українців у Канаді тим, що написав свої спомини з подорожі по Канаді.¹¹

1927 р. появилася в Канаді нова праця п. н. "Церков Українців в Канаді" священика Пантелеймона Божика, 335 сторінок. Три роки пізніше автор перевидав цю саму працю під новою назвою "Історія Української Еміграції в Канаді за час від 1890 до 1930 р.". Вона написана вже канадським українцем, що був довгі роки священиком Російської Православної Церкви, а пізніше перейшов до української Греко-Католицької Церкви під юрисдикцію еп. Никити Будки. І хоч ця праця розглядає деякі події тенденційно, все ж таки вона внесла багато нового у систематизованого матеріялу і, хоч перша назва робила враження, що зміст відноситься тільки до церковного життя, то фактично ця праця охоплює багато інших ділянок

¹⁰ Юліян Стечишин, Ювілейна Книга 25-ліття Інституту ім. Петра Могили в Саскатуні, стор. 132. Видано заходом і коштом Інституту. Вінніпег, Канада, 1945.

¹¹ Д-р Осип Назарук написав про Канаду:
1. "В лісах Алберти і скалистих горах". Накладом Січової Організації Українців у Злучених Державах Америки. Чікаго 1924. Стор. 23 - (1), 16^о. Передрук з "Січових Вістей".
2. "В найбільшій парку скалистих гір". Накладом Січової Організації Українців у Злучених Державах Америки. Шікаго 1924. Стор. 23 - (1), 16^о. Передрук з "Січових Вістей".
3. "Вчасна весна в північній Алберті". Накладом Української Християнської Організації. Львів 1929. Стор. 32. Відбитка з "Нової Зорі". І. Чайковський, цит. стаття, стор. 79. Та інші праці про Канаду.

з життя українців у Канаді і тому зміна назви книжки може бути оправданою.¹²

Дуже багато цікавого і першоджерельного матеріялу про українців у Канаді знаходиться в праці Лева Ясенчука, п. н. "За океаном".¹³ Ясенчук приїхав до З'єднаних Штатів Америки і до Канади як представник установи "Рідна Школа" в Галичині. Об'їхавши цілу Канаду, він у згаданій праці описав українські місцевості, організації та провідних людей, з якими зустрічався. Його спостереження про культурно-освітнє життя і церковні відносини так у ЗСА, як і в Канаді описані в цій праці об'єктивно.

До історіографії українського життя в Канаді належить також праця англійською мовою п. н. *The Ukrainian Canadians* автора Charles H. Young,¹⁴ якому Державний Комітет Ментального Здоров'я при Департаменті Іміграції припоручив докладно простудіювати життя українських поселенців у трьох західних провінціях Канади. Автор відвідав українські місцевості в Манітобі, Саскачевані і Альберті, зібрав багато нового матеріялу майже з кожної ділянки життя і описав усе в цій своїй праці об'єктивно і на ті часи досить вичерпно.

Українське питання в Канаді було також порушене українськими авторами навіть тоді, коли вони писали про саму Канаду. Приклад такого ми бачимо в брошурі Київської "Просвіти" — "Про Канаду", а в Канаді таким автором є Зигмонт Бичинський, протестантський проповідник, що 1928 р. написав "Історію Канади",¹⁵

¹² Священик Пантелеймон Божик, "Церков Українців в Канаді: причинки до історії українського церковного життя в Бритійській Домінії Канаді, за час від 1890 - 1927". Накладом "Канадійського Українця". Вінніпег, Манітоба, Канада, 1927.

Священик Пантелеймон Божик, "Історія Української Еміграції в Канаді за час 1890 до 1930 року". Народна Друкарня, Вінніпег, Манітоба, Канада, 1930.

¹³ Лев Ясенчук, "За океаном", Особисті помічення й переживання за час однорічного побуту в Америці. Накладом Т-ва "Рідна Школа", Львів, 1930.

¹⁴ Charles H. Young, *The Ukrainian Canadians*, 1931. Printed by Thomas Nelson & Sons Limited.

¹⁵ Зигмонт Бичинський, "Історія Канади". Передмова д-ра Ч. В. Гордона (Ралфа Коннора), Вінніпег, 1928.

в якій окремим 13-сторінковим розділом подав історію українців у Канаді.

Приїздом українців до Канади зацікавився проф. Іван Боберський, який 1920 р. приїхав до Канади і З'єднаних Стейтів Америки від Українського Горожанського Комітету у Львові в справах допомоги рідному краю. По закінченні призначених обов'язків, він затримався в Канаді декілька років. Довідавшись, що Івана Пилипова і Василя Єлиняка вважають першими українцями, що приїхали до Канади, він зустрівся з ними та записав їх розповідь. Його розмова з Єлиняком була поміщена в календарі "Провідник", 1933 р., а з Пилиповим у календарі "Канадійський Фармер", 1937 р. Зібрані Боберським інформації про цих двох ранніх поселенців стали авторитетним матеріалом до історії українців у Канаді.

УКРАЇНЦІ В КАНАДІ ПЕРЕД 1891 РОКОМ

Хоч українці в Канаді належать до майже найпізніших поселенців цього краю, то вони становлять чисельно четверту найбільшу національну групу цієї країни. Англосаксонці займають перше місце, французи друге, а німці третє. В Західній Канаді — в провінціях Манітоби, Саскачевану й Альберти * — українці становлять третю найбільшу числом національну групу після англосаксонців і німців. Французи займають четверте місце.

Коли ж українці появилися в Канаді? — Початком масової української іміграції до Канади вважається 1891 рік, з приїздом Івана Пилипова і Василя Єлиняка.¹ Але це не значить, що до того часу українців у Канаді не було. Знаючи обставини, в яких жили українці на своїх рідних землях у вісімнадцятім і дев'ятнадцятім століттях, чи то під Росією чи Австро-Угорщиною, годі собі уявити,

* Державний перепис населення Канади з 1961 р. подає такі дані: англосаксонців із Британських островів було 7,998,669, французів 5,540,346, німців 1,049,559 а українців 473,337. Той самий перепис подає, що в трьох західних провінціях Канади англосаксонців було 1,371,682, німців 434,369, українців 290,146, а французів 227,079.

На підставі найновіших даних українці уступили своє четверте місце в цілій Канаді італійцям, але в Західній Канаді таки затримали своє третє місце.

¹ Про Пилипова і Єлиняка буде мова пізніше в цій праці.

щоб якийсь українець не прибув до Канади шляхом Тихого або Атлантийського океанів ще перед 1891 роком. Що саме так було, на це є поважні припущення, і є деякі перекази та історичні докази.

Українці на західнім побережжі Канади?

Насамперед треба мати на увазі північно-західне побережжя Американського континенту, бо, як згадує д-р Михайло Гуцуляк, до російської твердині Форт Росс ще в першій половині XIX ст. "приїжджали кораблі просто з України, з Чорного моря, та привозили провіянт і людей". Це твердження ґрунтується він на праці Сергія Маркова в "Літописі Аляски", хоч, на жаль, не подає року видання та сторінки.² Ще 1724 року російський цар Петро I найняв до своєї служби данського моряка Вітуса Берінга і доручив йому перевірити, чи Азійський і Американський континенти є сполучені землею. Берінг із залогою 44 моряків переплив протоку між Чукотським півостровом і Аляскою 1728 р.³ і повернувся до Росії із звідомленням, що континенти не сполучені суходолом. Наслідники Петра I тоді заангажували Берінга на другу експедицію — прослідити побережжя Американського континенту. 1741 року він вибрався з Петропавловська. Останки цієї нещасної⁴ експедиції вернулися до Петропавловська і привезли з собою багато шкур з тюленів, видр і бобрів, а це викликало велике зацікавлення в торгівлі тими дорогоцінними шкурами.

В наступних роках російські моряки кинулися до цієї торгівлі з алеутами (часто дуже нечесної і нелюдяної) і одночасно опановували Алеутські острови та Аляску. До 1775 року на цих територіях не було іншого пра-

² Д-р Михайло Гуцуляк, „Українець-снівтворець кордонів Канади й Аляски“, Наукове Товариство ім. Шевченка, Бібліотека Українознавства, том 24, Ванкувер — 1967 — Торонто, стор. 21.

³ Тому протока між Чукотським півостровом і Аляскою називається протокою Берінга, а море біля протоки Берінгове море.

⁴ Нещасна тому, що Берінг захворів на цингу (скорбут) і, повертаючись до Петропавловська, його кораблі розбилися на Командорських островах, 300 миль від дому. Велика частина залоги затопилася і там Берінг помер. Останки залоги зробили собі судно з розбитих кораблів і приплили ним до Петропавловська.

пора посідання, крім російського орла, і тому росіяни назвали Алеутські острови й Аляску "Російською Америкою". 1784 р. росіяни осілися на островах Кодяк і Уналясці. Кодяк головно став осередком російського населення й діяльності, і в такій ролі затримався майже до кінця вісімнадцятого століття. З початком наступного століття цей осередок перенісся ближче до континенту на теперішній острів Баранова. Там на місце знищеної, ними Сітки побудували свій осідок під назвою Новоархангельськ, і він швидко розрісся. В ньому розвинулася корабельна індустрія, що служила Росії до 1860 р. Там росіяни оснували свою ливарню ("фавндри"), тартак, токарню, магнетичну обсерваторію і там навіть існував якийсь час духовний семінар.⁵

З цього центру росіяни продовжували досліджувати західне побережжя Американського континенту, зокрема Канади, плянували опанувати острів Ванкувер, але поминули його й рушили на південь аж до Бодега Бей у Каліфорнії, де оснували свій Форт Росс, недалеко на північ від Сан Франціско. В них навіть були пляни опанувати Гавайські острови.⁶ Однак, після Наполеонської війни 1815 року, еспанці, англійці й американці почали витискати росіян з американських посілостей. 1824 р. російське посольство у Філядельфії заключило договір зі З'єднаними Стейтами Америки, силою якого Росія зреклася своїх американських посілостей від Бодега Бей аж до 54-го рівника на півночі,⁷ затримуючи собі Алеутські острови й Аляску. В наслідок цієї угоди Росія продала

⁵ Енциклопедія Британіка, 1963 р., т. I-й, стор. 497.

⁶ Енциклопедія Британіка, 1963 р., т. I, стор. 497.

⁷ Варто занотувати, за Я. Рудницьким з його праці „З подорожі по Італії“, виданої у Вінніпегу з друкарні „Нового Шляху“, 1965 р., що російським уповноваженим міністром (plenipotentiary), який допровадив до цього договору, був Петро Полетика (1778-1849) (Pierre de Poletica), українець з роду, але на службі Росії. В його честь названо одну гору (7620 стій високу) між Бритійською Колумбією й Аляскою. Стор. 50. "Mt. Poletica". 18th Report of Geographic Board of Canada, Ottawa, 1924, p. 226", подає, що її названо "after M. Pierre de Poletica, former Russian Minister to the U. S. and plenipotentiary in Russian negotiation with the U. S. in 1824 regarding the Alaskan boundary". Див. також цит. працю д-ра Михайла Гуцуляка, у примітці 2-ій.

1841 р. свій Форт Росс, в якому, як подають деякі російські джерела, було часом до 800 осіб. Все ж таки вороженча між морями згаданих колоніальних держав далі продовжувалася, то Росія після Кримської війни продала 1867 р. Аляску з Алеутськими островами З'єднанім Стейтам Америки за сім мільйонів двісті тисяч доларів (\$7,200,000).

Для українців ці події важливі тому, що вони відбувалися після Полтавського бою (1709 р.), коли український гетьман Іван Мазепа програв війну з Росією, й Росія почала карати українських козаків та цивільне населення, запроторюючи їх у найдальші закутки Сибіру на найтяжчі роботи. Ці карі продовжувалися після скасування Січі в 1764 р., а головню по зруйнуванні її в 1775 р., коли велике число козаків було вислано на ріку Амур на Сході. Чи не відіграли козаки якої ролі на Сході, де треба було відваги, завзяття й терпеливості?

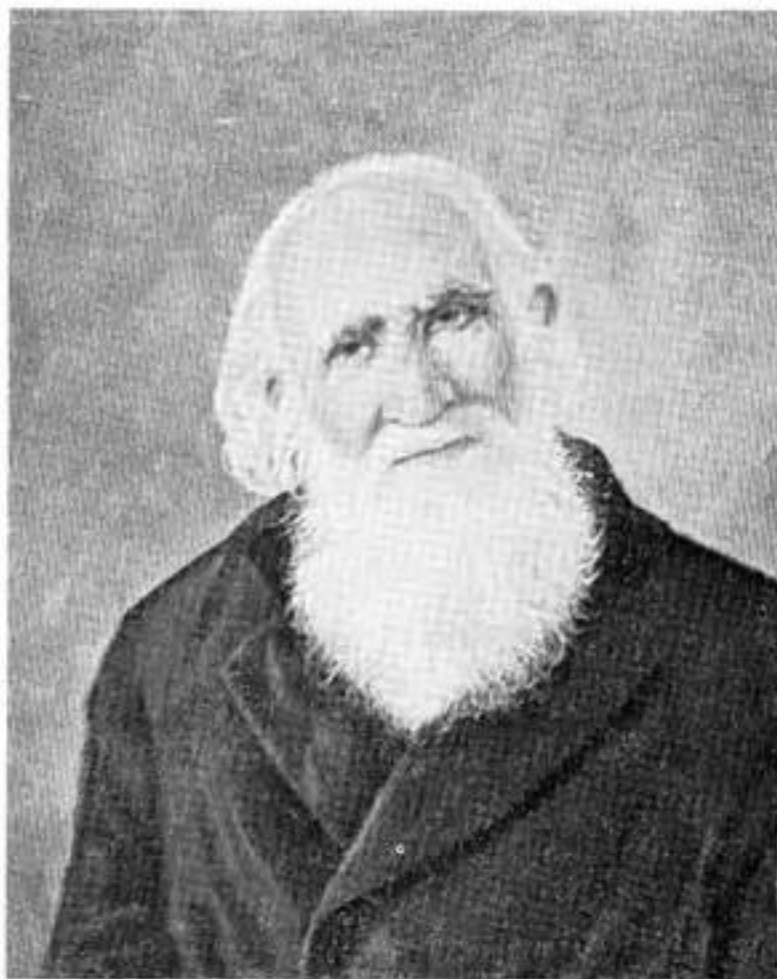
Ця сторінка історії ще мало досліджена, але не може бути великого сумніву, що українці могли бути в залозі першої й другої експедиції Берінга. Вони брали участь у досліджуванні Аляски й західного побережжя Американського континенту, як наприклад, Юрій Лисянський (1773 - 1837), вони могли й працювати в Кодяку і Новоархангельську при корабельній індустрії, в ливарнях, тартаках, токарнях, а навіть могли бути zatrudнені в міській праці від Аляски до Каліфорнії. Не виключено, що вони могли бути і в Форт Россі, де ті "руські" не тільки були вояками — оборонцями твердині, але й займалися городництвом, садівництвом, вирощуванням пшениці, а навіть будівництвом кораблів.

Василь Луців у своїй розвідці "Abapius Honcharenko" * подає за польськими інформаціями в ЗСА, що в Каліфорнії і Алясці було 20,000 українців. Правда, цього числа Луців не приймає за достовірне, бо воно не перевірене.

* "Abapius Honcharenko" by W. Luciw, 1963, Toronto, Slavia Library, p. 52.

Але те саме писав о. Агапій Гончаренко ще перед 1894 роком у статті "Країна Козаків у Північній Америці, або Аляска", яка була поміщена в Коломийському часописі "Народ" і зміст якої передала американська "Свобода".⁹ Лука Мишуга, переповідаючи зміст цієї статті, в "Пропамятній книзі" Українського Народного Союзу, каже:

"Гончаренко пише, що при кінці 18-го століття була знана козакам дорога з Камчатки на Курильські острови, відки вони на байдаках заплили аж до Сан Дієго і Мендосіно в Каліфорнії й Асторії в Оре-

о. Агапій Гончаренко

гон. Але Росія злучилася тоді з Англією й вигнала тих смільчаків з їх байдаками назад на Камчатку. В 1724 р. Росія виправила німця, капітана Берінга, шукати нових земель, а його провідниками були кам-

⁹ „Свобода”, ч. 11, 1894 р. у рубриці п. н. „Се цікаве”.

чатські моряки-козаки. Їм це приходило легко, бо вони ті землі знали. І в часі коли Берінг вилежувався, козак Чернихів з іншими козаками шукали островів і їх знаходили. На них осідали сім'ї вільних камчатських поселенців, а острови ті названо Алеутськими. Коли губернатор Аляски запитав поселенців, хто вони, вони відповіли: Козаки. Коли Росія продала в 1867 р. Аляску З'єднанім Стейтам Америки, тоді цар видав указ, щоб козаки верталися назад на Камчатку. Але вони цього не послухали і осталися на Алясці в числі яких 20,000, що жили на островах Атигнака, Кодіяка і на Алеутським архипелязі. Американці спершу думали, що це індіани, а потім пізнали, що це потомки славних лицарів-козаків".¹⁰

Хоч твердження Луціва і Гончаренка можуть бути для українців привабливими, їх не можна прийняти за авторитетні, поки вони не будуть докладніше досліджені. Все таки можливість велика, що між тими росіянами було якесь число українців, колишніх козаків.

Коли Америка закупила Аляску (1867 р.), Агапій Гончаренко, що тоді жив у Нью-Йорку, рішився виїхати на Аляску, але заїхав тільки до Сан-Франціско. Тут, мабуть, урядові кола переконали його, що на Аляску небезпечно їхати і що він може більше добра зробити своїм землякам, як залишитися у Сан-Франціско і візьметься до видавання для них часопису. Гончаренко на це погодився та видавав англійською і російською мовами часопис "Аласка-Гералд" в роках 1868-1873. Спершу він видавав його за допомогою уряду, але коли він виступив проти американської компанії, що продовжувала визискувати алясканців, він розійшовся з урядом. Потім ще видав кілька чисел цього часопису під назвою "Свобода", але 1873 року видавництво остаточно перестало існувати.¹¹ У своїх статтях Гончаренко писав про Шевченка і українські справи, бо мав певний контакт з мешканцями Аляски і знав, що там є настільки українців, що такий матеріал буде їх цікавити. Тільки свідомість великого числа українців у Алясці, як і на Сибірі, могла оправду-

¹⁰ „Пропам'ятна Книга" УНС, ст. 28-29 і "Abapius Hovcharenko" by Luciw, p. 68.

¹¹ „Пропам'ятна Книга" УНС, стор. 30.

вати його пропаганду перед американськими урядовими колами, щоб з Аляски і Сибіру створити одну державу та назвати її "Тихоокеанською Україною". Для пропагування цієї ідеї Гончаренко навіть надрукував свої візитні карточки і подав на них мапу цієї утопійної держави.^{11а}

Про присутність українців на Алеутських островах, на Алясці і взагалі на західнім побережжі американського континенту пишуть і інші дослідники та історики української еміграції, як І. Тельман¹², А. М. Шлепаков¹³, П. Кравчук, Ю. О. Жлуктенко та інші. Перші два пишуть досить загально, не додаючи майже нічого нового до того, що писав Гончаренко. Кравчук додає остільки нового, що наводить російських мореплавців Івана Федорова та Михайла Гвоздьова, які "1729 р. перші поклали на карту (мапу, Ю. С.) частину північно-західного побережжя Америки, між тим теперішнє західне побережжя Канади". І далі каже він: "Безперечно, що в цій експедиції були й українці з Росії, які, правдоподібно, були першими українцями, що вступили на канадську землю тому 200 років".¹⁴

Більше сказав Ю. О. Жлуктенко, який, ніби опираючись на статтю С. Мацієвича з Торонта, "Українці в Канаді", твердить, що: "У 90-х роках минулого століття в канадській провінції Британська Колумбія ще зустрічали нащадків тих українців, які жили серед населення так званої Російської Америки".¹⁵ Коли б автор був ще сказав, хто власне зустрічав тих нащадків, і де саме, та

^{11а} Мир(ослав) Стечишин, "Українське Братство в Каліфорнії", Календар "Українського Голосу" на нереступний рік 1940, Видання Української Видавничої Співки в Канаді, Вінніпег, Ман., стор. 111-121. (Оригінальну візитну карточку, разом з одним оригінальним листом Гончаренка Мир. Стечишин передав авторові цієї праці і вони тепер знаходяться в його архіві. — Ю.С.).

¹² І. Тельман, „У далекій стороні”, Радянський письменник, Київ, 1956, стор. 106.

¹³ А. М. Шлепаков, „Українська трудова еміграція в США і Канаді”, Видавництво Академії Наук Української РСР, Київ, 1960, стор. 114.

¹⁴ Петро Кравчук, „На новій землі”, Крайовий Виконавчий Комітет Товариства Об'єднаних Українських Канадців, Торонто, Канада, 1958 рік, стор. 78-79.

¹⁵ Ю. О. Жлуктенко, „Українсько-англійські міжмовні відносини”, Видавництво Київського університету, 1964, стор. 18.

назвав хочби одне ім'я того, що зустрічав, або ім'я того нащадка, то справді був би зробив історії велику прислугу. Але він цього не зробив.

Знаючи, що Жлуктенко є дослідником мови, а не історії, можна було припускати, що він міг переочити такі важливі інформації у статті Мацієвича. Та заглянувши до цієї статті, ми не знаходимо підтримки на твердження Жлуктенка. Мацієвич у своїй статті каже, що "відважні російські моряки досягнули західне побережжя Північної Америки ще в середині XVII століття, давно перед англійцями (Кук і Ванкувер) та еспанцями, а в XVIII столітті в тих місцях були вже основані сталі російські поселення ("Російська Америка"). В числі тих поселенців, правдоподібно, повинні були знаходитися і козаки-українці. Це були первopоселенці, а не імігранти. У канадській провінції Британська Колумбія українцям не раз приходилось зустрічати "русских людей", прабабки яких поселилися там "не знати коли" — сотні літ тому. Таким чином росіяни й українці появилися на американському континенті, а це значить і на канадській землі, яких два століття перед тим, коли до Канади прибув "перший українець" — переселенець Іван Пилипів, який приїхав із західно-українських земель, що були під гнітом австрійської монархії." ¹⁶

Отже, як бачимо, Мацієвич не каже, що це в 90-их роках українцям у Британській Колумбії приходилось зустрічати нащадків тих давніх поселенців, також не вказує точно, де ті поселенці були і навіть не каже категорично, що між російськими поселенцями були українці. Він тільки каже "правдоподібно, повинні були знаходитися і козаки-українці". У висліді цих неузасаднених, а навіть неясних тверджень Мацієвича, твердження Жлуктенка втрачають свою вартість.

¹⁶ С. Мацієвич, „Українці в Канаде“, Славяне (Москва), ч. 6, 1953, стор. 23-28. (Мацієвич був тоді редактором „Українського Життя“, часопису комуністичного напрямку, що друкувався в Торонті, Канада. Стаття написана в російській мові — переклав Ю. С. — і не об'єктивна, а пропагандивна та з історичними помилками).

Що українці брали активну участь у цілому житті Росії: в ділянках державно-урядових, політичних, економічних, освітніх, релігійних, військових і у флоті — про це немає сумніву. Найкращим доказом є згаданий Петро Полетика, член визначної української родини, який вибився настільки, що в імені Росії, як уповноважений (*plenipotentiary*), переводив переговори з американським урядом про границі Росії і З'єднаних Стейтів Америки та між Аляскою й Канадою. Другий промовистий приклад знаходимо в особі Юрія Лисянського, що походив з українського козацько-полкового міста Ніжена. Він служив у російській флоті, у Кронштадті на Балтійським морі, і там настільки відзначився, що цар вислав його, разом з іншими, до Англії навчатися мореплавської техніки. Тут він мав нагоду відвідати майже всі сторони світу і коли повернувся до Кронштадту як капітан, цар вибрав його як товариша капітанові Крузенштернові (естонського роду) зробити першу російську подорож довкола світу.

Цікаве й те, що цар вислав Лисянського до Німеччини, щоб там закупити два відповідних кораблі для такої подорожі. Коли ж він їх закупив і спровадив до Кронштадту, тоді Крузенштерн, командуючи кораблем "Надеждою" з залогою 65 людей, а Лисянський кораблем "Невою" з залогою 54 людей, вирушили в подорож з початком серпня 1803 р. На цих кораблях були різні науковці, які мали робити свої досліді. Перепливши Балтійське море, ці кораблі переїхали Атлантийський океан, обїхали Полудневу Америку і спинилися на Гавайських островах. Звідси вони погодилися поплисти окремими шляхами і зустрітися в Китайському порті Макао. Лисянський вступив до Новоархангельська саме тоді, як тубильці зробили повстання проти Баранова, губернатора "Російської Америки". Хто зна, яка доля чекала б Баранова, якби залога Лисянського не врятувала його. Звідси Лисянський поплив до Макао, і, злучившись там з Крузенштерном, поїхали Індійським океаном, обплили ріг Доброї Надії (*Cape of Good Hope*), тоді Атлантийським

океаном і Балтійським морем повернулися до Кронштадту влітку 1806 р.¹⁷

У часі своєї подорожі Лисянський відкрив на Гавайським архіпелазі один острівець, що й донині носить ім'я Лисянського. Він перший з російських мореплавців описав Гавайські острови, а повернувшись до Кронштадту, описав свою подорож узагалі. Очевидно написав її російською мовою потім сам переклав свою працю на англійську мову і вона появилася книжкою в 1814 р.¹⁸

Крім острівця на Гавайським архіпелазі, іменем Лисянського названо також одну гору на Сахалінським острові і один півострів на Охотським морі.¹⁹

Цікавим буде додати, що Лисянський таки почував себе козаком (українцем), бо, говорячи про мови, він мав висловитися, що козацька (українська) мова чистіша від польської, російської та інших слов'янських мов.²⁰

Мабуть ще найбільш оригінальна згадка про перших "русских" на західному побережжі Канади над Тихим океаном, у сьгоднішній Британській Колумбії, між котрими могли бути й українці, знаходимо в праці Окулевича, де цей автор пише ось що:

"Період досліджування північно-західних берегів Америки російськими (русскими) мореплавцями і заселення їх мисливцями та промисловцями закінчився на початку 19-го віку. У той час вже еспанці з Мексика і англійці зі сходу продістались на захід до берегів Тихого океану і посунулися великою хвилею на північ. Невеличкі російські (русські) поселення на побережжі потонули в масі других європейських по-

¹⁷ А. Вігорний, „Подорож довкола світу“, стаття в „Українському календарі на 1967 рік“, виданім Українським Суспільно-Культурним Товариством, Варшава, стор. 323-325. Див. також:

Yuri Semyonov, "Siberia, its Conquest and Development," International Publishers' Representatives (Canada) Limited, Montreal, 1963, pp. 215-219.

¹⁸ Книжка під заголовком: "A Voyage Round the World in the years 1803-1806," by Urey Lisiansky, publ. by J. Booth, London, 1814. (Ця книжка має 388 сторінок).

¹⁹ **Forum: A Ukrainian Review**, Scranton, Pa., Vol. I, No. I, Winter 1967 p. 26.

²⁰ Там же.

селенців. Так, наприклад, ще й досі збереглося передавання серед деяких давніх піонерів (старожилів) міста Ванкуверу, що це місто побудоване на місці колишнього невеликого російського (руського) селища, від якого, samozрозуміло, не залишилося ніяких слідів . . . Вони (тобто "русські" Ю. С.) засимілювалися і розпилися серед місцевого населення."²¹

До повищої важливіщої згадки Окулевича належить також цитована праця д-ра Гуцуляка про Петра Полетику, співторця кордонів між Канадою й Аляскою, де він твердить, що ті "русські" приїздили кораблями з Чорного моря (примітка 22).

З усього повище сказаного можна досить певно зробити припущення, що коли українці брали активну участь у житті Росії в цілому, то samozрозуміло, що могли бути в різних російських експедиціях, могли бути на Алеутських островах, в Алясці, в Каліфорнії, в Форт Россі і навіть у Британській Колумбії. Ця найдальша частина канадської землі на заході стала 1871 р. шостою провінцією Канади, а з проведенням до неї залізниці 1886 р., вона почала дуже скоро розвиватися економічно. Цей економічний розвиток провінції, а міста Ванкуверу зокрема, міг притягнути до себе росіян і українців. Коли ж мати ще на увазі, що при кінці минулого століття тут відбувалися гарячкові пошуки за золотом, то справді було б дивно, якби якийсь "нащадок" українців туди не попався.

Одначе все це — це таки тільки припущення і таким воно й останеться, аж доки якийсь дослідник не попаде на державні російські (а навіть на американські, еспанські й мексиканські чи канадські архіви про ті експедиції і поселення "русских" на американському континенті, та не дасть точніших наукових даних про побут та поселення українців на канадській землі.²²

²¹ Г. Окулевич, „Русские в Канаде“, Издание Главного Правления Федерации Русских Канадцев, Торонто, Канада, февраль, 1952 г., стор. 13-14 (переклав Ю. С.).

²² Саме в часі писання цієї праці, д-р Михайло Гуцуляк (з Ванкуверу) робить дослідн про перших українців у Британській Колумбії.

**Українці могли прибути до Канади перед 1891 р.
почерез З'єднані Стейти Америки.**

Коли мати на увазі, що українська іміграція до З'єднаних Стейтів Америки почалася яких 15 років раніше, ніж до Канади, то тяжко собі уявити, щоб хтось з українців за тих 15 років не знайшов дороги до Канади — Східної чи Західної — з Нью Йорку, Пенсильванії, Міннесоти, Дакоти, Монтани, або навіть з Каліфорнії.

В другій половині 19-го століття Західна Канада, від провінції Онтаріо до Скелястих гір у Британській Колумбії, була власністю Годсон Бей компанії (Hudson Bay Company) і називалася Північно-Західними Територіями (The North-West Territories). Це були великі простори землі, з полудня розлогі степи, декуди порослі лісками й більшими лісами, а далі на північ — ліси, озера й багна. Всі ті простори були дуже рідко заселені людьми. Ще найбільше людности було в тій частині цих просторів, з якої 1870 р. зформувалася маленька провінція Манітоба.²³ Решта лишалась майже пустинею, яку можна собі легше уявити, пригадуючи, що коли в Бельгії було 650 осіб на одну квадратну милю, в Англії 370, а в Австрії 246, то в Північно-Західних Територіях, на понад мільйона квадратних миль, а на самих рівнинах, на захід від Манітоби, припадала одна людина на десять квадратних миль.²⁴

Хоч ця величезна територія була частиною Канади, вона не мала ніяких комунікаційних сполучень зі Східною Канадою. Всі її зв'язки, зокрема торговельні, були зі Ст. Павлом і Чикагом в З'єднаних Стейтах Америки. Ці зв'язки ще більше затіснилися, коли до Вінніпегу проведено 1878 р. першу залізницю зі Ст. Павлу (перша залізниця, Canadian Pacific Railway, яка злучила Манітобу зі Східною Канадою, прийшла до Вінніпегу 1881 року).

²³ В часі формування провінції Манітоби в 1870 р. її населення нарахувало несповна 12,000. З того числа білих було 1,565, чистих індіанців 588, а решта були французькі та англосаксонські "гефбрідн" (мішанці). W. L. Morton "Manitoba: A History," University of Toronto Press, Second Edition, 1967, p. 145.

²⁴ Подано за J. M. Kirschbaum-ом, "Slovaks in Canada," Canadian Ethnic Press Association in Ontario, 1967, p. 47.

І хоч між Канадою й З'єднаними Стейтами Америки була границя (в Західній Канаді був це 49 рівник), — то вона була номінальною, на папері. В практиці вона майже не існувала, отже канадці вільно переходили в торговельних справах до З'єднаних Стейтів Америки, а американці вільно поселялися на просторах Канади та заводили в них свої порядки, а навіть пропагували, щоб цю територію прилучити до З'єднаних Стейтів Америки.²⁵

В таких обставинах деякі українці могли прибути до Канади перед Пилиповим та Єлиняком.

Олександр Роїк, лектор Саскачеванського університету в Саскатуні (1965 - 1969), збирає інформації про таких українців і каже, що Юрій Газуда, один "закарпатець" з Летбриджу, оповідав йому, "що якийсь пряхівчанин брав участь в індіанських повстаннях у 1870-их роках у сьогоднішній Альберті чи працював уже в копальнях вугілля Летбриджу в той час. 1885 р. дванадцять закарпатців переїхало було з Гренд Форксу в Монтані до Альберти на працю в копальнях вугілля в околиці Летбриджу — їх ще пам'ятають колишні старі вуглекопи".²⁶

Поминаючи очевидну помилку, що Гренд Форкс (Grand Forks) не в Монтані, а в Норт Дакоті, розповідь Газуди є правдива. Її потверджує словацький дослідник Й. М. Кіршбавм, який каже: "Виглядає, одначе, що перша словацька колонія, знана як така, була заснована в Летбриджі, Альберта, словаками-вуглекопами, які приїхали до Канади з копалень вугілля в Шелбі, Монтана." Далі він каже, що в початках вони зорганізувалися зі словацькими організаціями, що мали свої осередки в З'єднаних Стейтах Америки, а пізніше Летбридж став сильним осередком канадської словацької організації-

²⁵ Charles G. D. Roberts, "A History of Canada," Toronto, George A. Morang & Company Limited, 1902, p. 363. Also: J. W. Daffoe, "Clifford Sifton in Relation to His Time", Toronto, 1931, p. 104.

²⁶ Олександр Роїк, в статті „Роман Бачинський — перший українець у Канаді“, поміщеній у „Північній Сяйві“, Едмонтон, 1965, стор. 183.

ної діяльності. Колонія в Летбриджі увійшла в історію канадських словаків... як одна з найкраще організованих і найкраще знаних, головню в американській пресі... В 1922 р. вони мали свою церкву."

Дальше цей же Кіршбавм говорить, що не була єдина словацька церква візантійського обряду в Канаді перед закінченням другої світової війни. Її засновано 1921 р. в присутності єп. Будки під услів'ям, що "їм буде дозволено вживати їхню словацьку матірню мову". Коли ж пізніше громада одержала від єпископа документ-потвердження про заснування цієї церковної громади, в яким то документі названо цю парохію "Русько греко-католицькою", то парохія звернула його єпископові з домаганням вислати їй інший, в котрому було б виразно зазначено, що цю церкву обслуговували і тепер обслуговують українські греко-католицькі священники.²⁷

Говорячи дальше про цю "словацьку" церковну громаду в Летбриджі, Кіршбавм признає, що її парохіяни походять зі Східної Словаччини (значить — з частини Закарпатської Русі або Закарпатської чи Карпатської України — Ю. С.), в якій люди тримаються візантійського обряду і вживають у церкві старослов'янської мови, але він, як і всі словаки, уважає цих людей за словаків,²⁸ не згадуючи, що це "руснаки", етнічного українського походження.

Зате Кіршбавм згадує тих руснаків, коли говорить про інші т. зв. словацькі поселення в Канаді. Ось також у 1885 р. мадярський граф Естергазі спровадив до Канади дві групи поселенців з Пенсильванії, — одну з 35 родин, а другу з 12, які поселилися на північний схід від Міннесоти в Манітобі, а околиця, яка впродовж довго часу була знана як Гунська Долина (Hun's Valley), тепер Полонія і Мавнтейн Ровд (Mountain Road).²⁹ Ці поселенці,

²⁷ Joseph M. Kirschbaum, цит. праця, стор. 49, 250-251.

²⁸ Joseph M. Kirschbaum, цит. праця, стор. 249. Диви також: „Промаятна книга поселення українського народу в Канаді“, Накладом Єпископського Ординаріату, з друкарні „Голосу Спасителя“, Йорктон, Саск., 1941, стор. 266.

²⁹ Там же, стор. 54. Тут Кіршбавм помиляється, коли говорить, що Гунська Долина була 18 миль на захід від Міннесоти.

як каже Кіршбавм, склалися з різnorodних національностей Австро-Угорщини, що приїхала до З'єднаних Стейтів Америки і були розкинені по різних копальнях Пенсильванії, між якими були мадяри, словаки, руснаки (рутенці), чехи та південні слов'яни. Скільки було там тих руснаків — не відомо, але що вони там були і замаркували себе рутенцями, а не словаками, про це немає сумніву, бо й урядові джерела та поодинокі дослідники канадських поселенців згадують рутенців.³⁰

Також немає сумніву, що ці рутенці чи руснаки були й у третій словацькій колонії, основаній тим же самим

Пам'ятник піонерам в Естергазі

³⁰ Andrew A. Marchbin, "Early Immigration from Hungary to Canada," *The Slavonic (and East European) Review*, Volume XIII, London, 1934-35, pp. 127-138.

Дивись також: J. B. Hedges, *Building the Canadian West*, New York, 1939, p. 118.

графом Естергазі в 1886 р. на північний схід від Гвайтвуду (Whitewood), в теперішнім східнім Саскачевані, що й досьогодні носить назву свого основника Естергазі. Це поселення було майже в два рази більше від поселення в Гунській Долині і, як признає Кіршбаум, "ці поселенці у своїм етнічному складі були: подібні до перших двох груп" (в Гунській Долині).³¹ Отже, значить, що й тут були ті рутенці чи руснаки. А зрештою, ще інші історики чехів і словаків у Канаді згадують, що на пам'ятникові, побудованім в тій колонії у честь свого засновника Естергазі, можна знайти підписи тих поселенців, між якими є такі прізвища як Бабяк, Горняк і Крупа.³²

Треба додати, що Естергазі зорганізував у 1886 р. ще одну групу таких самих вуглекопів у Пенсильванії, з наміром поселити їх в околиці Естергазі, але поки вони приїхали туди, то степовий вогонь знищив так багато будинків в цій колонії, що цих нових поселенців не було де примістити. Їх справлено до копалень в Альберті, але там відносини були неможливі і ці поселенці розбіглися. Одні повернулися до З'єднаних Штатів Америки, деякі таки осілися на фармах, а деякі приїхали до Вінніпегу.³³ Але навіть ті, що раніше поселилися в Естергазі, не залишилися там довго. Зима з 1886 на 1887 рік була дуже прикра, і майже дві третини покинули цю околицю і розбіглися так, як і та остання група.

З повище сказаного можна зробити цілком певний висновок, що в Канаді були українці перед 1891 роком, але це були національно несвідомі люди з нинішньої Закарпатської області і східної Словаччини, знані як карпатороси або руснаки, які, хоч трималися східного ооряду і тим різнилися від малярів та словаків, але не уважали себе українцями чи русинами та до українців не зблизилися навіть тоді, коли останні приїздили до Канади масово і тут творили свої колонії, коли вони роз-

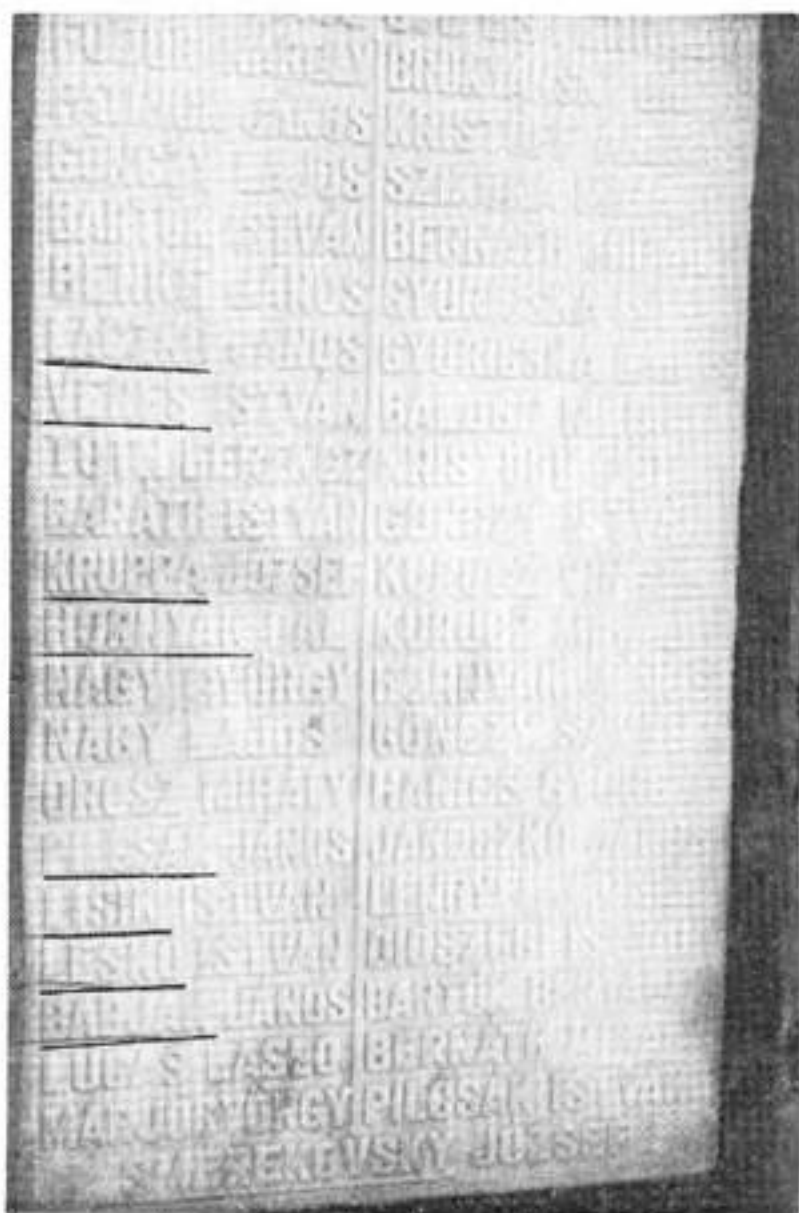
³¹ J. M. Kirschbaum, цит. праця, стор. 56.

³² John Gellner and John Smerek, "The Czechs and Slovaks in Canada", University of Toronto Press, 1968, p. 64.

³³ J. M. Kirschbaum, цит. праця, стор. 57.

будували своє життя, тішилися проголошенням самостійної й соборної України, і коли вони піднесли на поважну етнічну групу в Канаді. Не зблизилися до українців навіть там, де українські греко-католицькі священники обслуговували їх церкви роками, як наприклад у Летбриджі. Вони далі гуртувалися при словацьких або інших неукраїнських організаціях.

Про цілий ряд людей з українськими прізвищами, яких М. Г. Марунчак відкрив у рекордах парафії Непорочного Зачаття (Immaculate Conception Parish) у Вінніпегу, треба сказати, що ці люди ще менше українські,

Пам'ятник піонерам в Естергазі

ніж ті, які були в Летбриджі або в Гунській Долині чи в Естергазі.

Марунчак каже: "В парохіяльних книгах (парафії Непорочного Зачаття — Ю. С.) знаходимо цілий ряд українських імен. Вже 1884 року стрічаємо такі прізвища як Марія Швереско, Михайло Колішар, а в 1886 році — Марія Бубник. Найменшого сумніву не наводять два шлюбні записи, що йдеться тут про чисто українських поселенців. На стор. 17-й I-го тому метрикальних книг (1883 - 1894) від двадцять першого листопада 1887 р. записано як слідує: "— тут автор наводить записку шлюбу Томи Матлюка, "сина Томи Матлюка й Анни Чапець з Білого Потока, коло Арви в Австрії з одної сторони . . . в приявності Матія Шарпія, Марії Бубник й Андрія Копара. На стр. 74 під 9 січнем 1888 р. є другий шлюбний запис Михайла Макети зі Століши в Чехії й Тереси Царстяк . . . дочки Антона Чарстяка й Сузани Царстяк з Білого Потока в Австрії . . . запис зроблено в приявності . . . Марії Мишак й багатьох приятелів і знайомих. Підписані: Йосиф Трапай, Марія Чопик, Франко Польницький".

Далі автор подає записані прізвища з 1888 до 1891 років, як Андрій Копис, Йосиф Пільяк, Михайло Цицора, Елі Кравченко, Нелі Слота, Анна Малюта, Яків Стирчак, Анна Шпак, Іван Голуб, Анна Чопик, Анна й Варвара Козел, Марія й Йосиф Голіш і закінчує, кажучи: "Ці прізвища наводимо детальніше, бо це покищо найбільше офіційні дані, що говорять нам, як далеко сягає наша імміграція на терені Вінніпегу". Щобільше, автор подає в примітці, що Білий Потік (з якого походять Матляк і Царстяки) — це село в Білобожницькім районі, в Тернопільській області.³⁴

Хоч прізвища цих людей, а ще й поданих в українській транскрипції, а не в оригіналі, дійсно виглядають на українські, то це ще не дає достатньої підстави на твердження, що це прізвища українські. Ті прізвища можуть бути українські, але можуть бути також чеські,

³⁴ Михайло Г. Марунчак, „Студії до історії українців в Канаді“, т. I, стор. 57-58.

словацькі, польські. Та коли зважити факт, що там відверто говориться про "Білий Потік" коло Арви в Австрії, а не коло якоїсь ріки в Галичині, а в Тернопільщині зокрема, і коли зважити, що Макета походить зі "Столиці в Чехії", то не лишається найменшого сумніву, що тут іде мова про словаків, а не про людей з Тернопільщини, або навіть з Закарпатської України, бо Арва (або Чорна Орава) знаходиться у північно-західній Словаччині, що не межує з українцями.

Отже найбільше, що про тих українців з парохії Непорочного Зачаття можна сказати, то хіба те, що між словаками, які походили з Білого Потока над Арвою, і чехами (а може й словаками), що походили з "Столиці в Чехії", могли бути й закарпатські українці, хоч рекорди цієї парохії не виявляють ні одного прізвища людини, що дійсно походила з Закарпатської України.

Це твердження дається підтримати тим, що батьки української іміграції — Олеськів, Генік, о. Дмитрів і о. Тимкевич,³⁵ які збирали всякі інформації про всіх українських імігрантів у Канаді, а у Вінніпегу зокрема, ніде не згадують про тих "українців" при парафії Непорочного Зачаття. Вінніпег в 1884 - 1900 роках був ще маленьким містечком і ці батьки були б напевно довідалися про цих Матлюків, Чапців, Мишків, Шарпіїв і т. п., коли б вони визнавали себе за українців.

Українці могли прибути до Канади перед 1891 роком разом з поляками

Польська іміграція до Канади позначилася в двох періодах: раз по 1830 році, по першій невдалій польській повстанні проти Москви, а другий — по 1863 р., по другім такім же повстанні.

Програвши обидва повстання, поляки виїздили до З'єднаних Штатів Америки й Канади, щоб уникнути московських, а з тим і пруських утисків. По першій пов-

³⁵ Про цих батьків української іміграції мова буде далі.

станні виемігрували головно кашуби³⁶ з північних зе-
in Canada," published by the Canadian Polish Congress Niagara
Peninsula, Canada, Centennial Project, 1967, pp. 47-69.

мель, отже тут нема підстав думати, щоб з ними виїхали
українці, але по другім повстанні емігрували поляки
з цілої Польщі,³⁷ отже може й з Галичини, а що поляки
в Східній Галичині часто жили спільно з українцями,
а навіть своячилися з ними, то можливо що десь якийсь
українець міг замішатися між них і приїхати до Канади
перед 1891 роком.

Починаючи з 1864 р. поляки почали поселяватися
в околиці Bagby's Bay, Ont., де впродовж короткого часу
оснували своє село Вільно. Маковський каже, що в цих
місцевостях було близько двісті польських родин. Інші
поселялися в більших містах Онтаріо — Гемптон, Ст.
Кетеринс, Кичинер, Лондон, Віндзор і Торонто. В То-
ронті вже 1871 р. знаходиться цілий ряд польських імен
у моргеджових рекордах.

Проте в іміграційних рекордах по другім польським
повстанні знаходяться імена схожі на українські. Василь
Буряник у одній своїй статті пише, що перші українці
прибули до Канади на цілих 26 літ перед Пилиповим
і Єлняком. Опираючись на розшуках загально-відомого
громадського діяча, адвоката Теодора Гуменюка з То-
ронта, він каже:

“що першим українцем, що прибув у Канаду, був
24-літній Роман Бачинський, який прибув кораблем
“Бельгія” у пристань 30-го травня 1865 року, а дру-
гим у черзі був 23-літній Йосиф Возьний, який при-
був кораблем “Некер” у пристань Квебек 27-го трав-
ня 1867 р.; третім за чергою був 37-літній Яків Рій,
який прибув кораблем “Лейк Ніпігон” у пристань
Квебек 8-го жовтня 1882 року... з Росем прибули,
також цим самим кораблем, ще й 28-літній Кароль
Лесюк і 38-літній Матвій Кіщацький... Вони блис-
нули, мов метеори, на канадському небозводі, і ку-
дись пощезали. Можна тільки здогадуватися, що
вони попали в Канаду переїздом у Сполучені Держави
Америци, і тому вони не лишили по собі навіть най-

³⁶ William Boleslaus Makowski, “History and Integration of Poles

³⁷ Там же.

меншого сліду чи згадки... , вік цих двох молодих ізгоїв (певно Бачинського й Возьного, — Ю. С.) дає деяку підставу для здогаду, що вони могли бути заманеними жертвами добровольцями цього польського повстання".³⁸

О. Роїк, пишучи про перших українців перед Пилиповим, покликуються на повищу статтю Буряника.³⁹ Занотування цих імен в іміграційних архівах є, безперечно, дуже цікаве, але поки ці імена не будуть точніше провірені, вони залишаються тільки матеріалом для дальшого досліджування.⁴⁰

Про можливий приїзд українців до Канади з поляками є ще інша й давніша історія, що відноситься до часів війни, яку З'єднані Стейти Америки виповіли Англії 1812 р. з наміром, між іншим, прилучити Канаду до себе. Англія вислала на оборону Канади частину своєї армії, в якій було два полки (регіменти), що дають українцям окреме заінтересування. Один з них називався деватевільським, від прізвища свого організатора Де Ватевіль (De Wotteville), а другий демеронський чи демевронський, від свого організатора Де Мерон (DeMeuron). Обидва ці полки, знані як швайцарські, були наймлені (mercenary) і склалися з різних національностей Європи, а перед виїздом до Канади були доповнені вояками, які попали в англійський полон у Наполеонівській війні,

³⁸ Василь Буряник, „До історії українських учителів-піонерів у Канаді”, „Новий Лігонис”, Вінніпег, ч. 3(4), рік II, 1962, стор. 68-69.

³⁹ Олександр Роїк, „Роман Бачинський — перший українець у Канаді? (До передісторії українців Канади)”, „Північне Сяйво”, Альманах II, Сазвута, Едмонтон, 1965, стор. 181-184.

⁴⁰ Володимир Юліан Кисілевський (V. J. Kaye) говорив авторові цієї праці приблизно два роки тому, що він пробував провітрити справу Бачинського і знайшов, в першій мірі, що корабель, котрим той „Бачинський” приїхав до Канади не називався „Бельгія”, а „Бельгіян”, а ім'я Бачинського на корабельному списку є BASKENSKY (Бакенські). Він також сказав, що не знайшов імени Бачинського в натуралізаційних актах, ані в державнім переписі з 1871 р. з околиці Ренфрью, хоч переглянув тисячі імен. Це потверджувало б здогад Буряника, що Бакенські і Возьний були в Канаді тільки в переїзді до З'єднаних Стейтів Америки.

Та коли б навіть знайшлися докази, що Бакенський чи Бачинський та Возьний залишилися в Канаді, то й тоді треба ще доказів, що вони справді українці.

між якими, як виявилось сто років пізніше, були поляки.⁴¹

Ці полки добре відзначилися в боях з американцями і по закінченні війни (1814 р.), в часі демобілізації, на прохання Англії, Канада винагородила їх. Тим, що не хотіли вертатися до Європи, дала нагоду поселитися майже на найліпших землях і дала їм певну грошову допомогу на початок поселення. Ось таким чином частина вояків з тих швейцарських полків поселилася в Онтаріо, в околицях Перт (Perth) над рікою Рідо (Rideau River)⁴², друга, а багато менша частина самих деватевільців (тому всякі розвідки про демеронів, а не деватевільців — не оправдані) пристала до групи поселенців Селкирка, що складалася з 80 вояків, в більшості зі здемобілізованого шотландського полку Glengarry, опинилася над Червоною рікою (Red River) в нинішнім Вінніпегу.⁴³ Приїхавши з призначене місце в 1817 р. і завівши порядки з ворогуючою Норт-Вест Компанією, вони там оселилися, очевидно, по підписанні дуже щедрої угоди з Селкирком.⁴⁴

Коли нові поселенці з полку Glengarry знайшлися між своїми земляками шотландцями та не мали особливих

⁴¹ За інформаціями про ці „швейцарські“ реґіменти, взагалі і про кількість поляків у них, гляди: Mieczysław Haiman, „Ślady Polskie w Ameryce,” *Dziennik Zjednoczenia*, Chicago, Ill., 1938. Гайман постарався зібрати листи польських вояків у цих реґіментах з архівів міністерства війни в Лондоні (WO 25/677 і WO 25/679) і виразно каже, що між деватевільцями і демеронами було досить багато „русинів з давньої Східної Галичини і навіть малоросіян з корпусу Корсакова...”, стор. 46. Дивись також: Prof. Zenon Pohorecky, „Ukrainians in Canada in the War of 1812 by Alexander Royik,” *Forum: A Ukrainian Review*, Vol. I, No. 2 Spring, 1967, p. 29.

⁴² William B. Makowski, цит. праця, стор. 11.

⁴³ Саме по закінченні американсько-канадської війни в грудні 1814 р. до Монреалу приїхав у 1815 р. лорд Селкирк, який був у дорозі до свого поселення над Червоною Рікою, щоб рятувати його від ворожої Норт-Вест Компанії, яка складалася з французів і франко-індіанських мішанців (тефбрідів) і не хотіла допустити до Західної Канади англо-саксонців. Користуючи з демобілізації війська, він власне zorganizував цю нову групу поселенців з вояків, щоб скріпити попередніх.

⁴⁴ Стаття Robie L. Reid-a „Who were the De Meurons? надрукована в журналі „The Beaver”, A Magazine of the North, Hudson's Bay Company, Winnipeg, December 1942, 28-29.

труднощів пристосуватися до нового життя, то деватевільці не почувалися вигідно. Не шотляндці, не протестанти, а католики, не жонаті й не дуже схильні одружуватися з індіанськими мішанцями ("гефбрідами") або з індіанами, — вони витерпіли дев'ять років різних невигод — саранчу, напади індіанців і "гефбрідів", міжусобиці й ізоляцію, а в десятім році велику повінь Red River, яка затопила широкі простори землі, а навіть будинки. Ці деватевільці, які в своєму житті бачили кращий світ в Європі, виїхали (з малими винятками) в 1826 році до З'єднаних Стейтів Америки. З їх виїздом, історія забула їх на довгі роки.⁴⁵

Аж 1885 р. проф. Джордж Брайс, пишучи свою працю "Давні поселенці над Ред Ривером", подає імена тих поселенців і мабуть перший звернув увагу, що між поселенцями Селкирка були люди з чужими прізвищами.⁴⁶ Пізніше, а саме 1909 р., у вінніпезькій "Free Press" появилася стаття п. з. „Земельні правила в колонії Селкирка”, написана на підставі праці Брайса, отже й там подано ті чужі імена⁴⁷, а вслід за тим польська "Gazeta Katolicka" в Вінніпегу надрукувала анонімну статтю, в якій заявила, що між поселенцями Селкирка були поляки.⁴⁸ Хоч ця стаття викликала певний ентузіазм в польських колах, але треба було чекати ще сорок чотири роки поки молодий польський дослідник Віктор Турек, у своїй науково опрацьованій розвідці "Поляки між демеронськими вояками" доказав, що найменше десять прізвищ, з їх різними варіантами, між поселенцями Селкирка, є безумовно польські.⁴⁹

В цій праці Турек виявив, що автором анонімної статті в "Gazeta Katolicka" був відомий польський лікар д-р Б. Гержабек. Він також подав імена тих польських

⁴⁵ Там же.

⁴⁶ Prof. G. Bryce, "The Old Settlers of Red River", Manitoba Historical and Scientific Society, Transaction 19, Season 1886—1886, Winnipeg.

⁴⁷ Free Press, Winnipeg, Man., October 16, 1909.

⁴⁸ Gazeta Katolicka, Winnipeg, Man., Nov. 2, 1909.

⁴⁹ Victor Turek, Ph. D. "Poles among the De Meuron Soldiers", in papers read before the Historical and Scientific Society of Manitoba, Series II, Number 9, Winnipeg, 1954, p.p. 53.

поселенців: 1) Michel Bardomiez, 2) Pierre Gandrosky, 3) Andrew Jankofsky, 4) Michael Kaminsky, 5) Martin Kralich (or Kraluk), 6) Woitehech Lasota, 7) Laurent Quilesky, 8) John Wasilofski, 9) Michael Isaak, 10) Antoine Sabatzky.

Ті імена повторялися в різних варіантах у різних документах, бо їх власники не вміли підписатися, а різні урядовці писали їх по-своєму зі слуху і тому, напр., Bardowicz являвся також як Bardavitseh, Bardovitehe, або Borokovitz. Подібно всі інші прізвища мали свої спотворені форми чи варіанти.

Саме тоді, коли появилася розвідка Турека, нинішній сенатор Юзик був професором Манітобського університету та співредактором видавництва Історичного і Наукового Товариства. Він написав коротку рецензію на працю Турека і висловив голій здогад, що між тими десятьма поляками трьох могли бути українці з Галичини, а саме: Jankofsky, Kaminsky і Wasilowsky.⁵⁰

Марунчак посунув цей здогад даліше. Спираючись на Документ лорда Селкірка⁵¹ і спиняючись на списку його поселенців, він каже: "Кільканадцять прізвищ на списку демевронів є чисто слов'янського походження. Серед них такі як Семен Дазьо, Тома Дима, Мартин Ісак, Андрій Війойко, Петро Комдровський, Іван Васільовський, Янковський, Камінський . . . Деякі прізвища є так спотворені в назві й невизначні в рукописі, що можна різно читати . . . Деякі із вичислених й невчислених прізвищ вказують на їхнє незаперечне українське походження".⁵²

І справді, ці прізвища в українській транскрипції виглядають дуже на українські, але вони багато менше українські в оригіналі, де замість Петра є Pierre, а поляки кажуть, що це Пйотр, отже поляк, а замість Андрія Війойка є Andreas Vioigo, якого італійці, еспанці або португальці також можуть уважати за свого, і т. д. Тому приходить ся сказати, що хоч українцям у Канаді було б при-

⁵⁰ Slavistica. Праці Інституту Слов'янознавства Української Вільної Академії Наук, ч. 24, 1955, стор. 15.

⁵¹ Lord Selkirk Papers, Vol. XV, pp. 5237-5238.

⁵² М. Г. Марунчак, Студії, т. I, стор. 15.

емно нав'язати своє коріння до поселенців Селкирка, то цього не можна зробити на припущенні, опертім на прізвищах подібних до українських. Ця справа, як самий Марунчак каже, потребує дальшого дослідження.

О. Роїк пішов далі, але більш конкретно. Він обмежився тільки до Янковського і Васильовського і вважає їх українцями. Опираючись на працю Гаймана, який не тільки признає, що між деватевільцями були "русини з давньої Східної Галиччини і малоросіяни з корпусу Корсакова,"⁵³ але й подає, що той Andrew Jankofsky народився в Тернополі, а John Wasilowsky — в Тучині(?), — мабуть у теперішній Ровенській області. Роїк має більшу причину зараховувати цих двох людей до українців. Він подає до імен, що схожі на українські, і українську місцевість їх походження. Це вже робить цю теорію поважнішою, опертою не тільки філологічною, але й географічною методою досліджувань.

Але на цій підставі — то нам здається, що до Янковського і Васильовського треба додати ще одне ім'я, яке є в угоді лорда Селкирка з його поселенцями. Це — Martin Kraluk (Мартин Кралюк). Воно аж дуже звертає на себе увагу українського дослідника. Турек наводить це ім'я в інших варіантах як Kralieh, Kralie, Crallig, а навіть Garlie, і також зараховує його до поляків. Але це прізвище не є польське. Воно виглядає багато більше на українське. Кралюк — це дериватив від слова "кряля" (красуня), з якого можуть бути й інші деривативи як Кралич, Кралик. У списку Гаймана стрічаємо ще одну форму цього прізвища як Kralisz (Краліш) і знаходимо, що той Кралюк чи Кралич походить з "Pestritz". Самий Гайман квестіонує цю місцевість і висловлює здогад, що це Bystrzyca (Бистриця). Pestritz-а в Польщі немає. І не видно такої назви на малярській мапі, яка включає Закарпатську Україну. Зате на українських землях є багато Бистриць. Одну знаходимо коло Мукачева, одну у Львівщині, одну в Сумській області, одну в Ровенській, а по дві в Станіславщині та на Житомирщині. Щобільше —

⁵³ Mieczysław Haiman, цит. пр., р. 46, 61, 65.

“Pestritz” не мусить бути Бистриця. Він більше схожий на Бистрець, село кілька кілометрів на полудневий захід від Жаб’я, в теперішній Івано-Франківській області. Отже Кралюк може бути дійсний гүцүл, що попав в англійський полон як австрійський вояк, і вже 1810 р., як подає Гайман, пристав до деватевільського полку, коли йому було 39 років життя, а 47 років, як приїхав до нинішнього Вінніпегу.

Швайцарські полки, мабуть, не записували релігійної приналежності своїх вояків, а коли записували, то про неї дослідники не говорять. Тільки переписи населення колонії Селкирка від 1832 до 1849 року подають її. В переписах Васильовського і Кралюка немає, бо вони зникли. Може перенеслися з іншими до З’єднаних Стейтів Америки. Зате Янковський у тих переписах являється як поляк і католик (в розумінні римо-католика). Раз він попався до полку з поляками — його могли автоматично записати як поляка і католика. Зрештою, йому могло бути не вигідним, а навіть небезпечним відрізняватися від поляків. Таке можливе, і кожний т. зв. “діпіст” (displaced person), який опинився в таборах у Німеччині по закінченні другої світової війни, знає, що багато свідомих українців записувалися як поляки і католики, щоб уникнути примусової репатріації.

Роїк також твердить, що українці були і між тими деватевільцями, що поселилися в червні 1816 р. над рікою Рідо, в околиці Перт. Їх там поселилося близько 150 і між ними було понад 20 слов’янських імен. Трьох з останніх Роїк вважає українцями а саме — Івана Дяковського, Петра Барка або Баркова і Андрія Михайлюка. В оригіналах Дяковський записаний як Jean Giacoffsky, Giakifsky і John Diakosky; Барко записаний як Pierre Barco і Barkiw, а Михайлюк як Andrew Michaluck і Micheluc. Дяковський народився в Бродах, Барко в Тернополі, а Михайлюк — не знати де. Дяковський осівся в тавншипі Drummond, Lot W 1, Барко осівся в тавншипі Burgess North, Lot ES, а Михайлюк в тавншипі Burgess North, Lot 3. Всі вони записані також як поляки, але їх імена і україн-

ські місцевості їх народження дають підставу уважати їх українцями.⁵⁴

В зв'язку з американсько-канадською війною в'яжеться ще одне українське прізвище настільки розголошене, що не можна його не згадати. Один С. П. Г. (пізніше виявилось, що це Степан П. Гевак) в 1965 р. помістив у "Канадійському Фармері" майже сензаційну статтю п. з. "Про першого українця на канадійській землі." В цій статті автор каже, що він натрапив у Історичному Музеї в Дандорн Парку (Dundurn Castle) в Гемилтоні, Онт., на баталістичну картину з 1812 - 1814 років, яка представляє місцеві бої в околицях Гемилтону і Стоней Кріку поміж англійськими і американськими військами в тих же роках. У низу тієї картини мистець поміщує прізвища, поміж якими знаходиться і прізвище "Капітан Йоганус Стрилбицки"⁵⁵. Значить Стрільбицький воював за Канаду і С. П. Г. уважає його першим українцем на канадській землі, хоч, правда, лише для істориків дослідити цю справу по-науковому.

Родина Стрільбицьких належить до визначніших українських родин⁵⁶ і цим, так на вигляд певним, "відкриттям" зацікавився О. Роїк, але коли він поспробував перевірити цю сензаційну участь Стрільбицького в тій війні— особисто в музеї і через кореспонденцію, — то його розшуки закінчилися нічим. Куратор музею пише що він є куратором того музею впродовж минулих 15 років, але такої баталістичної картини не бачив, її немає в рекордах музею, і не чув про неї.⁵⁷

⁵⁴ З недрукованої праці О. Роїка, який досліджує національне походження і цих трьох прізвищ.

⁵⁵ С. П. Г. „Про першого українця на канадійській землі”. „Канадійський Фармер”, Вінніпег, ч. 7, 1965.

⁵⁶ Деякі інформації про Стрільбицьких, а про капітана Івана зокрема, га. 1) Михайло Брик-Дев'ятиницький — „Сотник Іван Стрільбицький”, „Шлях Перемоги” (Мюнхен), чч. 6, 7, 8, 1967. 2) Д-р Дм. Бучицький — „Українці в Іспанії”, Альманах Укр. Народного Союзу, Нью Джерсі, з 1954 року, стр. 254. 3) О. Роїк — „Сотник І. Стрільбицький — перший українець в Канаді?”, „Новий Шлях”, Вінніпег, ч. ч. 26, 27, 28, 1967.

⁵⁷ З архіву О. Роїка, Лист Gwen Metcalfe-а, куратора Dundurn Castle до Роїка з 9-го січня 1966 р.

Чи не приїхали які українці до Канади перед 1891 р. з менонітами чи німцями з Галичини і Басарабії?

Меноніти з України почали приїздити до Канади 1874 р.⁵⁸ і оселялися в південній Манітобі. В протязі кількох років їх приїхало приблизно 6,000⁵⁹ і вони потворили свої оселі в Гретні, Алтоні, Вінклері, Штайнбаху, Блюменфелді, Оберталі і Хортиці (Chortitz).⁶⁰ Вони знали російську і українську мови і пізніше українські поселенці в Канаді знаходили між ними вигідне місце на заробітки, а ті заробітки причинилися частинно до теорії, що й деякі українці приїхали до Канади з менонітами.

Проф. Я. Рудницький, збираючи матеріали про українців у Канаді, відвідав 1953 р. старенького Василя Єлиняка в Чипмані, Альберта. В розмові з Рудницьким (яку то розмову Рудницький записав на ленту), Єлиняк заперечив, що він і Пилипів були першими українцями в Канаді, бо, як казав він, коли він з Пилиповим приїхав до Асінібойни (в теперішнім східнім Саскачевані), то там вже застали українця Коцура, який вже "... тамки був щось двацет три роки, бо вже три ейкри землі собі був приробив..." Той Коцур "з Росії був і там у німців робив. Він там слугув був і так із німцями він заїхав" (до Канади — Ю. С.).⁶¹

Ось так на підставі цієї розмови з Єлиняком та на підставі назви Хортиці, виникла теорія, а може й легенда, що українці були в Канаді перед приїздом Пилипова, бо приїхали з менонітами з України 1874 р.

Ольга Войценко, опираючись мабуть на тій розповіді Єлиняка, у своїм Літописі, виданім 1961 р., написала під 1874 роком: "Коцур — перший досі відомий український

⁵⁸ W. L. Morton, "Manitoba; a History, University of Toronto Press, 1957, p. 160.

⁵⁹ Charles G. D. Roberts, цитована "A History of Canada", p. 385.

⁶⁰ Хортиця — назва взята з України від острова Хортиця (на Дніпрі), що був колись осідком запорозьких козаків, але після зруйнування Січі 1775 р. царя Катерина сама з німецької родини, передала козацькі землі німецьким менонітам на поселення з заповукою, що їх не будуть втігати до війська. Коли ж російський уряд скасував цей привілей, вони почали втігати з України.

⁶¹ Ярослав Рудницький, „Матеріали до українсько-канадійської фольклористики й діалектології”, Українська Вільна Академія Наук, Збірник Заходознавства, т. III (I), Вінніпег, 1956, стор. 273.

поселенець в Канаді".⁶² Значить, по-перше, що могли бути й інші українці, які приїхали до Канади, тільки вони ще не відомі, а подруге, що Коцур таки приїхав до Канади з менонітами 1874 р.

Цю теорію скріпив самий Рудницький у своїй статті, надрукованій в календарі "Канадійського Фармера" з 1963 р.⁶³ Там він розглядає можливий рік приїзду Коцура до Канади і, хоч повторює потребу дальшого дослідження, то погоджується, що Коцур "зі своєю родиною" приїхав з менонітами 1874 р., а навіть робить припущення, що той Коцур міг піддати ідею назвати одну менонітську оселю Хортицею.

Коли ось так виникла теорія, що Коцур — перший українець, що прибув до Канади з менонітами 1874 р., то М. Г. Марунчак додав ім'я другого українця — Нелідова, який мав би також приїхати з менонітами до Канади 1874 р.

У своїй праці "В зустрічі з українськими піонерами Алберти", опираючись на розповідь Івана Романюка, Марунчак каже, що "серед менонітів, які приїхали з України 1874 р., були українці. Меноніти оповідали про це й не дуже крилися з цим . . . В Оберталь, твердить Іван Романюк, перебував українець, що називався Нелідов. Представлявся він Івановим батькам, що він українець, який приїхав з менонітами . . . Таких було більше. В переїзді за море вони подавали себе за менонітів". Далі Марунчак каже, що Нелідов заприятелював з Івановим батьком настільки, що вони обидва взяли з себе спільну фотознімку. Марунчак помістив цю знімку у своїй праці і під нею написав: "Символічна знімка українських піонерських імігрантів. Нелідов (сидить) прибув з менонітами в 1874 р. зі східної України. Стоїть Михайло Романюк, небилівець, зі західної України, прибув в 1892 р. Фото з 1895 р."⁶⁴

⁶² Ольга Войценко, „Літопис українського життя в Канаді“, Вінніпег, Канада, Накладом і друком Видавничої Спільни Тризуб, ст. 4.

⁶³ Ярослав Рудницький, „До початків українського поселення в Канаді“, Ювілейний Календар-Альманах „Канадійського Фармера“ на 1963 рік, Манітоба, стор. 137.

⁶⁴ М. Г. Марунчак, „В зустрічі з українськими піонерами Алберти“, Вінніпег, 1904, Загальна Бібліотека УКТ, стор. 16—17.

Марунчак самий мусів зауважити, що його інформації від Романюка були неточні і тому у своїй пізнішій праці вважає Нелідова "легендарним" українцем.⁶⁵ І зовсім оправдано, бо Нелідова знали К. Генік і о. Дмитрів, перші провідники української іміграції, і про нього писали в американській "Свободі". Знали його як агента якоїсь американської компанії, що їздив по Канаді, — часто в товаристві з російським православним священником Маляревським, — і намовляв людей переселюватися до Міннесоти і Норт Дакоти в ЗСА. Генік називав його, з деякою іронією, "Russian nobleman-ом" і перестерігав українських людей перед ним, сильно закликаючи людей не слухати його і переселюватися до ЗСА.⁶⁶ Нідє вони не уважали Нелідова українцем, а Василь Романюк, старший брат Івана, називає його Неліддорфом,⁶⁷ а це вже ставить під сумнів його українськість.

І не можна прийняти, що він приїхав до Канади з менонітами 1874 р., бо В. Ю. Кисілевський твердить, що він приїхав до Канади зі З'єднаних Стейтів Америки зимою 1896 - 1897 р. під іменем Нелідорф, чи Неліндорф, а походить з німецької колонії недалеко Одеси.⁶⁸

Отже на підставі повище сказаного теорія про Нелідова як першого українця, що приїхав до Канади 1874 р. мусить відпасти.

Можна напевно сказати, що й Коцур не приїхав з менонітами 1874 р., бо В. Ю. Кисілевський переглянув усі корабельні списки менонітів, які приїхали до Канади в роках 1874 - 1878, в числі коло 7,500 імен і не знайшов ні Нелідова, ні Коцура, ні жодного іншого українського або подібного до українського прізвища.⁶⁹

⁶⁵ Михайло Марунчак, „Історія українців Канади“, т. I, Вінніпег, 1968, стор. 27.

⁶⁶ За дальшими інформаціями про погляд К. Геніка і о. Дмитрова на Нелідова дивись: „Свобода“, чч. 35, 40, 44, 45 з 1897 р. і ч. 2 з 1898 р.

⁶⁷ Василь Романюк, „Спомини“, „Українські Вісті“, Едмонтон, ч. 51 з 1955 р.

⁶⁸ З архіву О. Роїка, лист Кисілевського до Роїка, з 9-го серпня 1966 р.

⁶⁹ Там же. Лист Кисілевського до Роїка, з 3-го березня 1967 р.

Повищі досліди наводять нас на думку, що Єлиняк або належав до тих людей, які кажуть "ци" замість "чи", "ц", замість "ч", або мав якусь фізичну перешкоду (штучні зуби або й беззубий) вимовляти правильно букву "ч." Отже, чи не треба розуміти його вислову, що Коцур приїхав до Ассінібойни "два чи три" замість "двацет три" роки перед 1891 р., і чи Коцур не є Кочуром, якого згадує Віра Лисенко у своїй праці "Люди в кожухах"? Там вона каже, що "перший український імігрант, про якого є сліди, був Василь Кочур і його жінка Анна, слуги німецького колоніста Ляндеца, з яким вони виїхали до Канади 1888р. Кочур не давав нікому знати про себе, листів не писав і пропав без сліду в Канаді".⁷⁰ Шкода, що авторка не подала джерела своєї інформації. Коли б була це зробила, то була б причинилася до устійнення, що хоч Кочур чи Коцур не приїхав з менонітами 1874 р., то все ж таки приїхав 1888 р., з Ляндецом, отже перед Пилиповим та Єлиняком.

Наш здогад, що Коцур (Кочур) приїхав два чи три роки перед Пилиповим і Єлиняком, є також більш згідний з фактом, що той Коцур за два чи три роки "приробив" тільки три акри землі, бо в Саскачевані (Ассінібойні) поселенці "приробляли" від трьох до п'ятнадцяти акрів за один рік.

Взагалі, оповідання Єлиняка про Коцура покищо не вдалося нічим потвердити. Спроби знайти ім'я Коцура чи Кочура (і Ляндеца) в рекордах аплікацій за гомстедами в околиці Лянденбургґу закінчилися повною невдачею. Очевидно, це ще не заперечує оповідання Єлиняка, бо Коцур міг побути на своїй осаді чи гомстеді кілька років, а потім зректися його, а уряд такі аплікації не завжди задержував. Все ж факт, що про Коцура нема рекордів там, де Пилипів з Єлиняком його відвідували, значно ослаблює оповідання Єлиняка.

⁷⁰ Vera Lysenko. "Men in Sheepskin Coats", Ryerson Press, Toronto, 1947, p. 6.

Згадки про інших українців, які мали б приїхати до Канади перед 1891 роком.

Крім вище згаданих є ще інші люди, про яких говорилося або писалося, що вони приїхали до Канади перед Пилиповим. Один з таких є Н. Королюк, про котрого Василь Чумер пише так: "Говорили вчасні колоністи в школиці Брудергайм в Альберті, що літом 1891 р. приїхало було двох українців з Басарабії, один з них називався Н. Королюк і був жонатий з німкинєю, і оселився з жінчиними родичами на полудне від Форт Саскачевану в Альберті. По релігії був штундист і між українців не заходив. По нім відтак і чутка загубилася".⁷¹

П'ять років пізніше таку саму згадку подала Віра Лисенко у своїй згаданій праці.⁷² Але як вона не подала джерела своєї інформації про Кочура, так не подала його і про Королюка. Зі змісту її згадки виглядає, що вона оперлася на згадці Чумера.

Зате Тома Томашевський, хочачи кинути більше світла про перших українських поселенців у Канаді, написав статтю у своїм часописі "Український Піонер",⁷³ в якій назвав "Н. Королюка" Ніколою Королюком, якого він знав особисто. Це — "українець родом з Басарабії, який прибув до Канади в 1888 році, що фармував колись в околиці Брудергайму в Альберті, а на старші літа перенісся до Едмонтону і помер тут в поважнім віці перед кількома роками. Отже був о три роки старший побутом в Канаді від бл. п. Василя Єлиняка". Та помимо доброї волі Томашевського висвітлити затемнену справу, він радше затемнив її. Хоч, як виглядає, знав Королюка особисто, і знав, що тут ходило вже про докази, що якийсь українець прибув до Канади перед Єлиняком (і Пилиповим), він не записав, котрим кораблем Никола Королюк приїхав до Канади, котрого місяця, і де він висів з корабля, як його жінка називалася і як називалися її батьки.

⁷¹ Василь Чумер, „Спомини про переживання перших українських поселенців в Канаді“, Едмонтон, 1942 р., стор. 28.

⁷² Vera Lysenko, цит. пр., стор. 6.

⁷³ „Український Піонер“, Едмонтон, 1956, ч. 1 (5), передова стаття Томашевського; „Більше світла на затемнену справу“.

В. Ю. Кисілевський старався перевірити справу Николи Королюка і, хоч переглянув 86,000 аплікацій в гомстедових рекордах, і знайшов у них 2,026 українських імен, то не знайшов Николи Королюка з Брудергайму, хоч знайшов Николу Королюка, що осівся на гомстеді, але аж 25 травня 1898 р. в околиці Стар, а пізніше в околиці Краків. Кисілевський шукав за тим Николою з Брудергайму також в натуралізаційних актах, але не знайшов його. Очевидно, це не значить, що Николи Королюка не було в околиці Брудергайму. Він міг працювати як робітник, а заробивши трохи грошей, він міг купити собі ферму, а що на купівлю ферми не треба було бути горожанином, то його імени не було ні в гомстедових, ні в натуралізаційних актах. Та важливе те, що Кисілевський знайшов у натуралізаційних актах Степана Королюка, який дістав горожанські папери 11-го травня 1895 р., а це значить, як каже Кисілевський — що він "мусів приїхати, згідно поселитися на фермі 1892 р. або й скорше".⁷⁴

На справу Николи й Степана Королюка кинув світло найновіший автор праці про українських піонерів у Альберті — J. G. MacGregor, який каже (не подаючи джерела своєї інформації — він взагалі не подає джерел), що Степан Королюк приїхав до Канади 1888 р., будучи одруженим ще перед виїздом до Канади з німкенєю Маргаретою Генніг, насамперед поселився з німцями в околиці Медисин Гет в Альберті, але коли ця околиця показалася занадто сухою і безнадійною, вони покинули її і 1891 р. переселилися в околицю Джозефбург, на північний схід від Едмонтону. З ними переселився і Степан Королюк та Людвіг Кулак, який, як каже МекГрегор, — був, мабуть, сином українця одруженого з німкенєю. Тут Королюк подався на гомстед на полуд.-схід. чвертку секції 34-54-21, зах. від 4 меридіяна, а Кулак осівся недалеко від нього.⁷⁵

⁷⁴ З архіву О. Роїка, лист В. Ю. Кисілевського до О. Роїка з 14-го грудня 1968 р.

⁷⁵ J. G. MacGregor, "Vilni Zemli" — Free Lands, The Ukrainian Settlement in Alberta, McClelland and Stewart Limited, Toronto, 1969, pp. 14, 39.

Приїзд Степана Королюка і Людвіга Кулака з німцями 1888 р., спершу до Медисин Гету (властиво до Дунмор, де вони осілися), а потім до Джозефбургу потверджує Гилда Мор, авторка праці про піонерів околиці Джозефбургу ще 1967 р.,⁷⁶ в сусідстві якого створилася й околиця Брудергайм. Ця авторка походить з цих перших німецьких імігрантів, отже повинна знати, звідки ці німці приїхали. Вона і словом не згадує Басарабії, а ясно твердить, що ці німці приїхали з Юзефбургу і сусіднього села Брігідо в Галичині. Про Степана Королюка і Людвіга Кулака каже, що вони не приїхали з Медисин Гет першою групою в травні, а кілька місяців пізніше, мабуть восени 1891 р., разом з Йоганом Кребсом та іншими. Про Королюка вона мало говорить, мабуть тому, що він був бездітний, зате виводить цілу родину Людвіга Кулака (1868-1940), одруженого з Єлисаветою Унтершульц. Ця родина була досить велика — три сини, п'ять дочок, 34 внуки і ще більше правнуків. Кидається в очі, що ця околиця і тепер має цілий ряд Кулаків, але, очевидно, не українських.

Отже на підставі дослідження Кисілевського і нового освітлення, киненого Гилдою Мор, МекГрегором та теорія про Николу Королюка і якогось "другого" мусить уступити місце фактові, що 1888 р. до Канади приїхали Степан Королюк і Людвіг Кулак, які насамперед осілися в околиці Медисин Гет (фактично в Dunmore), а потім переселилися і поселилися в околиці Джозефбург, отже перед Пилиповим та Єлиняком. Захитана також теорія, що вони приїхали з Басарабії, бо Гилда Мор і МекГрегор говорять про німців з Галичини і Австрії, а один з тих німецьких провідників був Йоган Кребс, шкільний товариш Пилипова в Станіславові в Галичині.

Друге ім'я як першого українця в Канаді, що набрало майже сенсаційного характеру — це Іван Матвіїв (Ivan чи John Matthews). Про нього заговорив перший раз український журнал англійською мовою, "Ukrainian Cana-

⁷⁶ Hilda Mohr (Mrs. Albert Mohr nee Hilda Berg) "Josephsburg Heritage" (1967).

dian Review", під редакцією Івана Данильчука⁷⁷ Там говориться, що Іван Матвіїв народився в Бренд Ривері, Онтаріо, 1888 р., куди приїхали його родичі зі села Улашківці, Чортківського повіту, з Західньої України. В Канаді він працював у копальні, а вільними часами займався пропекторством і доробився доброго маєтку. Цю сензаційну вістку підхопив Тома Томашевський і в вище цитованій своїй статті "Трохи світла на затемнену справу" (зам. 58), каже, що він мав приємність особисто завітати з Матвієм у Торонті 1952 р., а тим самим наче potwierдив новинку з "Ukrainian Canadian Review". Ці інформації повторив О. Роїк у своїй статті в "Північній Сяйві" (зам. 26), та коли він провірив їх — особисто у вдови і дочки Матвієва, то показалося, що Іван Матвіїв справді народився 1888 р., тільки не в Канаді, а в Галичині, а до Канади приїхав уже в початку цього століття.⁷⁸

Ходили колись чутки між українцями в Канаді, а головно в Британській Колумбії, що тут колись, в минулому столітті, був якийсь український інженер на державній службі. Цією справою зацікавився О. Роїк і дослідив, що там справді був чоловік на ім'я Horetzky (Горещкий),⁷⁹ який приїхав до Канади 1858 р., був на службі Hudson's Bay Компанії, потім державним дослідником топографом і вславився своїм першим поміром землі для майбутньої залізниці з Едмонтону через Піриверщину до Кітімату в Британській Колумбії. Залишив по собі кілька друкованих праць про Західну Канаду, всі під іменем "Horetzk". Але не був українцем. Народився в Шотляндії 1838 р., походить з польсько-шотляндської родини, римо-католик, батько його народився в Руськім Горишеві коло Грубешова, хоч рід його виводиться з білорусько-руської шляхти від села Горки. Хоч знаний був

⁷⁷ "Ukrainian Canadian Review", Winnipeg, Vol. VII, No. 3-4, 1942, p. 49.

⁷⁸ З архіву О. Роїка.

⁷⁹ Повне ім'я було Charles George Horetzky.

тільки як Горецький (не Горецький), хоч ім'я на вигляд українське, — він уважав себе британським канадцем.⁸⁰

Для повноти листи українців, які могли прибути до Канади перед 1891 р. і про яких згадувалося в переказах чи друкованим словом, треба додати ще два імена.

Якийсь М. С. інформує в "Новому Шляху" з 1951 р.,⁸¹ що Тома Томашенко, який живе біля Вінніпегу, народився в околицях Вінніпегу 1886 р. від батьків, які приїхали до Канади з Кишенева в Басарабії. Хоч цю інформацію повторює Леонід Білецький в книзі "Українські піонери в Канаді 1891 - 1951",⁸² а за ним Роїк у своїй статті про Бачинського (гл. зам. 16), то вона не провірена. Ніхто не знає, коли, і де жили батьки Томи Томашенка тоді, як Тома народився.⁸³

Проф. Л. Білецький у своїй згаданій праці, на тій самій сторінці, опираючись на вінніпезьській Free Press з 20 липня (але не подає року), каже також, що якийсь "Михайло Гриник з Манітоби прибув ще перед 60-ма роками до Канади". Значить — перед 1891 р. Одначе спроби Роїка і Ольги Войценко перевірити цю новинку чи згадку, закінчилися без успіху, бо їм не вдалося навіть знайти самої новинки чи статті у Free Press з 20 липня (1951 р.).⁸⁴ Зате В. Ю. Кисілевський знайшов в архівах, що якийсь Михайло Гриник, народжений 1862 р., приїхав до Канади

⁸⁰ Alexander Royick, "Horetzky's Contribution to Canadian History", Slavs in Canada, Vol. II... (Published by Inter-University Committee on Canadian Slavs), 1968. Printed by "Homin Ukrainy" (Ukrainian Echo) Publishing Co. Ltd. Toronto, Canada, p. 280.

⁸¹ „Чи українці живуть у Канаді дійсно лише 60 років?“, „Новий Шлях“, Вінніпег, ч. 56-57, 1951 р.

⁸² Леонід Білецький, „Українські піонери в Канаді 1891-1951“, Накладом Комітету Українців Канади, Вінніпег, 1951, стор. 17 (в примітці).

⁸³ З архіву О. Роїка, лист д-ра Л. В. Матесона до Роїка з 20 січня 1970 р.

О. Роїк і куратор історії при музеї "Man & Nature" у Вінніпегу Стенан Приступа старалися знайти рекорд народження цього Томашенка, і Приступа спеціально просив рекордера метричного департаменту уважно пошукати за ним, але рекордер, переглянувши записки уроджень за роки 1885-1889, такого не знайшов.

⁸⁴ З архіву Роїка, в якому є й лист Ольги Войценко про Гриника, з дня 6-го лист. 1966 р.

з жінкою і трьома дітьми 26-го квітня 1899 р.⁸⁵ Чи це той самий Гриник, котрого згадує Білецький — лишається загадкою.

Зі всього дотепер сказаного про українців, які прибули, або могли прибути до Канади перед Пилиповим і Єлиняком, можна напевно ствердити, що в Канаді були українці перед 1891 роком. Були, в першій мірі, несвідомі українці з Закарпатської України, які, однак, називали себе руснаками, карпаторосами або словаками. Були вони в Летбриджі, Гунській Долині, Естергазі і, мабуть, у Вінніпегу. Напевно був у Канаді також Степан Королюк з дружиною, хоч не знати чи вони приїхали зі східної України, Басарабії, чи з Галичини. Є також дуже поважні підстави твердити, що українці прибули до Канади ще 1813 р. як вояки швайцарських полків, з яких кілька (Дяковський, Барко, Михайлюк) поселились в околиці Перт у 1816 р., а кілька (Янковський, Васильовський і Кралуок), приставши до поселенців Селкирка в 1816 р., поселилися над Ред Ривером 1817 р., в сьогоденнішнім Вінніпегу.

Але ні ті вояки швайцарських полків, ні закарпатські українці, ні Королюк з Кочуром не дали почину до масової іміграції українців до Канади. Признання за ту масову іміграцію таки належиться Пилипову та Єлинякові, а особливо Пилипову.

⁸⁵ Лист В. Ю. Кисілевського до Роїка, з 18 грудня 1967 р. в архіві Роїка.

II. ПОЧАТКИ УКРАЇНСЬКОЇ ІМІГРАЦІЇ В КАНАДІ

ПИЛИПІВ І ЄЛИНЯК ВІДКРИВАЮТЬ ДВЕРІ ДО КАНАДИ

Професор Іван Боберський відкриває в Канаді "перших з перших"

Чи ми приймемо факт, що закарпатські українці приїхали до Канади і поселилися тут ще 1885 року, і від них почнемо історію українців у Канаді, чи почнемо її від 1891 р., коли до Канади приїхав Іван Пилипів з Ва-

Іван Пилипів

силем Єлиняком, які відкрили двері Канади для масової української імміграції, то здається, що впродовж довгих років ніхто з українців у Канаді не знав ні про тих закарпатців, ні про когось "першого", що дав почин до загальної імміграції українців до цього краю. Навіть д-р Осип Олесків, батько української масової імміграції, який

відвідав Канаду 1895 р. і описав майже всіх українців, що вже жили тоді в Канаді, він, однак, не записав того, хто з них перший приїхав сюди і коли?¹ Не зробив цього й о. Нестор Дмитрів, який вважається першим літописцем українців у Канаді.²

Вже 1906 р., коли українська іміграція в Канаді начислювала коло 80,000 (?), Осип Мегас, тодішній редактор "Канадійського Фармера", помістив заклик у своїм часописі, щоб читачі надсилали йому фотознімки та інформації про себе та написали про всякі громадські справи, а зокрема просив написати, хто перший приїхав до Канади. В цьому заклику Мегас обіцяв написати "Історію Канадійської Русі". І хоч в наслідок цього заклику появилася 1907 р. 46-ти сторінкова історія, але під назвою "Західна Канада", то там не сказано, хто був тим "першим", помимо того, що той "перший", а властиво двох "перших" ще були між живими.

Цікаво також, що початки українського життя в Канаді є навіть дуже точно описані в американській "Свободі"³ численними дописувачами, але нікому не прийшло на думку віднайти й написати, хто був тим першим українцем у Канаді.

Треба було ще чекати довгі роки, щоб хтось відкрив того "першого", що дав почин українській масовій іміграції до Канади. Це відкриття зробив професор Іван Боберський, що приїхав до З'єднаних Штатів Америки й до Канади 1920 року як представник Українського Горожанського Комітету у Львові, щоб заохотити американських і канадських українців до матеріальної допомоги рідному краю.

По закінченні своєї місії при Горожанським Комітеті, Боберський залишився в Канаді і займався різними суспільно-громадськими справами і, між іншим, заці-

¹ Про д-ра Осипа Олеськова буде мова далі.

² Про о. Нестора Дмитрова теж буде мова далі.

³ Починаючи від 1896 р. і лише до кінця 1906 "Свобода" помістила на своїх сторінках понад 150 дописів різних авторів. Деякі з них писали одноразово, але були й такі, що їх можна вважати постійними дописувачами "Свободи".

кавився питанням приїзду першого чи перших українців до Канади. Почувши поголоску, що Іван Пилипів і Василь Єлиняк були тими "першими", Боберський виїхав з Вінніпегу до Ламонту, Альберта, і 2-го квітня 1932 р. мав зустріч з Пилиповим, а 3-го квітня з Єлиняком. Свою розмову з Єлиняком він надрукував у календарі "Провідник" з 1933 р., а розмову з Пилиповим у календарі "Канадійського Фармера" з 1937 р. Згадану розмову з Пилиповим передрукував Василь Чумер у своїх "Сломинах".⁴

Пилипів і Єлиняк у Канаді 1891 року

На підставі інформації зібраних у першій мірі Боберським, а головню на підставі листа з Департаменту Іміграції до Товариства Опіки з 11-го липня 1933 р., виявляється, що Іван Пилипів і Василь Єлиняк, селяни з села Небилова, Калуського повіту в Галичині, приїхали до Канади кораблем "Орегон" 7-го вересня 1891 р. і висіли з корабля в Монреалі. Тут буде до речі зазначити, що на офіційнім корабельнім списку прізвище Пилипова записане як I. Pylupiwsky (І. Пилипівський), а Єлиняк як W. Illik (В. Іллілік).⁵ Пилипівський скоротив своє прізвище на Пилипів. Властиве прізвище Єлиняка є Ілиняк і в Небилові є знані тільки Ілиняки.⁶

Ініціатива приїзду цих двох небилівців до Канади безсумнівно належить Пилипову. Він народився 1859 р. в Небилові. Його батько Гаврило був добрим і порівняно заможним господарем, маючи сорок моргів поля, що на

⁴ Василь Чумер, цит. праця, стор. 17-27.

Будучи у близьких відносинах з Товариством Опіки над українськими поселенцями, що було також знане як Товариство ім. Св. Рафаїла, яке було у Вінніпегу і видавало календарі "Провідник", Боберський надрукував свою розмову з Єлиняком у календарі "Провідник" на 1933 р. Розмову з Пилиповим хотів перевірити з автором, а коли це не вдалося, бо виїхав з Канади до Югославії, то по смерті Пилипова 1936 р. провіряв її з судовими актами в Станіславові і вислав текст до К. С. Породана, голови Товариства Опіки, до поміщення в календарі "Провідник" на 1937 р. Це Товариство не мало фондів на видання календаря, отже надрукувало цю розмову в календарі "Канадійського Фармера" на рік 1937.

⁵ Там же. Чумер подає за Боберським, стор.

⁶ М. Г. Марущак, "В зустрічі", стор. 15.

годішні часи підносило його понад клясу бідняків. Коли б він навіть був поділив свій маєток поміж своїх шість синів, то й вони мали б добрий початок для господарства. Скінчивши народну сільську школу, в якій навчився трохи німецької мови,⁷ Іван став ковалем, а в 20-ти роках свого життя почав господарювати. Але тому, що земля не була врожайна, Пилипів їздив на Мадярщину на зарібки. Він "був купцем, торгував волами, свиньми, брав контракти на рубання й звозування дерева до ріки тощо".⁸

Одного року він договорився з урядом доставити 26,000 соснин⁹ і для виконання цього зобов'язання у нього працювало сорок робітників, між якими був Василь Єлиняк та деякі німецькі колоністи з Галичини. Усе це вказує, що Пилипів не вдовольнявся господарством, і його підприємлива вдача заставляла шукати чогось нового.

Про Америку й Канаду Пилипів чув від свого вчителя ще тоді, коли ходив до школи, а пізніше чув про Канаду від німецьких робітників, які розповідали, що їхні земляки вибралися з Галичини до Канади і там матеріально доробилися. Роздобувши адресу одного такого німця в Канаді, Пилипів написав до нього,¹⁰ а з відповіді довідався, що справді в Канаді є багато землі, яку можна набутти майже безплатно. Це спонукало Пилипова поїхати до Канади з метою перевірити можливості там поселитися.

⁷ Невідомий автор у статті п. н. "Перший український канадець: Іван Пилипів з Небилова", "На відзначення Шістдесятих роковин життя і творчої праці українців в Канаді, 1891-1951", Видання "Українського Слова", Вінніпег, Канада (1951), стор. 8. Тут цей автор каже, що Пилипів "вчився якийсь час в гімназії в Станіславі,..."

⁸ Там же, стор. 8.

Дивн також у статті Невідомого автора п. н. "Перший український канадець: Іван Пилипів з Небилова", "На відзначення Шістдесятих Роковин життя і творчої праці українців у Канаді". Видання "Укр. Слова", Вінніпег, Канада, стор. 8.

⁹ Vera Lysenko, "Men in Sheepskin Coats", p. 8.

¹⁰ Там же на стор. 8-мій цей же автор говорить, що Пилипів також їздив на Кубань до німців, що переселилися туди з Галичини, бо чув, що там є добра земля. На Кубані йому не пощастило, але там він від німців довідався про Канаду і взяв адресу свого шкільного товариша в Канаді з наміром написати до нього (тим товаришем був Йоган Кребе, Ю. С.).

Василь Єлиняк

Було це відважне й поважне рішення. Він шукав товаришів до цього пригодницького заміру і знайшов їх. Одним із них був Василь Єлиняк, його односельчанин, ровесник (бо також народився 1859 р.) і його робітник при рубанні лісів. Єлиняк не був письменний, але готовий був шукати кращої долі. Зрештою, він самий каже, що чув від німців про великі можливості в Канаді і чекав нагоди туди поїхати.^{10a}

Другим був Тит Зіняк. Вони всі три вирішили залишити жінок і дітей удома та їхати шукати щастя в Канаді.

Щоб роздобути грошей на подорож, вони попродали дещо зі своїх маєтків і пустилися в дорогу через Стрий, Перемишль, Краків, Освенцім, Берлін до Гамбургу. Зіняка урядовці завернули з границі, мабуть з Освенціма, бо не мав досить грошей.¹¹ Пилипів і Єлиняк всіли у Гамбург на корабель який зупинився в Ліверпулі, звід-

^{10a} Спомини Василя Єлиняка списані в мондерській монастирі оо. Василіян, надруковані під назвою "Перші українські імігранти в Канаді" в Ювілейнім Календарі Української Роднин на рік 1941, Видавництво й друкарня оо. Василіян, Мондер, Алберта, Канада, ст. 81 - 83.

¹¹ Професор Іван Боберський, який був дуже точний у всякій своїй праці і якому не вдалося, щоб Пилипів особисто провірів своє інтерв'ю з ним у Ламонті, дістав відпис судових протоколів з окружного суду в Станиславові (ч. 468/36 за 1892 рік), де Пилипова і Зіняка судили за "намову" людей до виїзду до Америки та за "видурювання" завдатків на корабельні квитки. Отже, між тим, що Пилипів говорив Боберському 1932 р. в Алберті, а тим, що Пилипів зізнавав на суді 1892 р. знаходимо суперечність. Пилипів розповідав Боберському, що третім товаришем подорожі до Канади у 1891 р. був Юрко Панішак, а на суді у Станиславові зізнавав, що це був Тит Зіняк і власне Зіняка, а не Панішака, завернено з Освенціма додому тому, що Зіняк мав лише 120 ринських зі собою на подорож до Канади і що Пилипів позичив "для безпеченства" 20 ринських у Тита Зіняка, а не в Юрка Панішака. Хоч майже всі історики прийняли першу версію про Панішака, то ми прийняли другу, бо вважаємо її більше вірогідною власне тому, що — поперше: Пилипів зізнавав на суді під присягою, а по-друге, що пам'ять у Пилипова на суді 1892 р. була свіжішою, ніж 40 років пізніше, коли йому було вже 73 роки життя. Чумер, "Спомини", стор. 25.

Очевидно, що й Василь Єлиняк помилився у своїй розповіді записаній в монастирі оо. Василіян у Мондері 21-22 вересня 1940 року. (Дивись на примітку 10a), де він також говорить, що їхнім третім товаришем до Канади у 1891 р. був Юрко Панішак.

ти виїхав 28-го серпня і по 11 днях подорожі прибув 7-го вересня 1891 р. до Монтреалу.¹²

Ще того самого дня вони вибралися на захід поїздом і 10-го вересня прибули до Вінніпегу. Тут іміграційні урядники призначили їм агента, що знав українську і німецьку мови, який мав їх попровадити на землі для поселення. Агент завіз їх до Лянгенбургу.¹³ Тут вони зустрілися з німцями, які працювали в Пилипова, в лісі над Лімницею, їздили цілий тиждень шукати землі і нарешті знайшли її, а повернувшись до Вінніпегу, поплатили по десять долярів за землі, які мали собі взяти як гомстеди.¹⁴

У Вінніпегу один німець, швець, порадив Пилипову оглянути ще землі в нинішній Альберті, недалеко Едмонтону, бо, як говорив цей німець, там кращі землі і лагідніший клімат. Пилипів з Єлняком вдалися в тій справі знову до іміграційного бюро, де їм заряджено безплатну подорож поїздом на захід. Вони прибули до Калгарі, але до Едмонтону не могли заїхати, бо в той час ще не було туди залізниці. Повертаючись до Вінніпегу, вони спинилися в Гренфелі, в теперішнім Саскачевані, яких 60 миль на південний захід від Лянгенбургу.¹⁵ Ця сьогодні багата околиця була також заселена німцями. В Гренфелі вони оглянули широкі простори землі, що можна було собі вибирати досхочу і починати на ній орати, щоб тільки був плуг та воли.

¹² Чумер, цит. "Спомини", стор. 25, подає за Боберським, що "Товариство Опіки над Українськими Переселенцями" в Канаді перевірило, що корабель "Орегон", яким Пилипів і Єлняк прибули до Канади, виїхав з Ліверпулу в Англії 28-го серпня 1891 р., а приїхав до Монтреалу 7-го вересня. Отже, морська подорож тривала тільки 11 днів.

¹³ Лянгенбург є в сьогоднішнім Саскачевані, яких 8 миль від манітобської границі. До того Лянгенбургу можна було заїхати поїздом, бо тут була проведена залізниця ще 1886 р.

¹⁴ Homestead — це осада, безплатний наділ 160 акрів землі для поселення. Точніші пояснення є далше в цій праці.

¹⁵ Читаючи розповідь Пилипова, подану Боберським, читач може подумати, що Пилипів з Єлняком поїхали з Калгарі до якогось Грінфельду в Алберті. Фактично вони повертаючись з Калгарі до Вінніпегу переїздили через Гренфел в теперішнім Саскачевані.

Повернувшись до Вінніпегу, вони познайомилися з жидами з Росії, які ще порадили їм оглянути землі на південь від Вінніпегу в околиці Гретни, при американській границі. Вони пораду прийняли й оглянули там землі. Околиця була заселена німцями, які говорили українською мовою і розказували, що вони на початках бідували, але по кількох роках почали дороблятися. Подорожні зацікавилися місцевістю. Пилипів навіть роздумував взяти цілий "тавншип" землі та поселити на ній яких 144 родини.¹⁶ Свого наміру він не здійснив, але тут Пилипів і Єлиняк вирішили спровадити до Канади своїх жінок і дітей. А що це був час жнив і додаткові робітники були потрібні, вони найнялися у місцевих німців до молочення збіжжя машинною, щоб заробити трохи грошей. Пилипів працював несповна два місяці з платнею два долари денно. Єлиняк залишився на роботі, а Пилипів виїхав 1-го грудня до Вінніпегу з наміром вернутися до Небилова й забрати свою та Єлинякову родини до Канади. 15-го грудня він вирушив в дорогу з Вінніпегу до Монтреалу, потім до Бостону і через Лондон до Гамбургу, а далше через Берлін, Освенцім і Краків до Крехович. У Креховичах найняв собі фіру (підводу) і прибув до Небилова на 12-го січня 1892 р.

Поворот Пилипова дає початок груповій еміграції до Канади, а йому самому — арешт.

Поворот Пилипова додому з Канади по неповних п'ятьох місяцях викликав нечуване зацікавлення Канадою не тільки в Небилові, але й в сусідніх селах. Люди приходили до нього великим числом, що й двері не зачинялися. Всі розпитували в подробицях про Канаду. Пилипів радив їм покидати свій рідний край і їхати за море, бо "там землі багато, дають її даром, тільки бери плуга й ори". Він радив людям брати з собою плуг, жор-

¹⁶ Тавншип (Township) це міра землі в розмірі 6 миль довжиною й шириною, тобто 36 квадратних миль. Квадратова миля становить одну секцію, а кожна секція ділиться на чотири четвертини, де кожна з них має по 160 акрів землі. Значить, один тавншип має 144 четвертини по 160 акрів, отже на кожній четвертині можна поселити одну родину.

на, ступу, серп, косу, ціп, сокиру й все, що потрібне в господарстві. Люди заметушилися, почали продавати свої посілості та приготуватися в дорогу за море. Пилипів нав'язав контакт з корабельною агенцією Вольфа, яка навіть запропонувала платити йому п'ять доларів від голови родини, а два долари від самотніх осіб, якщо вони куплять корабельні квитки в цій агенції. Агенція подала йому ціну квитків переїзду.¹⁷ Пилипів брав завдатки, послав їх до бюро на замовлення "шифкарт" і допомагав людям у справах паспортів. В короткім часі кільканадцять родин були готові пускатися в дорогу.

Але рознеслися в Небиліві сумніви, чи Пилипів справді був у Канаді і чи збирання завдатків на корабельні квитки не були якимсь обманом. Кілька років перед тим щось тридцять українських родин виїхало було з Галичини до Аргентини, де дуже розчарувалися тамошніми умовами життя, нарobili крику й австрійський уряд мусів був допомогти їм державним коштом повернутися додому. Отже, уряд міг мати деяке оправдання провирити фантастичні, на вигляд, розповіді Пилипова, що десь, у якійсь незнаній Канаді є так багато землі, що хтонеоудь може туди їхати і брати її майже безплатно. Тому й не дивно, що в Пилипова одного дня з'явився війт, священник, громадський писар і ревізор. Розложивши на столі мапу, почали винищувати його: куди він їздив, де був, куди їхав, як і яким шляхом вертався додому. Пилипів задовольнив їх своїми відповідями і вони розійшлися, але незабаром 12-го травня (1892) його і його швагра Тита Зіняка, який допомагав Пилиповому заохочувати людей до виїзду до Канади, заарештовано за те, що вони намовляли людей переселятися до Америки, видурюючи в них завдатки. Жандарм узяв їх обоих до Калуса, а суддя Каратницький провадив над ними слідство до 1-го липня. Тоді їм вручено офіційний акт оскарження і за-

¹⁷ Ціни переїзду з Гамбургу до Канади були такі: за дорослу особу — 86 золотих, за дітей від 5 до 12 років — половина ціни дорослих, за дітей від 1 до 5 років — 29 золотих, а за дітей до одного року — 6½ золотого (Ринський або золотий мав тоді вартість несповна половини долара, — Ю. С.). В. Чумер, "Спомини", стор. 26.

брано їх до Станиславова, де 21-го липня відбулася головна розправа, присудивши Пилипову та Зінякові по місяцеві арешту. Їх заарештовано ще перед судом і вони пробули в арешті 101 день.¹⁸

Виїзд першої групи до Канади 1892 р.

Арешт Пилипова не відбився від'ємно на небилівцях, а навпаки. Зацікавлення Канадою постійно зростало, і люди, спрагнені кращої долі для себе і своїх родин, шукали способів виїхати до Канади, до нового світу з вільною для всіх землею. Під час перебування Пилипова і Зіняка в арешті, з Небилова виїхало до Канади шість родин і один самотній. Виїхали такі люди: Антін Пайш з жінкою та шістьма дітьми, Микола Тичковський з жінкою і п'ятьма дітьми, Михайло Романюк з жінкою та чотирма дітьми, Дмитро Вижнович (Віжнович) з жінкою і двома дітьми, Михайло Єлняк (первий чи двоюрідний брат Василя) з жінкою і трьома дітьми, Василь Яців з жінкою і Йосиф Пайш — самотній, залишивши тимчасово свою жінку вдома.¹⁹ Виїхали вони кораблем "Numidian" з порту Ліверпул 2-го червня 1892 р., а прибули до Квебеку 13-го червня,²⁰ дев'ять місяців пізніше по приїзді Пилипова і Єлняка 1891 року. Всі вони були неписьменні, крім одного сина Михайла Єлняка, що ходив до школи і підписувався "Ілняк."²¹

Приїхавши до Вінніпегу в половині червня (1892 р.), імігранти почали шукати місця на поселення або на за-

¹⁸ Чумер, "Спомини", стор. 25 - 27. З копії карного акту ч. 468/36, рік 1892, яку Боберський роздобув у суді в Станиславові, довідуємося, що жандарм, який заарештував їх, називався Карль Щепанський, підсудних оскаржував прокуратор Аргасинський, обороняв адвокат Маєрановський, а трибунал творили судді: Старосольський, Шанковський, Шиманович і Піскозуб.

¹⁹ Іван Романюк (син Михайла Романюка, власне з тієї першої групи з 1892 р.), "Деяко з життя першої української оселі в Канаді", Ілюстрований Календар "Українського Голосу на рік 1939", стор. 60.

²⁰ З родинного архіву д-ра Юрія Драгана, що одружився з Розиною, внукою Миколи Тичковського. Провірено в іміграційних рекордах.

²¹ Марунчак, "В зустрічі...", стор. 15.

робітки. На підставі неперевірених споминів Ів. Романюка,²² його батько Михайло, Михайло Єлиняк і Дм. Вижнович (Візнович) "на весні 1892 р." записалися на "гомстеди" в околиці Стюартборн. Та інших небилівців тягнуло таки до Альберти. Антін Пайш і Микола Тичковський рішилися їхати туди, а з ними Михайло Романюк та Михайло Єлиняк помімо того, що вибрали собі землі в Стюартборн. Залишивши свої родини в імміграційному домі, вони поїхали безплатно поїздом до Едмонтону оглянути землі коло Брудергайму та Форт Саскачевану, а також в долині потоку Бівергіл (Beaverhill Creek). Ця долина виглядала тоді на непрохідну пущу, хоч багата рістня вказувала, що земля врожайна. Одначе вони вибрали собі "гомстеди" коло Брудергайму. Мих. Романюк подався на "гомстед" (filed on) SE 12,—55—22 W 3 на 27-го червня 1892 р. Микола Тичковський на SW 22—55—21 W 4 (в сусідстві з Кребсом) 5-го серпня, а Антін Пайш на SE 28—55—21 W 4 29-го серпня. (Чи Мих. Єлиняк вибрав яку землю, не відомо.)²³

Вдоволені, що знайшли собі добру землю, вони повернулися до Вінніпегу. Та не всі небилівці мали охоту відразу їхати до Альберти. Виїхали туди в осени 1892 р. тільки Антін Пайш та Микола Тичковський. В Брудергаймі на фермі Пайша побудували собі одну хату і в ній обидві родини зі своїми дітьми перезимували.

Інші небилівці залишилися в Манітобі. Романюк, Вижнович і Михайло Єлиняк пішли на працю до менонітів у Гретні, в південній Манітобі, де до них згодом прилучилися Василь Єлиняк з двома братами — Петром і Іваном, що приїхали до Канади з Василем 1893 р. В цій околиці Михайло Романюк познайомився з раніше згадуваним уже Нелідовим, що тоді був земельним агентом якоїсь американської земельної агенції. Нелідов захо-

²² Іван Романюк, "Початки небилівських родин у Канаді", календар "Українського Голосу", Вінніпег, на рік 1942, стор. 81-85.

²³ Якщо не брати до уваги Степана Корольюка, який ще 1888 - 1889 р. подався на гомстед в Медисин Гет, а 1891 р. вибрав собі другий три українці в Альберті, що взяли гомстеди 1892 р. три українці в Альберті, що взяли гомстеди 1892 р.

чував Романоюка та інших поселитися в Міннесоті. Романоюк туди їздив, оглянув землю і вже був готовий переїхати в околицю Міннеаполісу, але не хотів відриватися від решти своїх односельчан, що намірилися їхати до Альберти, де поселилися вже Микола Тичковський і Антін Пайш.

Пилипів з родиною в Канаді 1893 р.

Іван Пилипів, ініціатор і герой української іміграції до Канади, відбувши свою кару, негайно почав готуватися до виїзду до Канади. Але витрачені гроші на судову оборону, підкопали його фінансово, і він мусів найперше придбати фондів на подорожні видатки для себе і для своєї родини. Тому він знову взяв контракт доставляти дерево для якогось купця в Одесі. Разом з п'ятьма робітниками рубав дерево в лісі, звозував його до річки Лімниці, спускав його до Дністра, а Дністром до Одеси. Так працював він аж до зими 1892 р. На весні 1893 р., третього дня по Великодні, він виїхав з жінкою і чотирма дітьми до Канади. Разом з ним вибралися Юрко Паніщак з жінкою й двома дітьми та Степан Чічак.²⁴

У Вінніпегу Пилипів винаймив хату для своєї родини, залишаючи її тимчасово там, а сам виїхав до Норт Дакоти на заробітки. В грудні 1893 р. вернувся до Вінніпегу, купив два волни, корову, плуг, віз, мішок муки, солі, цукру, і заплативши сорок долярів за перевіз тягаровим вагоном, виїхав до Едмонтону, а звідти до Брудергайм. З ним виїхав також Степан Чічак, а Юрко Паніщак залишився у Вінніпегу. В околиці Брудергайм Пилипів узяв "гомстед," але шість місяців пізніше, вліті 1894 р., перебрався кільканадцять миль на схід у місцевість, що пізніше була знаана як Една, а ще пізніше як Стар, де було більше цілинної землі для його dorостаючих дітей. (Тут він осівся на SW 22—56—19 W 4, тут він

²⁴ Чумер, шит. "Спомини", стор. 22.

доробився, мав п'ять четвертин землі (800 акрів) і тут помер 10-го жовтня 1936 року на 77 році життя.²⁵

Василь Єлиняк, пробувши в Гретні приблизно два роки, заробив трохи грошей і весною 1893 р. повернувся до Небилова, як сам каже — “на Св. Николая 1893 р.” (Весняного Николая, 9-го травня—Ю.С.), щоб забрати до Канади свою жінку й дітей. На підставі оповідання самого Єлиняка²⁶ та споминів Івана Романюка²⁷, як і на підставі Марунчака,²⁸ виглядає, що крім самого Василя Єлиняка зібралось було ще щось “шість чи сім родин” на виїзд до Канади: два брати Василя, — Петро й Іван три брати Мельники — Федір, Михайло і Микола, Михайло Пулишій та Василь Феняк і всі вони пустилися в дорогу. Одначе через границю перепущено тільки Федора Мельника, Михайла Пулишія та Василя Феняка з родинами, а інших, разом з Василем Єлиняком, завернено додому через брак задовільної суми грошей на дорогу.

²⁵ На підставі вістки, яку дістав Боберський, Пилипів помер на весіллі у свого свояка в Порт Бенку. В кімнаті було душно, вікна були відкриті. Він сів на вікно, нахилився надто далеко надвір і впав наділ. Упав так тяжко, що люди, які збіглися на допомогу, знайшли його неживим.

Невідомий автор у статті “Перший український канадець: Іван Пилипів з Небилова”, цит. праця (див. примітка 8), стор. 12, говорить, що Пилипів помер на весіллі у свого першого (двоюрідного) брата Василя Кульки в Порт Бенку, Альберта. Кулька видавав заміж свої дві дочки. Хата була велика, двоповерхова. Пилипів, якому тоді було 77 років, підпив собі на весіллі і його поклали спати в кімнаті на другому поверсі. Вночі, він, думаючи, що йде на двір, вийшов через велике вікно, що відчинялося як двері, пішов дахом причепи до кінця, впав з неї і забився. Лікар ствердив “зламання карку” причиною смерті.

²⁶ Розповідь Василя Єлиняка, “Перші Українські Імігранти в Канаді”, “Ювілейний Календар Української Роднини на 1941 рік”, видавництво й друкарня оо. Василіяни, Мондер, Альберта, Канада, стор. 81-88.

Дивись також: Рск (псевдонім проф. Івана Боберського), “Приїхав в році 1891”, Календар “Провідник” на 1933 р., Товариство Св. Рафаїла, Вінніпег, стор. 31-34.

Також: Іван Боберський, “Як перших двох українців заїхало до Канади”, Календар “Канадійського Фармера” на 1937 р., Вінніпег (що була передрукована в “Споминах” Василя Чумера, стор. 17-27).

²⁷ Іван Романюк, “Дещо з життя української оселі в Канаді”, “Ілюстрований календар Українського Голосу” на рік 1939, Вінніпег, Манітоба, стор. 60-65.

²⁸ М. Г. Марунчак, “В зустрічі...”, стор. 16.

Аж який місяць пізніше родина Василя Єлиняка з іншими родинами виїхали до Канади.²⁹

Приїхавши до Канади, всі три Єлиняки пішли до Гретни на роботу до німців, а Пулишій, Феняк і Мельник виїхали до Альберти, куди перенеслися і всі три брати Єлиняки при кінці 1898 та на початку 1899 років.³⁰

Василь Єлиняк прожив 98 років і помер 12-го січня 1956 р. в тій же околиці, в якій проживав від 1899 р., тепер званій як Чипман в Альберті, де був і похований. Він мав вісім дітей і в часі його смерті залишив по собі понад 50 внуків та понад 60 правнуків.³¹

Іван Пилипів не відіграв помітнішої ролі в українським житті цієї іміграції, якій він так по-геройському дав початок. І не відіграв її його товариш Василь Єлиняк. Навіть можна сказати, що якби не Боберський, а за ним Вас. Чумер, то вони обидва були б залишилися забутими.

В Канаді вони розійшлися, коли Пилипів повернувся до Галичини по свою і Єлинякову родину. Коли ж Пилипів знову приїхав до Канади 1893 р. і осівся в Альберті, він, під впливом тодішнього церковного руху в З'єднаних Штатах Америки, що тоді вважався поступовим, відхилився від Греко-Католицької Церкви через те, що вона була підчинена Французькій Римо-Католицькій Церкві, і пристав до Російської Православної Церкви, яка по суті була московською духом і проповідувала між українцями москвофільство. Він пішов з-під ринви на дощ. При тій москвофільській церкві він остався до смерті і не покидав її навіть тоді, коли 1918 р. в Канаді відновилася

²⁹ Які родини приїхали з Василем Єлиняком і коли, цього покищо не досліджено. Версії Івана Романюка, Василя Єлиняка та Павла Юзика не згодні. Та виглядає, що з В. Єлиняком приїхали його два брати — Петро й Іван, а далі Михайло, Микола й Петро Мельники.

³⁰ М. Г. Марунчак, цит. "В зустрічі...", стор. 19-20.

³¹ Alexander Royick, "Ukrainian Settlements in Alberta", Canadian Slavonic Papers, Vol. X, Number 3, 1968, pp. 278-297.

Тут Роїк не згадує, скільки в Єлиняка було дітей, а обмежився тільки до числа внуків та правнуків.

Зате Павло Юзик (Paul Yuzyk, "The First Ukrainians in Manitoba", Historical and Scientific Society of Manitoba, Series III, Number 8, Winnipeg, 1953, p. 35) каже, що в Єлиняка було 8 дітей.

Українська Греко-Православна Церква, до якої приєдналися всі ті українці, що не погоджувалися з Греко-Католицькою Церквою. Єлиняк, який працював між німцями в Гретні, не був під впливом тодішнього церковного руху в З'єднаних Штатах Америки й Канади, залишився греко-католиком. Цей їх поділ на церковному полі був настільки важливим, що хоч обидва жили в тій самій околиці, то майже не зустрічалися.

Все ж по їх "відкритті" проф. Боберським, вони ввійшли в історію українців у Канаді. Пилипів своєю непосидючою вдачею, своєю ініціативою і підприємчивістю в молодих літах відіграв поважну роль в побудженні еміграції українців до Канади. Його заслуга в тому, що він, з Єлиняком, відважився на виїзд до нікому з українців у тодішніх часах незнаної Канади, щоб перевірити можливості поселення в ній, а перевіривши, повернувся до свого села, щоб забрати свою й Єлинякову родину та заохотити інших до виїзду до Канади. Цю його заслугу, нехотячи, побільшили австрійський і польський уряди заарештованням, оскарженням і покаранням його. Новинка про його арешт і суд рознеслася по всій Галичині та Буковині, а це зрушило людей емігрувати до Канади — може найкращої країни в світі.

Коли ж пізніше, по смерті Пилипова, почали величати перших українців у Канаді, тоді Василь Єлиняк, що пережив Пилипова, виринув перший з українців у Канаді і 3-го січня 1947 р., з нагоди 70-ліття Конфедерації Канади, прем'єр міністрів Канади Мекензі Кінг, на спеціальній церемонії в Оттаві, вручив Єлинякові особисто спеціальний документ горожанства, бо Єлиняк репрезентував всю українську спільноту в Канаді.

ТОВАРИСТВО "ПРОСВІТА". Д-Р ОСИП ОЛЕСЬКІВ І ІМІГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ ДО КАНАДИ

Причини до еміграції

Саме в тих часах, як 32-річний селянин з Небилова, Іван Пилипів, пробував на власну руку шукати кращої долі для себе і своєї родини, щоб виїхати до Канади, еко-

номічне положення в Галичині не було дуже рожеве. По скасуванні панщини в Австрії 1848 р. селяни справді дістали деякі землі, але дістали їх за викуп від панів. Хто з селян не мав готівки, мусів заборговуватися і сплачувати борги за землю ратами з досить високими відсотками. В додатку до рат мусіли селяни платити й податки. Якщо земля не зародила, то селяни опинялися в скрутному положенні. А земля могла не зародити не тільки через

Д-р Осип Олесків

свою неурожайність чи несприятливу погоду, але й через невідповідне оброблювання її, або через брак знання, як її погноювати чи одобрювати. Один автор, обговорюючи причини господарського занепаду, наводить ще й іншу цікаву причину. Він каже, що: "давалася в знаки і зле зрозуміла побожність, що казала нашим людям у Галичині відкладати половину року на свята, бо, як виказала львівська анкета з 70-их років, було в галицьких по-

вітах 100 до 120 неробочих днів (свят), в 22 повітах 120 до 150, а в 16 повітах аж 150 до 200.”¹ Що те економічне положення не було рожеве, то видно хочби з того, що від 1873 до 1883 р. 23,237 селянських посілостей у Галичині були відібрані від селян за борги й податки. А коли ж до цього додати ще й факт, що кожний батько ділив свою посілість поміж своїх синів, то ці посілості з кожною генерацією зменшувалася. Доходило до того, що сини не одідичували від своїх батьків настільки землі, щоб з неї можна було вигідно вижити, отже люди справді мали причину поважно застановлятися над дальшою будучністю. Вони були готові продавати своє майно, яке воно не було б, і їхати в інші світи, де — як чули вони — була незаселена земля і кращі надії на прожиток у майбутньому.

Але матеріальні недостатки не були єдиною причиною до еміграції. Наші письменники — Стефаник, Черемшина, Франко та інші, а навіть деякі мемуаристи й публіцисти, приписали матеріальним недостаткам надто велику роль, начебто тільки через бідноту люди покидали свій рідний край і виїздили в незнані країни світу. А комуністичні історики — Кравчук, Тельман та інші — прямо пересадно наголошують бідноту, як єдину причину до еміграції. На ділі ж, матеріальні злидні були тільки одною з причин до еміграції. Крім цієї причини були й інші: соціальні, національні, політичні, релігійні, як і також психологічні. Всі вони, або разом, або в комбінації двох-трьох чи й більше, грали роль в еміграції кожного народу. Нормальна людина не хоче бути наймитом і жебраком усе своє життя. В неї проявляється бажання бути господарем. Вона не терпить суспільного порядку з класовим поділом на “панів” і майже невільників. В людей проявляється обурення, якщо хтось до них відноситься з погордою і презирством за їхню національну або релігійну приналежність або політичний погляд. Але

¹ “Пропамятна книга видана з нагоди сороклітнього ювілею Українського Народного Союзу”, зредажував д.р Лука Мишуга, Джерзі Сіті, Нью Джерзі, Накладом Українського Народного Союзу, 1936, стор. 9.

крім того, між людьми все появляються одиниці, в яких грають ролю — цікавість, відвага, сміливість і пригодництво. Вони, так як ті прикордонники, виходять поза границі своєї території і йдуть у сусідні землі, ліси чи моря шукати нових пригод, нових шляхів, нової землі — нового щастя. І поштовхом до шукання чогось нового не є конечно матеріальні недостатки. Поштовх дають їм їхня вдача, сміливість, бажання шукати чогось ліпшого від того, що вони мають.

Коли несприятливі економічні відносини могли бути найважливішою причиною виїзду закарпатських "русинів" і лемків, а брак толеранції до релігії (штунди) міг бути спонукую до виїзду українців із Придніпрянщини (як це було з менонітами, духоборами та штундистами), то в Галичині й Буковині рух до еміграції був викликаний у багатьох випадках соціальними, національними і психологічними причинами, а не виключно економічними. Там були також сміливці між селянами, міщанами і інтелігентами, які хотіли попробувати щастя в інших країнах світу. Комбінація цих причин природним шляхом зроджувала в них зацікавлення до еміграції. Зрештою, непосидючий, підприємчивий і не найбідніший в Небиліві селянин Іван Пилипів є дуже добрим прикладом пригодницького настрою, що витворювався еміграційним рухом.

Треба згадати також, що до еміграційного руху сильно причинилися агенти корабельних фірм, а крім них і власники земель у різних далеких країнах світу.

За добрий приклад може послужити Бразилія. 1888 року король Бразилії скасував невільництво і звільнив негрівських невільників. Бразилійським землевласникам і плянтаторам це не сподобалося і вони скинули короля та проголосили Бразилію республікою, але вони не змогли привернути невільництва, отож розіслали вони своїх агентів до європейських країн вербувати робітників і поселенців. Появилися агенти і в Галичині. Вони не трактували виїзду людей зі свого рідного краю сентиментально і не дбали, чи емігранти знайдуть в чужій

державі щось ліпшого, ніж вони мали вдома. Їм ходило вишукати якнайбільше пасажирів для кораблів, або робітників чи поселенців для нової країни, бо за кожного емігранта брали певну платню. Тому вони пересадно представляли великі можливості dobrobutu в Бразилії. Говорили, що там є добре платна праця для робітників і вільна земля для поселенців. Крім того, кошти подорожі до Бразилії будуть заплачені. Ясно, що такі приманливі образи далекої Бразилії захоплювали і бідніших селян, і одиниць з пригодницькою влачею, що зацікавилися країною, де "кукурудза як смерека, вліті зимно, взимі спека". Аж заїхавши туди і побачивши вільні, але заліснені й непроходимі землі з незносимим кліматом, та зазнавши прямо невільницької праці, вони вповні розчарувалися й нарікали. Те саме було й з емігрантами до Аргентини.

Крім агентів, що вербували емігрантів до Бразилії та Аргентини, були й агенти з інших держав. Одні заохочували людей їхати на працю на Гавайські острови, інші шукали поселенців до Матабелі та Машоналенду (у теперішній Родезії) в Африці. В тому часі українці з Лемківщини і Закарпаття вже виїздили на заробітки до З'єднаних Стейтів Америки і знали про вільні землі і можливості поселення в З'єднаних Стейтах Америки і в Канаді, як це ми вже згадували, обговорюючи т. зв. "словацькі" колонії в Летбриджі, Гунській Долині та Естергазі.

Еміграція викликає в краю затривоження.

Еміграційний рух так швидко зростав і поширювався, що й затривожив державні кола. Австрійський уряд мусів уважати, і то вповні оправдано, щоб через несовісних агентів, знову не прийшлося державним коштом оплачувати поворот додому розчарованих емігрантів, як це було з емігрантами до Аргентини. Польські пани-землевласники також затривожилися, бо з виїздом селян зменшувалося число дешевих робітників, які були їм потрібні, щоб обробляти панські фільварки. Але вони не висували цієї причини свого занепокоєння. Вони висту-

пали в обороні нещасних селян, яких нечесні агенти ніби використовували, обмановали. Справу еміграції вони підносили і в провінційному сеймі у Львові, і в парламенті у Відні, і 1897 р. навіть udało ся схвалити поправку до кримінального кодексу, яка забороняла неуповажненим особам заохочувати людей до еміграції під тяжкою карою за порушення цього закону.

Не без того, щоб і українська вища верства не була занепокоєна еміграційним рухом. Одна частина тієї верстви ставилася до справи еміграції неприхильно, бо виїзд українців з Галичини ослаблював національну силу в боротьбі з поляками. Друга частина провідних українців сприяла еміграції, але вважала за потрібне перевірити нові країни, вибрати найвідповіднішу і доцільно запланувати виїзд, щоб не прийшлося людям зазнати гіркого розчарування, як це вже було трапилося з емігрантами до Бразилії і Аргентини.

Олеськів і "Просвіта" спрямовують емігрантів до Канади.

Виразником тієї другої частини української провідної верстви, що бажала допомогти українським емігрантам поселитися в найвідповіднішій країні, став д-р Осип Олеськів, кваліфікований агроном і економіст, професор агрономії в учительському семінарі у Львові. Він рішуче виступив проти виїзду українців до Бразилії, бо, на підставі інформацій, умови життя в цій країні несприятливі для них. Він звернув увагу на Канаду, поїхав туди, оглянув її від Атлантичного до Тихого океану і скерував українську іміграцію до Канади. Канадські українці справді повинні бути вдячні йому за свій нинішній добробут у цій країні, свою чисельність у ній і свої матеріальні, національно-культурні та політичні здобутки. Однак, може через його передчасну смерть — помер на 43-ому році життя — і тільки по кількох роках своєї праці для української іміграції в Канаді — його величезні заслуги для тієї іміграції майже забулися. Коли ще на початках свого поселення в Канаді люди пам'ятали його та називали його іменем читальні, школи та пошти, то з

ходом часу і з шалено скорими змінами способу життя в Канаді, пам'ять про нього затрачувалася, а читальні, школи й місцевості названі його іменем замінилися іншими.

Правда, про Олеськова залишилися короткі, загальні, а подекуди навіть неточні згадки та спомини, але вони були далекі від того, щоб висвітлити його дійсну роль в справі української іміграції в Канаді, а зокрема його старання подати тій іміграції моральну і культурну допомогу. Чим далі сучасність віддалювалася від початків іміграції, тим більше пропадали сліди його праці і здається, що ніхто навіть не вірив, щоб якісь точні інформації про ту його працю десь знаходилися. А вони справді були. Вони лежали в державних архівах в Оттаві. Треба долі завдячувати, що по другій світовій війні д-р Володимир Юліян Кисілевський працював при Департаменті Громадянства та Іміграції і там випадково натрапив на ці неznані архіви. А їх було, як виявляє самий Кисілевський, аж дев'ятнадцять тек (files), дві з котрих зазначені іменем "Олеськів".

Кисілевський, який уже раніше цікавився початками українського життя в Канаді і немало писав про тутешніх українських піонерів, натрапивши на ці архіви, використав їх по-майстерному, написавши англійською мовою дуже цінну працю, основу на першоджерельних документах, п. н. "Ранні українські поселення в Канаді, 1895 - 1900."² Так як раніше Боберський висвітлив історію про Пилинова та Єлиняка, так тепер Кисілевський висвітлив роль Олеськова в справі української іміграції в Канаді, а саме: 1). Як Олеськів відвернув іміграцію українців від Бразилії та Аргентини, а скерував її до Канади, 2). де і як українці творили тут свої поселення і 3). які були початки українського піонерського жит-

² Д-р Володимир Юліян Кисілевський є знаний в англійському науковому світі як Vladimir J. Kaye, а його згадана праця: "Early Ukrainian Settlements in Canada, 1895 — 1900: Dr. Josef Oleskow's Role in the Settlement of the Canadian Northwest," Published for the Ukrainian Canadian Research Foundation by University of Toronto Press, 1964. Цю працю часто цитуватимемо, але в скороченні як: V. J. Kaye, "Settlements"

тя. Ця праця залишиться назавжди угольним каменем для кожного історика та дослідника української іміграції в Канаді.

Власне з цієї праці Кисілевського довідуємося, що ще 16-го березня 1895 р. Олесків написав до Департаменту Внутрішніх Справ у Оттаві по потрібні інформації про Канаду. У своїм листі Олесків повідомляє, що в Галичині є багато руських (українських) селян, небагатих, але ошадних і працьовитих, що шукають місця на поселення в країні, яка має вільні землі для поселенців. При тому він отверто заявляє, що бразилійський уряд веде інтенсивну пропаганду в Галичині, обіщає іммігрантам вільні землі, оплачує їх подорож з Італії до місця поселення і дає їм допомогу на початках в господарстві. Олесків далі повідомляє, що комітет для майбутніх іммігрантів у Львові вирішив розвідати про можливості поселення в Канаді і тому просить, щоб цей департамент вислав йому: найновіший перепис населення Канади, інформації про вільні землі в різних провінціях, мапи, де ті землі знаходяться, залізниця, ліси, клімат і ціни робочої худоби. Далі запитусь, чи існує яка можливість на знижку оплати подорожі для гуртових іммігрантів. Олесків закінчує, що якщо порівняння умов між Канадою і Бразилією не буде надто прихильне для Бразилії, то комітет рекомендуватиме Канаду, в якій є більше стабільний уряд. Одночасно Олесків повідомляє, що він самий приїде до Канади оглянути відповідні місця на масове поселення.³

Лист Олеськова був річевий, діловий і зробив враження, що його автор розуміється на порушених ним справах. Департамент Внутрішніх Справ прийняв цього листа з повною повагою і, посилаючи його копії до інших департаментів заінтересованих в імміграції, назвав його "важливим листом." Уряд вислав Олеськову бажані інформації, а копію листа переслав до Верховного Начальника для Канади в Лондоні⁴ з інструкцією скомунікува-

³ V. J. Kaye, "Settlements" pp. 3-4.

⁴ Верховним Начальником був тоді Sir Charles Tupper.

тися з Олеськовим. Одночасно порадив також Олеськову порозумітися з Верховним Начальником у Лондоні.

Олеськів прийняв пораду і написав до Верховного Начальника 7-го травня 1895 р., повідомляючи, що він (Олеськів) нав'язав переписку з Департаментом Внутрішніх Справ в Оттаві в справі еміграції галичан до Канади і вже отримав певну літературу про Канаду. Але він вважає за потрібне особисто відвідати Канаду, а тоді дати звіт про неї, бо багато людей стрималося від виїзду до Бразилії, очікуючи його opinii про Канаду.

У другому листі з 14-го травня 1895 р. Олеськів вислав Верховному Начальникові витинки своєї статті в "Народнім Часописі" про Канаду і повідомляє, що загально знане українське Товариство "Просвіта" піддержує його погляд, щоб українці їхали до Канади, а не до Бразилії. Також повідомляє, що він готує брошуру про Канаду, а Товариство "Просвіта" видасть її в липні (1895 р.) і розішле її до своїх членів.

Товариство "Просвіта" було зорганізовано 1868 р. з метою освідомлювання української спільноти в Галичині в національних, господарських (економічних) і політичних справах. Це Товариство зросло у велику силу в скорому часі і тоді, як Олеськів співпрацював з ним у справі еміграції, воно мало дев'ять філій у Галичині, а число членів сягало до 12,000. Воно провадило свою працю видаванням книжечок, по одній кожного місяця, та заснуванням читалень по селах, де ті книжечки читано та обговорювано.

"Просвіта" власне видала в липні 1895 р. брошуру Осипа Олеськова п. н. "Про вільні землі" і розіслала її до своїх філій та читалень по всій Галичині.

Цю брошуру написав Олеськів на підставі інформацій одержаних від канадського уряду. Вона має 38 сторінок, а зміст її ділиться на три розділи. У першому розділі автор обговорює питання, чи рідна земля може вигодувати своїх людей, аналізує прикре їй тяжке економічне становище людей, а головню селянства, яке становило більшість населення в Галичині та робить висновок, що

еміграція є оправдана. У цій брошурі Олеськів радить, щоб одні виїздили на zorganizовані тимчасові заробітки і поверталися додому, щоб скріпити свої господарства, а інші, щоб їхали на колонізацію в інші країни.⁴ У другім розділі він описує жахливий стан українських емігрантів у Бразилії, в якій “люди гинуть як мухи” і яку він називає гробом для українських поселенців, а виїзд туди — самогубством. Він рішуче перестерігає людей не лакомитися на вільну землю і на еміграцію до Бразилії. У третьому розділі автор представляє Канаду, описує її великі простори, клімат, населення, уряд, школи та землі, що їх можна набути там та під якими умовами. Брошура закінчується повідомленням, що він їде до Канади разом з іншими делегатами — досвідченими господарями, — щоб на місці перевірити можливості поселення там, а після повороту він подасть людям подрібніші інформації. Поки він цих інформацій не подасть, доти він не радить нікому вибиратися на виїзд до Канади на власну руку.

Українські делегати виїжджають до Канади.

При кінці липня 1895 р. Олеськів прибув до Лондону. З ним приїхав також один делегат селянства Іван Дорундяк, досить заможний селянин з Коломийщини, досвідчений господар, що визнавався на землі та на господарських справах. Він мав допомагати Олеськову розглянути якість землі, придивитися до обставин та критично обміркувати вигляди на поселення українців у Канаді. 29-го липня Олеськів зустрівся в Лондоні з Сер Чарлс

⁴ Д-р Писиф Олеськів, “Про вільні землі”, Львів, 1895, коштом і заходом Товариства “Просвіта”. З друкарні Наукового Товариства імени Т. Шевченка під зарядом К. Беднарського, стор. 9.

Тут треба признати, що це була дуже відважна думка для психіки українця чи українки, який, або яка, одружившись в сусіднім селі і перенісшись туди жити, співав чи співала “на чужині загибаю”. Думка про колонізацію була досить новою ідеєю, на яку не спромоглися навіть Запорожці за Дунаєм, які, замість залишитися там та поширити територію України, тільки й мріяли про те, щоб якнайскоріше повернутися “на рспі зорі, тихі води”. Їм і на думку не приходили еспанські конкістадори, що завойовували далекі заокеанські країни для себе та для своєї держави на материку в Європі.

Таппер-ом, з яким він уже провадив кореспонденцію і тут особисто переповів йому про ціль своєї подорожі до Канади та представив йому свої пляни про поселення галичан у Канаді. Олеськів уже мав з собою одну рекомендацію від Спіро і Ко. з Гамбургу, в Лондоні дістав ще одну від Джан Дайка,⁶ канадського урядового агента в Лівердулі, а третю від Джорджа Ганна⁷ з корабельної

Сер Ч. Таппер

фірми Аллан Лайнс у Монреалі. Таппер написав дуже прихильний звіт зі свого побачення з Олеськовим і вислав його до Міністра Внутрішніх Справ в Оттаві тим самим кораблем, що на ньому їхали Олеськів і Дорундяк до Канади.

1-го серпня Олеськів і Дорундяк виїхали з Ліверпулю кораблем "Сардинія" і 12-го серпня прибули до Монреалу, де по одноденному побуті приїхали до Оттави на 13-го серпня. Ні Міністра Внутрішніх Справ Дейлі, ні його заступника не було тоді в Оттаві, отже Олеськів зу-

⁶ John Dyke, Canadian Government Agent in Liverpool.

⁷ George Hannah of Allan Lines, Royal Mail Steamships in Montreal.

стрівся тільки з діючим заступником міністра Джан Галлом,⁶ який уже одержав був і прочитав звідомлення Таппера і тому був ознайомлений з ціллю візиту Олеськова.

Оглянувши місто на експериментальну ферму під час дводенного побуту в столиці, Олеськів з Дорундяком виїхали на захід і 17-го серпня приїхали до Вінніпегу. На станції зустрів їх Гюго Карстенс, німецький перекладач з Домініяльного Земельного Бюро у Вінніпегу, якому призначено супроводити Олеськова і Дорундяка в поїзді по західній Канаді. У Вінніпегу Олеськів мав побачення з Г. Г. Смитом, Начальником Домініяльних Земель у Вінніпегу і від якого довідався, що Міністер Внутрішніх Справ Дейлі може прийняти його на аудієнцію в Едмонтоні в днях 26 - 28-го серпня (1895 р.).

Олеськів з Дорундяком оглядають Західну Канаду.

Звіт Карстенса⁷ подає, що він разом з Олеськовим і Дорундяком виїхали з Вінніпегу 19-го серпня до Калгарі, а заїхали туди в середу 21-го серпня. Оглянувши дооколичні сухі землі, які Олеськову не сподобалися, вони рушили далі в дорогу і приїхали до Едмонтону 22-го серпня. Агент Домініяльних Земель Р. А. Руттан уже мав для них плян поїздки на огляд земель для поселення. Почавши від околиці Стоні Плейн, на захід від Едмонтону, де жило вже приблизно 150 німецьких родин з Галичини, вони оглядали землі впродовж чотирьох днів і розпитували німецьких поселенців про умови життя й землю. Німці висловлювали велике задоволення з землі та побуту в цій околиці. 26-го серпня Олеськів зі своїми супровідниками повернулися до Едмонтону і ввечері того самого дня зустрівся з Дейлі, Міністром Внутрішніх Справ, в "Готелі Едмонтон."

⁶ John R. Hall, acting Deputy Minister of Interior.

⁷ За V. J. Кауе-м, "Settlements . . ." pp. 34-38. Дальші інформації про подорож Олеськова до Едмонтону, Ванкуверу, Вікторії і назад до Вінніпегу подані, з малими додатками, на підставі цього досить детального звіту Карстенса.

Міністер у своєму звіті до діючого заступника І. Р. Галл-а каже, що мав двогодинне побачення з проф. Олеськовим за допомогою перекладача Карстенса. Тоді Олеськів заявив, що землі майже до самого Едмонтону непригожі для його поселенців, але околиці Стоні Плейн сподобалася обидвом делегатам, і наколи були б подібні землі на поселення, вони відповідали б галицьким імігрантам. Одначе Олеськів ставив услів'я, *sine quo non*

Г. Е. Карстенс

(обов'язкова умова), щоб уряд дав українським імігрантам початкову допомогу в сумі десять доларів на кожного голову родини, десять доларів на кожну жінку і п'ять доларів на кожну дитину понад дванадцять років життя. Крім того, Олеськів вважає, що уряд повинен дати якусь допомогу на відкриття бюра в Галичині, на друки оголошень і брошур про Канаду та на утримання урядника, який приймав би і розглядав би зголошення людей до виїзду. Міністер заявив, що його департамент не має призначених грошей на такий непередбачений випадок, а коли б він навіть рекомендував урядові таку велику суму як \$10,000 (десять тисяч доларів), то це було б тяжко урядові зробити.

Все ж таки Дейлі порадив Олеськову приготувати обширний меморандум і представити в ньому точну ціль своєї місії до Канади, положення майбутніх імігрантів з Галичини до Канади, скільки грошей вони можуть привезти з собою та якої допомоги вони потребуватимуть від уряду. Цей меморандум Олеськів мав би залишити в Оттаві, коли вертатиметься до Галичини, а міністер, після свого повороту з поїздки десь у половині жовтня, представить цей меморандум кабінетові для обговорення.

На цій аудієнції також було порушено число першої групи імігрантів. Міністер уважав, що на початок вистачало б яких 100 родин (приблизно 500 осіб), але Олеськів настоював на тому, що перша група повинна мати яких 500 родин (або приблизно 2000 осіб). Олеськів був тієї думки, що уряд повинен мати одного чоловіка, який пропагував би справу іміграції.

Міністер, як видається, не мав досить довір'я щодо самого Олеськова і його комітету в Галичині, але признає, що пропозиція Олеськова зробила на нього прихильне враження, хоч і викликає деякий сумнів, чи це не є ще один із великих проектів зі сторони промоторів, щоб заробити собі грошей. Міністер закінчує свій звіт тим, що він готовий бути "щедрим" для Олеськова, але найперше треба ще цілу справу докладно перевірити.

Хоч вимога Олеськова була оправдана і дуже скромна, то все ж таки уряд не був дуже охочий її прийняти. Не охочий, поперше, тому, що може справді не мав призначених грошей на цю ціль, а по-друге, що він уже раз був "попівся" такою допомогою для поселенців. Кіршбаум говорить,¹⁰ що згадуваний уже малярський граф Естергазі ще 1885 - 1886 рр. був договорився з урядом про фінансову допомогу для своїх поселенців у числі 95 родин, спроваджених з Пенсильванії і спрямованих на поселення в нинішній околиці Естергазі, в Саскачевані. Уряд погодився дати позичку в сумі \$25,000 (двадцять п'ять тисяч доларів), щоб кожна родина, пускаючись у

¹⁰ J. M. Kirschbaum, цит. праця, стор. 56.

дальшу дорогу на поселення, могла закупити собі в Вінніпегу два воли, дві корови, один віз, один плуг і одну рушницю з патронами. Крім того, кожних дві родини могли були дістати позичку в сумі \$1,000 (тисячу доларів) на побудову хати і стайні. Так випосажені поселенці в липні 1886 р. поселилися в Естергазі, приготувалися на зиму і перезимували її. Але, як ми вже згадували, зима була дуже довга й прикра і поселенці, дочекавши весни, в більшості покинули цю околицю, залишаючи все своє майно, що привезли з собою з Вінніпегу. Вони його легко дістали й легко залишили, а для уряду це була велика втрата. Отже не дивно, що уряд не був дуже радий повторювати такого роду новий експеримент з Олеськовим.

Наступного дня Олеськів з Дорундяком та Карстенсом виїхали на оглядини земель на північний схід від Едмонтону, в околицю Бівер Крік, де вже жило приблизно 16 українських родин з Бойківщини, — в більшості небилівці, потім поїхали на південь попри Бівер Лейк із західної сторони до Демей Лейку, до околиці Драйд Міт, а далі до Ветаскивину і по шести днях повернулися до Едмонтону. Ця велика територія сподобалася Олеськову і Дорундякові, а ще більше приваблювала земля на індіанській резерві на південь від Едмонтону, яку вони оглянули 2-го серпня.

Оглянувши землі майже довкола Едмонтону, всі три подорожні (Олеськів, Дорундяк і Карстенс) виїхали 3-го вересня до Калгарі. Тут Карстенс дав Дорундякові кілька рекомендаційних листів до німецьких поселенців у Балгоні і Гренфелі (у теперішнім Саскачевані), куди Дорундяк хотів поїхати, а Карстенс і Олеськів вирішилися до Ванкуверу і прибули туди 5-го вересня.

У Британській Колумбії Олеськів оглянув околицю Нью-Вестмінстеру і одержав інформації про землі попри залізницю. Далі поїхав до Вікторії, де відвідав Міністра Іміграції, який дав йому певні інформації про відповідні місця на поселення на Острові Ванкувер. По дорозі вступив Олеськів до Нанаймо, там оглянув дві найбільші копальні вугілля і повернувся до Ванкуверу. Два дні піз-

ніше олянув долину Оканаган, включно з містом Вернон, і в повороті на схід зупинився на один день у Бенфі (мабуть Олеськів був першим українцем у цьому славному гірському курорті).

По дорозі через Північно-Західні Території Олеськів затримався на один день в Індіяні Гед (Indian Head), недалеко німецького поселення в Гренфелі, в теперішнім Саскачевані, і, оглянувши експериментальну ферму, виїхав до Вінніпегу. Після одного дня відпочинку він ще поїхав до Гретни і оглянув землі по обох боках Ред Риверу. По кількох днях оглядин цих земель, які йому дуже сподобалися, він повернувся 20-го вересня до Вінніпегу.

Поворот делегатів до краю.

З Вінніпегу Олеськів виїхав на якийсь час до З'єднаних Штатів Америки, а до Оттави прибув 1-го жовтня. В Оттаві Олеськів мав ще одну аудієнцію з діючим заступником Міністра Внутрішніх Справ, який просив Олеськова, як і сам міністер у розмові з ним в Едмонтоні, щоб він приготував і залишив для міністра меморандум своїх пропозицій відносно іміграції галичан до Канади.

Мабуть тому, що Олеськів уже намірився виїздити до Європи і був перевтомлений своєю, майже, двомісячною мандрівкою, він приготував меморандум, але в невикінченій формі. Головні пункти його були такі: 1). Щоб уряд дав субсидію ("грент") у сумі \$60.00 (шістдесят доларів) на кожного голову родини, а навіть і для поодинокого поселенця, як тільки він запишеться на "гомстед" і якщо поселенці прийдуть гуртом і будуть поселюватися разом та творитимуть свого роду кооперативи. 2). Субсидія ("грент") мала б виплачуватися не поодиноким гомстедовцям, але провідникам оселі-кооперативи, яка гарантувала б, що ніхто не покине землі, забравши собі субсидію ("грент"). 3). Цим способом оселя матиме початковий капітал на будову млина, елеватора, молочарні і фабрики сира. Це значить, що кожна оселя відразу ставала б самовистачальною і економічно корисною.

Коли порівняти умови Олеськова, зроблені в Едмонтоні майже місяць тому, з тими, що Олеськів запропонував у загальному меморандумі, то між ними знаходиться велика різниця. Міністер в Едмонтоні заявив, що не можливо думати про \$10,000 (десять тисяч доларів) на цілий іміграційний плян, а теперішній плян ще більше неможливий до здійснення, бо одна тільки група імігрантів із 500 родин коштувала б уряд \$30,000 (тридцять тисяч доларів). Цей останній меморандум мусів викликати враження, що Олеськів "фантазує" і тому діючий заступник Міністра Внутрішніх Справ дав відповідь на письмі, що представить меморандум міністрові, а міністер, після обговорення з іншими членами уряду, повідомить Олеськова про вислід нарад.

Олеськів мав мати ще одне побачення з Міністром Внутрішніх Справ Дейлі перед своїм від'їздом до Європи, але такого побачення не було. Мабуть його не було тому, що міністер уважав, що не зможе дати Олеськову конкретної відповіді.

Олеськів був знеохочений, що не зумів домовитися до чогось певного з канадським урядом у столиці. Він виїхав 4-го жовтня з Оттави, 5-го жовтня всів на корабель "Parisian" в Монреалі, а 14-го жовтня прибув до Ліверпулю, де, на припоручення того самого міністра, зустрівся ще з головним агентом канадського уряду, Джан Дайком, щоб ще переговорювати справу іміграції галичан до Канади. Джан Дайк при цьому виявив охоту поїхати з Олеськовим до Галичини. Олеськів сказав йому, і то зовсім оправдано, що на це немає потреби, аж доки канадський уряд не дасть відповіді на поставлені ним умови Міністрові Внутрішніх Справ Канади.

Хоч Олеськів не добився ніякого конкретного торгу з канадським урядом, і хоч його вимоги могли виглядати перебільшеними, то треба йому признати, що він в усіх переговорах з урядовими чинниками не знижував, а підносив свої вимоги, бо ставив високу ціну на імігрантів з Галичини, яких він мав намір висилати до Канади.

Все ж таки, чи Олесків добився якого торгу чи ні, він оглянув Канаду, виніс про неї позитивну оцінку і міг з чистою совістю рекомендувати її своїм землякам, як відповідну країну на поселення. Цим він зробив велику, незабутню, прислугу українцям, що поселилися в Канаді. Ту велику прислугу Олесківа для свого народу зменшує тільки одне недомагання. Ні він, ні Товариство "Просвіта" у Львові не постаралися про те, щоб та українська, чи "руська" еміграція, яка виїздила в широкий світ, була свідомо своєї національної приналежності. Українці приїздили до Канади не як українці чи русини, але як галичани, буковинці, австріяки, румуни, руські та інші, а тутешні урядові та іміграційні кола й чинники називали їх усіх одним словом — Galicians. Внаслідок цього годі було обчислити, коли і скільки українців прибуло до Канади, і українським канадським провідникам прийшлося тяжко працювати впродовж майже двадцяти років, щоб ту українську іміграцію національно освідомити, щоб тих галичан, буковинців, австріяків, румунів, мадярів і руських обернути насамперед на русинів (Ruthenians), а потім на українців.

НАСЛІДКИ ПОДОРОЖІ ОЛЕСЬКОВА.

Зформовання комітету для допомоги емігрантам.

Повернувшись до Галичини, Олесків розповідав людям при кожній нагоді про свої спостереження в Канаді. Внаслідок розголосу про його поворот з Канади, 14-го листопада 1895 р. відбулася у Львові конференція провідних українців Галичини.¹ На цій конференції Олесь-

¹ На цій конференції між привітними були: Лонгин Рожанківський, адвокат зі Золочева; Павло Думка, селянин-поет, що пізніше був послом до Сейму; і Степан Гарматій, обидва з Кувчинців; Кирило Генрик-Березовський, учитель з Березова; Іван Радуляк з Глушкова; Іван Гошованюк, адвокат Теофіль Окуневський і Михайло Лавришко — всі три з Городенки; о. І. Мащак із Потутор; Петро Рибіцький з Незвиськ; д-р Андрій Чайковський, адвокат і письменник з Бережан. Зі Львова були: письменник Іван Франко; Вячеслав Будзиновський, редактор "Громадського Голосу" і письменник; д-р Андрій Кос, адвокат і пізніше посол до Відня; д-р Микола Шухевич. Американська "Свобода", ч. 40 з 12-го грудня 1895 р., на підставі повінки з "Діла" у Львові.

ків звітував про свою поїздку по Канаді і рекомендував Канаду для тих, що мають намір туди емігрувати. Тоді ж їй зформовано комітет допомоги емігрантам, головою якого вибрано Василя Нагірного, визначного економіста, архітекта і основоположника та директора найбільшої української кооперативи "Народна Торговля". До комітету ввійшли, між іншими, Вячеслав Будзиновський, Осип Марків, редактор щоденника "Галичанин", адвокат Кость Левицький, пізніше посол до Відня і голова Українського Парляментарного Клубу, адвокат Лонгин Рожанківський, о. Степан Качала, о. М. Гіряк і о. Олександр Стефанович²

І ось коли Олеськів ставився до справи еміграції серйозно і створився в тій цілі комітет із провідних та поважних людей, то канадський уряд, помимо прихильних звітів про Олеськова, ще не довіряв йому, ще розвідував, чи Олеськів зі своїм комітетом справді зможе спромогтися на масову еміграцію до Канади. Зрозуміло, що канадський уряд мусів також уважати, як до тієї еміграції поставиться австрійський уряд. Коли ж уже розшуки переконали Міністра Внутрішніх Справ Канади, що на Олеськова можна полагати, тоді канадський уряд виявив, що не може погодитися на вимоги Олеськова відносно субсидії ("гренту"), бо це дало б прецедент для інших національних груп домагатися тих же самих привілеїв. Канада не могла погодитися на умови Олеськова із чисто засадничих причин. Крім того, була й інша трудність, бо саме в тому часі канадський уряд (Boswell-a) переживав внутрішню кризу. В таких відносинах він мусів обмежитися у своїх фінансових зобов'язаннях і не міг прийняти безкомпромісових вимог Олеськова, для якого ці політичні тонкості не мали великого значення.

² Американська "Свобода", ч. 18, з 30-го квітня 1896 р., на підставі новинки з львівського "Галичанина," ч. 54, 1896 р.

Олеськові брошури "О еміграції" і "Rolnictwo za osce- nem ..."

При кінці грудня 1895 р. появилася друком друга брошура Олеськова про Канаду п. н. "О еміграції".³

Ціла брошура має 72 сторінки, досить великого формату, але сама праця Олеськова займає 66 сторінок (решта — це матеріал Товариства ім. Качковського), які діляться на 12 розділів. У цій брошурі автор повідомляє, що їздив до Канади, порівнює Бразилію з іншими країнами, до яких емігранти могли б виїздити та розповідає, що в американському світі немає поділу на класи, як у Австрії, і цим попереджає еміграцію не гнути спину перед кожним чужинцем, а триматися гідно. Далі описує подорож до моря, потім подорож морем і приїзд до Канади та до Вінніпегу. Ще далі описує простори землі в Західній Канаді, як вони розмежовані на окремі посілості, де землі врожайні та де є добрий клімат на поселення. Звертає увагу на Манітобу, де земля є тяжча і врожайна, бо це дно колишнього озера; далі на захід степи також урожайні, але в південній Альберті землі невідповідні на поселення, бо надто сухі. Зате є дуже добрі землі коло Едмонтону, де недавно поселилися багато галицьких німців і кількох українців і всі вони там задоволені і землею, і кліматом.

При кінці брошури автор згадує про свою коротку гостину в З'єднаних Штатах Америки і закінчує свою працю, кажучи, що подасть заінтересованим емігрантам потрібні інформації про землі в Канаді, допоможе їм поробити зарядження до виїзду та постарается, щоб кожна група емігрантів мала практичного провідника з мапою та іншими потрібними інформаціями відносно поселення в Канаді.

Фактично, він згадує, що Канадою заінтересовані не тільки селяни, але й деякі інтелігенти, які збираються

³ Ця брошура вийшла з друкарні Общества ім. Михайла Качковського, русофільського напрямку і тому видавці зрусифікували мову автора. Про це згадує Софія Федорчакова, дочка Осипа Олеськова, у своїх споминах про батька. Про це див. каледар п. н. "Прерія", видавництво Товариства св. Рафаїла, Вінніпег, 1928 р.

туди їхати, а вони також послужать за чесних провідників у дорозі і допоможуть емігрантам у справах поселення в новій країні.

Ця брошура Олеськова цінна й тому, що він описав у ній тих українців, що вже жили в Канаді. У Вінніпегу, пише він, вже було яких десять українських родин, головню з Небилова і вчислює таких: Василь Яців, який приїхав до Канади 1892 р., Юрко Паніщак і Юрко Пайш (про рік їх приїзду не згадує), Дмитро Відимович з 1893 року (а може Дмитро Візнович чи Вижнович — з 1892 р., — Ю.С.), Юрко Рожко (1894) і Гнат Дмитришин, Лучка Кульчицький та Іван Барський, які приїхали до Канади 1895 р. Всі вони висловлювали своє задоволення життям у Канаді і кожний хвалився, що вже має трохи заощаджених грошей. Яців мав уже свою хату і дві корови, а Паніщак — хату і одну корову.

[Цікаво, що хоч тих кількох українських родин жило в Вінніпегу ще від 1892 і 1893 років, і Вінніпег був тоді ще малим містечком, де люди мали нагоду легше познайомитися, але вони, мабуть, нічого не знали і Олеськову не говорили про Швереська, Бублика, Слоту, Матлюка, Шарпія, Колішара, Голуба, Малоту, Кравченка та інших по прізвищу українських людей, які належали до нарохії Непорочного Зачаття].

Олеськів не проминув і тих українців, яких він відвідав коло Едмонтону. Там він згадує таких: Антін Пайш, що жив між німцями, а далі на схід в околиці Едні: Андрій Пайш, Степан Чічак, Федір, Михайло і Микола Мельники з Небилова, Петро і Матей Мельники з Перегінська, Василь Феняк, Іван Пилипів (якому Олеськів не приписує жодної ролі за приїзд усіх вчислених українців до Канади), Михайло Пулишій, Микола Тичковський, "Михайло з-під Самбора" і Іван Дубровський з-під Золочева" ("О еміграції", стор. 62).

Згадує Олеськів і третє мале поселення українців коло місцевости Найдорф, знаній як Фезант Форкс, кільканадцять миль на південний захід від Мелвилу в Саскачевані. Сам Олеськів туди не їздив, а був там тільки

Іван Дорундяк, який це поселення описав, а Олеськів лише його переповідає. Це ще одна групка українців, що прибула до Канади з галицькими німцями 1892 і 1893 років. Складалася вона, як оповідає Дорундяк, з Павла Шимка, його жінки і її двох братів (Гумініловичів, але Дорундяк не називає їхніх прізвищ), та більшої родини Ілька Пилипова з села Уличне, Дрогобицького повіту, з синами Федором і Тимком та донькою Анною, хоч Дорундяк не називає і її по імені.⁴

Хоч Олеськів описав українців у Вінніпегу, Едні і Фезант Форкс-ах, то це не значить, що в Канаді не було ще більше українців, бо 15-го лютого 1894 р. американська "Свобода", ч. 4, помістила дуже промовисту подяку такого змісту:

"Русини з Mt. Carmel, Pa. шлють своїм братям в Канаді щиро-руске Спаси-Біг за щедру жертву д сумі \$44.50 (сорок чотири долари і 50 центів,—Ю. С.) зібрану на їх церков. Особенно дякують і колекторам: Николаю Бакош (а може й Вакош, — Ю. С.) і Осифови Мовфляр. — Церковний Комітет."

Вслід за тим та сама "Свобода", ч. 6, з того ж року подала оповіщення, що: "На руки редакції "Свободи" на "Еміграційний Дім" (в Нью Йорку, — Ю. С.) зложили слідуючі (і тут, між іншими, подає): Анна Грабинська, Канада, \$1.00."

Цих два оповіщення в "Свободі" не лишають сумніву, що в Канаді, в часі побуту Олеськова, були ще й інші українці, але, де вони були, скільки їх було, коли та звідки вони приїхали — покищо не відомо, хоч висновок може бути тільки один — це були люди, що приїхали з Пенсильванії, мали симпатії до Mt. Carmel-у, отже вони могли бути в Летбриджі, в Гунській Долині, або в Естергазі чи навіть у Вінніпегу. Дослідник Кисілевський, мабуть, не постарався дослідити, де були ті колектори Вакош чи Бакош та Мовфляр, але він старався віднайти ту Грабинську і прийшов до очевидного заключення, що вона була домашньою служницею, приїхала до Канади з Пен-

⁴ Про це поселення буде більше сказано далі.

сильванії, і мабуть, туди й повернулася, бо в Канаді пропав слід за нею.⁵

Повертаючись до старань Олеськова відвернути галицьку еміграцію від Бразилії, а спрямувати її до Канади, треба додати, що крім двох брошур українською мовою ("Про вільні землі" і "О еміграції") та деяких статей у тодішніх українських (чи руських) часописах у Галиччині, він також написав одну брошуру польською мовою н. н. "Rolnictwo za oceanem a przesiadlna emigracja". Судячи по рецензії на цю брошуру в американській "Свободі",⁶ Олеськів обговорював у ній такі справи: 1) рільнична продукція за океаном, а в Європі, 2) прикмети американських рільничих продуктів, 3) колонізація Північної Америки, 4) рільничі машини, 5) годівля худоби за океаном, 6) умови колонізації Парани в Бразилії, 7) еміграція до Бразилії, 8) еміграція до Канади, 9) карний закон проти еміграційної гарячки.

Значить — зміст цієї польської брошури був подібний до змісту українських брошур, а ціль її — поінформувати й польське селянство про можливість емігрувати в чужий світ, а одночасно поінформувати польських панів-землевласників, що ані українське, ані польське селянство не мусять приймати умовин життя в Галиччині, диктованих тими ж панами.

Перша група Олеськових імігрантів у Канаді.

З пересторогою, зробленою Олеськовим у брошурі "Про вільні землі", щоб не виїздити з краю, поки він не повернеться з Канади і не розкаже про свої спостереження, поява його дальших повідомлень була нетерпеливо очікувана. Коли ж появилася брошурка "О еміграції," (а за нею й "Rolnictwo za oceanem..."), то люди читали її та з ентузіазмом її обговорювали. Приїздили до Олеськова з різних закутин краю по дальші потрібні інформації, а дехто прямо продавав усе, що мав і виїждив до Канади.

⁵ Лист В. Ю. Кисілевського до Ол. Роїка, Оттава, 13-го листопада 1969 р., в архіві Роїка.

⁶ "Свобода", ч. 39, 1896 р.

Вже в лютому 1896 р. Олеськів повідомляє міністерство Внутрішніх Справ Канади, що він висилає туди приблизно 30 родин, а 11-го квітня справді виїхало з Гамбургу 94 особи (24 чоловіки, 19 жінок і 51 дитина) кораблем "Christiana," який приплив до Квебеку 30-го квітня 1896 р.⁷ За винятком трьох родин, які залишилися в Босезурі (в Манітобі), всі ці імігранти поселилися в Альберті, в околиці Едни,⁸ хоч Олеськів хотів поселити принаймні половину їх коло Давфину.

Ця перша група Олеськових імігрантів зробила добре враження на канадських урядників. Олеськів говорив, що його поселенці будуть вибрані, матимуть деякий свій капітал, щоб не бути тягарем для Канади і будуть мати провідника, який буде ними опікуватися в дорозі і по прибутті до Канади. І справді Олеськів дотримав слова. Між його імігрантами були люди з певною освітою (Антін Савка мав чотири класи гімназії, не дивно ж, коли він відразу появився як кореспондент "Свободи." Луць Керик з цієї групи також дописував до "Свободи.") Всі вони привезли з собою досить багато грошей. Деякі родини мали по \$200.00 (двісті доларів), інші мали по \$300.00 (триста доларів) до \$500.00 (п'ятсот доларів). Кость Немирський привіз \$600.00 (шістсот доларів), Іван Гальків \$700.00 (сімсот доларів), а Іван Лакуста (син Андрія) \$800.00 (вісімсот доларів). Листа цих поселенців, подана Кисілевським, показує, що всі вони привезли з собою \$7,250.00 (сім тисяч двісті п'ятдесят доларів)⁹

Та найважливіше те, що провідником цієї групи поселенців був Володимир Олеськів, брат Осипа. Був це

⁷ V. J. Kaye, *Settlements . . .*, pp. 60-61. Тут автор подає листу цих імігрантів: Кірик (Керик або Кирик) Луць (Лука), Процінський Йосиф і Леон, Лакуста Іван Андрія і Лакуста Іван Теодора, Гальків Іван, Теслюк Антін, Стешик Микола, Немирський Кость і Теодор, Дзівенька Йосиф, Данілюк Тетяна, Самоград Гриць, Савка Антін, Самборський Ігнац, Коберський Павло, Пискливець Василь, Чорний Олекса, Рокос Петро, Рудик Теодор, Фантовський (Ядловський) Іван, Данчук Іван, Маціборський Демко, Гавриленко Іван і Фур Теодор.

⁸ Там же, стор. 183.

⁹ V. J. Kaye, *Settlements . . .*, p. 61.

чоловік спосібний, непосидючий і любив подорожувати. Раніше він працював у Києві, в хемічній фабриці, а опісля виїхав до З'єднаних Стейтів Америки, де пробув 8 років, отже мав нагоду навчитися англійської мови. Повернувшись з Америки, власне він подав братові відомості про життя в З'єднаних Стейтах.¹⁰ Беручи все це до уваги, Володимир Олеськів був справді відповідним провідником для першої групи емігрантів, висланих його братом. Він не тільки допоміг цим емігрантам доїхати до призначеного місця і поселитися там, але й навіть переговорював з урядом про вимоги брата Осипа.¹¹ Поселивши свою групу в Канаді, Володимир Олеськів повернувся до Галичини і більше до Канади не виїздив.

Дальша опіка Олеськова над канадськими галицькими імігрантами.

Коли ж уже перша група галицьких емігрантів поселилася в Канаді, Олеськів справді виявив свою батьківську опіку над ними і над тими, що й в майбутньому опиняться в Канаді. Він піддавав канадському урядові дуже практичні і корисні господарські поради відносно українських імігрантів, а одночасно не забував і їхніх духовних потреб.

Він знав, що околиця Една вже мала поважне число українських поселенців, знав, що деякі українські родини поселилися між німцями в околиці Найдорфу і Лембергу, у теперішньому Саскачевані, знав, що українці вже є у Вінніпегу і околиці, і знав, що нові групи імігрантів вибираються до Канади, і тому 16-го травня 1896 р. написав листа до Міністра Внутрішніх Справ в Оттаві, повідомляючи його, що 35-літній священник о. Остап Нижанківський, людина з добрими духовними й світськими прикметами, а в додатку й визначний композитор музики, погоджується виїхати до Канади з жінкою й одною дитиною, щоб дати тим імігрантам потрібну релігійну

¹⁰ Допис А. Господина в "Канадському Фармері", ч. 49, 1965, де він згадує "Спомини" Софії Федорчаківної, дочки Осипа Олеськова.

¹¹ V. J. Kaye, *Settlements . . .*, p. 65.

обслугову. Олеськів запитує чи уряд міг би допомогти греко-католикам¹² утримати такого священика. Уряд відповів, що не може робити винятку для греко-католиків і не може давати жодної стипендії на утримання священика, а може тільки дати \$100.00 (сто доларів) на покриття його особистих видатків і подбає, щоб залізнична компанія дала йому і його родині безплатну, або знижену ціну на подорож від порту до Едмонтону, і то тільки тоді, як він привезе з собою групу імігрантів.¹³ Про цю справу більше не згадується і, очевидно, о. Нижанківський не приїхав до Канади.

Внутрішня криза в уряді, вибори і зміна уряду затримують справу еміграції і охолоджують запал Олеськова, але він далі подає свої рекомендації.

Цей урядовий лист з 22-го червня був написаний один день перед домініяльними виборами в Канаді, тому уряд не міг брати на себе зобов'язань. Коли ж вибори відбулися 23-го червня і консервативна партія з Чарлс Ташером на чолі не дістала підтримки, тоді уряд перебрала ліберальна партія з Вілфредом Лоріє як прем'єр-міністром. Цей новий уряд не поставився вороже до колонізації Західної Канади. До двох місяців після виборів, він назначив Кліфорд Сифтона, адвоката з Брендону, на Міністра Іміграції. Новий міністер покликав Джеймс А. Смарта, також здібного адвоката, на свого заступника. Далі уряд створив нову посаду — Начальника Іміграції (Commissioner of Immigration), і на цей пост назначив Мекрірі (W. F. McCreary), колишнього посадника (мейора) міста Вінніпегу, який відіграв дуже важливу ролу в поселенні українських імігрантів у Канаді. В додатку уряд назначив В. Т. Р. Престона на Інспектора Канадської Іміграції, з канцелярією в Лондоні, Англія. Всі вони сприяли рухові іміграції. На маючи перед со-

¹² Олеськів не каже "українським греко-католикам", а каже "австрійським греко-католикам", мабуть тому, щоб не викликати перед урядами Галичини й Канади погляду, неначе б то він інтересувався виключно українцями. Це могло б було пошкодити йому в його еміграційній праці в Галичині.

¹³ Відповідь Міністра Внутрішніх Справ Канади, Перієра, датована 22-го червня 1891 р. (Подано за V. J. Kaye, *Settlements . . .*, p. 70).

бою тих внутрішніх перешкод, що мав їх попередній уряд, ці урядовці взялися енергійно до діла заселювати Західну Канаду. Одначе, щоб розпочати якунебудь акцію, вони мусіли найперше добре познайомитися з роботою і плянами попереднього уряду, а це забрало їм кілька місяців часу.

Не знаючи цих внутрішніх обставин у Канаді, Олеськів розчарувався своєю еміграційною роботою і повідомив про це уряд. Все ж таки він не піддавався цілковито і тому далі писав до уряду та подавав йому практичні поради, як справу іміграції направити.

Коли справа з о. Нижанківським не вдалася, Олеськів подав до Начальника Домініяльних Земель у Вінніпегу рекомендацію, щоб уряд найняв іміграційного урядника у Вінніпегу, який, крім англійської і німецької мов, знав би також слов'янські мови і якого імігранти знали б ще з краю та мали до нього довір'я й пошану.¹⁴ Це улегшило б роботу іміграційним урядникам і принесло б користь і Канаді, і імігрантам. Олеськів мав тут на увазі Кирила Геника, 39-літнього вчителя з Березова, який був на конференції у Львові, коли Олеськів розповідав про свою подорож до Канади, і який був провідником одної групи імігрантів, що поселилися в околиці Стюартборну, у Манітобі.¹⁵ Одначе Олеськів не назвав його по імені, бо він був, мабуть, певний, що уряд самий віднайде його, як тільки він приїде до Канади. Так і сталося. Коли Олеськів пізніше пригадував міністрові, щоб відкрити місце для такого урядника, то уряд повідомив його, що Геник уже заангажований як перекладач і помагає іміграційним урядникам розміщувати імігрантів.

Та поки Олеськів одержав відповідь від Начальника Домініяльних Земель, він написав довгого листа до Міністра Внутрішніх Справ Канади,¹⁶ подаючи пораду,

¹⁴ Лист писаний 27-го серпня 1896 р. Див. V. J. Kaye, "Settlements..." р. 78.

¹⁵ Кирило Геник з жінкою і чотирма дітьми приїхав до Квебеку 22-го липня 1896 р.

¹⁶ Лист писаний 7-го вересня 1896 р. V. J. Kaye, "Settlements," стор. 81 - 84.

щоб уряд призначив певні землі то тут, то там для його імігрантів. Він говорив, що люди, попродавши свої маєтки в краю, повинні відразу знати, куди їдуть і що для них є земля до вибору. Олеськів був проти того, щоб люди приїздили і чекали в Іміграційному Домі у Вінніпегу, аж поки їхні провідники не знайдуть для них місця на поселення. Чекаючи в Іміграційному Домі на поворот своїх розвідників, люди нетерпеливилися, знеохочувалися і підпадали під впливи місцевих неза-

Кирило Геник

доволених осіб, які неприхильно висловлювалися про Канаду і тому дехто повертався до старого краю з переконанням, що в Канаді нема тих вільних земель, про які вони чули. Інші поселилися у невідповідних місцях (як Брокенгед, коло Вінніпегу) і, не бачачи майбутности на таких землях, також поверталися до старого краю. Ще інші, замість чекати, купували маленькі кусники землі по 10-30 акрів над Ред Ривером і платили за них високі ціни. Олеськів особливо виступив

проти того, що римо-католицькі священники продали приблизно двадцятьом родинам такі малі кусники землі коло Вінніпегу (Ст. Норберт), бо він уважав, що на таких кусниках землі імігранти не можуть знайти економічної безпеки. Він не тільки назвав це "економічним нонсенсом", але й перестеріг іміграційну управу, що купування землі від римо-католиків поставить греко-католиків у моральну й матеріальну залежність цієї церкви, яка є цілком відмінною від греко-католицької: греко-католики вживають слов'янську мову в своїй літургії, а римо-католики вживають латинську мову. Вісті з Канади про те, що тут греко-католики залежні від римо-католицької церкви, говорить Олеськів, вплинуть від'ємно на еміграцію греко-католиків до Канади. Він закінчує один уступ листа, кажучи: "в цьому краю (в Галичині) ці дві церкви є в стані боротьби".¹⁷

Клопоти з невпланованою іміграцією.

Щоб оцінити добрі поради Олеськова і його передбачення труднощів у розміщенні імігрантів, якщо вони не будуть мати наперед призначеного місця, треба було почекати до 1-го травня 1897 р., коли до Вінніпегу приїхало 633 особи кораблем "Аркадія", а шість годин пізніше приїхало 435 осіб кораблем "Скотія". Пасажири з першого корабля були вислані Олеськовим і призначені на околицю Давфін і туди більшість їх поїхала. Пасажири з другого корабля склалися з емігрантів, зібраних корабельними агентами головню на Буковині і вони не мали призначеного місця. Як показується з листа Начальника Іміграції Мекрірі до заступника Міністра Внутрішніх Справ Канади,¹⁸ цим емігрантам агенти наговорили, що в Монреалі є австрійська цесарівна і вона догляне, щоб кожний імігрант дістав землю з хатою, двома коровами і утримання на перший рік, а коли хто того не дістав, то потрібно тільки вислати телеграму до неї,

¹⁷ V. J. Kaye, "Settlements...", p. 84.

¹⁸ Лист писаний 15-го травня 1897 р. Див. V. J. Kaye, "Settlements...", p. 281.

а вона постаралася, щоб обіцянки агентів були виконані. Мекрірі вислав делегатів з 46 осіб оглянути землі в околиці Стюартборну і примістив там коло двадцять родин, а решта, яких двісті осіб, відмовилися брати землі без хатів і корів. Хоч вони перебули в іміграційнім будинку два тижні довше, ніж могли там перебувати, вони не покидали будинку, а мріяли про поворот на Буковину.

На їх всіх нещастя, іміграційні урядники одержали телеграму з Оттави, що в скорому часі приїде до Вінніпегу понад 1200 імігрантів з двох кораблів. Для них треба приміщення в іміграційному будинку, отже справа розміщення імігрантів з корабля "Скотія" стала дуже актуальною. Уряд дав розпорядження, що ці люди або мусять виїхати в околиці коло Йоркtonу (теперішній Врокстон і Калдер, — Ю. С.), де є добрі землі і для рільництва і плекання худоби, або опустити іміграційний будинок і шукати собі щастя без опіки іміграційних урядників — шукати собі праці, щоб утримувати свої родини. Коли ж ці імігранти не прийняли наказу, іміграційні урядники почали їх виганяти силою з будинку. Деякі імігранти, на знак протесту, полягали на підлогу і урядники мусяли їх виносити надвір разом з їхнім багажем. Очевидно, це викликало метушню, крик, плач і бучу, а одна жінка, не витерпівши такого "насилства", скинула свій довгий чобіт і жбурнула ним у самого начальника Мекрірі, колишнього посадника Вінніпегу, але, на щастя, не поцілила його. Це вже дало причину, щоб начальник покликав поліцію до допомоги. З приходом сержанта і п'ятьох поліцаїв, урядники випроводили імігрантів надвір, сказавши їм, що можуть всідати у вагони поїзду, який наступного дня виїде в околицю Йоркtonу. Описує Мекрірі у своїм другім листі,¹⁹ що випроводити цих людей з іміграційного будинку була одна справа, а ще трудніше було впроваджувати їх до вагонів. Коли урядники почали вивозити пасажирські багажі

¹⁹ Лист писаний до заступника Міністра Внутрішніх Справ Канади 29-го травня 1897 р. Див. V. J. Kaye, "Settlements...", p. 285.

до вагонів, імігранти перевертали вози, забирали свій багаж на плечі і йшли головною вулицею напівніч, розтаборувавшись, де змогли, а деякі навіть розкватуриувалися у двох порожніх, незайнятих хатах недалеко від іміграційного будинку.

Під вечір треба було шукати вечері і місця на нічліг, а ті місцеві люди, що підбурювали імігрантів, не були охочі приймати їх до своїх домів та опікуватися ними не знати як довго. В додатку тієї ночі падав сильний дощ і надворі було холодно. Одні за одними йшли до вагонів поїзду і до ранку майже всі повсідали в призначені вагони і виїхали з Вінніпегу до Салтковтс-у, недалеко від Йорктону.

Безперечно, що репортери місцевої газети не пропустили такої сенсаційної події, щоб її не занотувати. "Вінніпег Трібюн"²⁰ описав, як то "криклива буюковинка" кинула чоботом у колишнього посадника (мейора) міста Вінніпегу і як урядники при допомозі поліції випроваджували людей з іміграційного будинку, щоб зробили місце новим імігрантам.

УКРАЇНЦІ ЗДОБУВАЮТЬ ІМ'Я ДОБРИХ ПОСЕЛЕНЦІВ

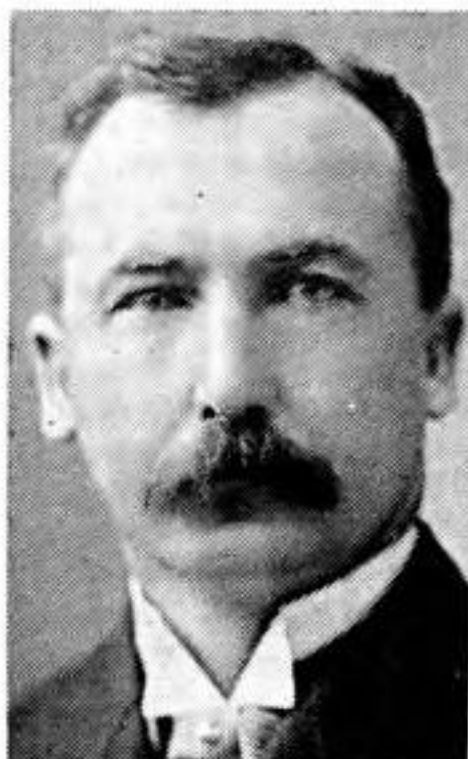
Початкові неприхильні враження про українців (галичан і буюковинців) повертаються в сторону прихильности

Олеськів оправдано писав у своїй брошурі "О еміграції" про те, як виглядають американці, як вони одягаються, і зокрема підкреслював їхній зверхній, чистий вигляд. І тому імігранти, вислані ним до Канади, буюли дещо уподібнені до цього вигляду. Зате імігранти, звербовані корабельними агентами, їхали в чужий їм світ відважно в своїй народній, селянській ноші — в кожухах із шкірою назовні, в кептарах, білих полотняних сорочках обвисаючих поверх штанів, підперезані широкими ремінними поясами, в тяжких чоботях. Жіноча народна ноша ще більше звертала на себе увагу. Все це буюло для канадського — англосаксонського і французького населення дивовижним одягом, а ці імігранти в та-

²⁰ "Winnipeg Tribune," Thursday, May 27, 1897.

кому одягу здавалися також дивовижними. Взагалі зовнішній вигляд галицьких і буковинських імігрантів не викликав прихильного настрою, тому й не дивно, що цих імігрантів прозвано "людьми в овечих шкурах" (Men in Sheepskin Coats). І не дивно також, що деякі англійці турбувалися, чи ці імігранти взагалі зможуть колись стати громадянами цієї країни.

Та помимо сумнівів про якість цих громадян, галичани й буковинці приїздили сотнями й тисячами до Канади. По приїзді пасажирів кораблем "Scotia" впродовж місяця до Вінніпегу прибуло три нових транспорти тих же поселенців — 672 кораблем "Prussia", 558 кораблем

Сер К. Сифтон

"Arabia", а 717 кораблем "Armenia". За ними приїжджали інші, бо, як звітували іміграційні урядники при кінці 1897 р., в тім році приїхало близько 6,000 імігрантів з Галичини та Буковини.¹

Колонізаційні урядники розміщували їх на осадах якнайскоріше, щоб кожний осадник мав нагоду приго-

¹ V. J. Kaye, "Settlements..." p. 102: Department of the Interior, Annual Report, 1897, Part IV, Report 4, 145, John Hoolahan, Montreal.

товити собі хоч трохи землі на наступний рік. Не тільки розміщували їх, але й поверталися до них, щоб провірювати, як їм там поводитися, а деяким з них навіть давали допомогу та звітували про них вищим начальникам.

І цікаве те, що ті звіти були прихильні. Р. А. Руттан, Начальник Домініяльних Земель в Едмонтоні, повідомляючи Начальника Домініяльних Земель у Вінніпегу, писав: "Вони є добрі поселенці і я хотів би бачити їх більше. Їхня ощадність, скромна амбіція і працьовитість роблять їх спосібними зносити труднощі, з якими їм приходить зустрічатися у цій віддаленій місцевості" (Една — Ю. С.).² Лорд Страткона (Sir Donald A. Smith) у своїм листі до Клиффорда Сифтона, Міністра Внутрішніх Справ, писав: "Ми мусимо подбати в один чи інший спосіб, щоб дістати якнайбільше добрих імігрантів з Центральної Європи, і я вірю, що ніхто не показався кращим у наших північно-західних сторонах, ніж поселенці з Галичини".³ (Щоправда, Страткона хитався в своїй opinii про галицьких поселенців, але помимо того за його урядування іміграція галичан і буковинців набрала великого розміру, — Ю. С.). С. В. Суттер, Начальник Домініяльних Земель в Едмонтоні (мабуть наслідник Р. А. Руттана) писав до Начальника Іміграції у Вінніпегу: "В повороті до Едмонтону я зустрів п. Порта, президента Сільсько-Господарського Товариства у Форт Саскачевані (Альберта). Він відвідав кожну хату (українських поселенців, — Ю. С.), щоб довідатися скільки збіжжя кожний фармар зможе випродукувати з одного акра землі і він поінформував мене, що він ніколи не бачив більш задоволених і щасливих фармарів як галичан. Усім їм добре поводитися, мають гарний урожай і оброблену землю на наступний рік."⁴

Варто занотувати, що австрійський консуль, Едвард Шульц у Монреалі також стежив за долею імігрантів

² *Ibid.*, p. 73, June 6, 1896: R. A. Ruttan, Edmonton, to the Commissioner of Dominion Lands, Winnipeg.

³ *Ibid.*, p. 96, April 24, 1897: Sir Donald A. Smith, Hudson's Bay Co., Montreal, to Hon. Clifford Sifton, Ottawa.

⁴ *Ibid.*, pp. 326-328, September 27, 1897: C. W. Sutter, Agent, Dominion Lands Office, Edmonton, to W. F. McCreary, Winnipeg.

з Австрії, отже і за долею галицьких імігрантів. Вліті 1897 року, впродовж двох-трьох місяців, він відвідав майже всі українські околиці і дав канадському уряду звіт зі своєї подорожі. Своє задоволення з положення імігрантів в околиці Йоркtonу і Салтковтс-у він висловив телеграфічним рапортом до Мекрірі, Начальника Іміграції: "Оглянув колонії Салтковтс-у і Йоркtonу в товаристві Спірса з Вайтвуду. Був дуже врадуваний з того, що бачив. Прекрасна країна, особливо надається на поселення; переходить всякі мої сподівання, гарні хати, розкішні фарми; я дуже вдячний Вам за Ваше розумне розпорядження в резселюванні цих людей. Пан Спірс дожив усяких старань, щоб показати мені користі з цих людей. Висловлюю Вам гратуляції від свого уряду за все, що я бачив..."⁵

Цікавим є також звіт Ігнатія Рота, представника одної корабельної фірми в Монреалі, який був перекладачем для консуля Шульца. У цім рапорті, датованім 5-го вересня 1897 р., він пише до своїх зверхників про відвідини 180 українських родин в околиці Стюартборну: "Я бачу, що тим людям дуже добре поводитьься, всі мають добрі хати й городи, також худобу, з винятком кількох буковинських родин, що приїхали в цю околицю цього року без ніяких засобів до життя. Майже всі чоловіки працюють при жниввах і заробляють по \$20.00 або \$25.00 (двадцять або двадцять п'ять доларів) місячно в додатку до прожитку, а деякі заробляють по \$1.50 (долара з половиною) денно. Я відвідав усіх тих, що вміють писати і пишуть до інших і пояснив їм konieczність писати додому до своїх знайомих і до своєї рідні, що цей край є добрий і в ньому є ще багато місця для імігрантів. У відповідь вони мені говорили, що вони хочуть, щоб їхні приятелі приїхали сюди і покинули Галичину, ту »погану країну«, якнайскоріше. Це справді велика приємність побачити, який поступ ті люди роблять, які гарні хати вони побудували тільки самою сокирою".⁶

⁵ Ibid., p. 295. Printed in *The Argus*, Stonewall, Manitoba, Thursday, September 16, 1897.

⁶ Ibid., pp. 170-171. September 5, 1897: Ignatius Roth... to James Thom.

Заступник Міністра Іміграції Смут, пишучи до Лорда Страткона, сказав: "Галичани у всякому разі дотепер виявили, що вони мають якості, що зроблять з тих імігрантів добрих поселенців. Я вважаю, що проф. Олеськову треба виявити, що його старання є оцінені, бо він дотепер, оскільки мені відомо, вислав до Канади самих кращих імігрантів".⁷

Олеськів здобуває довір'я канадського уряду

Такі прихильні звіти про галицьких поселенців і приїзд такого великого числа імігрантів до Канади переконали канадський уряд, що Олеськів трактував справу поважно, подаючи канадському урядові поради й обіцянки і тому Міністер Іміграції Сифтон розпорядив, щоб Олеськова спровадити до Канади і передати йому нагляд над галицькими імігрантами.⁸ Лорд Страткона в Лондоні повідомив про це Олеськова телеграфічно, але Олеськів, чи через знеохочення з приводу дотеперішнього байдужого відношення канадського уряду до його плянів, чи тому, що йому було неможливо покидати школу серед шкільного року, відмовився прийняти цю пропозицію. Зате він подав думку, що зможе при кінці року зустрітися зі Стратконою в Лондоні, щоб переговорити справу галицької іміграції до Канади. Отримавши від Олеськова відповідь, Сифтон дав Стратконі якнайширші права на переговори і договір з Олеськовим.

Користаючи з різдвяних і новорічних вакацій, Олеськів приїхав до Лондону і 4-го січня 1898 р. мав кілька конференцій з лордом Стратконою, в наслідок чого заключено угоду менш-більш такого змісту: Олеськів буде далі промотором еміграції в Галичині, а канадський уряд дасть йому допомогу в сумі п'ять до шістьсот фунтів стерлінгів на друки відповідних брошур і оголошень, на розповсюдження їх і на платню для помічників. Крім того, уряд погодився дати Олеськову \$2.50 (два долари

⁷ *Ibid.*, pp. 97-98. October 30, 1897; James A. Smart, Ottawa, to Sir Donald A. Smith, London.

⁸ *Ibid.*, p. 98. Telegram 27, 1897; William F. McCreary, Winnipeg, to James A. Smart, Ottawa.

і 50 центів) за кожного імігранта у віці понад 18 років життя. Обидві сторони погодилися не проголошувати цієї угоди мабуть для забезпечення самого Олеськова перед австрійським урядом.⁹ Канадський уряд одобрив цю угоду і вислав Олеськову певну суму грошей на видатки.

Фактично, як подає Кисілевський на підставі записок державного книговода, то Олеськів впродовж трьох років (1898 - 1900) отримав від канадського уряду \$5,745.59 (п'ять тисяч сімсот сорок п'ять доларів і п'ятдесят дев'ять центів) на покриття своїх подорожніх і друкарських видатків та на платні для себе і його помічників.¹⁰ Хоч ця сума виглядає великою, то вона в дійсності є дуже скромною, коли мати на увазі кількість праці на всякі інформації та на поради і кількість видатків на різні подорожі та платню поміщикам.

Може працю Олеськова ще найкраще оцінив С. W. Соуп, європейський представник компанії С.Р.Р., який писав до свого начальника в Монреалі ще 1896 р., кажучи:

“Олеськів зробив колосальну роботу в справі еміграції до Канади своїми виїздами по краю, відписуванням незчислених листів і виплачуванням своїх власних грошей на всякі кошти сполучені з пропагандою еміграції, і коли він навіть одержав якенєбудь винагородження від корабельної компанії, то воно не заплатило йому за труд, для якого він майже посвятив свою професію”.¹¹

Українська еміграція до Канади зростає, а роля Олеськова маліє

З початком 1898 р. еміграція з Галичини й Буковини знову оживилася і вже 10-го квітня корабель “Bulgaria” привіз 931 емігранта. За ним приїздили й інші і при кінці 1898 р. показалося, що й цього року до Канади прибуло коло 6,000 галичан і буковинців. Еміграція

⁹ *Ibid.*, pp. 108-109.

¹⁰ *Ibid.*, p. 131.

¹¹ *Ibid.*, p. 85.

збільшувалася з кожним роком і на підставі державної статистики з половини 1901 р. число імігрантів з Австро-Угорщини виносило 28,407, з чого дев'ятдесят відсотків (90%) були українці. Інші десять відсотків (10%) склали поляки й німці. Очевидно, всі вони писали листи до своєї рідні та знайомих, більшість з них хвалили Канаду, а дехто навіть перехвалював її.

Ті листи робили добру пропаганду в користь еміграції до Канади. Так само агенти різних корабельних компаній, використовувуючи ґрунт, підготований Олеськовим, посилили свою працю. В наслідок цього, еміграція зростала і продовжувалася безперервно аж до першої світової війни. Нижче подана таблиця, взята з державних рекордів за роки від 1-го липня 1900 до 30-го червня 1907 р. показує ясно, як іміграція до Канади зростала і між якими групами імігрантів знаходилися українці.

Рік	Румуни	Австріяки	Росіяни	Галичани	Буковинці	Русини
1900 - 1	152	228	1,044	4,702	128	
1901 - 2	272	320	2,467	6,550	550	
1902 - 3	437	781	5,505	8,382	1,759	
1903 - 4	619	516	1,955	7,729	1,578	
1904 - 5	270	837	1,887	6,926	1,123	3
1905 - 6	396	1,324	3,152	5,656	1,355	266
1906 - 7	798	1,426	4,414	13,376	1,856	729
Разом	2,944	5,432	20,424	53,321	8,349	998

З цієї таблиці ніхто не розбере, скільки українців приїхало до Канади в поданих роках. Немає найменшого сумніву, що в рубриці "румуні" знаходяться й буковинські українці. В рубриці "австріяки" в перших чотирьох роках німці становили переважну більшість, але від 1905 р. українці чисельно переважають, бо вони тоді вже почали записуватися як австріяки, а не галичани. Не може бути також сумніву, що в рубриці "росіяни" були українці і то в переважаючій більшості. Відносно рубрики "галичани", то тут уже переважають українці приблизно до 90 відсотків, залишаючи 10 від-

сотків для поляків і німців. Подібний відсоток українців знаходиться в рубриці "буковинці", де республіканці доповняють румуни або німці. Аж від 1904 - 5 р. українські імігранти починають уже не вживати територіального чи державного означення, а подають своє національне походження як русини, по-англійському "Ruthenians", а не "українці". Поява цього нового терміну робила враження на канадських англосаксонців, що до Канади почала приїздити ще одна додаткова національність з Австрії.

Та яке не було б їхнє національне означення, то вони приїжджали до Канади масово і оскільки еміграція ставала більш масовою, тим більше вона ставала незалежною від Олеськова. Крім того, сам Олеськів 1900 р. перенісся до Сокаля, щоб там обняти посаду директора Учительського семінара, але в Сокалі він уже не мав тієї самої нагоди працювати для еміграції, яку мав у Львові, осередку Галичини.

В Сокалі доля не сприяла Олеськову. Там померла йому дружина, а незадовго по її смерті і він самий захворів і помер 18-го жовтня 1903 р., на 43-ім році свого життя, в самім розквіті своїх сил і знання, коли ще міг був зробити багато і для українських поселенців у Канаді і для свого народу в ріднім краю. Українська спільнота в Галичині оцінила віддану працю Олеськова для свого народу і похоронила його тлінні останки не в Сокалі, а на Личаківському цвинтарі у Львові, де спочиває багато визначних синів і доньок Західної України. Але ще більшу оцінку його праці була б вона виявила, якби була знайшла якогось дослідника історії, який опрацював би ролі Олеськова в еміграції українців до Канади на підставі його власних або державних архівів у Львові, або й у Відні, які там десь напевно знаходяться.

Канадська українська спільнота мало знала про ту величезну працю Олеськова, і тепер, з появою праці Ки-сілевського "Ранні поселення українців у Канаді", його не забуде. Так як Пилипову й Єлинякові дала признання, що вони відкрили двері до Канади, так само дасть Олесь-

кову признання за те, що він скерував українську масову еміграцію в ті двері. Він не тільки скерував її, але раз вона прибула до Канади, він старався по-батьківському опікуватися її долею. Він піддавав канадському урядові усякі поради, щоб тих галицьких та буковинських імігрантів якнайкраще прийняти і якнайскоріше їх примістити. Він подумав і про те, щоб ті імігранти не почувалися опущеними і розгубленими і тому дав їм провідників — Геника, Бодруга, Негрича та інших, які, в тих непевних, невипробуваних піонерських обставинах, відіграли велику роллю.

Та може найважливіше те, що Олеськів подумав також про духовне життя української іміграції в Канаді. Виславши свою першу групу поселенців, він зараз же

о. Нестор Дмитрів

почав турбувати канадську владу за певними концесіями для священика. Коли ж з цього нічого не вийшло, то до Канади приїхав о. Нестор Дмитрів із З'єднаних Стейтів Америки, напевно в порозумінні з Олеськовим, який повів справу так, що о. Дмитрів і своїх людей обслуговував

і не був для них матеріальним тягарем, бо він заробляв на життя як помічник іміграційного департаменту в Вінніпегу. Цим розумним зарядженням Олесків, як світська людина, зробив багато більше для заспокоєння духовних потреб українських імігрантів, ніж зробила церковна влада в Галичині.¹²

¹² Не було б дивним, коли б канадська українська спільнота несподівано взялася побудувати Олескову пам'ятник у Канаді та на його гробі у Львові.

III. РОЗМІЩЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІМІГРАЦІЇ В КАНАДІ

АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПОДІЛ ЗАХІДНИХ ТЕРИТОРІЙ, ЗФОРМУВАННЯ ЗАХІДНИХ ПРОВІНЦІЙ КАНАДИ І СПОСІБ РОЗМІРУ (ПАРЦЕЛЯЦІЇ) ЗЕМЛІ В ЗАХІДНІЙ КАНАДІ

Адміністративний поділ Північно-Західних Територій

Щоб краще орієнтуватися в розміщенні української іміграції в Західній Канаді, треба пригадати, що після зформування провінції Манітоби 1870 р. і прилучення Британської Колумбії як провінції до федеральної Канади 1871 р., вся інша частина Західної Канади — від американської границі аж до північних вод архіпелагу — називалася Північно Західними Територіями (North West Territories). Щоб тим широким просторам було легше управляти і точніше означати місцевості для поселенців та започаткувати поштову обслугу у віддалених районах, канадський уряд 1882 р. створив з південної частини тих територій чотири провізоричні області (districts).

На захід від Манітоби, попри американську границю створено чотирикутну Ассинібою (Assiniboia), яка простягалася на захід від Манітоби аж поза Медисин Гет в нинішній Альберті, а на півночі її границя була кільканадцять миль на південь від нинішнього Саскатуну. Над цієї Ассинібою була друга чотирикутна область Саскачеван, західна границя якої була продовженням західної границі Ассинібою на північ, аж до 55-го рівника (latitude). На захід від Ассинібою і Саскачевану аж до Скелястих Гір (до Британської Колумбії) була область Альберти, якої північна границя сягала також до

55-го рівника. На північ від Альберти та Саскачевану лежала четверта область Атабаска. Вона починалася від Британської Колумбії і простягалася на схід понад Альбертою та Саскачеваном. Її північною границею був 60-тий рівник.

Саме в тих адміністративних областях-дистриктах ще 1882 р. почали поселятися люди, головню в Онтаріо. Були це більші чи менші гуртки відважних людей, що шукали кращої долі на широких просторах землі, або гуртки-колоністів під проводом якоїсь англійської церкви.

Зформування провінцій Альберта і Саскачеван

Коли ж уже при кінці 19-го і на початку 20-го століть у тих областях поселилося велике число імігрантів з різних країн Європи, між ними й багато українців, домініяльний уряд Канади створив 1905 р. з тих чотирьох областей дві провінції — Альберту і Саскачеван, які включилися до канадської конфедерації. До Саскачевану ввійшли Ассинібоа і Саскачеван та східна частина Атабаски, отже границю цієї провінції посунено на північ аж до 60-го рівника. До Альберти додано західну частину Атабаски, отже тепер Альберта також сягала на півночі до 60-го рівника. Східну границю Альберти посунено на схід до 100-го географічного меридіана. Значить, від Саскачевану й Ассинібої віднято частину їх західних земель, внаслідок чого східна границя Альберти посунулася яких 25 канадських миль на схід від Медисин Гет-у, що раніше належав до Ассинібої.

Деяко пізніше, а саме 1912 р., і провінція Манітоба, яка до того часу була малого розміру і на мапі виглядала наче поштова марка, побільшилася через посунення північної границі також до 60-го рівника, а північно східно протягнуто клином до Годсонбейської затоки.

Розмір (Survey) земель у Північно-Західних Територіях

Земля в тих Північно Західних Територіях (а тепер у західних провінціях Канади) поділена на квадрати у розмірі шість англійських миль з півдня на північ

і шість миль зі сходу на захід. Такий квадрат називається тавніпп (township). Кожний ряд тавніппів має порядкове число — 1-ший, 2-гий, 3-тій і т. д. Числення починається від американської границі і йде на північ.

31	32	33	34	35	36
30	SCHOOL 29 LANDS	28	27	H.B. CO'S 26 LANDS	25
19	20	21	22	23	24
18	17	16	15	14	13
7	H.B. CO'S 8 LANDS	9	10	SCHOOL 11 LANDS	12
6	5	4	3	2	1

 HOMESTEAD AND
PRE-EMPTION LANDS

 RAILWAY OR PUBLIC
LANDS

A TOWNSHIP SURVEY

Коли ж рахувати ряди тих самих тавніппів зі сходу на захід, то кожний з них має назву рендж (range). Це мабуть тому, щоб число тих ренджів від західної границі Онтарію аж до Британської Колумбії не було надто ве-

лике та й з географічних причин (про які буде мова пізніше) землеміри вибрали арбітривну лінію на $97\frac{1}{2}$ меридіані (західної географічної довжини) і для упрощення назвали її головним, або першим, меридіаном. Він іде з півдня на північ приблизно 12 миль на захід від Вінніпегу. Другим меридіаном вибрали 102 географічний меридіан (вже в східнім Саскачевані), а третій, четвертий, п'ятий та шостий — кожних чотири географічні меридіани на захід.

Коли всі тавншипи починають свої порядкові числа від американської границі і йдуть на північ, то числа ренджів рахуються від тих арбітривних меридіанів і йдуть на захід від одного меридіана до наступного. Тільки в тій частині Манітоби, що лежить на схід від першого меридіана, порядкові числа йдуть на схід від того першого меридіана аж до границі Онтарію (гляди на мапу тавншипів та ренджів).

Кожний тавншип поділений на квадратів миль і займає 36 квадратних миль, а кожна така квадратова миля називається секцією (section) і кожна означена своїм порядковим числом від 1 до 36. Числа починають рахуватися від південно-східного кута тавншипу і йдуть на захід, отже перший ряд секцій у тавншипі має числа: 6, 5, 4, 3, 2, 1. У другому ряді числа йдуть із заходу на схід: 7, 8, 9, 10, 11, 12. У третьому ряді числа знову йдуть на захід, у четвертому вертаються на схід, і таким порядком числа йдуть до кінця тавншипу.

Кожна секція ділиться на чотири частини, четвертини, але вони вже не мають чисел. Їх означують відповідно до місця положення — південно-східна, південно-західна, північно-східна, північно-західна. Беручи до уваги, що в кожній секції є 640 акрів землі, то в кожній чет-

вертині є 160 акрів (приблизно 113 галицьких моргів) землі.¹

Землю в Манітобі розпарцельовано в такий же самий спосіб.

Саме ті четвєртини секцій були тими "вільними землями", про які писав Олеськів і які канадський уряд широко розголошував у Європі на поселення.

Землі були вільні робити на них подання на поселення, заплативши за подання \$10.00. Але щоб поселенець міг стати повним власником такої четвєртини землі, гомстеду, він мусів 1) приготувати найменше 25 акрів до засіву, 2) побудувати на своїм гомстеді якусь хатину, 3) жити на тїм гомстеді найменше 3 роки, 4) стати громадянином Канади.

Говорячи про ті четвєртини як "вільні землі", треба мати на увазі, що не кожна секція в тавншині була призначена на гомстеди, а тільки паристі секції: 2, 4, 6, і т. д., а навіть з тих паристих кожна 8-ма і 26-та секції були при-

¹ Тут треба мати на увазі, що географічні меридіани, йдучи на північ до бігуна, звужуються поступово, внаслідок чого число ренджів зменшується, а тому що ренджі починають числитися від сходу, то їх число зменшується на заході перед наступним меридіаном. Через таке звужування не тільки число ренджів зменшується, але й не всі тавншини мають 36 секцій, не всі секції мають 640 акрів і не всі четвєртини мають 160 акрів.

Кожна провінція видає свої карти, на яких подано розмір земель на тавншини, ренджі і меридіани.

Оглядаючи ті карти, можемо бачити, що осередок Вінніпегу знаходиться в 11-тому тавншині і 3-тєму ренджі на схід від першого меридіана. Знову Давфин положений в 25-тому тавншині і 19-тому ренджі на захід від 1-го меридіана. Саскатун знаходиться в 35-тому тавншині і 5-тому ренджі на захід від 3-го меридіана, а Едмонтон у 53-тому тавншині і 24-тому ренджі на захід від 4-го меридіана.

Подібно можна скоро й точно визначити місце осідку на фармі. Наприклад, коли хтось осівся або сьогодні живе на північно-західній четвєртині секції 2, в 2-тому тавншині і 6-тому ренджі на схід від першого меридіана (N W 2—2—6 E T), то це фарма в першій українській колонії Stuarthburn (це гомстед Василя Загари, що приїхав до Канади 1896 р.). Або коли хтось осівся на північно-східній четвєртині секції 19, 26 тавншини і 20 рендж (N E 19—26—20 W T), то це фарма у нинішнім Valley River у давфинській околиці (фактично тут осівся мабуть перший український поселенець в тій околиці Василь Ксьонжик, який приїхав до Канади 1896 р.). Коли ж хто осівся на південно-східній четвєртині 12 секції в 55 тавншині і 22 ренджі (S E 12—55—22 W 4), то це фарма недалеко Едмонтону, на яку подався Мих. Романюк 26-го червня 1892.

значені для Hudson's Bay Компанії. Всі непаристі секції були власністю уряду або Компанії Canadian Pacific Railway, але і з тих непаристих секцій кожна 11 і 29 були призначені на школи. У кожному тавнішіні було тільки 16 секцій або 64 четвертин вільних для поселення.

Ці урядові приписи виглядали незрозумілими для поселенців на початках поселення. Особливо не любили

No. 1134

DOMINION LANDS.

INTERIM HOMESTEAD RECEIPT.

No. 5000

DOMINION LANDS OFFICE
"IN & BY
KORREKON, ASSST
Agency

I Certify that I have received from David Gajos
Homestead Sec. 10
the sum of 25 Dollars, being the application fee for Homestead Entry for 16.00
Quarter Section 10 Township 25 Range 9
West of 2 Meridian, and that the said D. Gajos
is, in consequence of such entry and payment, vested with the rights conferred in such
cases by the provisions of "The Dominion Lands Act," respecting Homestead Rights.

W. C. Lester
Local Agent

The validity of this receipt for purposes of the Dominion Lands Act, is not affected by the failure of the applicant to furnish a certificate of title.

NOTE: All claims against the Dominion Lands Office must be presented to the Dominion Lands Office, Ottawa, Ontario.

цього українці, які воліли б були, щоб кожна секція була вільною на поселення, де їх земляки або знайомі могли б бути близькими сусідами. Пізніше по кількох роках показалося, що це була розумна й передбачлива практика уряду, бо в Канаді одна четвертина землі не вистачала б на розгосподарення з економічного погляду.

Поселенці, по кількох роках поселення, поширювали свої господарства, закупаючи землі від Годсонбейської Компанії, від Canadian Pacific Railway Компанії і від уряду.

ПЕРША УКРАЇНСЬКА КОЛОНІЯ — ФЕЗАНТ ФОРКС

Де вона і як започаткувалася?

Дотепер багато говорилося в цій праці про поселення українців в околиці Една, в Альберті, і тим самим могло витворитися враження, що Една була першою українською фермерською колонією в Канаді. Однак так не було. У хронологічному порядку, першою українською колонією треба вважати Фезант Форкс, яка знаходилася на північний захід від залізничної станції Гренфел (Grenfell) в колишній Ассинібої, або в теперішнім південно-східнім Саскачевані.

На самих початках поселення ця колонія була відома також як Гренфел, бо, щоб до неї дійти, люди приїздили зі сходу до Гренфелу (станція на головній залізничній шляху з Вінніпегу до Ванкуверу), а звідси возом до колонії.

В північній стороні цієї колонії була пошта і крамниця, спільно в однім будинку, над потоком Фезант (Pheasant Creek),¹ що починався з двох джерел з північної сторони, які творили розгалуженням вила (forks). Тому цю пошту і колонію названо Фезант Форкс (Pheasant Forks).²

Ця колонія була організована 1882 р. одною методистською компанією, з осідком у Торонті, яка закупила приблизно 90 секцій землі від канадського уряду в тавніпах 19, 20, 21, в ренджах 8, 9, 10 під умовою, що

¹ Фезант (pheasant) — це назва птаха фазан. В долині над потоком Фазан (Pheasant Creek), що вливався з північної сторони до ріки К'Апел (Qu'Appelle), було тоді дуже багато птахів подібних до фазана в Англії, тому перші поселенці назвали цей потік Pheasant Creek.

² Точне місце цієї пошти, отже й центр колонії був на південно-східній четвертині секції 22, в тавніпні 21, в ренджі 9, на захід від 2-го меридіана (SE 22-21-9 W2).

через цю колонію до 18-ти місяців буде проведена залізниця.³

Була це справді гарна околиця, а головню долина Фезант Крік. Один з перших поселенців у цій колонії писав про неї: "Я називаю цю землю Божою. Чого більше можна бажати, коли тут земля багата, вода першої кляси, знаменитий клімат, холодні ночі і Божа присутність та (Боже) благословення."⁴

І хоч справді колонія Фезант Форкс, а головню долина попри потік була прекрасна, то ця методистська компанія не заселила всієї закупленої землі, а уряд, продаючи землю колонізаційним компаніям, організаціям чи індивідуальним колонізаторам, робив собі застереження, що як до певного речення якась земля не буде заселена, то уряд може ті "продані" землі проголосити вільними до поселення для інших поселенців. Отже незаселені землі стали відкритими для нових поселенців.

Крім того, багато заселених гомстедів опустіло, бо саме тоді, 1882 р. і в наступних роках Західну Канаду навістила велика посуха, і люди покидали свої гомстеди. Неодна колонія лишилася пустою. Одні поверталися назад до Онтарію, інші переносилися до місцевостей, де трава й дерева ще літом зеленіли. Покидаючи свої оселі, що на початках називали їх Божим Раєм, тепер казали, що "ця земля не для білих людей. Тут або взимі замерзаєш, або вліті печешся. Тут Бога нема! Бог ще не зайшов до західної Канади. Він зупинився в Rat Portage, північній Кенорі, в Онтарію".⁵ Отож, в наслідок цієї посухи знову осталися вільні землі для поселення і в колонії Фезант Форкс.

Зрештою, на схід від цієї методистської колонії були ще широкі простори незаселеної землі і там, 1887 р., появилися галицькі німці, які поселилися в тавншинах

³ Подаємо за брошурою "Man! Man! Just look at this land," яку написала Angelina Hughan Campbell, і видала Ellisboro Old-Timers Association, 1966 г.

⁴ Там же.

⁵ Hopkins Moorhouse, "Deep Furrows", Toronto and Winnipeg George J. McLeod, Limited, Publishers. Third Printing 1918, p. 63.

19, 20, 21, в ренджах 7, 8, 9, називаючи свої поселення Jozefsberg та Neudorf (Нове Село).⁵ Згодом погода поліпшилася і ця німецька колонія почала скоро зростати, поширюватися та доповнюватися новими галицько-німецькими іммігрантами. Власне з тими галицькими німцями приїхали дві українські родини, що дали зародок української колонії, званої як Фезант Форкс або Гренфел.

Перші згадки про українську колонію Фезант Форкс

Мабуть першу записану згадку про українську колонію в Фезант Форкс стрічаємо в Олеськовій брошурі "О еміграції", яка, як вже знаємо, появилася в грудні 1895 р.⁶ Згадує її також о. Дмитрів у своїй брошурі "Канадійська Русь", яка вийшла 1897 р.,⁷ і так само згадує її невідомий кореспондент "Свободи" (майже певно К. Генік — Ю. С.), який описує перші відвідини о. Дмитрова в Крукед Лейкс (тепер у південно-східній Канорщині, в Саскачевані) і каже, що "Є ще в тій провінції (Ассинібоа — Ю. С.) друга колонія вже стара, вона називається Pleasant Forks (мабуть друкарська помилка на Pheasant Forks — Ю. С.), але так є тільки кілька родин".⁸

З повище згаданих трьох джерел найбільше інформації про цю колонію знаходимо таки в Олеськовій брошурі "О еміграції". Хоч сам Олеськів не був у тій колонії, у ній був тільки його товариш подорожі Дорундяк, який поробив записки про ту колонію і про українські родини, що там проживали, а Олеськів тільки наводить деякі частини з них. Дорундяк там говорить із здивуванням, що землі в тій околиці виглядають на піщані (пісковаті), але на них знаменито родиться пшениця. Згадує німецькі поселення Джозефсберг та Найдорф і називає поіменно цілий ряд галицьких німців, додаючи, звідки вони приїхали. Ось: Лембергер з-під Самбора, Якоб Отто з Стрия, а далі Якоб Ульмер, Матіяс Гак, Людвик Вендель, Ліцен-

⁵ Prof. A. S. Morton (з Саскачеванського університету) "Prairie Settlements".

⁶ Д-р Осип Олеськів, цит. "О еміграції", стор. 49-53.

⁷ Нестор Дмитрів "Канадійська Русь," Mount Carmel, Pa., з друкарні "Свобода", (1897?), стор. 9.

⁸ "Свобода", ч. 38, 1897 р.

бергер, Давидгаймер, багато інших з Гасендорфа і з Нового села під Дрогобичем, з Семигенова, з Дуліб біля Стрия, а потім каже: "За плечима тих німців осіла руська колонія."

З тієї "руської" колонії Дорундяк згадує Ілька Пилипова і його синів — кривого Тимка, що в старім краю був боднарем, і Федора. Обидва мають свої фарми, але Федір служить в якогось англійця за п'ять доларів місячно. Згадує також, що в того Ілька Пилипова була й донька, яка тоді служила за чотири долари місячно. Всі ці люди, каже Дорундяк, приїхали до Канади з німцями 1893 р. Далі згадує іншу родину — Павла Шимка, міщанина з Калуша, з жінкою і двома братами Павлихи — Андрунь і Михась.⁹ І ця родина приїхала з німцями 1891 р. (Дата неточна, як побачимо далі — Ю. С.). Дорундяк зокрема зупиняється на тім "Михасі", кажучи: "це письменний міщанин, з роду цікавий і більше оборотний", який служить у якогось англійця і заробляє 30 доларів місячно. "Півтора року тому оженився Михась з дочкою багатого фермера Лінічка (німця — Ю. С.) з-під Жовкви і тепер зовсім покине службу, бо вже на своєму має багато зраного поля і відносно добре загосподарився."¹⁰

⁹ Здрібнілі форми "Андрунь" і "Михась" роблять враження, що це були малі хлопці, але, як побачимо далі, вони були вже дорослі і сильної фізичної будови. Андрунь був навіть силачем. Так каже Юрко Пилипів, який приїхав до Канади 1893 р. зі своїми батьками і виростав у Фезант Форкс. Тепер він у Саскатуні.

¹⁰ Про цього Шимка Дорундяк залишив цікаву історію. Виглядає, що Шимко, перед виїздом до Канади, мав сказати одному українському панові Коритовському в Калуші, що він хоче виїхати до Канади, щоб там їсти "білий хліб як булку", а Коритовський сказав йому: "Єй, Павле, маєш хліб тут, шануй його, нехай тобі не забагається булок в Америці, бо будеш і хліба жаден". Але ця пересторога не стримала Павла від виїзду до Канади. Приїхавши сюди, Павло поставив собі порядний дім з сіними та кухнею, світлицею і коморою, побудував і шинхлір, купив собі дві парі волів, пару коней і корови", отже справді розгосподарився не абияк. Каже далі Дорундяк: "І бувало коли Павло сяде до їди в Канаді, говорить: "От, таки маю хліб, як булку, і дурно страшив пан Коритовський". "Шкода тільки, що не довго тішився Павло булочним хлібом, бо в минулім році (1894 р. — Ю. С.), коли їхав буйними кінями, коні сполошилися, він упав з воза, зломив карк і кілька ребер і на другий день помер. На Св. Дмитра похоронили його". О. Олеськів, "О еміграції", стор. 52.

Справді Дорундяк подав досить багато інформації про цю українську колонію. Може він записав про неї і більше, але Олеськів у своїй брошурі не помістив усього, а те, що помістив, не вистачало, щоб з нього виробити ясніший погляд про ту колонію. Треба ж знати, звідки приїхали родини Шимка та Пилипова, точні дати приїзду і до котрого порту. Далі треба знати, чи сини Ілька Пилипова були одружені, чи мали свої родини і як називалася донька Ількова, що працювала і заробляла по чотири долари на місяць. Те саме варто знати про родину Павла Шимка, а головню про братів Павлової жінки. Чи це були діти, чи дорослі люди. Ці питання оставалися загадкою. Без відповідні на ці питання не можна було сказати, з кого та українська колонія складалася, скільки там було українських осіб.

Кисілевський розв'язує цю загадку.

Цю загадку розв'язав знову В. Ю. Кисілевський у своїй розвідці, надрукованій в "Українських Вістях" майже сімдесят років пізніше.¹¹ На підставі іміграційних та натуралізаційних (громадянських) рекордів він ствердив, що родина Ілька Пилипова приїхала до Канади, до Квебек-у, кораблем "Пікгубен", 18-го червня 1893 р., під іменем "Філіпов", а складалася з таких осіб: "Ілько Пилипів 60 років, син Федір 33 роки, дружина Федора Катерина 26 років; їхні діти: Марія 8 років, Настя 3 роки і малий Василько, якому ще не було року. Донька Ілька Пилипова, про яку Дорундяк згадує, але не подає імені, звалася Анна і 1893 р. мала 18 років. "Кривий Тимко", другий син Ілька, мав 31 рік, був жонатий, його дружина звалася Варвара і мала 32 роки, а їхня донька Катерина мала лише 9 місяців.

"В архіві реєстрації горожанства," — каже Кисілевський, — "я найшов ім'я Тимка Пилипова, осілого на фермі в околиці Фезант Форке в Ассинібої. Громадянство одержав 19-го червня 1896 р. У документах, які я

¹¹ В. Ю. Кисілевський, "Люди з ранньої нашої історії, нові матеріали до історії українського поселення," "Українські Вісті", Едмонтон, ч. 1, 1964 р.

переглядав, не найшов згадки, звідки родина Пилипова походила. Можна припускати, що вони приїхали з Калуського повіту, звідкіля походили і родини галицьких німців, від яких "небилівці" довідалися про Канаду."¹²

Відносно родини Шимка Кисілевський не віднайшов у іміграційних рекордах такого прізвища, тому думав, що Дорундяк помилився.¹³ За те знайшов, що до Канади приїхав один Павло Сейнків (Сеньків?) з дружиною Розалією та двома дітьми — чотирилітнім сином Олексою та трилітньою дочкою Анастасією, та двома братами Розалії — Андрунем і Михасем, записаних на корабельних списках як "Уморославів". Павлові було 41 рік, Розалії 33, Андруневі 37, а Михасеві 26 років. Приїхали вони до Галіфаксу кораблем "Mongolian" 16-го квітня 1892 р., а не 1891 р., як це записав Дорундяк. У натуралізаційних архівах Кисілевський віднайшов, що жінка Павла Шимка, подаючися за горожанськими паперами 1896 р., записана як "Рузалія Сейнків," фармерка з Тірі, Асса. (скорочення Ассинібої — Ю.С.), родом з Калуса. У тих самих горожанських архівах з 1896 р. він віднайшов двох інших "австрійків" — Андруня Гумініловича з околиці Hyde (біля Qu'Appelle Valley на південний схід від Най-

¹² Тут треба сказати, що у вичислюванні Кисілевським родини Федора Пилипова, або через друкарську помилку, або через неточність іміграційних рекордів, пропущено ім'я Юрко, якому було п'ять років, коли він з батьками приїхав до Канади. Це власне той Юрко Пилипів (згаданий у примітці 9), що подав авторові цієї праці багато інформації про свою родину та околицю Фезант Форкс.

Той же Юрко Пилипів твердить, що його батьки не походять з Калуського повіту, а з села "Уличне", Дрогобицького повіту, і не споріднені з Пилиповим чи Пилипівським з Небилова.

¹³ Дорундяк не зовсім помилявся, називаючи Сенькова Шимком. Згаданий Юрко Пилипів, який виростав у Фезант Форксі, каже, що Сеньків чомусь справді був знаний як Шимко. Д-р Михайло Бойкович (з Саскатуну), батько якого жив у сусідстві з цим Шимком у Калусі, а пізніше фармерував у Найдорфі, біля Фезант Форкс, потверджує, що Сеньків, а пізніше його жінка — вдова були знані як Шимки, а також як Сімко.

дорф — Ю. С.) і Михайла Гумініловича з околиці Тірі (де Павлиха фермерувала).¹⁴

Виходить, отже, що з приїздом Пилипових до Фезант Форкс 1893 р. там було 17 українських осіб — 10 дорослих і 7 дітей, а це справді добрий зародок української колонії.

Коли це поселення не записалося в історії українців у Канаді як перша українська колонія, то це сталося з двох причин. Поперше, ні Сеньків, (а головню Михась Гумінілович, якого Дорудняк згадує як поважного чоловіка), ні Пилипів не спопуляризував себе настільки, щоб потягнути українську еміграцію до своєї колонії. Між іншим, Дорудняк дорікав їм, чому вони не давали про себе знати, а “забилися, як щурі в діру”, то вони відповіли, що писали, але “своєки не хочуть їм вірити і посміхаються з них, що були в Калусі господарями, пішли до Канади і тепер більше служать як сидять на сво-

¹⁴ Розвідка Кисілевського не тільки важлива своїм відкриттям родини Пилипових і Шимка, але вона дуже цікава тим, що показує, як багато часу й труду треба доложити, щоб відшукати потрібні інформації про українських піонерів у Канаді. Наприклад, щоб віднайти офіційні дані про приїзд Пилипова у 1893 р., йому прийшлося докладно переглянути маніфести 130 кораблів, які приїхали того року до Квебеку, а на них було, за його обрахунком, 42,999 пасажирів. Але там він не знайшов Пилипових. Тоді взявся до розшуку списків кораблів, що приїхали того року до Галіфаксу, а їх було 61 з тисячами пасажирів. Аж на 35 кораблі “Пікгубен”, після переглянення довгого списку пасажирів, він натрапив на родину Пилипових, але під прізвищем Філіпов.

Цікаві також і розшуки за родиною Шимка, який, на підставі записки Дорудняка, мав приїхати до Канади 1891 р. До Квебеку того року прибуло з Європи 82 пароплави. Кисілевський двічі переглянув список пасажирів на тих кораблях, а було всіх прізвищ 15,955, але Павла Шимка не знайшов. Тоді переглянув списки пасажирів на 64 кораблях, що приїхали до Галіфаксу — знову тисячі прізвищ, але й там не пощастило знайти Шимка. Кисілевський думав, що Шимко міг приїхати 1890 р. Переглянув усі списки кораблів, що прибули того року до Квебеку і Галіфаксу, але й тут не знайшов прізвища Шимка. Прийшлося переглянути списки пасажирів усіх кораблів, що прибули до Квебеку і до Галіфаксу 1892 р. На тих списках були прізвища неблизівців, але не Шимка. Аж переглядаючи список 23-го корабля “Mongolian”, що прибув до Галіфаксу 16-го квітня 1892 р., Кисілевський віднайшов пасажирів, ч. 4164, “Павла Сейнікова” з родиною. Але щоб перевірити, чи цей Сейніков є той самий Дорудняків Шимко, з Андрунь і Михась Уморославичі — це Андрунь і Михась Гумініловичі, Кисілевський мусів переглянути 36.000 імен і прізвищ іммігрантів, які були натуралізовані в роках 1893 — 1903.

ім господарстві.”¹⁵ Подруге, тут німці поселилися так густо, що для нових українських імігрантів не було вже відповідної землі на поселення, а про сусідні підхожі землі вони або не знали, або не хотіли віддалюватися від найближчої залізничної станції Гренфел.

Колонія Фезант Форкс таки відіграла свою ролю

Хоч у самій околиці Фезант Форксу та між німцями не було вже відповідної землі на поселення, то українці таки приїздили туди. Одні залізницею через Гренфел, інші возами прямо з Брендону, а дехто через Йорктон, до якого залізниця була проведена ще 1890 р. Спершу приїздили найбільше уличняни, а це вказує, що Дорундяків докір, наче б то Пилипови “забилися, як щурі в діру”, мав свої наслідки. Ще мабуть 1895 р. до Фезант Форкс приїхала родина Кульчицьких, шляхта з Улична, в якій було чотири брати — Михайло, Іван, Танаско і Гнат. Перебувши кілька днів у Федора Пилипова, вони були ним спрямовані на північ до нинішньої околиці Fenwood.¹⁶ За Кульчицьким приїхали інші і цим способом українська колонія Фезант Форкс зачала посуватися на північ. Протягом короткого часу число уличнян зросло, і вони творили більшість населення в цій околиці.

Не без того, що й Гумініловичі писали до своїх земляків про Канаду й заохочували їх на виїзд. Ось 1896 р. приїхав з Калюша до Канади Леон Бойкович зі своєю родиною. Перебуваючи майже рік у Вінніпегу в Ю. Паніщака та Хлопана, він розвідував про можливість поселення в околиці Давфин, але того року та місцевість бу-

¹⁵ Осип Олеськів, цит. “О еміграції”, стор. 52.

¹⁶ Дата приїзду Кульчицьких до Канади і Фенвуду не перевірена, але вони там жили якийсь час і пізніше розійшлися в різні сторони Канади. Хоч вони не вибилися на передових провідників, але як нащадки шляхти відіграли поважну ролю в місцевому громадському житті.

ла залита водою, і він осівся між німцями в Найдорфі—Фезант Форкс, на південній схід 32-19-8 зах. 2.¹⁷

Хоч околиця Фенвуд-Гудів почала заселюватися уличнянами, крайнами Пилипових (знаходяться згадки, що з ходом часу їх число зросло до понад 300 родин), то це не значить, що туди не дістались імігранти з інших повітів Галичини та Буковини. Коли масова іміграція, починаючи від 1896 р., набрала розмаху і до Вінніпегу приїздили тисячі українців, то іміграційні урядники мусіли розміщувати їх денебудь, щоб приготувати місце в іміграційнім домі для наступних транспортів імігрантів. Треба знати, що одночасно з тисячами галичан та буковинців до Канади приїздили також німці, ісландці, шведи, норвежці та інші. В наслідок такого напливу ніяка колонія в тодішніх часах не могла обмежуватися тільки до вибраної групи односельчан. Тому й до околиці Фенвуд-Гудів приїздили імігранти з різних повітів Галичини та Буковини.

Ось 1902 р. через Гренфел до Фезант Форксу приїхало кілька родин з села Перемилова, гусятинського повіту — Федір Думка, Йосиф Чихрун, Степан Пилюк, Ясько Музика. Приїхавши до Гренфел, їх забрав Федір Пилипів до себе до Фезант Форкс, а по кількох днях вони виїхали в сторону теперішнього Гудів, де й поселилися.¹⁸ Того ж 1902 р. приїхало кілька родин зі села Увисла,

¹⁷ Леон Бойкович став громадянином Канади і власником своєї землі 2-го жовтня 1900 р. Хоч не почувався чужинцем між німцями, бо плавно розмовляв їх мовою, але скучав за українським життям. Тому дав свою фарму на винайм, перенісся спершу до Брендону, а потім до Вінніпегу, де відкрив і провадив власну крамницю. Його найстарший син Никола був чи не першим поліцаєм з-поміж українців. Однак й у Вінніпегу йому не подобалося жити, тому 1909 р. виїхав до Гудів і купив там готель. Проживав він у цій місцевості до кінця свого життя. Це був активний громадський діяч і провідник у своїй околиці. З його молодших дітей Петруня (заміжня Корчинська) була одною з перших українських учителів у Саскачевані. Наймолодший син Михайло також учителював і був провідним громадським діячем. Тепер він є дентистом у Саскатуні. Онучка Леона Бойковича Ольга Найлс є дружиною о. д-ра С. В. Савчука.

¹⁸ На підставі записок Марії Сліпченко-Божок, доньки Федора Думки, вона приїхала з батьками до Канади в квітні 1902 р. кораблем "Булгарія" до Галіфаксу.

гусятинського повіту, з них покищо знані — Прокіп Бурак, і Панько Давидюк; а рік нізніше приїхала родина Давидюка з сином Михайлом та Яким Бурак зі села Целіїв, гусятинського повіту.¹⁹

Лемберг — новий центр колонії Фезант Форкс

1903 р. через цю німецьку колонію Джозефсберг і Найдорф проведено залізницю Canadian Pacific Railway, скерувавши її не попри пошту Фезант Форкс, як цього сподівалися поселенці, але спрямували її яких п'ять миль на південь, унаслідок чого там постала залізнична станція Lemberg,^{19a} а на схід від неї Neudorf. Пошта Фезант Форкс осиротіла і пропали надії, що вона буде залізничною станцією та містечком, на яке її оптимістичні основники були вже навіть виробили плян та поназивали на ньому вулиці.²⁰

Тепер Лемберг став головним залізничним пунктом для українських поселенців, хоч вони далі вживали пошту Фезант Форкс, бо вона була ближчою. Але оскільки залізнична станція Лемберг ставала основним економічним містечком—центром, остільки пошта Фезант Форкс ніділа й остаточно завмерла. Осталася по ній тільки історична згадка.

Лемберг був багато ближчий до теперішніх Фенвуду і Гудіву, ніж Гренфел, отже українські імігранти, які хотіли осісти в сторонах Фенвуду, тепер приїздили до Лембергу. Ось 1903 р. до околиці Гудіву приїхала з Улична шляхетська родина Івана Чернецького з трьома синами — Володимиром, Сабіном та Людвиком, та осілася кілька миль на південь від нинішнього Гудіву.²¹ Того самого року приїхали з того ж Улична два брати Корчин-

¹⁹ На підставі записок Михайла Давидюка, що приїхав до Галіфаксу в січні 1903 р. кораблем "Аркадія".

^{19a} Сама назва Lemberg, а по-українському Львів, вказує досить переконливо, що там осілися німці зі Львова або Львівщини.

²⁰ Цит. Angelina Hughan Campbell, "Man, Man, Just look at that land", стор. 79, де є поміщений плян нездійсненого містечка Фезант Форкс.

²¹ Чернецькі приїхали кораблем "Арменія" до Галіфаксу 3-го квітня 1903 р. й осілися на південній захід 22-23-9 зах. 2.

ські (також шляхта) — Евстахій і Юліян, і 1904 р. поселилися там, де нині є містечко Hubbard, а тим самим дали початок новому українському скупченню.²²

На підставі оповідань Юрка Пилипова, його батько Федір дуже багато причинився до скерування галицьких імігрантів - українців і поляків, у сторону Фенвуд-Гудів-Габбард. Перед виїздом до Канади він працював у Львові з німцями землемірами (surveyors) як помічник; знав німецьку мову, жив у близьких відносинах з німцями, від них довідався про Канаду, і власне він спонукав свого батька й цілу родину виїхати до Канади. І хоч на початках Федір, як каже Дорундяк, служив у англійця за п'ять долярів місячно, то його досвід у землемірстві помагав йому скоро орієнтуватися в канадськiм землемірстві. Очевидно його досвід став українським імігрантам у великій пригоді, але самому Пилипову приніс немало клопоту. Щоб дістати гомстед імігрант мусів перше вибрати його, а тоді треба було їхати до Йоркtonу подати аплікацію на землю. В цій процедурі Федір Пилипів відіграв велику ролю, бо імігранти просили його допомогти їм вибрати гомстед, а далі й виробити аплікацію в Йоркtonі.²³

Щобільше, багато імігрантів перебували в нього, поки вибрали свої гомстеди. А тих імігрантів було немало, бо як каже А. С. Мортон, відомий знавець поселення Північно Західних Територій, то після проведення залізниці

²² Про приїзд Корчинських згадує цит. "Пропам'ятна Книга Поселенців українського народу в Канаді" (1941), стор. 228, подаючи, що Корчинські "дістали адресу від поселенців з Улична, що мешкали в поблизькiм Фенвуд. Зразу працювали на залізничній лінії С.Р.Р. Евстахій зиму перебув у Найдорф, а Юліян вернувся до родини, оженився і в 1904 р. приїхав з дружиною та другими братами. Разом з Евстахієм поїхали до Йоркtonу по наділ землі. Дістали свій наділ якраз там, де нині Габбард. В Найдорф купили дві пари коней за \$350.00. Інші мали з собою биків і так зачали господарити".

Ця книга подає, що між піонерами в Габбард, крім згаданих Евстахія й Юліяна, були Іван і Н. Корчинські, Ф. Парахоняк, Гр. Куликевич, Ст. Юристий, Тимко й Іван Лозинські, В. Бойко, Ф. Мандзяк, Іван Сіменовський, П. Шома, Іван Корінець, Степан Павлів і Іван Клепак.

²³ З інтерв'ю автора з Юрком Пилиповим, потверджене багатьма імігрантами, які перебували у Федора Пилипова—Ю.С.

через Лемберг, українські імігранти дуже скоро заселили чотири тавншини, в яких вони становили етнічну більшість тамошнього населення.²⁴

Саме в тих кількох роках до Фенвуду-Гудів приїхали брати Козакевичі — Гнат і Микола, Богаї, Огризли, Ригус, Корпач, Гаврилів, Павлишин, Кушнір, Косторівський, Кіндракевичі, Стельмаховичі, Галики та інші.

1905 р. приїхали туди імігранти з яворівського повіту і поселилися в околиці нинішнього Джесмину (Jasmin).

З напливом щораз більшого числа українських імігрантів колонія зростала й українське громадське життя поживалося. Навіть Пилипови та Андрунь Гумінілович покинули Фезант Форкс і 1906 р. перенеслися до Гудіву.

Того самого 1906 р. на північ від нинішньої Айтуні (Ituna) в околиці Bedfordville поселилась велика група імігрантів зі села Ямниця, станіславівського повіту. Хоч офіційно ця околиця називалася Бредфордвиллом, але між українцями вона була знана як "Станіславці". Між першими там були: Максим Козунь з синами, Кость Спільчак з синами, Іван Обух, Степан Смицнюк, Олекса Деркач, Пилип Зубяк та інші.

Українська колонія Фезант Форкс пересунулася і розвинулася на шляху залізниці

Початки всіх поселенців у нинішніх Фенвуд-Гудів-Габбард були тяжкі через віддаль від найближчої залізниці. Але в піонерських роках подібні труднощі були загальним явищем кожної української і неукраїнської колонії. З ходом часу обставини змінилися на краще. В 1907-8 роках через цю колонію проведено залізницю Grand Trunk Pacific, що йшла з Вінніпегу на захід через Мелвил до Ватросу (Watrous), Саскатуну, Едмонтону та Ванкуверу. Тоді ця колонія доповнилася ще іншими українськими й не-українськими поселенцями, а українські поселення посунулися на північ та злучилися з ук-

²⁴ Prof. A. S. Morton, цит. History of Prairie Settlements, p. 123. Автор не називає тих тавншипів, але самозрозумілим є, що це тавншини в сторони Бирминггему - Фенвуду - Гудіву й Габбарду.

раїнською колонією в околицях Інсінгер та Шіго, яка за-початкувалася 1897 р.

Ось так українська колонія, відома на початках як Фезант Форкс, посунулася на північ і північний захід, а з проведенням залізниці G.T.P. дістала станції-містечка Бирмингем, Фенвуд, Гудів, Габбард, Айтунна (Ituna), Джесмин і Келигар. Крім цих містечок, ця колонія вклю-чає пошти-околиці: Плейн В'ю (Plain View), Гомфілд (Homefield), Бекенгем (Beekenham) і Бедфордвил. Сама назва Фезант Форкс як початок колонії — англійської, німецької та української — пішла в забуття. Остався тільки потік Pheasant Creek.

КОЛОНІЇ ЕДНА І РЕББИТ ГИЛС

Як, де і коли постала українська колонія Една

Ми вже згадували, що Микола Тичковський й Антін Пайш були першими українськими поселенцями, які 1892 р. поселилися між галицькими німцями в околицях Джозефсбергу та Брудергайму в Алберті, 1894 р. до Ед-монтону приїхали Михайло Пулишій, Василь Феняк і Фе-дір Мельник, а за ними Микола, Михайло та Петро Мельники, і всі вони поселилися в околиці біля потоку Бівергил (Beaverhill Creek), що українські поселенці на-зивали скороченням Бівер Крік, Бобровий потік, а його долину — Бобровою долиною. При кінці того самого ро-ку до них приєднався Іван Пилипів зі Степаном Чіча-ком. З приїздом Петра Мельника, зятя Тичковського, Тичковський покинув свій гомстед у Брудергаймі і пере-нісся до Бівер Кріку. 1894 р. і на початку 1895 р. при-їхало ще кілька українських родин, бо Олесків, заїхав-ши туди 1895 р., начислив там 12 українських родин,¹ отже більше їх було, ніж у Фезант Форксі.

¹ Осип Олесків, "О еміграції", стор. 62, вчислює наступних 12 ро-дин: Андрій Пайш, Степан Чічак, Михайло, Микола і Федір Мель-ники, Іван Пилипів, Василь Феняк, Петро і Матій Мельники з Пе-регінська, Микола Тичковський і "Михайло" (хто?—Ю.С.) із-під Самбора і Іван Дубровський із-під Золочева".

J. G. McGregor, *Vilni Zemli*, стор. 62, каже, що 1894 р. в осе-ни приїхало 5 руських родин, і припускає, що між ними були два брати Антона Пайша — Михайло і Йосиф, їх батько Андрій та, може, родина Стацюка.

Коли українські поселенці почали осідатися в околиці Бівер Кріку, то коло самого Едмонтону замешкали інші поселенці. Поблизу Едмонтону, на північ і північний захід, 1891 р. осілися французи з Квебеку, називаючи свою колонію Св. Альбертом (St. Albert). На північний схід від Едмонтону і на захід коло Стоні Плейн, того ж року, поселилися галицькі німці, які туди перенеслися з Медисин Гету, називаючи свою колонію Джозефсбергом (Josefsberg) та Брудергаймом. Перед німцями були там вже деякі англійські поселенці, головню відслужені члени кінної поліції (Royal Canadian Mounted Police) та бувші вояки, які під час Ріслового повстання переїздили альбертійські землі і завважили, що вони врожайні, тому там поселилися. Але це були майже поодинокі поселенці. Аж 1891 р., саме тоді як Пилипів з Єлиняком відвідували німецькі колонії і Бівер Крік, до Едмонтону приїхала делегація з Онтаріо (Paddy Sound) на оглядини землі коло Едмонтону, і земля їм сподобалася, тому на весні 1892 р. приїхало туди 60 родин, які поселилися на південь і південний схід від німецької колонії.

Поза тими розмірно малими поселеннями французів, німців та англійців, що були ближче до Едмонтону, лежали великі простори урожайної землі, що на них могли тисячі людей поселитися. До врожайних земель належала околиця Бівергил потоку, де осілися перші небілівці в 1894-1895 роках.

На їх щастя, там були вже децю втоптані дороги, а властиво доріжка так звана "трейл" (trail), якою давніше переїздили торговці Годсонбейської Компанії з Вінніпегу до Едмонтону. Вона йшла південною стороною ріки Саскачевану, переходила через Бівергил потік недалеко нинішнього містечка Стар, а далі звертала на схід і, поминувши північною стороною озеро Гвиффорд, прямувала на південний схід через нинішній Лойдмінстер до Саскачевану і до Вінніпегу. Кілька миль на північний схід від нинішньої станції Восток, від цієї вінніпегської доріжки відгалузилась інша доріжка, що йшла на північ до ріки Саскачевану, де була оселя знана як Вікто-

рія, а пізніше змінена на Пакан, а недалеко від нього на північній стороні ріки була Методистська Місія, знана як Вікторія Місія. Ця дорога від Пакану до Едмонтону була знана як південна вікторіянська доріжка². При перехрестю цієї доріжки і Бівергил потоку подорожні торговці побудували собі кілька провізоричних хатинок, в яких вони зупинялися на відпочинок. Коли згодом в цій місцевості осілося кілька небилівських родин, то один англієць Ед Новлтон (Ed Knowlton) побудував собі крамницю 1874 р. і відкрив у ній пошту, назвавши її іменем своєї дочки Едни.

Ось та Една — крамниця і пошта — стала зародком найбільшої української колонії в Канаді. Вона стала осередком для осілих там українців і для тих, що в наступних десятих роках там поселивалися і поширювали цю колонію на схід і північний схід.

Колонія Една швидко розростається

Весною 1896 р. приїхало до цієї околиці кільканадцять родин, що їх організував Осип Олесків і вислав до Канади під проводом свого брата Володимира, про що вже сказано на стор. 154.

Заледве, чи є де точний список імігрантів з цієї Олескової групи, що поселилися в околиці Една, але на підставі твердження Кисілевського, 18 родин і 9 самотніх чоловіків поїхали туди. Певним є, що крім згаданих Антона Савки, Луця Керика, Івана Галькова, Івана Лакусти (Андрія), Теодора Рудика, Івана Данчука були інші, прізвища яких появляються в різних дописах у "Свободі" та у всяких пізніших споминах. Між ними стрічаємо прізвище Костя Немирського з борщівського повіту, який знав німецьку мову і в Галичині мав свою крамницю, а в Канаді став передовим господарем. Його брат Теодор небаром після приїзду до Едни став помічником у розміщуванні українських імігрантів в околиці

² Називалася ця доріжка "південною", бо йшла південною стороною ріки Північного Саскачевану. На північній стороні цієї ріки йшла друга дорога до тієї самої Місії і тому вона називалася північною дорогою Вікторії (Норт Вікторія Трейл).

Едни. Вже при кінці 1897 р. іміграційні урядники згадують, що він допоміг поселити 281 родину в цій околиці. 1899 р. він відкрив пошту в сусідстві Едни, назвавши її Востоком, і тому став чи не першим українським пош-

Теодор Немирський

тарем у Канаді. Тут на місці також згадати, що Теодор Немирський лишив по собі може найобширніші спомини з життя галицьких поселенців у тій околиці і на них базувався J. G. McGregor у своїм творі *Vilni Zemli*.³ Теодор Фур, родом з Висоцька, ярославського повіту, записався в історію тим, що не осівся в околиці Една, а відразу закупив уже дещо вироблену ферму в одного німця на південь від Едмонтону, а тим самим дав початок колонії в тій місцевості, званої на початках як Реббит Гилс (Rabbit Hills — Заячі Горби) а пізніше званої як Ледук - Калмар - Торсбі, в якій осілися поселенці переважно з ярославського повіту.

³ Обидва Немирські, як і Іван Пилипів, чи тому, що ще з Галичини приїхали москвофілами, чи під впливом опозиції до французьких римо-католиків, які старалися опікуватися греко-католицькою церквою, пристали до російського православ'я і при ньому осталися до смерті, отже не відіграли належної ролі в житті українського поселення.

За групою поселенців Олеськова поприїздили туди того самого року або з початком 1897 р. ще інші поселенці, бо коли в квітні 1897 р. околицю Едну відвідав перший український греко-католицький священник о. Дмитрів, то в ній вже було 75 українських родин.

Описуючи цю околицю з того часу о. Дмитрів писав:

“Колонія та руська висунена найдалше на північ зі всіх руських колоній, які де знаходяться на світі. Люди наші, котрих за мого побуту було 75 родин, розкинені по слідуєчих тавншипах: 55 - 18, 56 - 18, 56 - 19, 56 - 20, 57 - 18, 57 - 19, 57 - 20. Просторонь від сходу на захід займає 12 миль — то значить від Костя Немирського до Івана Домбровського з Красного, повіт Золочів.

“Наших фермерів я поділю на чотири часті після часу їх прибуття. 1) Найстарші фермери з села Небиліва, пов. Стрий.⁴ Один з них Никола Тишковський вже 5 рік газдує, а прочих 9, три роки як заїхали майже всі вони з Небилова.

2) Середуці, як Іван Домбровський з Красного, Ілько Сенетович і його зять Тимяк з Глинян, з Полюхова Федько і Петро Кінаші.

3) Транспорт кільканадцять родин, котрий прийшов під проводом Вол. Олеськова переважно з Борщівського повіту і

4) Ті, що приїхали в зимі сего року або в посліднім місяці”.⁵

⁴ Небилів не в стрийськїм повіті, а в калуськїм—Ю. С.

⁵ Нестор Дмитрів, “Канадійска Русь”, Mount Carmel, Pa., з друкарні “Свободи”, (1897 р. ?), стор. 36-40 і 46.

Тут автор подє цікаві подрїбні інформації про п'ятьох поселенців (Вас. Феняка, Івана Домбровського, Івана Лакусту, Миколу Тишковського та Костя Немирського), про їх господарства і їх поступ, про кошти коней, волів, корів та фермерські машинерії. Також змальовує різницю між тими поселенцями, що приїхали за посередництвом Олеськова і тими, що приїхали без його посередництва. Очевидно, ця різниця є прихильна поселенцям Олеськова, бо, так би мовити, це були вибрані господарі.

Про о. Дмитрова і його “Канадійску Русь” буде мова дальше.

Далі автор згадує, що також відвідав колонію Реб-бит Гилс, "де сподівався застати 11 наших родин з ярославського повіту, переважно з Висоцька, Ветлин і Лазі", які поселилися між російськими німцями, "закупивши у німців фарми вже готові зі всіми будинками і знарядями господарськими". Прізвищ тих родин автор не подає, а обмежився тільки до Теодора Фұра та опи-сє, що цей поселенець закупив і які вигляди перед ним.

При закінченні свого опису о. Дмитрів занотовує, що, повернувшись до Вінніпегу, він довідався, що саме тоді приїхало 400 нових галицьких та буковинських родин (1081 особа), з яких 60 родин виїхало в сторону Едни.

Упродовж літа й осени 1897 р. туди виїхали ще й інші, отже колонія Една значно випередила Фезант Форкс числом своїх поселенців.

Клопоти з поселенцями, які приїхали до Канади незалежно від Олеськова.

Родини, що приїхали до Едни після відвідин о. Дмитрова, не були спроваджені Олеськовим, який виразно радив не вибиратися до Канади без фінансових засобів. Це були родини згуртовані корабельними агентами, яким більше залежало на тім, щоб дістати якнайбільше пасажирів для кораблів. Ці агенти, як ми вже попередньо згадували, запевняли емігрантів, що їм у Канаді навіть австрійський цісар, а головню цісарівна, допоможуть отримати все потрібне на початок господарства. Отже ці родини належали до бідніших імігрантів, які не мали з собою доволі грошевих запасів, а багато з тих, що мали трохи грошей, не довели їх з собою на місце поселення, бо деяких ще в дорозі обкрадено, а інші були за-карантиновані, як не в Галіфаксі, то у Вінніпегу, тому прийшлося витратити те, що мали.

Вони розмістилися в новій околиці, де хто міг, по-будували хати, чи радше землянки або буди, щоб у них перебути першу зиму, дехто купив собі коня і корову,

дехто тільки корову, а більшість і на корову не могла спромогтися. Неодні чоловіки полишали свої родини і пішли на заробітки. Загалом нужда між ними була помітна. Провіантів було мало, або і цілком не було, бо ті, що приїхали пізніше в році, вже не могли використати землі на городину, а купити її не було за що. П'ятьом імігрантам пропали в дорозі пакунки з одягом, і вони не були приготівані до суворої канадської зими.

Уже в серпні 1897 р. кінна поліція (Королівська Канадська Кінна Поліція — Royal Canadian Mounted Police, в скороченні RCMP), яка наглядала за порядками в Північно Західних Територіях, звернула увагу на нужду цих

Колиба перших поселенців (бурдей)

імігрантів і, провіривши обставини їх життя, подала звіт до свого начальника в Реджайні, що 35 родин потребуватимуть допомоги на зиму. Без допомоги вони не зможуть перебути зими. На підставі цього звіту, тільки одна родина мала два коники (не коні) і одну корову, дві родини мали по одному коневі і одній корові, дві родини мали по дві корови, 6 родин — по одному коневі,

7 по одній корові, а решта не мали ні коней, ні корів, ні грошей, а деякі не мали й буди, щоб у ній перезимувати. У всіх тих родинах, крім чотирьох, були діти. П'ять родин мали по одній дитині, чотири родини мали по двоє дітей, а інші по три, чотири, п'ять, а в одній родині, що мала тільки дві корови і більш нічого, було 6 дітей.⁶

Ці родини справді знаходилися в дуже прикрому положенні, і їм приходилося зустрічати сувору канадську зиму неприготованими. П'ятьом із тих родин пропали пакунки в дорозі і вони не мали відповідного одягу на зиму.

Начальник поліції вислав цей звіт до свого головного начальника в Оттаві, а цей переслав його до міністра Внутрішніх Справ із запитом, чи міністер вважає за відповідне дати цим людям на зиму допомогу, якою мала б завідувати поліція.

Цей рапорт поліції про матеріальний стан українських (галицьких) імігрантів не подобався іміграційним урядникам, які тактовно, але твердо висловили своє невдоволення, що поліція мішається в іміграційні справи. Іміграційні урядники негайно кинулися робити свої дослідження з метою доказати, що стан імігрантів не був аж такий страшний, як його представлено у поліційному рапорті. Тоді поліція знову провірювала і точніше доказувала правдивість тверджень свого першого звідомлення, а іміграційні урядники шукали доказів, щоб цей рапорт заперечити або в'яснити. І пояснили, що рівня життя галицьких імігрантів не можна міряти англійською мірою; вони добре вміють поборювати початкові труднощі і згодом докажуть, що вони добрі й пожадані поселенці.

Ці провірювання і перевірювання тягнулися кілька місяців, але з них імігранти скористали, бо остаточно отримали відповідну допомогу перезимувати зиму. З то-

⁶ Ця статистика подана в скороченій формі на підставі звіту поліційного капітала І. Д. Батлера (G. D. Butler), про який подає V. J. Kaye, *Settlements*, стор. 324-326.

го вийшла ще й та користь, що вони згадують багато прізвищ родин, що осілися в цій околиці 1897 р.⁷

Біднота поселенців і далечінь від залізниці не стримують розросту колонії

Помимо того, що провірювання і перевірювання положення поселенців продовжувалося, то це не спиновало приїзду нових українських імігрантів. Восени 1898 р. начальник Колонізації Спірс звітував, що в околиці Една вже є 360 галицьких і буковинських родин, з яких сам Немирський поселив 281 родину.

П'ять років пізніше, а саме в серпні 1903 р. іміграційний урядник Кирило Генік через три тижні відвідував поселенців у Една та Реббит Гилс, а потім звітував своїм начальникам, що в тих околицях уже було 2500 родин, які заселили 50 тавншипів. Між ними є приблизно 16,000 українців. Він каже, що між українцями у згаданих 50 тавншипях уже нема більше вільної землі, а хто її потребує, мусить шукати далше на схід, де ще є багато доброї незаселеної землі. Коли ж хто не бажає осідатися далеко від периферії, може купити собі землю від залізничної Компанії C.P.R. (Canadian Pacific Railway), яка продавала землю по \$3.50 за акер, або \$560.00 за четвертину секції (160 акрів). Генік далі каже, що в тій околиці було вже п'ять поштових осередків, а саме: Стар (замість Една), Восток, Гвітфорд, Вегревил і Бівер

⁷ Згадані такі родини: Вас. Маріян, Дм. Балан, Ю. Клапатюк, Вас. Гунька, Ю. Василичук, Танає Скіштей, Мих., Никола, Григор і Ахтем Григірчаки, — Гавр. Андрієць, Юр. Мельник, Дан. Кузенкович (?), Вас. Стецько, Іван і Никола Топольницькі, Пилип Бойтас, І. Маковіцький, Антін Гурба, Павло Гуджан, Іван Фаріон, І. Буча, І. Колінчук, Ясько Меленка, І. Сливка, Вас. Глуцій, Мих. Бабяк, Вас. Захарій, Петро Поляник, Вас. Гриньків, Ів. Курецький, Вас. Страшок, Ф. Сохацький, Мих. Качупський, Г. Бабич, І. Шкраба, Никола Веренька, Дм. Чілько, Іля і Теодор Соханюки, Андрій Полінський, Максим і Микола Захарко, Ф. Лакуста, Вас. Криж, Панько Онучко (Онисько?), Іван і Антін Танцовний, Настя Захарко, І. Мацько, І. Строчинський, І. Польовий, Франко Возняк, Йосиф Виспанський, Іван Лунул, Іван Талпаш, Розалія Савкова, Іван Куций, Антін Свобода, Ник. Веренька, Павло Мрицак, Іван Ткачук, І. Юрків, Собко Андрухів, Леон Процінський та інші.

Більшість цих людей приїхала 1897 р. За цими прізвищами дивись: V. J. Kaye, Settlements, стор. 324 - 342.

Лейк. Поселенці в околиці Реббит Гилс беруть свою пошту або в Едмонтоні або в Ледуку. Остаточню Генік закінчує: "Я відвідав містечко Едмонтон і знайшов тут приблизно 100 родин (українських — Ю. С.), які купили собі реальності в містечку і зробили добрий поступ."⁸

Треба подивляти віру в майбутнє, відвагу і вартість цих поселенців, що заселили 550 тавншипів (1800 квадратних миль), від 50 до 70 миль від найближчої залізничної станції Страткони. Їх піонерські труднощі були великі. Бо, виробивши важкою працею кілька акрів землі, на якій вродилося трохи пшениці, заходила додаткова трудність везти її возом на продаж на далеку віддаль.

Згодом вони дочекалися поліпшення своєї долі, коли 1906 р. через ту околицю проведено Сіенарську залізницю. Її спрямовано з Вінніпегу через Давфин, Кемсек, Норт Бетлфорд, Ллойдмінстер, Вермільйон, Вегревил, Брудергайм, до Едмонтону. На цій залізниці українці дістали такі станції: Вермільйон, Менвил, Іннісфрі, Ренферлі, Лавой, Вегревил, Роял Парк, Мондер, Гилдіярд, Чипмен, і Ламонт.

Перед першою війною Сіенарська компанія провела ще одну залізницю північною стороною ріки Саскачевану, в наслідок чого галицьким і буковинським поселенцям припали такі станції: Федора, Опал, Егрмонт, Торгілд, Бойл, а ще далше на північний схід Лак ла Біш. Незабаром по першій світовій війні ця компанія провела ще одну залізницю північною стороною тої самої ріки через Бон Аккорд, Редвотер, і Редвей, а далі на схід — Ворспайт, Смокі Лейк, Белліс, Вільна, Спедден, і Ст.-Павл.

Найкраща частина першої оселі Една лишилася без залізниці аж до 1928-го року, коли Сініярську залізницю спрямовано з Едмонтону південною стороною ріки Саскачевану аж до Ллойдмінстеру, на границі Саскачевану. Тоді там постали такі станції: Стар, Восток, Ендрю, Гвиффорд, Виллінгдон, Гейрі Гил, Кейленд, Ту Гилс, Мю-

⁸ За: V. J. Kaye, "Settlements...", стор. 357 - 8.

сідора, Мирнам, Слава, Дервент, Русилвія, який 30 миль від провінції Саскачевану.

Уже перед проведенням залізниць в українських околицях були пошти, школи й церви, що служили осередками їхнього тодішнього життя. Такими осередками були Восток, Скарро, Завале, Снятин, Гунька, Кегвин, Санленд, Шандро, Шалька, Бівер Лейк, Іспас, Шипинці, Новий Київ, Дюверней, Слава, Лужани, Україна, Пено, Делф, Боян та інші. У деяких випадках вдалося українцям надати станціям свої назви, як Восток і Слава, а інші українські назви осталися тільки фермерськими осередками між залізницями.

Об'єм цієї праці не дозволяє на подрібний опис розвитку й поступу цієї чи будь-якої іншої української колонії в Канаді. Нам важливо тільки представити, яким швидким ходом, протягом короткого часу, імміграція з Європи заселювала вільні землі в Західній Канаді і як головно українці заселювали околицю Една масово і швидко. Вони упродовж п'ятнадцяти - двадцяти років поширили свою колонію Една (Стар) на схід і північний схід близько до границі Саскачевану, а з півдня від Вегревилу і Вермільйону до і поза Лак ла Біш. Можна сказати, що ця колонія із заходу на схід простягається около сто миль, а з півдня на північ приблизно вісімдесят миль, і вона є найбільшою українською фермерською колонією в Канаді.

Обширний розмір цієї української колонії і її великий поступ у порівняно короткому часі та в прикрим піонерських умовах можна найкраще представити і зрозуміти, коли візьмемо до уваги, що поселенці в дуже скорому часі взялися будувати народні школи на вимогу уряду. Організуючи й будуючи школи, вони старалися, де було можливим, надати їм українські назви, як ось: Богдан, Боян, Броди, Буковина, Бучач, Владимир (Володимир), Восток, Галич, Діло, Завале, Запороже, Згода, Зоря, Іспас, Київ, Кислів, Кіцмань, Коломня, Красне, Красногора, Лужани, Львів, Мирнам, Мирослав, Мирославна, Нова Буковина, Олеськів, Параскевія, Перемишль,

Побіда, Поділе, Просвіта, Прут, Радимно, Рутенія, Сучава, Світ, Свобода, Січ, Слава, Снятин, Стрий, Топорівці, Угрин, Україна, Чагар, Чернівці, Чорник, Шандро, Шептицький, Шипинці, Ярослав.

З розростом цієї колонії, яка просувалася щораз даліше на схід і північний схід, з новими поштовими, шкільними та церковними осередками, а ще більше з про-

Піонерська хата

веденням залізниць, первісна назва цієї колонії "Єдна" поступово виходила з ужитку, забувалася і згодом забулася так, як забувся початковий осередок Фезант Форкс у Саскачевані.

Хоч околиця Єдна стала найбільшою українською колонією в Канаді, але було б помилковим думати, що вся ця територія була заселена виключно українцями. У ній, як і у всіх інших українських околицях, про які буде мова даліше, осілися поселенці інших народностей. Саме те, що назви містечок, пошт і шкіл не є українські, вказує, що там були люди інших національностей і називали деякі місцевості по своєму, як, наприклад, поляки мали свій осередок і називали його "Краків", французи—Дуверней, Ламонт. Самі урядові чинники уважали, щоб

ніяка національна група не творила своїх ексклюзивних скупчень. Ця територія вважається українською тому, що в ній українці становлять більшість населення. У деяких місцевостях та більшість сягає навіть понад 90 відсотків, а в інших нижче 50 відсотків. Але одні і другі живуть у сусідстві, разом творять одну цілість, тому місцевості з меншим українським населенням зачисляються до української колонії.

Деякі спогади з колонії Едні

Сьогодні нам легко говорити про число українських імігрантів, що заселяють цю велику територію. Нам легко дивитися на позначені на мапі згадані містечка, пов'язані залізницями, або й навіть об'їхати цілу цю територію протягом кількох годин, маючи автомашини і добрі асфальтові або шутровані дороги. Але ранні поселенці того не мали. Едмонтон, а властиво Страткона була найближчою залізничною станцією майже впродовж розросту околиці Едні на схід, північ і південь. Поселенці з трудом добивалися до Едні і Пакану возами кіньми чи волами ледве помітною індіанською доріжкою, а з'їхавши з неї, приходилося продиратися хащами, лісами, багнами, шукати для себе відповідного гомстеду. Вибравши його, вони мусіли прочищувати дороги, корчувати ліси, висувувати мочари, виробляти цілину, аж тоді могли орати й сіяти, щоб мати з землі прожиток. Коли вже мали збіжжя й худобу на продаж, почали компанії будувати 1896 р. залізницю.

Труднощі перших поселенців на канадських ділянках, покритих лісами й мочарами, годі описати. Кожний з них, особливо з бідніших, боровся з обставинами. Немало горя зазнали жінки-матері, яких чоловіки мусіли йти не знати куди, шукати заробітків, і не один з них загинув, не повернувшись до родини. Жінки оставались з дрібними дітьми в будах без відповідної охорони від хижих вовків та ведмедів, часто без провіантів на прожиток, старалися понад силу приготувати примітивними лопатами й сапами хоч клаптик землі на город і пшеницю.

Про життя майже кожної родини можна писати епопеї, повні героїства й перемоги, що своїм змістом захоплювали б читачів.

Для ілюстрації тих піонерських труднощів наведемо кілька споминів піонерів-поселенців у цій околиці. Вони кидають світло, як дехто діставався до своїх знайомих, як перші поселенці почали будувати своє життя і в яких умовах їм приходилося переживати перші роки свого побуту в Канаді.⁹

Спомин Костя Загарійчука зі Смокі Лейк, Альберта.

“Я приїхав до Канади з села Топорівці, на Буковині, 1898 р. Приїхав з родиною і залишив її у гефбрідів¹⁰ в комірнім на Пакані.¹¹ Ми були бідні, бо заледве було в нас \$10.00 готівкою, як опинилися на Пакані, 80 миль на (північний) схід від Едмонтон. Це було восени і я рішився піти пішки до Форт Саскачеван і там десь у фермерів наймитись до роботи. Там у німця найнявся я копати бараболі. І за тиждень заробив десять міхів бараболі. Це було найбільшим моїм щастям, бо було запевнення, що не помремо взимі з голоду. І коли я написав до жінки, що я заробив десять мішків бараболі, то вона не повірила, а прийшла 50 миль пішки, аби наочно перевірити, чи то правда. Бараболі мав відвезти мені німець аж по молоченню . . . за це . . . я мав вимастити глиною його стайню, аби худобі було тепло.

Жінка . . . взяла майже міх бараболі на плечі і так несла аж на Пакан . . . Я робив там ще й коло машини, і бараболі і мене німець відвіз, як вже впав сніг. Жінка моя тоді, як клякла над тою бараболею, то з годину молилася. Дякувала Богу, що не дасть нам загинути в Ка-

⁹ Ці спомини беремо з праці В. Чумера “Спомини про переживання перших українських поселенців в Канаді”, Едмонтон, Альберта, Канада, 1892 - 1942. Василь Чумер, автор цієї праці, сам піонер, учитель з піонерських часів, зібрав кілька таких споминів з цієї околиці і тим зробив немалу прислугу для історії українців у Канаді.

¹⁰ Гефбріди — мішанці білих людей з індіанцями.

¹¹ Пакан — оселя над рікою Саскачеван, між теперішніми Андрю і Смокі Лейк.

наді. І на весні, як наші люди довідалися, що в мене є бараболя на насіння, то 20 миль здалека приходили просити. Ми уділювали кожному потрохи. І що ви думаєте, вони очка з бараболі вирізували і клали в землю, аби росла, а осередок варили на росіл і тим малі діти годували, бо молока не було. Розказувати тепер кому про давні злидні, ніхто не повірить.

Скоро на весні 1899 року я вибрав собі землю десять миль на північ від Пакану, тепер там містечко Смокі Лейк в Альберті. Хоч земля там тоді була ще неміряною, все одно я хотів десь збудувати "бурдей", аби було в чім родину примістити, а сам йти шукати роботи. Ми цілий тиждень носили з жінкою на плечах нашу господарку з Пакану на гомстед . . . Дороги туди не було і возом не мож було там дістатися. Я там вибрав перший гомстед . . . На весні, коли ми туди перебралися, я збудував лише буду, аби вони — жінка і діти — мали де від дощу скритися та вночі від дикого звіра сховатися та спокійно ніч переспати. А звіра тоді було всякого рода, найбільше мусів та каютів¹² і медведів.

Коли вже позносили ми свої "скарби" на "гомштад", я сейчас вибрався 80 миль пішки до Едмонтону, а жінка з дітьми лишилася у корчах. На життя лишив для них міх муки "форексу", трохи ще бараболь і кавалок солонини, а грошей ані шельюга. Одинокую п'ятку, яка в нас була, я взяв з собою на дорогу . . . На Пакані був Годсонбейський стор,¹³ де індіани і гефбріди торгували. Я просив Мічеля, управителя, що коли б моя жінка прийшла дістати цукру, або кукурудзяної муки, аби її дав, а я скоро дістану роботу, то йому пришло гроші. Як я це йому толкував, то й сам не памятаю; досить, що він сказав: 'Алрайт, Кость'¹⁴.

Далі Загарійчук оповідає, що приїхав до Едмонтону, роботи там не дістав і, купивши два буханці хліба, трохи вудженої солонини, пустився пішки до Келгарі, бо в

¹² Каят — (coyote) степовий вовк, а мус — лось.

¹³ Стор — крамниця.

¹⁴ Алрайт — (alright) — усе добре.

більшому місті легше роботу знайти. По чотирьох днях він зайшов до Ред Дір, понад сто миль від Едмонтону, переночовуючи в когось у стайні або таки під стиртою сіна чи соломи. В Ред Дір російські німці порадили йому піти до Глейшен (приблизно 50 миль на схід від Келгарі). Там він за ціле літо заробив \$40.00, жеребну кобилу й одну корову.

“Як я цю худобину дорожив, то я вам не годен сказати. В багача може мільйони не такі були дорогі і він може своїми дітьми так не тішився, як я цим зарібком. Взяв я її на воловоди і в руках, пішки вів аж до Ветаскавін. Взяло мені чотири дні і три ночі дістатися туди . . . З Ветаскавін додому вже їхав верхом . . . Як привів я цю худобину на “гомштад”, то жінка аж наполохалася. Думала, що я чужу худобу пригнав. Я мусів її переконувати, що я її заробив. Мою жінку здивувала худоба, а мене здивувала нова хата, яку вона з хлопцем через літо збудувала. З середини і знадвору вимастила глиною і накрила дах сніпками з довгої осоки, яку жала і пів милі носила з недалекого озера, а в хаті мала дитина в колісці, плетеній з канадійської лози, чого не було тоді, як я вибирався на весні до роботи.”¹⁵

Річ ясна, що за Загарійчуком осідалися інші українські поселенці з домішкою різних національностей і так дали початок нинішній поступовій місцевості Смокі Лейк (в якій пізніше поважну роль відіграв Н. В. Гавінчук).

Цікавий і важливий спомиш Марії Юрійчук з Гемлин, Альберта, бо з нього довідуємося дещо про початки околиці Васел, около 12 миль на захід від Пакану.

Юрійчуки приїхали до Страткони (Едмонтон) у вересні 1899 р. разом з одною родиною з Галичини і сімома родинами з Буковини. Буковинці мали тут знайомих і по трьох днях виїхали до теперішнього Андру, заплативши фірманам по \$15.00 від родини, а дві галицькі родини, які не могли спромогтися в таку суму, осталися в іміграційнім домі в Стратконі. По тижневі безуспішного шукання за землею в недалеких околицях, вони повернулися до Едмонтону. Юрійчуків товариш віднайшов тут

¹⁵ В. Чумер, “Спомини,” ст. 50-52.

якогось знайомого, що забрав його і цілу родину з собою, а Юрійчук з родиною остався без товариства і без грошей. Впродовж кількох днів він ходив по Едмонтоні та шукав когось, щоб забрав його до Пасічного, що оселився у Вікторії, недалеко від Пакану, але без успіху. Вкінці Юрійчук рішився зробити сплав і сплавом рікою добився до Пасічного.

Праця на полі в піонерських часах

“Мій чоловік був потужний і здоровий, розповідає вона. Ми мешкали в Галичині в горах Карпатах . . . мій чоловік там в лісі дерево спускав сплавом і провадив його Черемошем аж на Молдавію . . . Скоро він збив сплава на ріці в Стратконі, зараз ми взялися переносити наші клунки з тої заїздної стайні, в котрій я пережила два тижні, до сплава . . . Було то вже з полудня, як ми пустилися сплавом на воду і відплили від берега і другого дня над вечір були коло порона в Форт Саскачеван . . . Вода в річці була мілка і сплав плив дуже поволі. Німці, що зміли говорити по руськи, казали нам, що візьме нам цілий тиждень дістатися на далеку Вікторію. Ми мали

Їжі лише на два дні і чоловік мусів побігти до Форту купити бараболі, сала і хліба. На сплаві мали бляху, на якій розклали ватру (вогонь) і пекли бараболю, мастили салом і так їли. На сплаві чоловік збудував колибу-буду, аби було де скритися від дощу та бурі і вночі там спали наші діти."

Вони далі плили сплавом три дні, а третьої ночі впадо 12 цалів снігу і сплав занесло на мілину і керівникам сплаву не вдалося зсунути його на воду. Мусіли сидіти на річці та думати, як того сплава рушити з намалу. На щастя, там на березі жили індіани. Вони завважили на мілині щось незвичайне і приплили човном подивитися на нього. Побачивши людей, вони забрали їх до своєї хати, дали їм чаю і нагоду загрітись. Очевидно вони не могли розмовитися. Все ж індіани якось довідалися від Юрійчука, що він галичанин, чи "галішен", і справили його на дорогу до найближчого іншого "галішена", який мешкав яких десять миль від тих індіанів. Юрійчук пішов пішки і зайшов до Стефана Рацюя в Пакан. Рацюй приїхав до Канади два роки раніше і мав вже свої коні, отже заїхав до індіанів, а вони були в Пайн Крік, забрав родину Юрійчука і його пакунки до себе. На другий день відвіз його до Пасічного, в теперішньому Васель. Там вони й осілися.¹⁶

Спомини Марії Юрійчук не представляють типового способу поселення. Це більш випадковий приклад положення, в якому опинилися імігранти, що приїхали до Канади без грошей, і які ініціативні вони мусіли бути, щоб з того прикрого положення щасливо вийти. Зате спомини Загарійчука можна вважати, що вони представляють характер життя в піонерських умовах більшості українських імігрантів, бо майже кожний поселенець, доставши гомстед, будував на нім будь-яку буду, лишав у ній жінку й дітей, а сам ішов навіть сотки миль шукати заробітків, щоб купити коні, корови і необхідну початкову машинерію.

¹⁶ В. Чумер, "Спомини", ст. 52-55.

СТЮАРТБОРН І УКРАЇНСЬКІ КОЛОНІЇ В ПІВДЕННІЙ МАНІТОБІ

Перша українська колонія в Манітобі

Стюартборн це найстарша українська колонія в Манітобі і третя в Канаді в хронологічному порядку після Фезант Форкс у Саскачевані й Една в Альберті. Започаткувалася вона третьою групою імігрантів, висланих до Канади Олеськовим під проводом Кирила Геника, які прибули до Квебеку кораблем "Сицилія" 22-го липня 1896 р. Три дні пізніше вони вже були у Вінніпегу, де застали дев'ять інших українських родин, які приїхали три дні раніше, але ще не поселилися. Ці обидві групи постановили осістися в Манітобі і 30 липня вислали шість делегатів з урядовим перекладачем Венделбо і Геником, як помічником, шукати землі на південь від Вінніпегу, на східнім боці ріки Ред. По дорозі вони оглядали німецькі поселення, щоб впевнитися, чи тамошній ґрунт підходить для uprawи, і по кількох днях знайшли вдоволяюче місце в 6 тавншипі, на схід від Стюартборн, а на північ від теперішнього Гардентону. 11 серпня 27 родин і кількох самотніх чоловіків вибралися поїздом до Домініон Ситі, а далі возами до Стюартборн. Тут чоловіки полишали свої родини, а самі виїхали із землемірами вибрати собі гомстеди. Вибравши їх, всі вони поселилися в 2 тавншипі, 6 ренджі, на схід від 1 меридіана.¹

¹ V. J. Kaye, *Early Settlements*, pp. 141-2, подає назви цих перших поселенців, на котрій четвертині секції вони поселилися і звідки походять. Найбільше їх походить з села Синьків, борщівського повіту: Когут Н., Бзовий Осип, Смух Онуфрій, Сторощук І., Саламандики — Василь, Іван і Семен, Стефура Василь і Шелеп Яків. З Березова, коломийського повіту: Негрич Іван, Геник Кирило, Пригроцькі — Іван, Михайло, Григор і Микола; Петро і Микола Майківські з Гвоздя, коломийського повіту; Максим Стасишин зі села Солоне, Заліщики; Василь Загара з Брідка, Заставна, Буковина, Іван Томашевський і Федір Горобець з села Блишанки, пов. Заліщики, Іван Прокопчук зі села Усте, пов. Борщів, Федір Підгірний і Федір Димяник з села Сеньків, пов. Заліщики, Петро Струмбіцький зі села Добровляни, пов. Заліщики, Василь Перун зі села Більче Золоте, пов. Борщів, а Микола Височинський правдоподібно також з тих околиць.

У цій ранній групі галицьких імігрантів був Василь Загара з дружиною Василюю рідом з Брідок, Заставна, Буковина. Він був першим буковинцем у Канаді. Після його приїзду в серпні 1896 р. почався масовий рух буковинців до Канади, які осідалися в околиці Стюартборн, і поселення посувалося на південь і південний схід

Петро Шкварчук з Гардентон, Ман.

у теперішньому Гардентоні, Толстой, Арбакка, Каліенто і Сандави. І так Василь Загара започаткував першу буковинську колонію в Канаді.

Треба згадати, що ці ранні поселенці мали між собою двох старокраєвих учителів — Кирила Геника й Івана Негрича і мабуть під їх впливом рішили назвати вибрану місцевість на поселення патріотичною назвою "Русь", а по-англійському Ruthenia. Однак коли вже осілися, то існуюча оселя Стюартборн стала їх першою поштою, назва ця широко прийнялася і закріпилася, а назва "Русь" занедбалася і ніколи не здійснилася. Околиця залишилася під назвою Стюартборн, а менше грамотні люди називали її своєю вимовою "Штомбур".

Хоч ці поселенці осілися тут у серпні, в пізній порі року, то за ними ще приїздили інші. З початком грудня

Карстенс звітує, що там уже було 38 поселенців—31 родина і сім самітних та подає їх прізвища.²

Початкові турботи і труднощі поселенців єднали їх по-дружньому до взаємної допомоги, як про це згадує М. Сташин у своїх спогадах:

“В тих часах люди дуже любилися. Один другого витав радо в своїй оселі й угощав, чим міг. Одні другим помагали, як могли. Й це допомагало нам, імігрантам, переносити піонерські злидні та втихомирювати тугу за рідними в старім краю . . . Прикре було те наше життя . . .”³

Першим завданням поселенців було побудувати будь-які хати чи буди, щоб примістити у них свої родини на зиму, а в цьому одні одним допомагали, спільно трудилися. Поки сяк-так примістилися на нових лісистих землях, то проминуло літо й осінь, проминув час приготувати трохи землі на город для найнеобхіднішої родини, проминула нагода заробити дещо в сусідніх заселених околицях, щоб купити провіантів та інших речей на зиму. Хто мав ще трохи грошей, той давав собі раду, купивши корову, а може й коня та дещо з необхідних харчових продуктів, але не всі були такими щасливцями. Між цими імігрантами було около десять родин, які вичерпалися з грошей, не мали чим накупити собі запасів на зиму, не мали харчів зиму перезимувати. Сталося тут таке, як рік пізніше в околиці Една, про що ми вже згадували. Ті родини мусіли мати якусь допомогу. Про ці недостатки довідався уряд і подав допомогу. На підставі обчислень Карстенса, що завідував тією допомогою, вона виносила разом \$341.55.⁴

² V. J. Kaye, *Settlements*, pp. 150-152. Між згаданими такі: Василь Гаврилук, Кость Стефанович, А. Яремович, Андрій Гловацький, Іван Сандул, Іван і Михайло Муканьки, Михайло Соколовський, О. Кучинський, Василь і Михайло Загари, Михайло Цисмиструк, І. Соколик, Мат. Пробіжанський, Кость Дидик, Озарко Ніврянський, Максим Сташин, Йосиф Бзовий та інші.

Михайло Сташин, “Мої Спогади”, Календар “Укр. Голосу”, 1938 р., згадує також Николу Геніка.

³ Михайло Сташин, “Мої спогади”, Календар “Укр. Голосу”, 1938 р.

⁴ V. J. Kaye, *Settlements* . . . р. 159.

Треба тут мати на увазі, що це не була допомога в теперішньому розумінні, тобто така, що муніципальний або краєвий уряд уділяє певну суму грошей замешканим давніше або й тут народженим громадянам без ніякого зобов'язання сплатити ці гроші урядові. Колишня допомога була в характері позички, яку треба було сплатити. Урядники давали потребуючим мукку, і то найдешевшу, та інші харчові продукти та одягові речі. Коли такий задовжений поселенець хотів стати власником своєї землі, мусів насамперед сплатити своє заборгування за допомогою. Ця допомога не була великим тягарем для держави, бо пізніші звідомлення подають, що українські імігранти так чесно сплачували ці довги, що урядники подивлялися їх точність і чесність та в загальному оцінювали дуже об'єктивно цих українських поселенців.

Упередження до українських поселенців

Чутка про вбогих імігрантів, "яким уряд мусить давати допомогу", донеслася до преси. "Дейлі Нор'Вестер" у Вінніпегу з 23 грудня 1896 р. помістив статтю під заголовком "Непожадані імігранти". Стаття такого змісту:

"Імігранти з Галичини далі приїжджають до Вінніпегу. Якщо наші іміграційні агенти не можуть вислати кращої якості імігрантів, то час застановитися, чи не ліпше було в позбутися їх (агентів—Ю.С.). Південні слов'яни є, мабуть, найменше надійний матеріял на будову нації. Це рід імігрантів, який буде радше спиняти, ніж прискішувати поступ. Нечисті й неосвічені (імігранти—Ю.С.) є радше злом, ніж добром. Багато з них приїхало в такій нужді, що уряд змушений давати їм допомогу. Коли б ці люди приїздили на свою власну руку, то й це було б злом, але щоб ми ще платили агентам намовляти їх їхати сюди — це вже дивовижне."

Така новинка в пресі тільки скріпила упередження деяких канадців до українських імігрантів. Для англійців наші імігранти виглядали дивними. Вони відрізнялися своєю народною ношею, виглядали втомлені й занедбані довгою подорожжю, тому й перше враження про

них не могло бути найкращим, а до того вони не знали англійської мови, не могли розмовитися, а деякі були взагалі неграмотні. Ці канадці, може з найкращими інтенціями, зформували у Вінніпегу Комітет Асоціації Чужинної Іміграції, який мав би був складатися з німців, поляків, москалів і русинів і мав би протестувати перед

Жорна

урядом проти небажаних імігрантів. Цей Комітет вислав петицію до уряду, висловлюючи своє невдоволення з іміграційної акції і заявив, що "коли уряд не зробить щось в справі іміграційної акції, то на весну ми дістанемо сотки таких імігрантів і місто мусітиме їх терпіти". Комітет також оскаржив Олеськова за те, що це він спровадив тих бідних імігрантів і ще й вислав свого помічника Геніка, який сказав, що уряд назначив його урядовим перекладачем.

Ні "Нор'Вестер", ні Комітет не проявили своїми виступами належного зрозуміння ситуації. Їх негативний осуд, оснований тільки на зовнішнім вигляді імігрантів, був несправедливий. Ці люди зносили великі труднощі

фізичного й морального характеру і не заломалися. Пізніші роки доказали, що ці імігранти були якраз найкращим матеріалом, якого Канада дуже потребувала, бо тільки такий елемент, фізично й морально загартований і стійкий, міг прочистити ліси, висушити мочари, очистити землю з каміння й зробити її плодючою, побудувати сітку залізничних доріг для кращої комунікації, а всі ці труди разом піднесли економічний стан Канади.

"Нор'Вестер" і Комітет своїми негативними виступами проти наших імігрантів нехотячи піддержали старання Олеськова, який якраз добачував труднощі в розміщенні імігрантів і пригадував урядові, що селянин, продавши своє майно в старім краю, повинен якнайскорше знати, куди він їде і де осядеться. Отже ці виступи могли вплинути на уряд покерувати іміграційною акцією більш пляново. Одначе не можна й уряду дуже винуватити, бо імігранти воліли самі собі вибрати місце поселення, не все приймали добрі поради і не раз оселювалися навіть там, де урядники відраджували їм.

В Канаді донедавна панував помилковий погляд, що українськими імігрантами ніхто не клопотався. Тим часом цінні джерельні відкриття В. Ю. Кисілевського видвигнули дуже цікаві інформації про ранні початки українського поселеного руху. Імігрантами сумлінно опікувалися колонізаційні та іміграційні урядники і також сам Олеськів, а навіть і австрійський уряд стежив за їх долею. Як тільки група українських імігрантів осілася в Стюартборн, австро-угорський уряд вислав листа до свого консуля в Монтреалі⁵ розвідати, як маються імігранти Олеськова, що виїхали до Канади в липні, а зокрема розвідати про Майківського, бувшого вїта з Коломиїщини, та Кирила Геніка . . . "обох визначних людей у своїх кругах". Консуль Шульц тоді вдався листовно до канадського уряду за бажаними інформаціями. Уряд

⁵ Консулем Австро-Угорщини був Ед. Шульц, про якого згадувалося в уступі про околицю Едну, який 1897 р. відвідав всі українські околиці в Канаді і звітував про них своєму урядові, а канадському урядові gratулював за його добру опіку над імігрантами.

ввічливо поінформував його, де згадана група імігрантів поселилася та що Майковський і Генік також взяли гомстеди, Майковського пошта є Стюартборн, а Геніка Вінніпег, "куди він перенісся на зиму, щоб післати своїх дітей до школи." ⁶

Відвідини о. Нестора Дмитрова

Та незважаючи на тимчасові недостатки перших українських імігрантів і на неприхильне відношення деяких людей у Вінніпегу, околиця Стюартборн поступово заповнялася українцями. Цю оселю відвідав о. Н. Дмитрів 16-го квітня 1897 р. і занотував у своїй книжечці, що: "Наших людей на тій колонії знаходить ся нині вже 45 родин, разом 175 душ. Перших 24 родин осіло 19 серпня 1896 р., відтак прийшли в осени, а навіть і в зимі, тай тепер тягнуть ся по кілька родин на ту колонію." Далі він інформує, звідки ті люди походять і описує землю в тій колонії:

"Земля ту загально добра, подекуди єсть каміне, але каміне, котре наплило колись і стирчить на верхи. Сіножати знамениті, орного поля досить, ліса по-достатком. В лісі подибає я дикі сливи, вишні, а навіть виноград. Родиться ту всяка огороговина. З наших родяться пшениця, бульби, овес, ячмінь і др. Околиця на випас худоби дуже пригідна. До North Dakota всего 9 миль, отже на літо їдуть наші люди на жнива там і зароблять від 40 - 60 дол. на місяць. Наоколо багаті фермери, котрі потребують робітника і добре йому платять."⁷

Зі зростом числа поселенців початковий тавнішип ставав замалим і тому нові поселенці осідалися далше на схід в ренджі 7, а пізніше й 8, де тепер Вайта і Калієнто, а також почали забирати землі в ренджі 5.

Тут треба зазначити, що уряд давав вільну землю тільки в паристих секціях, як 2, 4, 6, 8 аж до 36. Непаристі секції 1, 3, 5 і т. д. не були вільними і на них не мож-

⁶ V. J. Kaye, *Settlements . . .* pp. 153-154.

⁷ Нестор Дмитрів, "Канадійська Русь", Мавнт Кармел, Па., 1897 р., ст. 27 - 28.

Сандик Микитей з Гардентон, Ман.

на було осідатися. Причина такого розпорядження лежала в тому, що уряд вже знав, що канадський фермер не буде вдовольнятися одною четвертиною секції землі і схоже згодом поширювати своє господарство, отже йому треба буде мати землю в сусідстві, яку можна б купити. Очевидно, це розпорядження відносилось і до околиці Стюартборн, але як каже Михайло Сташин у своїх "Спогадах",⁶ українські імігранти просили урядника призначувати землю в сусідстві:

"Кожний тулився до свого краюна задля того, що чужий край, чужі люди, незнання мови навівали жах на наших поселенців. Хотіли бути близько один другого. Щоб вволити волю нашим бідним поселенцям, то навіть сіпіярські фарми⁷ розділили на гомстеди. А дехто ділив фарму на дві часті, бо, казав, за велика для нього".

Бажаючи жити якнайближче один до одного, українські імігранти вже в перших місяцях поселення почали просити уряд відкрити непаристі секції землі на гомстеди. Довгий час уряд відмовлявся вдоволити ці бажання, але повторні прохання, петиції і домагання — навіть через посередництво Олеськова, осягнули своє. Уряд погодився, але на це була ще інша причина. Ще перед приходом українських імігрантів багато тих непаристих секцій були закуплені англомовними поселенцями, але не заплачені. Вони були закуплені тільки номінально. Покупці дали маленькі завдатки і зобов'язалися сплачувати решту ціни ратами терміново. З легальної точки зору вони були власниками закупленої землі, але тому, що вони своїх рат не платили, уряд мав право ці закупки анулювати. Між тими покупцями були й такі, що нібито закупили навіть по дві або і чотири секції землі для себе, своєї рідні, а також і для знайомих, але рат не платили, не осідалися на цій землі, не управляли її, і вона залишилася невикористаною. Ті закупки стали завадою й уряд їх легально уневажнив і відкрив землі для тих, що дійс-

⁶ Михайло Сташин, "Мої спогади...", Календар "Укр. Голосу", 1938, ст. 75.

⁷ Там же, ст. 77. Тут Сташин говорить про "сіпіярські фарми" а фактично це були непаристі секції, про які мова далше.

но бажали ними користуватися. Уряд відкрив не тільки давніше закуплені землі на гомстеди, а також і всі непаристі секції, отже околиця Стюартборн далі заселювалася, поширювалася і зростала. Уже з початком грудня 1901 р. урядник домініяльних земель, при допомозі К. Геника, подав рапорт, що в цій колонії було 337 українських родин.¹⁰

Ліпші фарми в цій околиці були забрані в перших двох роках цього поселення, та помимо того нові поселенці далі приїздили й поселилися там, хоч декуди й на гірших землях. Одні осідалися там, щоб бути близько своєї рідні, інші мали там приятелів або краянів, а ще інші не хотіли віддаляватися від українських поселень в чужій їм країні, не знаючи англійської мови. І так ця околиця швидко заповнилася українськими імігрантами.

За порадою о. Нестора Дмитрова переселилися до Канади деякі українські імігранти з Пенсилванії, ЗСА. Одні осілися в Стюартборн, інші в Давфинщині, а ще інші в Канорщині та інших українських оселях. Ці переселенці походили переважно з Лемківщини, виїхавши до Америки кілька років раніше на працю в копальнях та фабриках. Там вони навчилися настільки англійської мови, що в Канаді могли допомагати свіжим імігрантам як перекладачі, а в деяких випадках вони стали в провіді життя колонії. До таких належить Теодозій

¹⁰ V. J. Kaye, *Settlements*, pp. 175-8, подає всі родини, які тут осілися і на котрій фармі. Між вичисленими іменами, крім попередньо згаданих, є: Вівчарі — Іван і Ярема, Запорожани — Іван і Ілля, Данилейко Андрій, Овсяники — Степан, Андрій і Михайло, Яремій-Михайло, Олекса і Федір, Ткачки — Іван, Василь, Матій і Дмитро, Рекрут Онуфрій, Косовани — Андрій, Василь, Григор, Дмитро, Іван, Ілля, Кирило, Кость, Микола, Олекса, Петро і Аксенія (вдова), Загари — Яків і Іван, Рошки — Василь і Микола, Жиги — Петро, Аркадій, Іван, Михайло, Онисько Михайло, Назаревич Іван, Соломони — Никола, Осип і Петро, Максимчуки — Семен і Тодор, Ніврянські — Дмитро і Яків, Кулачковський Іван, Бугери — Гриць і Дмитро, Панчук Назар, Вахна — Теодозій і Дмитро, Подольські — Іван, Пилат, Василь і Григор, Боднарчук Андрій, Танчак Василь, Смух Василь, Паскаруки — Тимко і Гриць, Махніі — Іван і Кость, Колісник Семен, Циципеструк Никола, Воронюк Іван та інші, але не згаданий В. Друль, що на його фармі постало містечко Вайта, і не згаданий Іван Мігайчук, який приїхав також з Брідка 1900 р., і дав почин околиці Арбакка.

Вахна, який осівся в Стюартборн. Про цих переселенців згадує у "Свободі", 1898 р. Кирило Генник:

"Сего року прибуло й наших Пеннсільванійців русских кільканайцять родин, тай спора пачка нежонатих, на котрих належить ся нам більшу надію покладати. То суть люде уже, що так скажу, замериканізовані, котрі нашим свіжим можуть богато помагати. Єсть їх майже на кожній нашій колонії по троха."¹¹

Трагічні події двох убивств

Прикрою подією, що огорнула жахом цілу колонію Стюартборн, було вбивство Василя Боечка і його четверо малолітніх дітей 18-го жовтня 1898 р. на його фермі. Злочину dokonали два поселенці — Семен Чубей і Василь Гушак з метою вкрасти в нього \$50.00 готівки. Всі три селяни приїхали були до Канади влітку 1898 р. з Пустого Іваня, борщівського повіту, разом із кільканадцятьма іншими родинами і поселилися в Стюартборн. Про цю огидну подію пише, аналізує і засуджує її Кирило Генник у "Свободі" з 19 січня 1899 р. Два роки пізніше знову стався злочин. Йосиф Соломон, фермер, забив свою жінку, знайшовши її покаліченою при драбині, з якої вона впала.¹² Поселенці побоювалися, що такі трагічні події зродять неприхильну opiniю про них.

Початки суспільного й церковного життя

Як і в інших колоніях, так і в Стюартборн українські імігранти ще на початку свого поселення відчували брак рідної церкви й духовної опіки для своїх родин. Хрестини, вінчання й похорони вимагали обслуги священика. 1897 р. о. Нестор Дмитрів, відвідуючи українські колонії в Канаді, прибув 16 квітня й до Стюартборн та відправив Службу Божу у Вербну неділю. Це було його друге Богослуження в Канаді, після першого в Теревовлі коло Давфину на 12 квітня. Богослуження в Стюартборн відбулося в крамниці француза М. С. Гоула з великою уча-

¹¹ "Свобода", ч. 24, 16 червня 1898, "Вісти з Канади", Кирило Генник.

¹² John Panchuck, Bukowinian Settlements, p. 7.

стю народу. Того самого року в серпні о. Н. Дмитрів знову відвідав Стюартборн. Внаслідок його відвідин і порад розпочато 1898 р. будову греко-католицької церкви спільними силами поселенців обох віровизнань, на західно-північній четвертині 15 с—2—6Е, дві милі на схід від Стюартборн, яку закінчено 1900 р. Землю на цю церкву подарував Михайло Думанський. В тих самих роках православні будували свою церкву в Гардентоні, у якій перше богослуження відбулось вже в жовтні 1899 р. Це була перша українська колонія буковинців у Манітобі і перша українська церква в Канаді.^{12а}

Перша українська церква в Канаді — українська православна церква св. Михаїла (Онутська) в Гардентон, Ман.

Рік за роком підрастали діти й виникла необхідна потреба подбати про їх освіту. Хто жив близько Стюартборн, той посилав своїх дітей до тамошньої школи, але для дальших місцевостей віддаль була задалека. Поселенці почали клопотатися будовою шкіл на фармах, отже вдалися в тій справі до Франклінського Муніципалу, а далі й до провінційного уряду, але без успіху в обох

^{12а} Іван Панчук, Перша українська церква в Канаді. Стор. 15 - 19.

випадках і по довшій нараді рішили створити окремий муніципал. І так у лютім 1902 р. постав Стюартборн Муніципал. Секретарем цього муніципалу був Т. Вахна, який 1897 р. переселився з Пенсилванії, ЗСА, до Стюартборн, а що він знав англійську мову, то й став в проводі місцевого життя.

Ще того самого року приступлено до будови шкіл. Працею займалися самі поселенці, вживаючи на матеріал обтесані "логи" з місцевого лісу. Протягом трьох років побудовано дев'ять шкіл: Луківці, Пирпл Бенк, Королівка, Шевченко, Арбакка, Букovina, Франко, Бекет і Купченко. Тодішній шкільний закон у Манітобі дозволяв на двомовність у школах, але українцям бракувало двомовних учителів. Аж 1904 р. пощастило мати перших двомовних учителів, якими були Т. Кохан і Д. Пирч, а в пізніших роках було їх більше.

Колонія Стюартборн дуже швидко заповнялася новими поселенцями і стала заселеною ще перед 1914 р., коли перша світова війна перервала іміграцію з Європи. Вже тоді була заселена вся територія від Емерсону на схід попри американську границю майже до містечка Спрейг недалеко до границі Онтаріо, а на північ через Домініон Ситі поза Дүфрост до Стайнбах, тоді на південний схід до Сенділендс і щораз вужчим клином попри лісову резерву до Сандави і до Спрейг. В цій території є тепер містечка: Риджвил, Толстой,¹³ Гардентон, Вайта,¹⁴ Калієнто, Арбакка, Сандави, Сенділендс, Згода, Сарто, Роза, Домініон Ситі, Дүфрост, а українського населення цього великого поселення нараховується около 6,500.¹⁵

¹³ John Panchuk, *Bukowinian Settlements*, p. 4, подає, що там, де є теперішня станція Толстой, була пошта під назвою Оверстон (1898 - 1905), яку за старанням учителя Теодора Кохана переназвано Олеськів (1905 - 1910) на пошану батька імїграції д-ра Осипа Олеськова. Пізніше Кохан захопився русофільством і назву змінено на Толстой, творами якого він цікавився.

¹⁴ Околиця, де тепер є Вайта, на початках поселення називалася Шевченко, але з приходом залізниці цій станції дано назву Вайта.

¹⁵ Paul Yuzuk, *Ukrainians in Manitoba*, p. 39, подає ці цифри на підставі доміняльної статистики з 1941 р. і каже, що українці в Стюартборн становлять 85% населення.

Поборовши початкові труднощі в піонерських роках, ця велика українська колонія згодом розвинулася, стала поступовою і видала немало передових одиниць, які залишили помітний слід за собою в культурно-освітній ділянці українського життя.

УКРАЇНСЬКІ КОЛОНІЇ В ОКОЛИЦІ ДАВФІН

Теребовля — перша українська оселя у Давфинщині.

Українське поселення в окрузі Давфину, Манітоба, почалося також 1896 р., але місяць пізніше від Стюартборн і меншим числом поселенців. У Стюартборн відразу поселилося 27 родин, а в Давфині тільки 7 родин. На поселення вони вибрали місцевість над річкою Дрифтинг, приблизно 6 миль на захід від станції Валеї Ривер, або около 16 миль на північний захід від містечка Давфин, і назвали цю першу українську оселю у Давфинщині Теребовля. Керівником цього поселення був 42-річний Василь Ксьонжик зі села Завале, повіт Теребовля, грамотний і здібний український патріот, який гордився своєю княжою столицею, Теребовлею, на рідних землях, тому й подбав назвати тією ж славною назвою місцеву пошту, а пізніше школу. Про важкі переживання цих перших родин і їх довгу та втомливу мандрівку до місця поселення є допис Ксьонжика у "Свободі", 1897 р.¹

Осело відвідує о. Нестор Дмитрів

Щоб краще зрозуміти піонерські труднощі і тодішнє положення канадської Теребовлі, наведемо слова о. Нестора Дмитрова, який відвідав цю оселю приблизно пів року по її оснуванні й описав подорож до неї у своїй книжечці.² Він прибув поїздом до Давфину 9 квітня 1897 р. і в суботу по полудні приїхав возом до станції Валеї Ривер. Він пише:

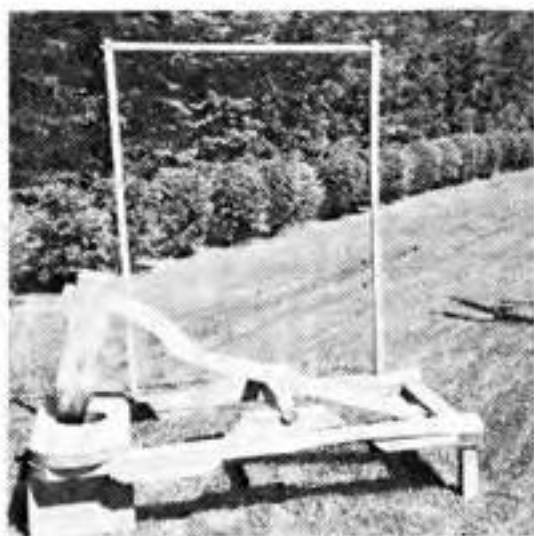
¹ "Свобода", ч. 16, 15 квітня 1897 р.

² Нестор Дмитрів, "Канадійська Русь", Мавит Кармел, Па., 1897, стор. 14-17, 19.

"Дальша дорога возом стала неможливою, — через ріку, що літною порою ледве щоркотить, не мож було перебраться. Рада в радю, а в кінци таки не знайшлось іншої ради, як пуститись піхотою по апостольски до нашої кольоні, котра була віддалена звідси еще 6 миль. По дорозі по другім боці ріки подибає я фарму одного англіка і наняв у него коней. Через три години волікся віз з провола лісами і степами, відбиваючись о великі пеньки і підскакуючи о $\frac{1}{2}$ метра до гори при зустрічі великої колоди дерева. Так заїхав я до хати одного молодого англіка фермера, котрий сам оден мешкав в низенькій хатчині. Поза тою хатиною не було вже дороги. Возом не можливо було перебраться посеред хащовини. Знов не було іншої ради, як піхотою пуститись в дальшу дорогу. Сонце клонилося і к западови і холодними лучами освічувало великі верстви снігу і потоки глибокої води, передираючись через густі віти лозини і відвічних трав. Більше як годину блукав я по лісі, більше як годину бродив по снігах і водах, більше як годину блукав я по тих околицях, по котрих хіба нога мисливого індіянна колись ступала. Почало вже темніти. Мене пройняв страх. Той страх і ляк, котрий проймає чоловіка-одиницю, що чуєсь хробаком взглядом тої непоборимої німої природи. Страх перед темною ночью посеред відвічних степів і лісів. Мені страшно стало почувати на тім зимнім снігу, посеред неперервної лісової глуші. Я узброївся в послідну енергію і брив снігом дальше. На щасте побачив я, а радше намацав дорогу і втішений ішов вже дорогою без взгляду на то куди она мене запровадить. По півгодинному марші надибає я фарму, власність двох молодих Шотляндців, котрі мешкали ту як два пустельники разом зі своїми кіньми і коровами. З цілою готовістю запряг коні молодий чоловік і повільною ходою пустили ся ми в напрям нашої кольоні.

Місяць стояв на небі ясний . . . Ми зближились в кінці до одної хатинки, коні стали і я врадүвав ся, що вже раз я у ціли мосі подорожи. Хатинка з верху виглядає так: Троха отесані бельки осикові, то стіни хати поукладані в угли. Дах вкритий осиковими дошками, а на них покладено землі і гною. Висота не виносить більше, як $\frac{1}{2}$ метра. Маленький желізний коминак стерчить з даху, з котрого все курить ся, бо палива есть подостатком. В хаті горячо,

кухня залізна англійська червона від вогню, на кухні варить ся стиранка з білої муки, без молока, без омасти, на чистій воді, бо корови еше нема. Коло кухні стоїть наша газдиня убрана як і в Галичині, а около кухні позасідали діти і чекають на стиранку, бо певно голодні. Постіль, стіл, лавка на котрій сидить газда — от і ціла хата, цілий добуток нашого крестянина, що на зиму вибрався щастя шукати в

Ступа

Канаді. Ні! Се ще не цілий його добуток. Під постелею кричать кури і голуби, тай красенький песик звиває ся по хаті. На дворі побіч хати стайня, а в стайні два воли, власність трох газдів — коло хати величезний за 70 дол. віз, котрий також причисляєсь до вспільного мастку трох фермерів. Я не довго забавляв ся в тій хижі. Казали мені, що чоловік, до котрого я мав заїхати, мешкає о півтора фарми дальше. Я пустився до того чоловіка, тай довго еше лавив по лісі, бо велика то просторонь тої півтора фарми. Вкінци знайшов я і хату того чоловіка . . .³ За річкою хата трошка більша, як перша, коло хати віз, що служить тимчасом за комору, під возом знаряди кухонні, а один горщок прикритий "Свободою". Стайня також досить обширна — 2 корови, 2 телять, 2 воли, на дворі два плуги — початок газдівства. В хаті такий самий лад, як всюди. Я розгостив ся, ви-

³ Автор мабуть пересадно змалював труднощі останніх шістьох миль своєї подорожі, бо годі повірити, щоб по трьох годинах їзди кіньми, по годинній блуканині і знову їзди кіньми він заїхав тільки 4½ милі і ще був півтора фарми (¾ милі) від призначеної хати.

сушив промоклі ноги і черевики і побалакавши про се і те заснув здорово. Рано в неділю збудив мене когут, котрий завзято під постелею кричав. Народ зібрався гурмою перед хатою. Майже ціла колонія, котра складала ся з 15 родин а з 78 осіб, залягла по двіре . . . Наші люди, що осіли в колонії Теревовля поприходили на зиму і в зимі, около Різдва. Найбільше людей приїшло з повітів Борщівського, Чортківського, Бучацького і Теревовельського. На 15 родин застав я 5 волів, 2 корови і 2 телят, а з тої суми 2 воли і 2 корови належить до одного чоловіка. Щож лишає ся для других? Оден віз і 3 воли."⁴

Ось таких труднощів зазнав о. Дмитрів, їдучи на запрошення до хати першого українського піонера в тій сколиці — Василя Ксьонжика, передплатника "Свободи", якої о. Дмитрів був близьким співробітником. Цікаво, як цей Ксьонжик без запрошення, без провідників, без знання англійської мови знайшов цю околицю, осівся в ній і по патріотичному назвав її Теревовлею? Щобільше, о. Дмитрів приїхав до Давфину поїздом, а коли Ксьонжик з першими поселенцями осівся в осени 1896 р., то остання залізнична станція була Ніпава, приблизно 85 миль на південний схід від Давфину.

Провідник оселі

Василь Ксьонжик, провідник цієї нової оселі, походив з Теревовлі і приїхав до Квебеку кораблем "Християнія" 18-го серпня 1896 р. Вибираючись до Канади, він отримав інформації від Олеськова про околиці на північ

* Нестор Дмитрів, „Канадійська Русь”, ст. 13-17 і 19. Отець Дмитрів не подав дати свого перебування в Теревовлі і тому Володимир Кисілевський у своїй праці "Early Ukrainian Settlements in Canada" ст. 185, каже, що о. Дмитрів відвідав Теревовлю після відвідин Стюартборн у Вербну Неділю, а Едну на Великдень, який того року випадав на 18-го квітня. Далі о. Дмитрів пише: "По черзі я буду робити свої примічення, бо в тім порядку мені дорога найліпше випадає." Це значить, що він робив свої примічення по черзі відвідин, а відвідини в такому порядку, як йому найліпше випадали. І коли він насамперед описує подорож до Теревовлі, то він, очевидно, першу її відвідав. Коли б був її відвідав аж після повороту з Альберти (а повернувся звідти аж 9-го травня), то в Теревовлі вже не було б тих снігів, про які він згадує. Зрештою самий Кисілевський написав в "Українських Вістях", Едмонтон, Альберта, ч. 14, 1964 р., що о. Дмитрів мав першу Службу Божу 12-го квітня. Отже перед виїздом до Стюартборн і Едну.

і північний захід від Давфину і він рішився там поселитись. Залишивши родину у Вінніпегу, він з двома іншими імігрантами пустився оглянути давфинську околицю. По кількох тижнях мандрівки й розшуків він знайшов відповідне місце, повернувся до Вінніпегу, забрав свою родину і, разом зі шістьма іншими родинами, виїхав до вибраного місця. Заїхавши до Ніпави, що була останнім залізничним пунктом до Давфину, тут закупив віз, пару волів і деяке господарське знаряддя, а всі інші родини закупили на спілку два вози і дві пари волів і всі разом вирудилися індіанськими дорогами та стежками на призначене місце на віддалі не шість миль, як це о. Дмитрові приходилося подорожувати, а поверх сто миль.

Цими першими поселенцями в давфинській околиці, крім Василя Ксьонжика, були: Іван Ситник, Іван Герелюк, Йосиф Павліцький, Петро Перхалюк зі своїм сином Петром, Йосиф Банцак та Іван Ніжаловський (знаний також як Ніжалковський та Ніплянський). Вони осілися в тавшипі 26, ренджі 20, на таких землях: Іван Ситник — північно-східна четвертина секції 18; Ксьонжик — північно-східна четвертина секції 19; Герелюк — північно-західна четвертина секції 20; Павліцький — південно-східна четвертина секції 20; Перхалюк — південно-західна четвертина секції 30. (Про Ніжаловського рекорд не є знаний).⁵ Осівшись тут, вони, на пропозицію Ксьонжика, назвали свою оселю Теребовлею, а пошта їх була Ригбі, основана дещо раніше.

До цих перших поселенців прилучилися тієї самої зими ще такі родини: Ілля Німиць, Гаврило Старанчук, Петро Гуска, Михайло Гаджоса, Іван Лозинський, Микола Яцентюк, Пант. Червінський, а весною 1897 р. П. Потоцький, Г. Шевчик та інші.⁶ Ось тому о. Дмитрів каже

⁵ V. J. Kaye, *Settlements*, p. 187.

⁶ М. Г. Марунчак, *Канадійська Теребовля*, ст. 11.

у своїй книжечці, що він застав у Теревовлі 15 родин, або 78 осіб.⁷

Наплив українських імігрантів

Як уже згадано попередньо, українська масова іміграція до Канади прибрала ширших розмірів аж 1897 р. Того року в лютім кораблем "Лаборатор" прибуло 140 імігрантів, в березні кораблем "Скатсман" прибуло 42; 2-го травня з корабля "Аркадія" висіло в Квебеку 648 галицьких імігрантів, а шість годин пізніше корабель "Скошія" (Scotia) привіз 435 імігрантів. За кілька днів одні й другі з останніх двох кораблів прибули до Вінніпегу в числі біля 1100 осіб. Одні з них виїхали до Едмонтону, 475 приїхали в околицю Давфину, а інші осталися у Вінніпегу і пізніше зробили бучу, про яку вже була згадка.

Між імігрантами, що виїхали до Давфину і заїхали на місце 6-го травня, було два березівські учителі — Іван Бодруг і Іван Негрич. Чи то в дорозі до цього містечка, чи після приїзду до нього, до них прилучився Юрко Сиротюк, який вже був перекладачем.* 7-го травня чоловіки, оставивши свої родини в іміграційному будинку або шатрах, вирудилися в супроводі урядового провідника на прізвище Вуд шукати землі. Як оповідає Дмитро

⁷ V. J. Kaye, *Settlements*, p. 186, полагаючи на колонізаційні і натуралізаційні рекорди, піддає під сумнів твердження о. Дмитрова, що в Теревовлі було 15 родин в часі його першого побуту в цій околиці, бо на підставі цих рекордів там було тільки 8 родин. Однак Марунчак ("Канадійська Теревовля" ст. 11), полагаючи на розповідь В. Німця, каже, що сім додаткових родин приїхало до Теревовлі 25-го грудня 1896 р., а це потверджує згадку о. Дмитрова про 15 родин.

Дуже цікавим і загадочним є те, що о. Дмитрів згадав багато імен і прізвищ людей в Стюартборні і в Альберті, але не згадав ані одного поселенця в Теревовлі. Не назвав по прізвищі навіть "того чоловіка", до якого так довго блукав, в якого перебував під час відвідни Теревовлі і який був навіть передплатником "Свободи."

* Н. Григорчук, "Українська Кольонія Етелберт, Ман.", "Промаятка Книга У. Н. Дому у Вінніпегу", ст. 489, каже, що Юрко Сиротюк ще 1896 р. вибрав собі гомстед у теперішній околиці Етелберт і написав до свого села, щоб рідня приїжджала, бо Канада дає великі надії на поселення.

Романчич у своїх добре написаних споминах,⁹ вони зайшли до Сифтону, де тоді кінчалася лінія проєктованої залізничної дороги, а відти пішли ще приблизно десять миль на північний захід і заночували серед ліса. Земля їм тут сподобалася і вони були певні, що тут незадовго осядеться більше українців, тому, за порадою Бодруга і Сиротюка, вони постановили назвати цю околицю Україною. Провідник Вуд занотував цю постанову і приобіцяв, що передасть її до уряду. Пізніше поселенці в тій околиці Василь Стандрик і Дмитро Рівняк написали петицію в тій справі і коли рік пізніше залізницю проведено на північний захід, то справді залізнична станція в тій околиці отримала назву Україна.

Романчич оповідає, що вони пішли далше, де нині є Етелберт, там знайшли добрий чорнозем і там осілися Данило Сиротюк з двома синами і зятем, В. Вецал і Гапко, Гаврило Симчич, Іван Малкович та Никола Сүлятицький. Сім миль на південь від Етелберту поселилися Семен Негрич і Василь Мільовський. Інші пішли далше на південь і спинилися на Дрифтінг Ривер, недалеко Венлав. Там осілися Іван Негрич (свояк учителя Івана Негрича), його брат Василь, Яків Геник з двома синами, Никола Підлясецький, велика родина Григорчуків та ще дехто. 13 березівців повернулися з цієї подорожі, не вибравши собі гомстедів. Вони вирішили оглянути землі на південний захід від Давфину попри гори Райдінг, хоч провідник Вуд виразно їм казав, що там землі призначені на лісовий резерват. Та це не спинило березівських гүцүлів, які хотіли жити біля гір, що нагадувало їм рідні гори Карпати. Вони знайшли там першої якости чорнозем з погорілими лісами аж по ріку Вермільйон і там осілися.¹⁰ До них ще того місяця прилучилося кіль-

⁹ Дм. Романчич, "Українські кольонії в окрузі Давфин," Пропамятна Книга У. Н. Дому в Віннівегу, ст. 515 (507-525).

¹⁰ Там же, ст. 516. 13 родин, що тут осілися: Антін, Іван і Никола Геники, Степан Урбанович, Вас. Симчич, Теодор Склепович, Йосиф і Дмитро Романчичі, Антін Мільовський, Семен Фіщич, Іван Слизук, Михайло Ільницький і Дм. Малкович.

канадцять родин з інших сіл та повітів, а головню з села Глещави, Теревовельського повіту.¹¹

Мабуть тому, що в цім куті давфинської околиці переважна більшість поселенців походила з Березова та інших карпатських місцевостей, цей кут став загально відомий як Косів. Тут і першій народній школі дано назву Косів, а так само і першій пошті, але, як каже Романчич у згаданих споминах, що назву пошти мабуть за порадою місіонера о. Сабурена пізніше переіменено на Келд.

Хоч цим "косівцям" вдалося осістися на добрім чорноземі і біля гір, то вони також мали свої клопоти. Дехто осівся на непаристих секціях, що не були призначені на гомстеди і уряд не давав їм права осістися там, помимо того, що вони вже обробили трохи землі і побудувалися. Але їх вперта постанова, прохання і петиції, а остаточно інтервенція Геніка, осягнули своє і вони таки отримали право там осістися.

За кораблями "Аркадія" і "Скотія" ще в травні 1897 р. до Канади прибули кораблі "Прусія" з 672 галицькими імігрантами, "Арабія" з 558, "Арменія" з 672. Між тими, що приїхали кораблем "Прусія", було 39 родин, що заплянували їхати до Теревовлі, отже вони виїхали в давфинську околицю. Безперечно, іміграційні урядники спрямовували до Давфину імігрантів і з інших кораблів, бо найлегше було розміщувати нових поселенців там, де початок оселі вже був заснований.

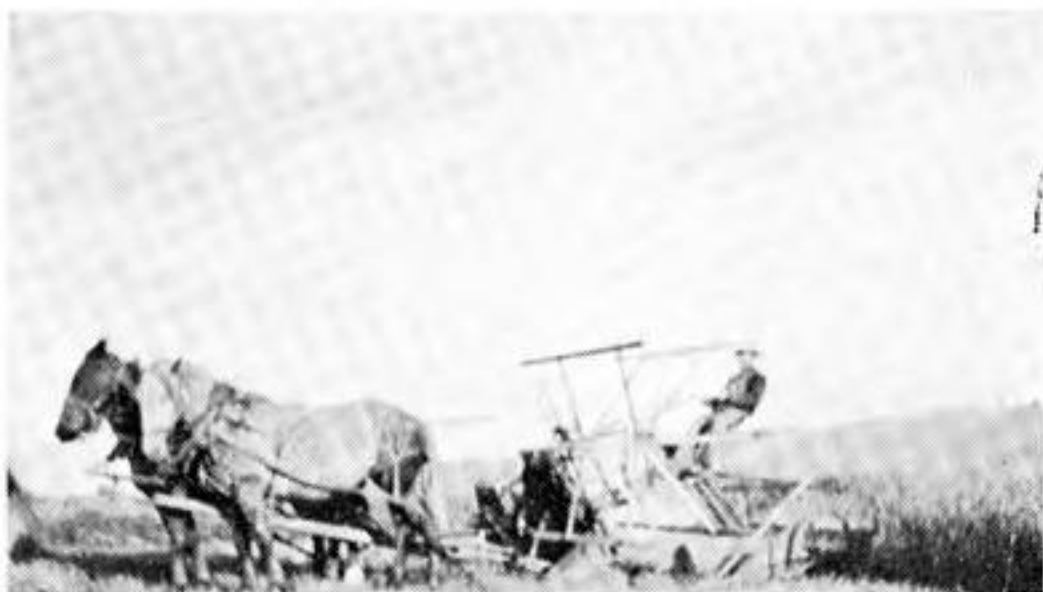
З приїздом нових імігрантів південна частина давфинського поселення, або Косівщина, розширювалася на схід і на захід. На схід поселення посунулося попри гори Райдінг яких 35 миль аж поза Ст. Ровз, а на захід також попри гори Райдінг, через теперішню околицю Петлора аж до кінця резервату. Але давфинська околиця ще ра-

¹¹ На підставі записки Семена Леськова, з Глещави там осілися: Вас. Смильський, Петро і Василь Піддворні, Мих. Леськів і син Семен, Матвій і Степан Кумки, Петро і Мих. Матлашевські, Мих. і Степан Кошовські, Мих. Чорний, Семен Магалає, Томко і Блажко Табака; Степан Самець і Мих. Дуда. З інших сіл: Пухальські Йосиф, Іван, Никола, Мих. і Томко, Іван і Федько Босяк, Мих. Мик, Мих. Бойко, Федько і Лазар Шкварок, Павло Трач.

ніше посувалася на північ і північний захід. Ідучи на північ від Валеї Ривер і Теробовлі, українське поселення посунулося на північ і одночасно на боки. На півночі воно зайняло Сифтон, Україну й Етелберт. На заході воно пішло від залізниці аж до резервату Дак Мавтейн, отже недалеко Теробовлі появилися околиці Галич, Венлав, Зоря, Дрифтинг Ривер і Минк Крік. На схід поселення українців посунулося до Форк Ривер і Рорктон і спинилося на півдні у Вінніпегосіс над озером тої самої назви.

Пожар великих розмірів

Тут на місці згадати, що поселенці на захід від Валеї Ривер, Сифтону й України мали поважне нещастя, через яке вони всі потерпіли і розвиток поселення сповільнився на деякий час. В жовтні 1899 р., коли зібрали

Жнивварка

збіжжя, позвозили сіно і вже приготувалися на зиму, десь несподівано на заході взявся пожар. Вогонь палив трави й ліси і поширювався на тавнишипи 26 до 29 та посунувся від ренджу 22 на схід аж до залізниці в ренджі 20. Люди ховали, що могли, то закопуючи під землю, то вивозячи на озера, а самі з худобою втікали далше на захід.

Филимон Леськів, який приїхав до Канади й опинився в Давфині 27-го травня 1897 р., а потім осівся в околиці Сифтон, описує цю пожежу:

“Отже наші поселенці пережили три роки, поборолі деякі труднощі й ввійшли в четвертий. Вже не зле господарять. Прийшов час на кошення сіна, понакошували, поскладали його в копиці, декотрі повозили його коло хати в стирти. Зблизилась осінь. Десь почався вогонь. А то все сухе — ліси, корчів не бракує. Вогонь обійняв з обох сторін з заходу й полудня. Вся та частина від Сифтону на захід горить. Вогонь цей не був при землі (так як горять степи), але полум'я б'яло в гору 20 до 30 стіп. Удень дим заступав сонце немовби хмара. Горить усе, що тільки попаде — і сіно, яке було ще не звезене. Хіба деякі мочари по часті припиняли вогонь. Люди ховалися по ямах. Дехто ховався по криницях, бо тоді поля не було багато, щоб вогонь не мав змоги зблизитись до будівлі. Отже було неабияке страхіття та знищення. А вітер все подував з заходу на схід і не буйний, але в такій густій сусі, то й того було забагато. І так той вогонь з заходу так далеко, як тепер пошта “Зоря”, зблизився до залізничної дороги та припинився. В декотрих місцях перекинуло його на другий бік... Лосі й олені, які були заскочені де вогнем, ричали несвоїми голосами . . . А коли ми їхали до міста Давфин тиждень пізніше тією індіанською дорогою, то від Сифтону, около пять миль на полудень, заяців було табунами, як овець по обох боках дороги”.¹²

Цей пожар приніс початкуючим поселенцям велику шкоду, понищивши їх запаси на зиму і багато будинків. В наслідок цього вогню уряд мусів давати потерпівшим допомогу впродовж зими, а знищення кількарічних здобутків сповільнило розвій цього поселення. Однак і те нещастя мало в собі користь, бо вогонь понищив ліси й хащі та допоміг молодим фермерам приготувати більше землі до орання.

Та помимо цього нещастя, поселення зростало й поширилося з Етелберт на північ і там постали Гарленд, Пайн Ривер, Дак Ривер, Слейтер. У західному напрямі

¹² Филимон Леськів. “Піонерське життя в Канаді”, ст. 23 - 24.

поселення засягнуло Мінітонас і Сван Ривер, а звідси на південний захід через Беніто до саскачеванської границі, де майже злучилося з українським поселенням в Арран. Одночасно українські поселенці на півдні посувалися клином від Грендюю на захід до Шортдейл і Роблін і тут на північ від цього містечка постала мала оселя на південно західнім боці Дак Мавнтейн резервату, що також досягає границі Саскачевану і включає Шортдейл, Роблін, Діпдейл, з меншими місцевостями: Глен Іден, Поступ, Мерідейл, Зелена.

Пам'ятковий Хрест Свободи

Сьогодні вже немає назви Теробовля на мапі Манітоби, бо цій околиці не пощастило розвинутися настільки, щоб створити з себе якусь економічну чи адміністративну одиницю. Не пощастило тому, що вона була зблизько до вже існуючої пошти Ригбі і зблизько до околиці Галич у сусіднім муніципалі, яка скупчила в себе більше людей. З місцевості Теробовля осталося тільки дві пам'ятки — школа Теробовля ч. 1040 і перший у Канаді Хрест Свободи, що його посвятив о. Н. Дмитрів у часі його перших відвідин цього поселення.¹³ Цей хрест був зроблений з осикового дерева і поставлений на горбку на фермі Івана Герелюка, але він з ходом часу підгнивав і його щораз коротшим наново закопували. 1966 р. поставлено на тому самому місці великий хрест з мармуру, але ферма тепер вже належить до Герелюкового зятя, Степана Стечишина. 31 липня 1966 р. відбулося урочисте відкриття і посвячення цього пам'яткового хреста з нагоди святкування 75-ліття українського поселення в Канаді при співучасті багатьох церковних достойників, вишколеного хору з Давфину і великого числа учасників, що прибули з різних місцевостей Канади і ЗСА до Давфину на Український Фестиваль. Була це велика подія — і посвячення Хреста Свободи і Український Фестиваль, що нею гідно вшановано піонерські труди й заслуги українських поселенців.

¹³ Історію цього поселення подрібніше описав М. Г. Марунчак у своїй праці "Канадійська Теробовля".

Та без огляду на те, що про цю первісну оселю навіть її найближчі мешканці багато не знають, то це не відбирає історичного значення Теревовлі, яка стала матір'ю Канадської України, Косова і Галича, а далі цілої великої колонії в окрузі Давфину. Д-р Осип Олесків, який порадив Василеві Ксьонжикові тут осістися, і Ксьонжик, що тут осівся та помагав іміграційним урядникам розміщувати нових поселенців, могли б почуватися гордими, що створили таку велику українську колонію в цій частині Манітоби. Ранні поселенці канадської Теревовлі надали цій околиці виразного історичного значення. З-поміж тих перших імігрантів вибилося кілька видатних постатей, які відіграли в Канаді замітну роль і запишуться в історії українців у Канаді.

ПЛЕЗЕНТ ГОВМ — УКРАЇНСЬКІ КОЛОНІЇ В МІЖОЗЕРНІЙ ПОЛОСІ

1897 року започаткувалося в Канаді майже одночасно п'ять осередків українського поселення. В Манітобі — Плезент Говм, а в Північно-Західних Територіях (в теперішньому Саскачевані) оселя знана як Салтковтс, на схід від Йорктому, і оселя знана як Бівер Гилс на захід від Йорктому. П'ята оселя була у Фиш Крік, на північний захід від Саскатону.

Околиця Плезент Говм почалася в червні 1897 р., коли начальник іміграції вислав туди одинадцять родин на поселення в тавншипі 17, ренджі 2, на схід від першого меридіана. У той час там уже була пошта і крамниця. Ця околиця є около 40 миль на північ від Вінніпегу і кілька миль на захід від теперішнього Вінніпег Біч. Найближча залізнична станція була Стіввал, приблизно 20 миль на південь.

Мабуть ніхто не записав тих одинадцять родин і не записав, чи всі вони там осілися, але Дмитро Дрогомирецький¹ згадує у своїх споминах кількох з тих перших

¹ Дмитро Дрогомирецький поселився в цій околиці весною 1898 р., отже є одним з піонерів цієї місцевості. Свої спомини нависав спеціально для цієї історії на прохання Миколи Залозецького з Вінніпегу.

поселенців, а саме: Петро та Іван Дрогомирецькі, Дмитро Генік, Юрко Кузич, Микола Романчич, Стефан Драган і Ілля Хрептик. Кисілевський у своїй праці² наводить, що 9 вересня 1900 р. сім громадян цієї околиці отримали горожанство. Між ними є двох згаданих Дрогомирецьким — Стефан Драган і Ілля Хрептик, а інші п'ять це: Василь Порайко, Антін Хрептик, Прокіп Слю-

Поселенці з Галичини, з родини Буряників.

сарчук, Федір Голінський і Юрко Лукашук. З цього виходить, що і тих п'ять останніх певно належали до поселенців з 1897 р.

До цих перших поселенців ще тієї самої осені або і в зимі прилучилися ще інші, бо при кінці березня 1898 р.

² V. J. Kaye, *Settlements...*, pp. 243-244.

Кирило Генік відвідав цю оселю і подав у своїм рапорті, що там уже було 18 родин.

Околиця Плезент Говм різнилася від інших тим, що була більше лісиста і багниста. Інспектор лісів навіть одверто висловився, що ця місцевість не надається на поселення і радив урядові перенести цих поселенців на інші землі. Одначе колонізаційні урядники не уступили зі свого становища, і мабуть самі поселенці міркували, що де добрі ліси, там і земля мусить бути добра, отже вони там осталися.

Та ці поселенці мали ще інші клопоти. Вони вже не могли приготувати землі на город чи для засіву, і хто з них не мав матеріальних засобів настільки, щоб у тих лісах перезимували, то мусів сполягати на державну допомогу, звичайно позичку. Уряд був до того приготований і одним дав необхідні провіянти, а іншим тимчасову працю, і так ті переселенці пережили через зиму. Мали вони ще й інший клопіт. Деякі з них осілися на непаристих секціях. Хоч іміграційні урядники запевняли людей, що непаристі секції будуть призначені на гомстеди, але уряд не давав свого рішення в тій справі. Непевність про те, чи вони остануться на тих непаристих секціях, стримувала їх від управи й удобрювання землі та будови будинків, але згодом і цю трудність вони перемогли.

Зростає оселя за оселею

З весною 1898 року в цю околицю прибуло багато більше українських родин. Згаданий Дмитро Дрогомирецький подає в своїх споминах поперх сорок прізвищ³ і так описує життя цих поселенців:

³ Дмитро Дрогомирецький подає такі прізвища: Дрогомирецькі — Григор, Михайло, Петро, Михайло (Івана), Григор і Дмитро, Урбановичі — Петро, Василь і Іван, Лазарович Олександр, Симчичі — Григор, Василь, Петро і Іван, Сулятицький Гаврило, Перцовичі — Дмитро, Ілько і Петро, Якимішак Яків, Ващук Яків, Шибінський Микола, Пакуляк Прокіп, Михайлюки — Іван і Танає, Кирилюк Василь, Малітчин Василь, Дорошуки — Іларіон, Яким, Мартіян і Карло, Порайко Василь, Рога Іван, Волчук Антін, Смеречанські — Яків і Антось, Химчакі — Ясь, Федь і Стах, Гаврилюк Михайло, Якимів Гілярко, Дутчак Василь, Антошок Прокіп.

"Перемучені довгою подорожжю, опинилися тут в диких пущах, густим лісом покритій околиці. Не було тоді ані жадної дороги, ані доступу, хіба інженерські прорізки і знаки. Земля по більшій часті камениста з широкими багнами. Чорними хмарами роїлися дикі комарі як днями, так і ночами, тому кожна жива людина була змушена надівати сітку, або мати коло себе димівку . . . Коли вже записалися на гомстеди, тоді почався рух. Помагали одні другим, ставили перші хатини з сухих стовбурів паплевих дерев, що колись були обсмалені вогнем, затикали шпари мохом, мазали глиною. Жінки стинали серпами трощу, вязали у сніпки та пошивали ними дах . . . Наступило літо. Хто міг і купив корову, щоб діти мали молоко, той мусів придбати зимівлю для неї. Отож косили косами, жали серпами траву на млаках та зношували до стирти. Також треба було ставити сяке-такє приміщення для корови . . . В тім наступила осінь, але нашим братам не було відпочинку, бо збиралися в гурт та протинали дороги. Зрубували та оправляли дерево на будинки, а березуни розколювали з смерекового дерева три-стопові драниці (дахівки) для покриття будинку, або розрізували дерева на дошки. Зимою стинали грубі осинкові дерева на корди,⁴ щоб продавати, а на весну ходили на піхоту до Вінніпегу шукати роботи . . . Жінки лишалися з дітьми при домі, скопували джаганами землю, робили городи, садили бараболю та іншу городину . . . По лісах було багато всякої звірини — заяців, серн, оленів, мусів. Хто мав у себе стрільбу, то мав подостатком мяса для всеї родини. В лісах було також подостатком диких овочів — малин, сливок, саскатунів, а в озерах всякої риби."

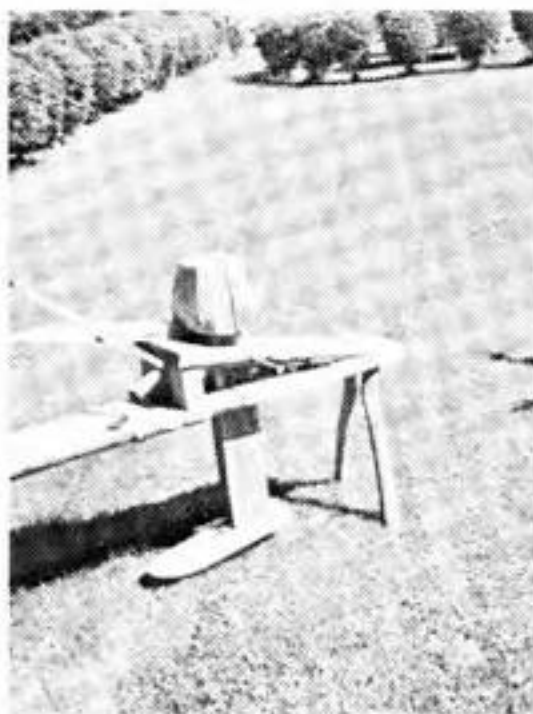
З приїздом нових поселенців, а вони прибували численно і безнастанно кожного року, оселя Плезент Говм поширялася на схід в ренджі 3 і 4. Ренджі 3 і 4 в тавншипі 18 були зарезервовані для ісляндських поселенців, які все старалися осідатися недалеко від озер, але тому, що вони кілька років не поселиювалися там, уряд відкрив цей резерват для галицьких імігрантів. Тому довідуємося з повідомлення о. Тимкевича в "Свободі"⁵ при кінці

⁴ Корд — це міра дров, 4 стопи широка, 4 ст. висока і 8 ст. довга.

⁵ "Свобода" ч. 47, 1897 р.

1898 р., що в Плезент Говм вже було 150 українських родин, а з досить обширного допису Івана Дрогомирецького в "Свободі", 1903 р.⁶ довідуємося, що в тій околиці було вже від 700 до 800 українських родин.

Поселення посувалося на північ попри озеро Вінніпег і в дуже короткім часі поминуло Гімлі і Ривертон. Також посувалося на північ від Тюлону до Комарно, Малантон, Фрейзервуд, Мелеб, Рембрандт до і поза Арборг.

Вісник

Одночасно околиця поширювалася на захід у напрямі до Инвуд, Четфілд, Попларфілд, Фішер Бренч, Гаджсон аж поза Даллас. В північній частині цього поселення відкрилися нові осередки — Берло, Ярослав, Скайлейк, Збараж, Силван, Окно, Шорнклиф. Нині ця між-озерна українська околиця займає біля сорок тавншипів, або біля 1440 квадратних миль, а П. Юзик твердить, що в ній є около 8000 українського поселення.⁷

⁶ "Свобода" ч. 8, 1903 р.

⁷ Paul Yuzyk, Ukrainians in Manitoba, p. 39.

Труднощі з багnistим і лісистим ґрунтом

Не легко приходилося українським імігрантам розбудувати своє життя в цій між-озерній околиці, положеній між озерами Вінніпег і Манітоба, в низині тільки 800 до 900 стій понад поверхнею моря. Саме ця низина створювала окремі труднощі. В цій околиці немає рік, куди спливала б вода до моря або озера. Є там тільки один потік Нетлей, що пливе попри Плезент Говм на південний схід до озера Нетлей і є річка Айслендик Ривер, що пливе до Озера Вінніпег попри містечко Арборґ. Тому, що ціла околиця знаходиться в низині, там загально скрізь були багнища і ліси. Не легко було прочищувати ті ліси та просушувати багnistі доли. Один з піонерів околиці Четфілд, у своїм листі до родини, ось так

Брати Стечишини, Михайло (зліва)
і Мирослав, 1906 р.

коротко, правдиво, без пересадки схаактеризував цю місцевість.:

“Дорогі мої брати і сестри! Я з другими нашими людьми з Галичини, Буковини і з-поза Карпат заїхав до Канади. Я опинився на фармах у північній Манітобі, де в сонячний день крізь густий ліс не бачу сонця. А багна такі великі, що тяжко вийти до сусідів. Якщо в тих пушах умру, то чорний ворон не донесе вам вістки про мене.”⁸

Люди виїздили з Вінніпегу поїздом і їхали до Тюлон, 40 миль на північ від Вінніпегу. Далі їхали возами й волами до Четфілд, знову біля 40 миль на північний захід від Тюлону, тоді до Поплар Філд, Брод Валеї, Финшер Бренч і Гаджсон, що є віддалені пересічно 8 миль одна від одної.

Піонерські переживання

Про таку подорож групи імігрантів, що їхали в сторону Четфілд, розповідав один піонер:

“Зібравши жінок і дітей, вони виїхали поїздом до Тюлон, забравши з собою сільськогосподарські знаряддя і все інше. На залізничній станції вони переночували, а другого дня вранці два євреї, що прибули до Тюлон двома возами . . . із свого заселеного пункту, званого Колонія⁹ погодилися підвезти наших людей аж до свого посольку віддаленого від Тюлон 30 миль на північ. А що ті знаряддя, манатки і діти наших піонерів не вмістилися на два вози, то вони найняли з возом ще одного чоловіка.

“Як тільки зійшло сонце, три пари волів тягнули три вози навантажені паками, вузликами, дітьми.

⁸ Цього листа написав Мих. Ковалів, який осівся в Четфілд приблизно 1901-2 р. Цитує його Іван Павличин в своїй праці “З життя українських поселенців на гомстедах в Північній Манітобі”, “Українське Слово”, Вінніпег, Ман., ч. 8, 1965.

⁹ Колонія — це жидівська оселя, яка складалася з около 30 родин. Вона була побудована на вигляд українського села з двома рядами хат, з криницею серед посольку. Ще перед 1910 р. в Колонії було дві крамниці. Це робило велику вигоду українським поселенцям, бо не треба було їхати до Тюлону на закупи. Але жителі в Колонії довідалися в 1911-2 роках, що інженери виміряли дорогу на будову залізничної дороги дві милі на захід від Колонії, і вони вибралися туди, де вже почали будуватися містечка, Тепер з Колонії нічого не осталося, і ця місцевість тепер заросла осиковим лісом й кущами.

Їхали вони так званою "губерманською дорогою", яка офіційно носила назву "колонізейшин ровд". Це був тільки прорубаний ліс під майбутню дорогу . . . Проруб лісів під майбутню дорогу ішов горбами, але місцями перетинав мочари, баюри . . . Баюри були прокинені поперек зрубаними деревами тими нашими людьми, які прибули на гомстеди рік або два роки тому. Звалені в баюри дерева вони поприкидали ріщам, щоб могли ступати воли . . . Власники волів поспішалися, щоб до заходу сонця добитись до Колонії. Воли ішли своїм повільним ходом. Транспорт повільно посувався, а над ним гуділа хмара комарів. Матері обвивали дітей чим могли, щоб саранча . . . не ссала з них крові. Чоловіки, що йшли попри вози, по черзі обганяли з волів комарів, бо інакше вони не могли б тягнути тягарів."

Звичайно, в таких подорожах траплялися деколи несподівані випадки. Ось, наприклад, транспорт, про який іде мова, прибув до Колонії і стався такий випадок (продовжуємо попередню цитату):

"Жителі Колонії дали всім нічліг в повітках (стайнях), шобах. Чоловіки порозстелювали на землі сіно, матері попритулювали до себе дітей і всі поспішили твердим сном, натрудившись цілоденною мандрівкою. Другого дня вранці . . . заплакала раптом дитина, побачивши на собі вужа. Мати вмить прокинулася і зробила крику. Всі від цього крику прокинулися і почали тривожно питатися: "Що сталося?" Перелякана мати, що тримала дитину на руках показала рукою на купу сіна. Один чоловік ворохнув купою сіна, і звідти виповзли і втекли чотири вужі. На щастя вужі не були небезпекою, бо це не те гаддя, що кусає і пускає отруйну їд" ¹⁰

Микола Шушкевич, який приїхав до Канади зі своїми батьками (Андрієм і Катериною Шушкевич) 1903 р., коли йому було 14 років, ось таке оповідає про початки свого життя в околиці Четфілд:

"Як ми в 1903 р. прибули в околицю Четфілд, то перед нами зеленів ліс. Ми приїхали до татового знайомого — Івана Вовчука, який приїхав до Канади рік чи два скорше . . . Він вже мав невеличку, побу-

¹⁰ Про цю подорож і цей випадок розповів Іван Делей з Вінніпегу І. Павличину, "Українське Слово", Вінніпег, ч. 8, 1965 р.

довану з логів, хату, накриту сіном. І сама хатина виглядала на копицю сіна. Одну четвертину хати займала піч. В моїх батьків було шестеро дітей зі мною, а у Вовчука було двоє. Разом зі старшими було нас всіх дванадцять. Це була така тіснота в однокімнатній хатині, що хіба до тюремної камери можна порівняти.

“Мої батьки взяли гомстед в межу з Вовчуком. Через наш гомстед переїжджали люди далі на північ — в околицю Гемерлик, Попларфілд, Брод Валей, Фішер Бренч, Гаджсон. Прибули вони в Канаду з різних повітів Галичини . . . Батько заходився рубати дерева і прочищувати площу під будову хати. Коли батько пішов шукати роботи, то мати працювала в лісі, обкорувала нарубані дерева на логи під будову хатини, вирубувала кущі, верболози.

“Батько повернувся з роботи в місяці грудні. Снігу ще не було. І він почав будувати хатину. Звів стіни і заходився вкладати стелю з кругляків, прикрив її сухою травою, накошеною на мочарах, а на траву поклав шар землі. Дах прийшлося вивершити сухою травою, щоб наша хата, як і Вовчукова, виглядала на копицю сіна . . . Після цього батько подався з іншими людьми в містечко Тюлон. Купив спіжовий ogrівач . . ., 4 шибї на вікно, 2 міхи грису з мучкою, солі, нафти і дроту для ловлення заяців. . . Oгрівач ogrівав хатину, як день, так ніч . . . Ми перейшли до своєї хатини.

“Хатина вже є, але нема в ній хліба. Мама пекла на ogrівачі паляниці з грису, а ми з батьком наставляли дротяні кільця, щоб не них ловилися заяці. Сун з заячиння не був добрий, але сьорбати треба було і їли заяче мясо з паляницями. Так ми перезимували першу зиму.

“Іншим людям на гомстедах жилося ще навіть гірше, бо жили в землянках по рокові, по два. Дахи на цих землянках мало що піднімалися від землі і виглядали як будки для собак . . . Колись тут були такі ліси, що тяжко було через них пройти. І великі багна і трясовини були. А комарів скільки. А зимою як сипне снігом, то понад цість фітів. І великі морози були. Сягали понад 50 градусів нижче зера. Морози лютували, дерева в лісі від них тріскали і видавали гук, як з вогнепальної зброї.”

Він далі оповідає, як він 16-літнім юнаком пішов до Арборг корчувати ліс в одного фермера ісландця. Робота тяжка, а платня тільки 50 центів денно. Вертаючись додому, він відморозив ноги. Шпиталів не було, і тому смертність була велика.

“Знаю багато, що повмирали в ті часи. Олекса Янісів поховав на своїм гомстеді дружину Марію з дитиною. Дмитро Коваль викопав на гомстеді могилу своєму синові. Багато наших людей спочивають отак по лісах. Інші могили заросли травою, покритися осиковим лісом.

“Весною батько знову пішов кудись шукати роботи, а ми з мамою рискалями і джаганами виробили пів акра землі під городину, виліпили в хатині з глини піч. Як восени батько повернувся з роботи, то поїхав з сусідом на покупки до Тюлон. Купив 6 міхів форексу (чорної муки з грисом), 100 фунтів гречаних круп, 50 фунтів солі, два галони нафти. А ми мали свою городину і картоплі то вже було відрадіше жити. І суп з заячянина був смачніший, бо була вже картопля і крупы. Батько купив корову і було вже своє молоко. І бичок від корови підростав. Тоді батько купив другого бичка і як проминуло два роки, батько запряг бичків до воза. Четвертого року ми вже мали свою робочу худобу.”¹¹

Сильні Духом

Може не всім і не всюди приходилося так тяжко переживати піонерські часи в Канаді. Беручи до уваги, що терен між-озерної місцевості був багністий і лісчастий, деяким поселенцям трапилися невідповідні для управи землі, бо землеміри не звертали уваги на якість ґрунту, а розмірювали гомстеди прямими лініями, а люди, жадні на землю, забирали, що кому попало. Вище поданий опис правдиво представляє життя перших поселенців, які приїхали до Канади без грошей. Читаючи такі описи, можна тільки подивляти витривалість тих піонерів, які відіграли ролю колишніх еспанських конкістадорів. Різниця між еспанськими конкістадорами і українськими посе-

¹¹ Іван Павличин, “З життя українських поселенців на гомстедах в Північній Манітобі”, “Українське Слово”, Вінніпег, ч. 8, 1965 р.

ленцями була в тім, що еспанські конкістадори, прибувши до чужого краю, навмисне палили свої кораблі, щоб не було чим вертатися назад додому і будували своє життя в чужім краю грабунками та насильством, а українські конкістадори заїхали так далеко від побережжя, що не мали змоги вертатися, бо не мали грошей, і тому тяжкою працею, терпеливістю, витривалістю і взаємною допомогою розбудовували своє життя в чужій країні — рубали і викорчувували ліси, висушували бagna, перемінюючи дикі пустарі в родючі землі і цивілізовані фермерські оселі.

Між поселенцями у Плезент Говм були провідні одиниці, за старанням яких ще в раних роках проявилися зародки суспільного життя, приступлено до будови школи, а далі й церкви. Ця околиця була колискою українського культурно - освітнього руху. Зорганізоване громадське життя поширилося на сусідні місцевості.

УКРАЇНСЬКІ КОЛОНІЇ КОЛО ЙОРКТОНУ

Три колонії в Йорктонщині

З першого масового приїзду українських імігрантів 1897 р. започаткувалися три окремі поселення в околицях Йорктону, в теперішньому Саскачевані: Бівер Гилс, Крукед Лейкс і Салтковтс.

При кінці травня 1897 р. приїхала 51 родина в околицю Бівер Гилс, около 35 миль на північний захід від Йорктону, що був тоді останньою станцією на залізничній дорозі, яка ішла з Вінніпегу через Портедж ла Прері, Ніпава, Шол Лейк, Бинскарт і була вже тоді запроектована дальша розбудова поза Йорктон на північний захід до теперішнього містечка Тіодор. Кілька днів пізніше в околицю Йорктон приїхало одинадцять вагонів з галицькими і буковинськими імігрантами. Три вагони цих імігрантів зупинилися в Салтковтс. В них було 8 родин галичан, а 23 родини буковинців, і всі були призначені на поселення яких 25 миль на північний схід від Салтковтс, у теперішніх Калдер і Врокстон. Інші 8 вагонів імігрантів, що склалися з 110 родин, переважно галичан, по-

їхали до Йорктону і поселилися яких 25 миль на північний схід від Йорктону в околиці, яка тоді була знана як Крукед Лейкс (Круті Озера), хоч вже й тоді з тих крутих озер не було й знаку тільки самі яруги, прірви й каміння. Сьогодні ця місцевість називається Мазепа і належить до теперішньої Канорщини.

Інсінгер, Тіодор, Шіго

Околиця Бівер Гилс займала велику розміром територію. Коли пізніше проведено залізницю від Йорктону на північний захід, постали станції Тіодор, Інсінгер і Шіго. Саме на північний захід від теперішнього містечка

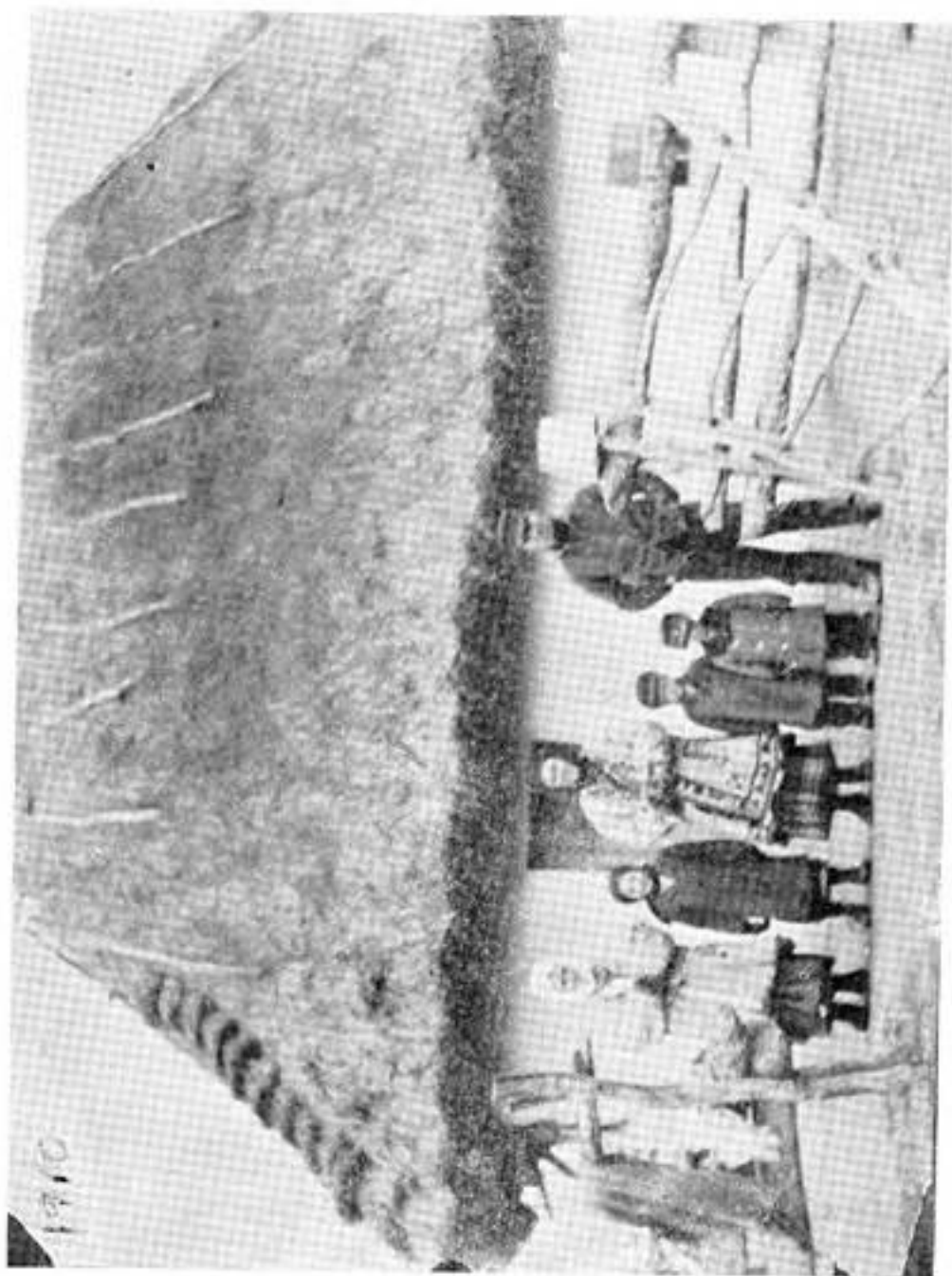
Галицькі поселенці з Сокальщини і Городенщини. Трохим Вавринюк з дружиною (зліва) з Сокальщини і Матей Лазорко з дружиною з Городенщини. Поселились в Кридор - Борден.

Інсінгер осілися 1897 р. перші галицькі поселенці з Борцівщини в тавншипях 28, 29, 30, в ренджах 8, 9, на захід від 2-го меридіяна.¹ З того самого транспорту буковинські родини з Кіцманя (Вальова, Погорилівка, Луки, Бо-

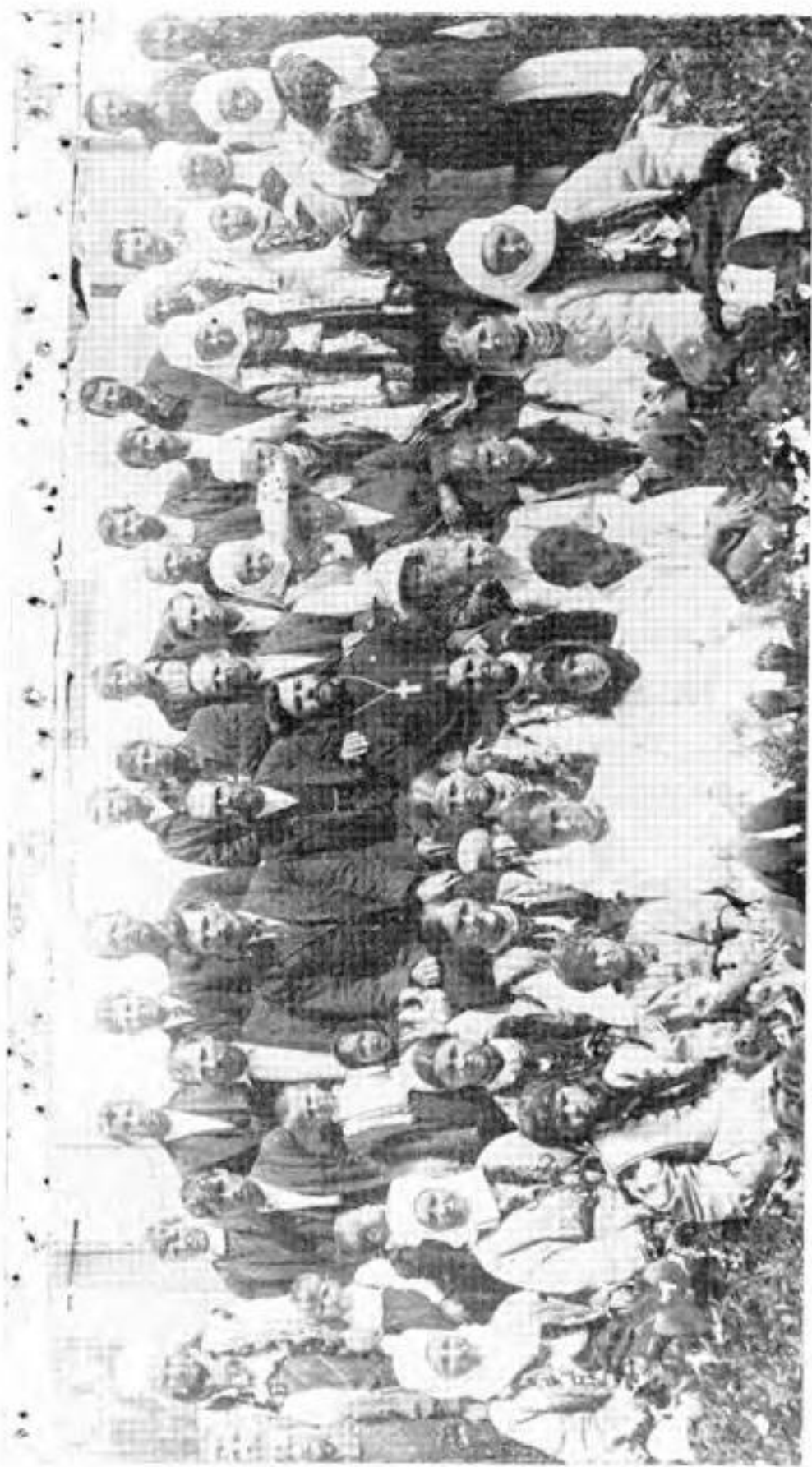
¹ До них належать: Іван і Петро Галюки, Пилип Федорчук, Матей і Павло Вівсянки, Юсип і Іван Николаїва, Юсип Дрібенський. 1898-1900 рр. прибули нові поселенці, з яких відомі: Матей Дашь, Василь Пиндус, Іван Снігур, Василь Бойцун, Симон Ковальчук, Михайло Спринчатик, Михайло Цибульський, Степан і Дмитро Тимофії.

Родина Ст. Думанського в Шіго, рік 1912. Прибула до Канади 1900 р.

Хата з 1910 р. родини Миколи Кучерявого в околиці Шіго, Саск.

Група людей коло церкви з священником Колісником, Шіго, полудень. Рік 1911.

янчук, Грошівці) поселилися на південному сході теперішнього містечка Інсінгер.² В роках 1898-1902 прибули нові транспорти імігрантів з Галичини й Буковини до цієї колонії. Галичани, переважно з Борщева, осілися на схід від Інсінгер. Там уже була пошта Тіодор. Група родин з Буковини, з Кіцманя і Чернівцець, зайняла землі на північному заході в тавншипах 29, 30, ренджах 9, 10, де тепер є містечко Шіго.

Типова школа і учительська резиденція в піонерських часах.

Поборовши перші піонерські труднощі, поселенці в скорому часі важкими трудами розбудували свої ферми, допомагаючи собі взаємно в господарських і громадських потребах. Витворене століттями почуття релігій-

Андрій Волчанський та його дружина Євдокія.

ности викликало в піонерів тугу за рідною церквою. Щоб частково заспокоїти цю жажду, галицькі поселенці поставили 1898 р. високий 10-футовий дерев'яний хрест на

² З цих родин відомі: Теодор Федусяк, Василь Будзінський, Гриць Побережник, Іван Гудимка, Степан Гривул, Дора Гнатюк, Олекса Базюк, Кость і Дьордій Месенчуки, Семен Гара, Григорій Радиш, Симон Бабійчук.

До пізнішої групи з років 1898 - 1902 належать: Василь Мінкен, Микола Чернописький, Партеній Остапович, Кирстюки Фіосиф, Василь і Дмитро, Георгій Чоропіта, Василь Кошман, Кость Лисак, Георгій Козак, Думанські Степан, Партеній, Микола і Кость, Василь Купровський, Василь Коропатницький, Остаповичі Василь і Ілько, М. Керелюк, С. Фостій, Георгій Николайчук, Яків Фенюк, Половики Дмитро і Ілько та інші.

північно-східній четвертині 24 секції, 29 т., 9 р. Два роки пізніше побудували на тім місці малу церковцю, де в неділі і свята сходилися на молитви греко-католики й православні спільно. Тоді ще не було священників ні православних, ні католицьких; а між поселенцями панували дружні відносини. Приблизно в тому самому часі поселенці з Буковини побудували першу церковцю коло Будзінського на північно-східній четвертині 9 секції, 29 т., 8 р.

Салтковтс — Калдер, Врокстон, Сторновой

Велика частина імігрантів, висланих до Салтковтс на поселення, належала до тих, що зробили бучу у Вінніпегу. Їх розміщенням займався колонізаційний агент Томас МекНат, який 1902 р. став послом до Північно-Західної Легіслятури, 1905 був вибраний послом до першого провінційного сейму Саскачевану і був перевибраний у провінційних виборах 1908 р.

1911 р. він здобув мандат до федерального парламенту і у виборах 1917 р. був перевибраний.³ Саме цей

³ Saskatchewan And Its People, by John Hawkes, Vol. 2, p. 718.

МекНат залишив дуже цікавий споми про розміщення українських поселенців у Салтковтс.⁴ В ньому автор пише:

“На весні 1897 р. я отримав телеграму від земельного департаменту Манітобської і Північно-Західної Залізничної Компанії підшукати відповідну землю для великого числа поселенців з центральної Європи. Я відповів, що колишня лісиста околиця (Биг Буш Контрі), яких 25 миль на північний схід звідси (від Салтковтс — Ю. С.) має ще ліски доброго дерева, сіно, добру землю й немало озер, але й багато відкритого простору по спаленім лісі. Кілька тижнів пізніше прибуло кілька вагонів галичан і буковинців, і Федеральний Начальник Іміграції припоручив мені поселити їх. Мої перші враження були, що це неможливий рід поселенців і я мало що не відмовився. Однак я скоро змінив свою думку. Як поїзд спинився, я побачив, що всі жінки побігли до озера

⁴ Ibid., p. 732.

з клунками брудної білизни й почали завзято прати. У тому транспорті перекладачем був жидок-чепурун; я побачив, що він не брав до уваги, що ці люди тепер знаходяться під охороною британського прапора, і він свавільно шмагав їх батою. Навіть кремезні чоловіки гнулися перед ним і покійно зносили удари, хоч він сам був настільки здохлявим мерзотником, що добрий хлопець-підросток міг дати собі з ним раду. Я перестеріг його не вживати більше того батога, а він мені відповів, що це єдиний спосіб поведінки з цими людьми. Коли ж я побачив, що він бив батою і жінок, я копнув його з платформи і потелеграфував до Вінніпегу звільнити його з праці, бо інакше я перестану мати щобудь до діла з поселенням цих людей. Він забрався першим поїздом і його вже більше не видно було. На його місце я знайшов галицького німця на ім'я Ратгібер з Березини (околиця на схід від Салтковте — Ю. С.), який добре говорив по-англійському. Примістивши цих людей вигідно в іміграційнім будинку та шістьох вантажних вагонах, я взяв кількох їх делегатів оглядати землі. Вони були задоволені землею . . . Я міг поселити їх. Цей транспорт складався з 32 голів родин, чи самітних осіб поперх 18 років, які вже могли брати гомстеди, або всіх разом біля 125 осіб. Я довідався, що треба було відділити галичан від будовинців на окремі групи тому, що відносини між ними не були дружні. Галичан було вісім родин. Вони були греко-католики. Інші були православні греко-католики. Я не певний, чи знаю різницю між ними, але знаю, що якась релігійна різниця їх ділила.

“Нові поселенці почали рубати дерево й тесати колоди на хати. Я найняв кілька пар коней позвозити ті колоди на місце, де вони хотіли будувати свої хати й виорати дернину на покриття дахів. Поселенці мали своє майстерське знаряддя, знали, як ним орудувати й поробили собі віконниці та двері. Повикопували криниці й поробили іншу конечну працю. Вони не мали кухонь, але побудували їх з коминами з глини. Їх печі випікали першої кляси хліб, хоч мука була нижчої якості, мішок якої коштував \$1.50.

“Дехто з них мав гроші, але більшість зовсім нічого не мала і тому заборгувалася в інших, але всі вони показалися працюючими й вдячними за всяку поміч. Вони приїхали на заклик пропаганди Сифтона й були гордими з себе, що стали власниками своєї

власної фарми. Вони не хотіли осідатися на відкритих степах, воліючи лісисті й долинисті фарми, щоб мати своє дерево й сіно, хоч їм приходилося тяжко працювати коло корчування лісів. Не можу сказати, що їх чистота рівнялася їх побожності, бо вони справді були побожні. В них був світський читатель (дяк — Ю. С.), і вони мали церковні служби кожної неділі й свята, а тих свят було дуже багато. На такі okazji сходилися чоловіки й жінки вбрані в грубе але біле вбрання, прикрашене кольоровим вишиттям або тканням власної ручної роботи. На тім убранні не було ані плямочки бруду, хоч у будні дні вони були далекі від тієї чистоти. Я можу сказати, що всі видатки у зв'язку з їх поселенням і харчуванням були дораховані до їх гомстедів, і я певний, що вони згодом звернули урядові кожний цент, виданий їм на допомогу.

“Вони мали деякі дивні, а деякі навіть неприємні для канадца звичаї. Один з них це цілування руки. Я відучив їх від цієї навички і від деяких інших. Шість тижнів прожив я з тими людьми й переконався, що з них будуть добрі громадяни.”

Цікаво, що певна частина поселенців цієї околиці належала до тих імігрантів, які повірили корабельним агентам, що австрійська цесарівна дасть їм певну протекцію, тому вони приїхали до Канади майже без ніяких засобів, то помимо того вони майже не мали ніяких труднощів з допомогою. Це може тому, що ця група поселенців була мала і її легше було доглянути, а може й тому, що сусідні поселенці не ставилися до них вороже, ми не знаходимо ніяких особливих зауважень про їх бідноту. Якщо було кілька родин, що потребували допомоги, вони її отримали без великого розголосу, і, як пише Мек-Нат, вони віддали її урядові до цента.

Ця околиця також не мала надмірних труднощів щодо віддалі від залізниці, як це було в інших колоніях, бо коли найдальші поселенці цієї околиці були яких 40 миль від залізниці, то віддаль для найближчих була тільки 15 миль. На тодішні часи така віддаль не була нічим надзвичайним, бо тоді в Північно-Західних Територіях були й англосаксонські поселення і поселення інших на-

родностей, які були віддалені від залізниці багато далше. Зрештою, в цій околиці й ця невигода була в скорім часі усунена, бо проведено галузь одної залізниці з Рассел (Манітоба) до Канори майже серединою цього поселення і там постали станції МекНат, Калдер, Врокстон і Сторновой.

Українське поселення в цій околиці було оточене поселеннями інших народностей, а головно німцями, і воно не могло дуже поширитися. Зате воно заповнилося українськими родинами настільки, що в початках у ньому було тільки три родини, що володіли англійською мовою.⁵ І хоч воно було досить ограничене, то проте поширилося на схід до ріки Ассінібойн, на південь до містечка МекНат, на північний схід до і поза Сторновой, а тим самим значно зблизилося до українського поселення в Крукед Лейкс. Уже вліті 1902 р. колонізаційний начальник Спірс повідомляв Оттаву, що галицьке поселення в цій околиці (до яких він, очевидно, зачисляв і бучковинців) нараховувало тоді 200 родин, і що деякі з них мали вже по 50 акрів засіяної пшениці. Між іншим він сказав, що "галицькі поселенці в Саскачевані, в котрихбудь околицях у Манітобі, чи в Північно-Західних Територіях, багатіють, роблять поступ, і вони є одні з наших найкращих поселенців."⁶

Крукед Лейкс—Мазепа, Канора і околиця

У липні 1897 р. 110 родин, переважно галичан, поселилися на північному сході від Йорктому в Крукед Лейкс (тепер Мазепа). Це поселення знаходилося в далеко кращому положенні, маючи необмежені простори для дальшого розселення. Воно посувалося на південь до німецької колонії Райн, яка відмежовувала це українське поселення від поселення в Калдер смугою около десять миль. Пізніше ця смуга навіть зменшилася настільки, що одні й другі оселі майже злучилися. Уже при кінці 1898 р. поселення в Крукед Лейкс нараховувало 180 родин. З

⁵ Там же, ст. 733.

⁶ V. J. Kaye, *Settlements...*, p. 300.

двох початкових тавншипів 28—2 р. і 29—2 р., на захід від 2 меридіана воно поширилося на північ і захопило тавншип 30—2 р., а на захід тавншипи 29—3 р., 30—3 р. і 30—4 р.

Перша українська назва цієї околиці була Новий Ярослав. Це мабуть тому, що тут на 30-тій секції тавншипу 29—3 р. поселилися з родинами три ярославці — Олекса Вархоляк, Іван Хохоляк⁷ і Роман Слезин, які приїхали сюди з Кармел, Пенсильванії, ЗСА на початку серпня 1897 р., отже приблизно місяць після приїзду

Піонерська хата

перших 110 родин.⁸ Більшість цих поселенців походила з різних повітів Галичини і Буковини (Борщів, Снятин, Заставна, Кіцмань), а між ними були свідомі українці,⁹

⁷ Вархоляк і Хахоляк були національно свідомі, а Хахоляка загально вважали за "очитаного" чоловіка. Вархоляк прибув до ЗСА ще 1889 р., а три роки пізніше отримав американське громадянство (вони особисто знайомі авторів цієї праці).

⁸ "Свобода", ч. 38, 1897 р. Опис перших відвідин о. Дмитрова в цій околиці.

⁹ До першої групи імігрантів, між іншими, належать: Василь Крипкевич, Петро Ягольницький, Василь Ойстрик, Іван Тимрик, Василь Стефанюк, Степан Граба, Гаврило Юрків, Семен Кушнір, Йосиф Корчинський, Франко Бандура, Антін Брезинський, Антін Ахтимійчук, Василь Надуряк, Танає Гарас, Василь Чорний, Анаки Мігай, Андрій і Василь та інші. Пізніше приїхали Павло Киба, Стратійчуки Федір і Дмитро, Олійники Василь і Дмитро, Охитви Михайло і Павло, Мілько Цимбалестий, Павло Денис, Василь Габора, Яків Кузяк та інші.

під впливом яких околиця прийняла патріотичну назву Мазена. Таку саму назву дали ці люди місцевій державній школі, і нині та околиця є далі відома як Мазена.

З ходом часу ця околиця поширилася на північ і на захід. Коли 1904 р. проведено туди залізничну дорогу з Давфину, а в північно-західній тавншині 30—2 р. постала нова станція Канора, до якої проведено залізницю ще й з Йорктому, то Канора стала новим осередком. Назва Крукед Лейкс забулася і про неї нині майже ніхто не знає, хіба такі як діти або внуки Павла Киби та інших ранніх поселенців, що на їх фармах і досі осталися знаки з тих колишніх крутих озер.

Після проведення двох залізничних доріг до Канори і їх розбудови даліше на північ та на захід, Канорщина почала поширюватися в ті напрями і згодом стала найбільшою українською колонією в Саскачевані. Ще перед першою світовою війною (1914 р.) Канора вже була осередком великого українського поселення, а нині Канорщина включає такі місцевості: по залізничній дорозі з Кемсак до Гамболдт — Верегін, Мікадо, Канора, Тайні, Бюкенан, Рама, Інвермей, Марго, Курокі, Кайлмор, Вадіна, Клейр, Квил Лейк, Виммер і Ватсон; по залізничній дорозі на північний захід — Амстердам, Тедмор, Сторджис, Прівил, Гейзел Дел, Окла, Линтлов, Келвінгтон, а даліше Фостон і Ровз Велей; зі Сторджис на північ — Ендевор, Ашервил, Резерв, Годсон Бей; з резерв на захід — Вікс, Карагана, Поркюпайн Плейн, Стін; зі Сторджис на схід — Стінен, Гасс, Норквей, Пеллі й Арран, що зближав цю околицю до Беніто в Манітобі. На залізничній дорозі від Канори на південний схід є Донвел і Гемптон, який наближується до великого українського поселення в Калдер, Врокстон і Сторновей, а ці останні положені недалеко від українського поселення в Роблін, Манітоба.

Крім вище згаданих залізничних пунктів, є ще околиці поза ними, замітніші, з яких це Сван Плейн, Арабела, Глен Елдер, Денборі, Мичелвю, а на північ від Квил Лейк є Понас Лейк.

У піонерських роках кожне нове поселення переживало різні труднощі. Приходилося поселенцям починати з нічого у розбудові свого господарства, без відповідних засобів і знаряддя. Так було і в Канорщині. Але в державних архівах немає згадки, що це поселення голодувало і потребувало допомоги. Піонери давали собі раду, як могли. Так само не було надзвичайних труднощів з віддаллю до найближчого містечка. Хоч їм приходилося

Габки

їти або їхати 25 чи 35 миль до Йорктому на закупи, то це ще не так далеко, як було в Альберті. А до того тут проведено залізницю досить скоро після того, як імігранти поселилися.

Цікаві спомини про піонерське життя в Канорщині записала Марія Адамовська, яка від самих початків цього поселення жила чотири милі від Канори, а 1907 р. перенеслася з батьками і чоловіком до Гаес, де наново приходилося переживати піонерські труднощі.¹⁰ Цей опис зображує типові піонерські труднощі, що відносяться до всіх раних поселенців, які започатковували нову коло-

¹⁰ Марія Адамовська, "Піонерські Гаразди в Канаді", Пропам'ятна Книга У. Н. Д. у Вінніпегу, ст. 449-458. Авторка цих споминів є дочка Дм. Олійника, поселенця в Канорі, а пізніше в Гаес. Вона вийшла в історію як співець-поет у після-піонерських роках.

нію або знаходилися на її периферіях, хоч, правда, ці останні мали вже в сусідстві своїх земляків і не почувалися відрубаними від свого народу на чужині.

Як уже було сказано, поселення Крукед Лейкс дало початок найбільшій українській колонії в Саскачевані і в ній є кілька муніципалів заселених майже самими українцями (Слайдінг Гилс ч. 273, Гуд Лейк ч. 274, Клейтон ч. 333), але решта колонії не представляє такого густого українського скупчення, як є в Альберті, Давфіні і Стюартборн. Це можна пояснити тим, що ця колонія не заселювалася виключно новими імігрантами. Вона заселювалася також переселенцями з Манітоби, де багато імігрантів поселилося там не тому, що там була добра земля, а тому, що новіші імігранти хотіли бути ближче свої рідні чи знайомих, які поприїздили раніше і повибирали найліпші землі. Навіть і між самими першими поселенцями були такі, що не вибрали доброго гомстеду. Вони воліли осістися на гіршім, щоб не відбиватися далеко від сусідів. Коли ж виявилось, що на таких гомстедах вони не зроблять поступу, то вони їх покидали або продавали, як могли, і їхали в нові сторони шукати кращої землі.

Ось уже згадуваний попередньо Сташин, що належав до самих перших імігрантів з 1896 р., осівся в Стюартборн на гомстеді, де було багато каміння. Він споминає:

"Минав нам час коло тягнення каміння досить незаметно. А каміння було в Стюартборн не яке будь. Кругом зораного так багато того каміння понакладали, що нам служило замість огорожі. Худоба не могла його переступити. Стільки каміння вибрали, а знаку в землі нема. Він знов з землі сторчав . . . То ж не диво, що ми за вісім літ заледви виробили дев'ять акрів землі".

Нарешті, каже автор цього спомину, вони діждалися своєї хати. Виліпили глиною стіни й стелю, побілили, яму викопали під підлогою на картоплю, а дах накрили дерниною. Та незадовго впав великий дощ:

"Крізь дернину линув дощ на стелю . . . Глина відстала й облетіла. Я сховався під стіл і так захоронився від мокрої глини . . . Вода заповнила яму під

підлогою, береги розмокли та й обсунулися. Наша підлога завалилася теж. Мама заломили тільки руки. А я тримався стола, щоб також не пішов у яму. Все, що було в хаті перемокло і вимішалось з глиною. Пішла праця багатьох літ.

“Це й рішило про наш виїзд з тої околиці. Довідавшись, що є ще десь у Саскачевані кращі землі, рішили продати наше майно й виїхати чим скорше. Скоро найшлися купці, що закупили все — і ферму, і будинки, і городину, і збіжжя. Два фермері заплатили нам чотириста доларів. Зараз після того ми відвезли річи й худобу до Емерсону, заладували в гару (вагон) і поїхали до Саскачевану.”¹¹

Родина Сташних — (справді — Стасишинних) не зупинилася в Канорщині, а поїхала до Мелфорт (через Давфин). А що там кінчалася залізниця, вони заміняли худобу на коні і возом поїхали через Бон Мадон, Ст. Джулієн, Ростерн і осілися в околиці теперішнього Кридор, яка тоді називалася Редбері Лейк. Пізніше вони вибралися до Альбертаві, недалеко Кридору, (під “сосновим лісом”), около 40 миль на північ від Редісону, що тоді був для них найближчою залізничною станцією. Може здаватися, що цей опис не зовсім відповідний на цьому місці, бо ця родина не осілася в Канорщині. Все ж він дуже влучно вказує, що багато поселенців, ранніх і пізніших, не знайшли відразу відповідної землі на тривале поселення, тому пізніше свобідно переносилися на інші місця, а ті інші місця були, звичайно, в Саскачевані, а деколи в Альберті. Ось тому до Саскачевану перенеслося багато поселенців з околиць Стюартборн, Плезант Говм і навіть Давфинщини. Переносилися не тільки окремі родини, як Сташин, і самотні одиниці, але й гурти. Наприклад, в околиці Ітонія і північнім Прілейт у Саскачевані створилася мала українська колонія з переселенців, які вибралися з Гімлі, Манітоба, 1910 року.¹²

¹¹ Михайло Сташин, “Мої спогади”, календар Укр. Гол., 1938.

¹² До цих поселенців належать: Юрко Бабіський, який започаткував цю колонію, Прокій Скоробогач з сином Федором, Степан Філік, Михайло й Іван Райчиби, Іван, Микола й Дмитро Чарнецькі, Антін Канасевич, Максим і Яків Бойчуки, Василь Гуменний, Йосиф і Степан Паламарі, Кирило Крим, Гриць Боярчук, Михайло Богачик, Федір Гізенъ та інші.

Про другий приклад такого гуртового переселення читаємо в споминах Михайла Чорнейка "Щоб не забути".¹³ Чорнейко приїхав до Канади 13-ти річним хлопцем з батьками, які осілися 1901 р. в околиці Етелберт, Манітоба. 1907 року вони довідалися, що недалеко від них, зараз за Бенітом у Саскачевані, є земля, яку колись забрали були духобори, але тому, що вони жили комунальним життям у селі, а не на окремих гомстедах, то уряд відкрив ці землі для інших поселенців. Майже всі поселенці зі східного терену Етелберту перенеслися туди, а з ними й Чорнейки. Беніто була остання станція на залізничій дорозі, проведеній зі Сван Ривер, але вже весною 1908 р. почато будову залізничої дороги поза Беніто і в листопаді того самого року частину дороги закінчено. На цій залізничій дорозі, сім миль від Беніто, постало містечко Арран, а яких дев'ять миль далше Пелей. Ось так з первісних поселенців з Етелберт створився новий український осередок Арран, який пов'язаний з українцями давфинської колонії.

Звичайно, явище спонтанного переселення не належить виключно до Канорщини. Подібне було в Альберті й Манітобі. Воно було, є і буде всюди так довго, як люди вільні й хочуть переноситися в інші місцевості з надією на кращу долю.

Відносно 51 родини, що осілися в Бівер Гилс (Тюдор, Інсігер, Шіго), треба сказати, що й їх первісна оселя розвинулася й поширювалася, але повільніше від оселі в Крукед Лейкс. Коли Колонізаційний Начальник Спірс звітував, що при кінці 1898 р. в трьох йорктонських колоніях було 275 галицьких родин,¹⁴ а з них 180 було в Крукед Лейкс і 45 в Калдер, то значить, що тут не прибуло нових поселенців до кінця 1898 р. Може бути, що нові імігранти не хотіли тут поселюватися через велику віддаль від Йорктону. Землі ближче до Йорктону були заселені англо-саксонцями та іншими народностями, от-

¹³ Михайло Чорнейко, "Щоб не забути", Саскатун, 1964, ст. 32-34.

¹⁴ V. J. Kaye, Settlements... p. 296.

же поширення цієї оселі було можливе тільки даліше на північний захід попри пролоновану, але не побудовану залізничну дорогу, і на боки від неї — на північ і на південь. А це було справді досить далеко.¹⁵

Все ж таки згодом і ця околиця поширилася і заповнила теперішні Тюдор, Інсігер і Шіго, на південь посунулася аж до Паркервю, а на захід південним боком від Фовм Лейк до Вест Бенд, Бенкенд і Вишарт.

Швидкому розростові цього поселення сприяв факт, що там відразу осілося багато українських родин, до яких рік за роком приїздили їх свояки і земляки, в наслідок чого околиця стала густо заселена українцями. Коли згодом у свій час зорганізовано там муніципал, українці становили в ньому велику перевагу. Цей муніципал сусідусє зі східнього боку з муніципалом Гуд Лейк, а останній сусідусє зі Слайдінг Гиле, в яким Крукед Лейке знаходяться в самій середині. Це значить, що цих дві колонії і тут злучилися.

УКРАЇНСЬКІ КОЛОНІЇ В ОКОЛИЦІ ФИШ КРІК

Оселя Фиш Крік започаткована проти волі поселенців

Українська масова іміграція швидко зростала з кожним роком. 1898 р. приїхало кілька транспортів з тисячами українців. Виникла проблема, де їм осідатися. Посилати їх в колонії, в яких українці вже були поселилися, не було корисним ані для самих поселенців, ані для країни. Для поселенців це не було добре тому, що ближчі і ліпші землі вже були забрані і нові поселенці мусіли б брати гірші, може невідповідні землі, або посуватися на периферії, віддалені від залізниці, як, наприклад, в Една. З другого боку це не було добре для країни, бо державні урядники уникали великих колоній котрої

¹⁵ Один з піонерів цієї околиці, Степан Думанський, який в самих початках цієї оселі осівся чотири милі на південь від теперішнього Шіго, часто оповідав авторові цієї праці, як він і його сусіди ходили на піхоту 55 миль до Поркстону на закупи і як вони двигали на плечах додому закуплений крам. Такі труднощі в ранніх піонерських роках не могли притягнути багато нових поселенців.

будь народности, а зокрема галицьких імігрантів.¹ Хоч вони дозволяли на деякі етнічні скупчення, якщо цього обставини вимагали, але при тому вони старалися такі скупчення перемішувати англосаксонцями або німцями, французами, ісландцями, шведами, норвежцями, мадярами та іншими, які також масово приїздили до Канади. Зрештою, їх цілком було заселювати Канаду не в одній місцевості, а скрізь на великих просторах Північно-Західних Територій, де була відповідна земля на поселення. Значить, урядова політика вимагала творення нових поселенчих колоній.

Творення нових колоній завжди спричиняло деякі труднощі і невдоволення самих поселенців, а українці мали навіть оправдану причину відмовлятися від започаткування нових колоній через брак знання англійської мови і далеку віддаль від своїх земляків. Тому то українські імігранти вимагали від колонізаційних урядників поселювати їх там, де вже осілися інші українці. Головно такого домагалися ті імігранти, які вже мали в Канаді рідню або знайомих і знали їх адреси. Траплялося, що іміграційні урядники не все звертали на це увагу, в наслідок чого виринали непорозуміння і неприємні наслідки, як це було у Вінніпегу 1897 р., коли урядники намагалися вислати силою імігрантів, щоб започаткувати Йорктонські колонії в теперішньому Саскачевані.

Подібне сталося з одною групою імігрантів у числі біля 60 родин, що вибралася в половині травня 1898 р. з Вінніпегу під враженням, що вона їде до Едмонтону, а в дійсності колонізаційні урядники везли її творити нову колонію у Финс Крік, недалеко Саскатуну. Ця група опинилася в Саскатуні 16-го травня. Один з імігрантів знав, що дорога до Едмонтону не йде через Саскатун,²

¹ Лист колонізаційного агента С. W. Speers-а до Frank Pedley-я, 4-го квітня 1899 р., цитований у V. J. Kaye, *Early Settlements*, ст. 251.

² 1898 р. в Саскачевані й Альберті була тільки одна залізниця, що йшла з Вінніпегу на захід через Реджайну і Келгарі до Ванкуверу, а від цієї головної залізниці було тільки дві залізниці, що йшли на північ. Одна йшла з Реджайни через Саскатун і Ростерн до Принца Алберта (побудована 1890 р.), а друга з Келгарі до Едмонтону (докінчена 1892 р.). Між Саскатуном і Едмонтом не було залізничного сполучення, аж прийшло, мабуть, 1905 р.

і догадався, що їх везуть в якусь іншу місцевість. Довідавшись, що їх везуть через Саскатун до Ростери, щоб поселити їх в якомусь Фиш Крік, яких 10—15 миль на схід від Ростери, імігранти вчинили бунт. Вони зовсім оправдано почувалися обдуреними, бо везуть їх проти їх волі і без їх відома не туди, куди вони мали їхати, отже вони відмовилися їхати до Фиш Крік і не хотіли всідати на поїзд.

Як повідомляє колонізаційний агент Спірс у своїй телеграмі з 17-го травня до начальника іміграції в Оттаві, 75 чоловіків з цієї групи залишили свої родини в Саскатуні і пустилися на піхоту до Реджайни з наміром виїхати звідти до Едмонтону. Вони стали твердо на становищі, що їдуть до Едмонтону, а ні, то вб'ють перекладача. Спірс каже, що ситуація вийшла поза контроль. Такого рішучого спротиву він ще не бачив.

Два дні пізніше Спірс знову повідомляє телеграфічно Комісара Колонізації Мекрірі, що поліція стримала пішоходів яких 13 миль від Саскатуну, але переконати їх не може, отже просить вислати до помочі перекладачів Геника та Гарвея.

Іміграційний Дім у Ростери, Саск.

Поки поліція завершила пішоходів назад до Саскатуну і поки Генік та Гарвей приїхали, то Спірсові вдалося започаткувати у Фиш Крік колонію з 12 родин, які таки поїхали до Ростерн, оглянули околицю, земля їм сподобалася, і вони рішили там осістися. Вони вибрали собі землю в тавишні 41, в ренджу 1, на захід від 3-го меридіана, де тепер знаходиться Альвена. Між тими першими поселенцями були: Никола Луцишин, Михалків Мацько, Ясько й Антін, Франко Роздолька, Ясько Валідуда, Ясько Матушевський, Гнат Ганчар, Василь Томин і Стефан Ваврик.³

Генік і Гарвей приїхали до Саскатуну і Ростерну 21-го травня, а з ними прибув також Колонізаційний Комісар Мекрірі. Вони оглянули околицю Фиш Крік і переконували невдоволених імігрантів, що земля тут добра й місцевість відповідає на поселення, але годі було їх переконати. 30 родин (112 осіб) таки виїхали до Едмонтона,⁴ а 17 родин (64 особи) поїхали до Сифтону, в давфинській околиці.

Про цей "бунт" появилася новинка навіть у торонтонським "Глоуб" з 2-го травня 1898 р. Там подано, що клопіт з поселенцями почався частинно тому, що урядники везли їх в інші сторони, ніж імігранти хотіли їхати, а частинно тому, що провідники тих імігрантів склонні до сварки.

Поселенці знову відмовляються поселяватися

Якби там не було, урядникам таки вдалося започаткувати нову колонію і ті, що тут осілися, були задоволені. Але на тім клопоти не закінчилися. Місяць після приїзду перших імігрантів Спірс привіз другу групу, що складалася з 21 родини. Вони заїхали до Дак Лейк, а далі до урядового шатра, розтаборилися і готові були вибиратися в ліси шукати гомстедів. На нещастя, дві ночі під ряд, 11 і 12 червня випав такий нечуванний мороз,

³ V. J. Kaye, *Early Settlements*, ст. 306.

⁴ Там же, ст. 304.5. Автор подає імена тих, що поїхали до Едмонтона і Сифтону.

що вода замерзла на три четвертини цаля, а листя на деревах і городина почорніли. Комісар Мекрірі, подаючи звіт до заступника міністра Внутрішніх Справ, каже, що мороз був такий несподівано великий, що іней можна було збирати рукою наче сніг. Вставши вранці, імігранти без нарад і агітації почали збиратися в дальшу дорогу. 35 чоловіків пішли до Дак Лейк, щоб всісти на поїзд до Реджайни, а звідти до Едмонтону, бо Фиш Крік виглядав їм неможливим до поселення.

Урядники знову затривожилися, переконували поселенців, що цей мороз був випадковий, кликали давніших поселенців, зокрема менонітів, які осілися коло Ростерну ще 1892 р., отже мали вже досвід, і вони запевняли, що тут таких морозів у червні не бувало, але поселенці не хотіли навіть слухати. Тоді приїхав з Вінніпегу Спірс, який привіз з собою о. Нестора Дмитрова, скликали імігрантів до римо-католицької церкви в Дак Лейк, де о. Дмитрів промовляв до них та наклонював їх таки залишитися у Фиш Крік, але їй це не допомгло. Вони навіть закидали йому, що він запродав їх урядові.⁵

Продовж десяти днів урядники вмовляли імігрантів брати гомстеди, але без успіху, ті і слухати не хотіли. Вони виріядилися їхати поїздом до Реджайни, але поліція спинила. Тоді Спірс, що звичайно був вирозумілим і терпеливим, завзявся примусом поселити цих людей. 22-го червня він повідомляє Комісара Мекрірі, що ще раз спробує вмовити імігрантів брати гомстеди й осідатися. Якщо вони відмовляться, він звине урядове шатро, позабирає провіянти, покаже імігрантам будинок, де вони можуть брати гомстеди — хай тоді роблять, що хочуть.

Не знати напевно, чи урядники забрали шатро, але мабуть перестали давати їм провіянти, бо Спірс каже в своїм рапорті, що імігранти збирали гриби і ними харчувалися, а таки відмовлялися поселяватися там. Аж при кінці червня, він звітує, 25 цих імігрантів поселилися — одні на східній боці ріки Саскачеван, між тими, що там поселилися місяць раніше (тавшип 41—1), а інші осі-

⁵ Там же, ст. 307.

лися на західнім боці ріки в тавнишах 41-2 і 42-2, поми-
мо того, що тут земля більше піскувата.

Хоч започаткування цієї колонії досягнуто при по-
мочі обману і примусу, то треба признати, що урядники
мали оправдання, бо ця місцевість, особливо на схід від
ріки, має ліпші землі, ніж деякі інші, як Стюартборн або
Плезант Говм. Правда, і тут були ліси та мочари, але да-
леко менші, як, наприклад, у між-озерній колонії. Зате
тут були чисті землі, зарослі низькими хащами, і їх
можна було обробляти з меншим трудом, ніж в інших
колоніях. Нові поселенці, які приїхали сюди в липні і
серпні, охоче осідалися тут і були вдячні, що попали на
добрі землі.⁶

Оселя зростає числом родин і поширюється

П'ять місяців по започаткуванні цієї колонії Спірс
знову її відвідав і в своїм звіті вчислює назви родин, що

Хата і господарські будинки

тут за той час осілися. На схід від ріки, в нинішній Аль-
вені була 31 родина, а за рікою, ближче до Ростерн було

⁶ Андрій Турта, який приїхав до Канади в травні 1898 р. з батьками і братом, маючи 17 років, і пізніше осівся тут, розповідав авторові цієї праці, що його батько впродовж довгого часу наказував дітям молитися за здоров'я К. Геніка, що порадив батькам поселитися в Фіш Крік — Ю. С.

32 родини.⁷ Щобільше, він також подас інвентар кожної родини і каже, що ці люди за короткий час свого побуту зробили тут більший поступ, ніж у інших колоніях. Майже кожна родина мала корову, а ті, що були коло Альвени, майже всі мали по одному коневі, а шість родин мали по парі коней. Цікаве й те, що поселенці ближче до Ростерну, де було менше лісів, приготували до посіву на наступний рік по одному і більше акрів землі. Трьох з них мали по 10 акрів, один 12, один 15, а один аж 20 акрів. Зате поселенці коло Альвени, де земля була більше лісиста, мали значно менше приготованої землі до посіву.⁸

Фиш Крик колонія, як і інші раніше започатковані колонії, швидко росла, поширювалася і заповнялася. В лютім 1901 р. Колонізаційний Комісар Мекрірі звітує, що при кінці 1900 р. число галицьких поселенців у Ростерні і Фиш Крик було 1000 осіб.⁹

Та ця колонія не могла розвинутися на дуже велику, бо ще перед приходом українських імігрантів вона була вже оточена поселенцями інших народностей — менонітами - німцями, французами, і мадярами. Для галицьких поселенців там осталося тільки біля 10 - 12 тавиши-

⁷ V. J. Kaye, *Early Settlements*, pp. 311-316, подає імена поселенців, які осілися тут 1898 р. На східній боці ріки (Альвена), крім уже згаданих 10 родин, були: Іван Юрашик, Ілько Букурак, Никола і Василь Романчичі, Франко Голюк, Йосиф Гришак, Іван Барченський (Бучинський ?), Олекса Крик, Яків Матковський, Мих. Турта, Каз. Білецький, Кость Шимелюк, Андрій Гавришак, Никола Вишинський, Йосиф Білінський, Тома Козак, Марцін Олесків, Семен Бунька, Кость Щербанюк, Іван Заячковський, Михайло Залещук, Никола Чижик, Яків Трач. На захід від ріки (коло Ростерні): Петро Ригорчук, Н. Жульковський, І. Тваринський, Ф. Срайко, Лесь Гавриш, Петро Білик, Сафат Камінський, Яків Гучковський, Яків Маник, Григ. Візнюк, Ол. Ричинський, Терновські Антін і Никола, Кирило Клепак, Степан Рогозінський, Василь Муканик, Михайло Черепаха, Степан Чорний, Василь Чепурда, Іван Рачинський, Томко Прокопій, Іван Журавинський, Никола Пустий, Олександр Танаска, Захар Возняк, Іван Гладій, Іван Равлик, Іван Лазарович, Дмитро Бицкало, Іван Гузан, Гаврило Орліцький (?), Михайло Михалків.

⁸ Там же, ст. 311-316.

⁹ Там же, ст. 317.

пів. Але й вони скоро заповнилися, бо залізнична станція Ростери була на тодішні часи дуже вигідним залізничним пунктом. Ростери був навіть ближче до цієї колонії, ніж Йорктон був для трьох нових поселень в 1897 році, або Гренфел для поселенців у Гудів, або Тюлон для поселенців у Плезант Говм, або Домініон Ситі для поселенців у Стюартборн.

Школа Коломия в Сейнт Джулієн

Маючи такий вигідний залізничний пункт як Ростери, ця українська колонія дуже скорим темпом заповнялася новими імігрантами. 1899 р. туди приїхали нові поселенці, як Стефан Кіндрачук з синами (Місь, Фелько, Дмитро і Іван), Никола і Василь Буджаки, Місь Котелко з сином Юрком, Андрій Бамбух, Дмитро Романчич, Петро Коновалик, Кароль Навальковський з сином Яковом, Гриць Пігач, Юрко Романко та інші. Між тими, що приїхали рік пізніше, були Іван Михайлюк з синами (Василь, Юрко, Дмитро, Петро, Лесь і Іван), Семен Михайлюк, В. Процюк і ще дехто, а пізніше Лесь Боднарчук з сином Андрієм, Ілля Бойцун, Петро Швидкий та інші. Це були переважно родини з дітьми.

З початкують нові колонії — Сокаль, Вакав, Бон Мадон та інші

Вже з початком 1901 р. Спірс повідомляє своїх начальників, що деякі галицькі імігранти без дозволу осілися в чотирьох тавнипах, отже рекомендує урядові відкрити ці землі на поселення. З приїздом нових імігрантів Фиш Крік колонія посунулася на схід поза теперішній Кадворт, а одночасно і на південь, де відкрилася нова околиця Ланівці, заселена поселенцями з села Ланівці, борщівського повіту. Поселення посунулося також і на північ поза Сейнт Джулієн. Новий транспорт імігрантів з Галичини 1902 р. започаткував оселю Сокаль¹⁰ в тавнипі 43 - 27 р. - 2. Це були поселенці переважно з Сокальщини, тому й дали цій місцевості назву Сокаль. Були між ними імігранти з Радехівщини, Борщівщини, Городенщини та інших повітів.

В короткому часі ціла територія була заселена — від ріки на схід до Вакав і Кадворт, на південь до Ланівцець, а на північ до Сокаля. Нові імігранти, які приїхали до Ростерн з наміром осістися десь у сусідстві своїх земляків, мусіли шукати гомстедів у дальших місцевостях. Навіть і ті, що осілися давніше на гірших землях, також почали шукати за ліпшими землями. І так уже 1900 р. кілька родин, які приїхали до Ростерн і, не знайшовши відповідних гомстедів у Фиш Кріку, переступили мадярське поселення коло теперішнього містечка Вакав, поселилися в околиці Бон Мадон¹¹ і тим самим почали нову українсь-

¹⁰ До ранніх поселенців у Сокаль належать: Григорій Вашук, Іван Сарчук, Роман Шевчук, Пилип і Іван Мамчурі, Степан Макогон, Федір Боднарчук, Шеремета Пацько, Василь Шевчук, Войтко Вільховий, Макар Остапчук, Іван і Антін Ваврики, Дмитро Кудик, Василь Гриневич, Прокіп Мамчур, Іван Вітоник, Павло Зарицький, Федір Скопик, Параскевія Шеремета, Михайло Жолінський, Григорій і Андрій Воробці та інші.

¹¹ В. І. Борса, який народився і виростав у Бон Мадон, каже, що чотири з перших п'ять родин, що тут осілися, були: І. Войціхівський, І. Томашевський, І. Борса і Еміль Білінський, який пізніше висвятився на серафимського священника. Він також каже, що 1902 р. там поселилося чотири родини з Буковини: Петро Томняк, Юрко Будник, Костинюк і Пантелюк, а 1903 р. до них прилучилися поселенці зі Стоянова, повіт Радехів — І. Стельмашук, Марко Гаврилюк, Петро Карасюк, Ілько Матвійчук, Голянський та інші.

ку оселю, що нині займає майже 6 тавшипів із містечками Бон Мадон, Рейно, Твей, Тарнополь, Кристал Спрінгс і Єлов Крік. 1901 р. приїхала досить велика група родин з Буковини, і вона також пішла поза малярське поселення й осілася по обох боках озера Вакав, що тоді було зване як Крукед Лейк.¹² Ці поселенці злучили початковий Фиш Крік з околицею Бон Мадон.

Українська греко-прав. церква в Мічам, Саск

Майже одночасно поселення Фиш Крік посувалося на південь. Тут українські поселенці переступили французьке поселення, яке скупчувалося в теперішніх Вонді

¹² Між цими поселенцями були: Дм. Чернявський, Гр. Голінатий, Ю. Луцюк, Гніді Тодор і Юрко, І. Квасниця, Бальони Юрко, Никола і Михайло, Олексин Василь, Іван і Дмитро, Бурехайли Тодор і Андрій, Чопюки Василь і Іван, Микитюк Олекса, Сидорюк Василь, Данчук Іван, Березовський Василь, Коменюк Никола, Кушнерик Стефан, Рудійчук, Щітка, Щербин та інші. Пізніше там поселилися Кохани Мих. і Василь.

і Прудгом, і осілися в Ст. Дені і в теперішній Дані, а також і далше на південь у Мічам.¹³

Колонії "за духоборами" — Кридор, Редбері, Гефорд, Витків

Але околиці Бон Мадон— Твей — Тарнополь і Ст. Дені — Дана — Мічам не могли примістити багато нових українських імігрантів, бо там територія до поселення була обмежена, забрана іншими поселенцями. Прийшлося новим імігрантам і тим, що були невдоволені своїми землями у Фіш Крік-у, шукати ще інших земель. Такі вільні й врожайні землі були, як тоді казали, "за духоборами", які поселилися 1899 р. приблизно 25 миль просто на захід від Ростерну, але аж за рікою Норт Саскачеван¹⁴ Там, "за духоборами" і взагалі на захід і північ від тієї ріки аж до Албертави і Лорензо (а наші люди казали — до лісів) справді лежали великі простори майже не заселеної землі і галицькі імігранти на них поселялися.

Перші українські імігранти, що вибралися "за духобори", в теперішньому Кридорі, і весною 1903 р. осілися на східній боці озера Редбері в 42 тавншипі, 8 рен-

¹³ Правдоподібно околицю Мічам започаткував Ізидор Новосад, який приїхав до Канади 1903 р., перебув два роки в Бон Мадон, а потім перенісся до Мічам. За ним прийшли: Іван Лазарович [батько Петра І. Лазаровича, тепер адвоката в Едмонтоні, Алта.] (пізніше виїхав до Вакав), Петро Івасюк, Іван Василик. 1906 р. там осілися Василь Романчич, Антін і Йосиф Марковські, Павло Боднарчук, Гриць Сопотик, А. Ключевич, а пізніше Олекса Козак, Федір і Михайло Трішукі, Іван Сорока, Ф. Коновалик, Кость Токарчук, Юстин Томашук, Никола Митрополит, Василь Гавриш, Юрко Троян, І. Васильців та інші.

¹⁴ Духобори називали свою оселю Петровкою. Вони творили на своїх землях села і жили комунальним способом. З ходом часу вони відокремлювалися, виступали з села і жили самостійно на своїх гомстедах, як і інші поселенці. Село Петровка вже не існує і по ньому як і по інших духоборських селах в Канаді, сліду немає. Поселенці цієї Петровки осілися на своїх фармах, що тепер знаходяться в околиці Блейн Лейк, Марселін і Ліск. З вдячності і для справедливості треба додати, що ті духобори дуже багато помагали українським поселенцям, які переїздили з Ростерн через Петровку і тут звичайно сплячили на відпочинок або нічліг. Адвокат Петро Макаров часто розповідав, як у хаті його батька, Гриші Макарова, наші поселенці ночували, заповнювали хату і власна родина не мала місця на нічліг.

джі, на захід від 3 меридіана, були родини з Сокальщини: Антін Мельничук, Діонізій і Василь Дідичі і Петро і Томаш Котельмахи.¹⁵

Іван Гавриш (син Григорія), який приїхав до Канади 1903 р., каже, що його батьки прибули до Канади 1904 р. і осілися три милі на південь від теперішньої Дани (тоді Дани ще не було, а була пошта Леофелд), але їм тамошні землі не сподобалися, і вони з початком 1905 р. разом із сином Іваном заїхали до Леся Гавриша у Фиш Крік, і тоді Григорій Гавриш з сином Іваном і Лесь Гавриш з сином Петром перенеслися до околиці Редбері Лейк і там осілися на південній стороні того озера. Цей Іван Гавриш далі каже, що вони в цій місцевості вже застали чотири українські родини, які приїхали до Канади разом з його батьками 1904 р. і відразу там осілися. Це були: Іван Підвербецький, Степан Никифорук, Степан Дирбавка і Ясько Яремович. Він також каже, що . . . даліше на захід від цих родин було ще три родини — Василь Пискливець, Темняк і Петро Кінаш, які поселилися там 1903 р.¹⁶

Оці малі гуртки поселенців в скорому часі потягнули за собою інших. Територія коло Редбері озера і на північ від нього в теперішньому Кридорі зачала заповнюватися переселенцями з інших місцевостей і новоприбулими поселенцями.¹⁷ Група імігрантів з Сокальщини посе-

¹⁵ Ці інформації подав Йосиф Базаркевич, який був довгий час секретарем містечка Кридор і мав нагоду познайомитися з фактами про перших поселенців. До ранньої групи також належать: Гриць і Роман Жеребецькі з Сокальщини і Степан Теслюк з Городенки.

¹⁶ Пискливець, Темняк і Кінаш приїхали до Канади ще 1896 р. з першим транспортом Олеськова й осілися в Едза, Алберта, але під впливом православного священника Якова Корчинського вони виїхали на сталий побут до Росії з заневненням, що там дістануть землю на поселення. Землі вони не дістали і повернулися до Канади, але тепер осілися в Саскачевані.

¹⁷ В редберській околиці 1905 р., крім Гавришів, осілися також зі своїми родинами: Петро Білик, Никола Грамяк, Ілько Білик з сином Юрком, Михайленко з сином Матієм, Матій Лазорко, Ф. Андрушко, Петро Бабчук, Дмитро Муканик з сином Михайлом, Василь Катеринич і інші.

1906 р. туди переселився з Фиш Крік Іван Юрашик, а за ним там осілися Никола Лазарович з синами Василям та Дмитром і Григорій Лазарович. 1907 р. до цих березівців прилучилися їх країни — Сулятицькі Михайло, Василь і Дмитро та Симчичі Михайло і Дмитро.

лилася в Кридорі компактною масою в тавнішах 42, 43, 44, рендж 8, на захід від 3 меридіана.¹⁶ Почавши від 1905 р., їх число збільшувалося з кожним роком. Звичайно в неодних родинах були дорослі сини, і вони брали гомстеди для себе, осідалися на них і збільшували засяг поселення.

Нова залізниця з Давфіну до Едмонтону допомогла розростові колоній

Скорому заповненню цієї території допомогла проведена 1905 р. нова залізниця, що йшла на захід з Давфіну через Гамболдт, Норт Бетлфорд і Вегревил до Едмонтону. З проведенням цієї залізниці Ростерн перестав бути головним залізничним пунктом для українських поселенців, бо недалеко південної частини Фиш Крику постали нові містечка-станції Дана (до того часу недалеко теперішньої Дани була тільки пошта Леофелд), Гавел (пізніше цю назву змінено на Прудгом), Вонда та Абердін а містечко Вонда стало тоді важливим центром для людей з Альвени. Дальше на заході, за Саскатунном, на залізничній дорозі до Едмонтону постали станції Борден і Радісон. Зокрема містечко Радісон стало важливим осередком для людей поселених на південній і західній сторонах озера Редбері.

Ця нова залізниця не тільки улегшувала приїзд новим імігрантам, але й сприяла давнішим імігрантам у Фиш Крику, Дані, а навіть у Манітобі, переселюватися в нові, ліпші місцевості, які були ближче до залізниці. В наслідок проведення залізниці до Радісону, редберська

¹⁶ 1905 р. приїхали з села Нишівці, Сокаль, Юрко Харко з синами Петром, Василем і Антоном і Петро Цюра з синами Іваном і Демком. Вони осілися на південь від Кридору. Рік пізніше, на запрошення Юрка Харка, приїхав його брат Петро Харко з синами Михайлом і Іваном. Вони осілися в теперішнім Кридорі. Того самого року, два тижні раніше, там осілися Григорій Саганський з синами Пилипом і Павлом і зять Саганського Степан Романюк. Юстип Воробець розповідає, що він приїхав до Канади з Петром Харком 1906 р., але спинився у Вінніпегу на роботу і до Кридору приїхав 1907 р., заставши там же Теодора Луцка й Антона Чехніту. Рік за роком приїздили нові поселенці: Пархоми, Крисаки, Войтовичі, Гарахи, Башуки, Борницькі та інші.

колонія не тільки швидко заповнялася, але й переповнялася так, що деякі поселенці, невдоволені своїм первісним вибором гомстеду, знову шукали кращої землі. В цьому випадку такі землі знаходилися на північному заході в околиці теперішнього Редфілд, де на початку осілося кілька українських родин в 42 і 45 тавншипсах, ренджах 9 і 13, на захід від 3 меридіана. Почавши від першого поселення 1907 р., число родин зростало і в короткому часі там постала мала українська оселя Витків.¹⁹

Поселенці у Виткові походили переважно з Городенки, Борщева, Заліщик і Сокаля. Назву місцевості дали імігранти зі села Витків, сокальського повіту. Ця колонія поступово розросталася й посунулася даліше на північ та охопила місцевості Сквейр Гил, Молінгар і дійшла аж до Реббит Лейк.

З проведенням залізниці 1912 р. з Принц Альберт до Норт Бетлфорд північним боком озера Редбері ця територія ще більше заповнилася. Тоді на цій залізничній дорозі постали станції Кридор, Гефорд, Спірс і Рішард. Тепер Гефорд став новим осередком українських поселенців, а Кридор з його свідомим українським елементом був допоміжною силою для Гефорду. Українське поселення посунулося на північ від Гефорду аж до пошти Альбертаві і там недалеко цієї місцевості створилася нова оселя, яку пізніше названо Алтікейн.²⁰

¹⁹ До раних поселенців з родинами у Виткові належать: Еміль Сохацький, який переселився там з Манітоби 1907 р., Степан Нікіфорук з синами Дмитром, Михайлом, Андрієм і Павлом переселився 1910 р. з Радісону. А далі Микита Напаснюк, Козловські Войтко і Михайло, Ковальчуки Василь й Степан. 1911 р. приїхали в цю околицю: Іван Кіндрачук, Дмитро Котик з сином Петром, Токарки Онуфрій, Матій і Федір, Іван Дмитрук, Михайло Тучак, Дмитро Підвербецький, Микола Нікіфорук, Іван Ковальський з синами Миколою і Михайлом, Іван Походзіло, Михайло Голяк, брати Бузяки — Ясько, Степан, Петро, Леон, Микола. До пізніших поселенців належать Прокіп Свистун з сином Сильвестром, Филемон Андрущак, Максим Сташня з сином Михайлом.

²⁰ До піонерів в Алтікейн належать: Іван Кейко, Гриць Хмельник, Ксеня Вудкевич — осілися там 1913 р. Інші відомі піонери: Федір Цалин, Михайло Білаш з синами Степаном, Миколою і Дмитром, Іван Вережак, Федір Коссак, Юрій Бицкал, Іван Москалик, Василь Ковальчук, Микита Цух, Іван Карпюк, Р. Никифорук та інші.

Щоб мати хоч маленький образ з того, як ця редберська українська околиця розвивалася — а вона є тільки одним прикладом з багатьох подібних, наведемо, що муніципал Редбері (ч. 435), зорганізований 1908 р., складається з 12 тавншипів і в ньому, на підставі державного перепису з 1941 р., було 3330 мешканців, з них 2342 були українці, а решта інші народності.

Але й початкове поселення у Фиш Кріку не лишилося позаду. Там також пізніше зорганізовано муніципал, який складається з біля дванадцяти тавншипів і, на підставі перепису з 1941 р., там було всіх мешканців 2691. З цього числа 2045 були українці, 291 поляки, а решта інші народності. Цікаво занотувати, що коли до цього ще не зорганізованого муніципалу прийшли перші галицькі поселенці, то там уже були французи й мадяри, але українські поселенці взяли верх і, як показує статистика з 1941 р., то українці становили тоді біля 80 відсотків населення.

Ось таку ролу відіграло початкове поселення в Фиш Кріку. Його особливість лежить у тім, що воно не розвинулося довкруги себе, як це було в Една (Стар), Стюартборн, Давфин і Плезант Говм, або в трьох колоніях коло Йорктону. Ані не пропало так, як Фезант Форкс, але розширилося тим, що перескочило велику німецьку й духоборську колонії і створило майже незалежну колонію біля Гефорду.

СТРАТКЛЕЙР — ШОАЛ ЛЕЙК — ОВКБҮРН

Остання українська масова колонія

Останнє велике поселення, що постало з масового приїзду українців до Канади, було в Манітобі в колонії знаній на початку як Стратклеїр і Шоал Лейк. Фактично ця назва не мала нічого спільного з дійсною колонією поза те, що Стратклеїр і Шоал Лейк були станціями на залізничній дорозі, що йшла з Портедж ла Прері через Ні-

паву, Міннедосу, Стратклеір до Йорктону.¹ До Стратклеір, а пізніше до Шоал Лейку приїздили українські поселенці, там висідали з поїзду і їхали даліше возами на північ, поза маленьку англосаксонську оселю, що називалася Овкбурн. Коли пізніше, 1906 р., через цю оселю, вже дещо заповнену українцями, пройшла ще інша залізниця і на ній постали станції Сенді Лейк, Елфінстовн, Овкбурн, Росбурн та інші, тоді Овкбурн став центром цієї української колонії, і тому пізніше ціла ця територія заселена українцями називалася Овкбурном.

Овкбурн вважається останньою українською колонією тому, що вона постала 1899 р., отже по заснуванні колоній Фезант Форкс і Едни (1893), Стюартборн і Теревовлі (1896), Плезент Говм і трьох колоній коло Йорктону (1897) і Фиш Крік (1898). Після заснування колонії в Овкбурн уже не було більше масових поселень українців у нових місцевостях. Українські імігранти, що приїздили до Канади по 1899 р., тільки доповнювали вже існуючі колонії, або осідалися на їх периферіях і поширювали їх.

При кінці лютого 1899 р. до Канади приїхало 32 галицькі імігранти, а при кінці квітня прибуло двома кораблями, один за одним, 1116 додаткових осіб з Галичини.² Але це був тільки початок, бо пізніше того року приїздили ще й інші. Канадські урядники цього сподівалися, бо в попередніх двох роках з Галичини і Буковини приїхало поперх 10,000, і Олеськів повідомляв, що 1899 р. число імігрантів не буде менше. Отже колонізаційні урядники вже з початком року шукали ще нової незаселеної околиці і вибрали місцевість на південнім боці Райдінг Мавнтайн Резервату, або на північ від Стратклеір і Шоал Лейк.

¹ A. S. Morton, *Settlements of Prairie Provinces*, p. 99, каже, що ця залізниця почала будуватися 1881 р. з Портедж за Прері і ще того самого року дійшла до Гледстовн, 1883 р. через Ніпаву до Міннедосу, 1886 р. через Рассел до Лангенбургу в Саскатевані, 1886 р. до Салтковте, а 1890 р. до Йорктону.

² V. J. Kaye, *Early Settlements*, p. 249, каже, що кораблем "Арменія" їхало 353 дорослих особи і 194 дітей, а кораблем "Палатія" — 398 дорослих і 171 дитина, отже разом 1116 осіб.

Так скоро, як імігранти висіли з цих кораблів, їх забрано на захід і, примістивши одну частину в Селкирк, а другу у Вінніпегу, колонізаційний агент Спірс взяв з собою чотирьох вибраних імігрантами делегатів і Івана Бодруга як перекладача, щоб оглянути цю нову околицю. Протягом кількох днів делегати оглянули чотири тавнишипи і повернулися до Вінніпегу і Селкирк з виробленим поглядом рекомендувати своїм землякам вибрану територію на поселення. Спірс наче відчував щось непевного, що може в майбутньому статися, отже подбав, щоб ті делегати підписали заяву, що вони оглянули чотири тавнишипи (19—21, 19—22, 19—23, 20—23) і земля там їм сподобалася, особливо у двох останніх тавнишапах, які є на нівніч від нинішнього Овкбурні і де сьогодні є місцевість Ольга.³

Хоч делегатам сподобався ґрунт в новій колонії, але імігранти не виявляли охоти започатковувати нове поселення. Вони воліли осідатися в існуючих оселях, де мали свою рідню, сусідів чи тільки знайомих, а в кого не було таких, то все таки волів бути між своїми земляками або бодай близько них. Отже і тепер урядникам приходилося говорити імігрантам, що, або в тих колоніях вже нема вільної землі на гомстеди, або що там через зливні дощі дороги розмокли і стали непроходимі і треба довго чекати, щоб туди можна вибратися. А що імігранти й так були перевтомлені довгою мандрівкою, бо дехто з них був півтора місяця в дорозі, то й погоджувалися започатковувати нову колонію.

Многонадійний виїзд до колонії обертається в трагедію

8 травня чотири вагони імігрантів (60 родин) виїхало з Селкирк до Вінніпегу, а там до них мало прилучитися ще два вагони імігрантів (20 родин) з Вінніпегу, які льокувалися в будинку школи Дафферин.⁴ Залізнична

³ Там же, ст. 254. Делегатами, що їздили оглядати землю в новій колонії і які підписали згадану заяву, були — Іван Букатчук, Федір Буртник, Сильвестер Василюк і Василь Костинюк.

⁴ Іміграційний Дім у Вінніпегу не міг примістити всіх імігрантів, що приїхали двома кораблями, отже уряд дав їм приміщення в порожньому будинку школи Дафферин, на розі вулиць Логан і Салтер.

компанія мала доставити два порожніх вагони коло шостої-сьомої години ввечері, отже імігранти з Вінніпегу вийшли з шкільного будинку до станції. Тим часом через якісь непередбачені причини ті вагони прийшли аж пізно вночі, якщо не над ранком. А що тодішня станція була мала і не могла примістити багато людей, навіть якби була відчинена, то імігранти з пакунками і малими дітьми мусли перебути час під голим небом в холодну ніч. З великим запізненням ті два вагони причеплено до поїзду і 80 родин українських імігрантів, або около 400 осіб, виїхали в дорогу до Стратклеїр.

Колонізаційним урядникам здавалось, що що нову колонію властє заснувати за попередньою згодою поселенців, отже без клопоту, а тим самим без великих видатків, яких урядники старалися уникати. Та їх сподівання довго не тривали. Поки поїзд доїхав до Портедж ла Прейрі, двоє дітей в дорозі померло, а поки доїхав до Міннедоси, то ще других двоє померло, а двоє інших захворіло.

Прибувши до Стратклеїр вранці 10 травня, імігранти висіли з поїзду і їх приміщено у двох опорожнених стайнях - стодолах, які Спірс вже раніше замовив на тимчасовий іміграційний дім для нових імігрантів з думкою, що ці будинки будуть вигіднішими від звичайних іміграційних шатер. Імігранти мали перебути в цьому приміщенні два або три тижні, поки не знайдуть собі гомстедів і не осядуться на них. Але ці будинки не відповідали для життя. Вони не ogrівалися, а хворі потребували тепла.

Так скоро як імігранти осілися в цих будинках, Спірс покликав місцевого лікаря д-ра Синклеїра, який ствердив, що між імігрантами панує заразлива недуга — шкарлатина чи кір. Спірс повідомив колонізаційного комісара Мекрері про трагічне положення цих імігрантів, а цей негайно вислав туди з Вінніпегу д-ра Патерсона, лікаря з провінційного відділу охорони здоров'я для точнішого провірення ситуації. Виявилось, що між імігрантами з Вінніпегу нагло розвинулася шкарлатина, а що інспекція імігрантів перед виїздом з Вінніпегу цього не

запримітила, то здогадувалися, що початки цієї недуги вже були між дітьми в часі їх перебування у Вінніпегу, але зараз швидко розвинулася тому, що ці люди мусіли дуже довго чекати в холоді травневої ночі на тих два вагони. Саме тоді треба було їм тепла й догляду.

Звичайно, й сила відпорности до будь-якої хвороби у тих імігрантів була значно обнижена, бо ж вони були неспокійні, стривожені виїздом з рідного краю у незнаний їм світ; вони були перевтомлені довгою їздою до моря, а далі й морською подорожжю у найнижчій частині корабля, а потім їздою у невігідних вагонах. В таких обставинах і санітарність не могла бути найкращою. Зокрема сила відпорности до недуг була більше обнижена в дітей і немовлят, ніж у старших. Через довгі дні мандрівки діти не могли бути на сонці і свіжій повітрі, щоб як-так загартуватися до змінених обставин.

Раз недуга появилася, вона мала і відразу пригожий ґрунт до швидкого розвитку. В одному із своїх рапортів лікар Синклеїр подав, що не одна дитина виглядала здоровою і бавилася, а дві години пізніше померла. Тому й не дивно, що двоє дітей, які захворіли перед виїздом до Стратклеїр, померло зараз по приїзді до цієї станції, а багато інших захворіло й померло в наступних трьох днях.

Лікар з урядниками негайно взялися до заходів припинити недугу, а зокрема не допустити цієї пошесті ширитися серед місцевого населення. Вони відділили хворих від підозріло-хворих. Одних ізолювали, а здорових, під тиском домагань місцевого населення, рішили вивезти ближче до місця їх поселення, в тавшип 19, рендж 23, коло озера Патерсон, 26 миль на північний захід від Стратклеїр. Лікар Патерсон, який зарядив висилку цих поселенців до озера Патерсон, вернувся до Вінніпегу, оставивши хворих під опікою місцевого лікаря.

З цієї групи імігрантів 10 родин, біля 50 осіб, відлучилися й на власну руку поїхали до Саскачевану,⁵ а оставші приготовлялися в дорогу до місцевості, де мали осістися. Урядники подбали про шатра для імігрантів і для себе, розстарали великі вози для перевозу і, похоронивши 12 померлих дітей при залізничній дорозі між Стратклеір і Шоал Лейк, забрали біля 250 імігрантів з їх пакунками на 14 возів⁶ і поїхали довгою валкою в дорогу. Річ ясна, що всі імігранти не могли поміститися на 14 возах, тому чоловіки мусіли йти на піхоту. Офіційльні звідомлення потверджують цей факт.

Було це в суботу 13 травня. Ранок був соняшний, гарний. Хоч матері похоронених дітей плакали й сумували, хоч неодні переживали непевність про долю своїх дітей, то інші таки потішали себе, що незадовго знайдуть своє приміщення і відпочинуть по довгих подорожніх трудах. Але й тепер потіха не тривала довго. По полудні небо захмарилося, почав надати дощ, позимніло, а під вечір взявся сніг з дощем, і в такій погоді прийшлося їхати цілу дорогу. Фактично дороги не було, тільки зарослі сліди доріжки. Треба було переїздити баюри, потоки, а декуди ще й прорубувати корчі. Тому цей транспорт прибув на призначене місце аж опівночі, і всі були перевтомлені і промоклі до нитки.

Прийшлося ще в зимноті й мокроті чекати, поки розложили шатро й поставили в ньому два спіжеві ogrivachi. Земля в шатрі була мокра й годі були стелити на ній постіль. Прийшлося кожному висушувати свій одяг і різні накривала, якими в дорозі накривалися від дощу. Те-

⁵ Твердження Правта, як подано в Марунчаковій праці "Студії до історії", т. 2, ст. 290, що Стратклеір був останньою станцією, не є точне, бо, як згадано на початку цього розділу, залізниця вже 9 років тому була проведена до Фюркстону.

⁶ V. J. Kaye, *Early Settlements*, p. 256, цитує листа Спірса, в якому виразно каже, що він вислав цих поселенців на 14 возах, а М. Г. Марунчак у своїй праці "Студії до історії," ст. 291, полягаючи на інформації Джеймса Правта (James E. Proutt), який був провідником цієї валки, каже, що на 20 возах. Мабуть Спірсове звідомлення більше правдоподібне, бо уряд мусів платити за ті вози. Але можливе, що, крім 14 возів для імігрантів, там ще були інші вози для перевозу урядників, шатер, провіантів та іншого.

пер і ті стайні з сухим сіном видавалися імігрантам великою вигодою в порівнянні з мокротою і сирістю нового приміщення в шатрі.

Мариво заразливої недуги далі загрожувало. Рекорди виявляють, що лікарам вдалося не допустити пошести до місцевого населення, але зате серед імігрантів на новім місці, під шатром, хвороба прибрала ще більших розмірів, і смерть далі забирала свої жертви. Марунчак, на підставі оповідань живих свідків цього поселення, пише:

“Однак захворюння дітей не уставали. Вже пізно вечером того самого дня (14 травня, Ю. С.) помер п'ятирічний хлопчик, однак Антона і Анни Калишин . . . Того самого дня Микола і Ксеня Майданюки стратили одного хлопчика, чергового дня другого. У Михайла і Теклі Швалюків померло згодом двоє дітей . . . Каська і Гринько Берегульки . . . теж стратили двоє хлопців. У Гринька і Теклі Глушків померло двоє дівчаток . . . В Андрія і Ганьки Войчишин помер один хлопчик. У Михайла і Анни Головецьких відійшли у вічність троє дітей. Одне померло в Стратклеір, а двоє під шатром.⁷ Захарій і Анна Джумаги стратили теж троє дітей . . . Не всіх можна пригадати по 65 роках. Запам'яталися прізвища своїх односельчан і приятелів. Інші пішли в забуття. Хворіли і старші, але тут жниво смерти не було таке грізне, як серед дітей. За якийсь час переставились на другий світ жінки Василя Іванишиного та Стаха Трача і ще одна старша особа, пригадувала собі Швалюк-Войціхівська. Впродовж двох тижнів вимерло кілька десятків дітей та кількоро старших. Данило Топольницький з Констанції, Борцівського повіту, піонер Овкбури, що пережив це мариво смерти як 15-літній хлопець, якому в 1964 році сповнилося 80 років, пригадує добре, як то він в асисті своїх трьох ровесників, а саме Філька Котика, Івана Швалюка та Романа

⁷ Докія Андерсон із Саскатуну, дочка Федька Токарика, яка була 19-літньою дівчиною і з батьками переживала трагічні дні цієї колонії, каже, що в Головецьких уже не було більше дітей в Канаді, тому в домі цієї родини вже не було більше щастя й веселости. Анна, жінка Головецького, не могла пережити страти своїх дітей і після трьох років померла, а її чоловік незадовго пішов за нею. Пані Андерсон додає, що в її родині ніхто не помер, бо “ми мали кухню, що мама вперлася обов'язково купити перед виїздом з Вінніпегу. Та кухня дуже допомогла нам та іншим поселенцям.”

Гринькова, носили кожного дня дітей на цвинтаричці в поблизу шатра. Вони мали мари-ноші з полотна на двох дрючках і цими марами переносували дітей зі шатра на кладовище, що з кожним днем рясніло новими могилками."⁸

Місцеве населення пильно стежило за ходом подій між імігрантами, отримуючи відомості і про тих, що були в стайнях коло Стратклеір, і про тих, що були під шатром. Місцеві люди, зовсім оправдано, хотіли забезпечити себе від недуги, тому й навіть домагалися віддалити ізольованих карантинною кудись — хоч би в поле або ліс. І Спірс признає, що забрав людей зі стайнів і примістив їх у трачкових будинках, очевидно в лісі.⁹ Тут навіть індіанці з резервату Окенісіс (на північ від нинішнього Елфістовну) рішили закрити дорогу по обох боках ріки Міннедоси, щоб пощесть до них не дійшла.¹⁰

Погода майже цілих два тижні була дощева, холодна, непривітна. По двох тижнях зайшла зміна на краще, а з теплою погодою і смертність почала зменшатися. Тоді ще й колонізаційний комісар Мекрірі прислав окремого лікаря Камерона доглядати цієї колонії. Цей лікар відразу замовив кілька додаткових шатер, відділив хворих від підозріло-хворих і від здорових, купив до кожного шатра кухню-огрівач і також купив кілька коров, щоб було свіже молоко для хворих.¹¹

Та помимо того діти далі вмирили. Спірс відвідав цю колонію 31 травня і звітував, що "до минулої неділі двадцятєро дітей померло". Десять днів пізніше признає, що число померлих виносить около 26. На тому числі кінчаються урядові звідомлення, але свідчення людей, що були свідками цієї трагедії, виявляють, що поки епідемія стала опанованою, то там померло 42 особи, пере-

⁸ М. Г. Марунчак, "Студії до історії", т. 2, ст. 282-3.

⁹ V. J. Kaye, Early Settlements, p. 262.

¹⁰ Там же, ст. 261-2.

¹¹ Там же, ст. 259. Але Марунчак, "Студії до історії", т. 2, ст. 291, каже, на підставі інформації Джеймса Правта, що уряд закупив дев'ять коров, але таких, що мало доїлися.

важно дітей від немовлят до 7 років життя.¹² І це в додатку до тих 12 дітей, що були похоронені перед виїздом до шатра.

Історія цвинтаря

Як уже було згадано, померлих похоронено на площі недалеко шатра, на фермі, що тоді належала до уряду, коли ще ніхто не знав, хто буде власником цієї ферми, а тим самим і цвинтаря. На кожному гробі на цій площі рідня поставила тимчасовий дерев'яний хрест, і ці хрести означували цю площу як цвинтар. Але коли поселенці розсіялися по доколичних гомстедах, вони скерували всю увагу на життєві потреби — побудували необхідні будинки, виробили скільки можна землі на город і для засіву, тому то цвинтар, цей пам'ятник піонерських трагічних переживань, почав згодом забуватися. З ходом часу ферма, на якій був цвинтар, опинилася в посіданні одного англосаксонця, який випасав худобу на землях коло озера Патерсон і тоді власне хрести на гробах обломалися, гроби позападалися і з цвинтаря не осталося сліду. Наступний власник цієї ферми,¹³ не знаючи нічого про цвинтар, прочистив деякі кущі на фермі і зорав прочищену площу разом з цвинтарем. Довідавшись, що там був цвинтар, він відділив і обгородив його. Пізніше, у двадцятих роках, рідня померлих з'їхалася і висипала

¹² Про перших два тижні перебування цих поселенців під шатром покищо знайдено мало офіційних рекордів, але з тих, що є, і з оповідань наочних свідків, виглядає, що ці люди не мали відповідної лікарської обслуги, а колонізаційні урядники більше пильнували того, щоб поселенців якнайскорше розмістити на гомстедах. Мабуть тому згаданий Джеймс Правт, у розмові з Марунчаком, висловився: "It was dreadful and shame," а закінчив по-українськи — "Тракували їх, як худобу". Цей Правт каже, що по двох тижнях перебування під шатром, осталося між живими тільки кількоро дітей нижче десяти років життя. "Це були най-більше трагічні хвилини в моєму житті. Досі чую в моїх ухах плач і lament матерів." Інші наочні свідки висловлюються точніше і кажуть, що тільки четверо дітей пережило ту заразливу недугу. М. Г. Марунчак, "Студії до історії", т. 2, ст. 283, 291, 293.

¹³ Цим другим власником був Яків Майданик званий зі свого спів-авторства "Штіфа Табачнюка". Він приїхав в цю околицю 1915 р. як учитель до школи Ольга і не знав нічого про трагічні початки цієї колонії і про цвинтар.

на цім цвинтарнім місці одну високу могилу, а на вер-ху вставлено великий дерев'яний хрест. Коли ж українці в Канаді 1941 р. святкували 50-літній ювілей свого посе-лення у цій країні, рідня похоронених, разом з грома-дянством, поставили сталого пам'ятника на місце дере-в'яного з таким написом: "Jubilee of Ukrainian Settlement in Canada 1891-1941." Під цим написом подано ще й на-пис в українській мові: "Ювілей нашого поселення в Ка-наді." На другім боці пам'ятника написано: "Тут спочи-ває 42-ох піонерів. В.І.П." (Вічна Їм Пам'ять—Ю.С.)¹⁴

Прикрі переживання не заломили поселенців

Епідемія шкарлатини між цими поселенцями була великим ударом і для уряду, і для поселенців. Для уряду вона була несподіваною і неприємною подією, бо були пороблені всі передбачені пляни, щоб цю колонію започаткувати найтаншим і найлегшим способом, а вийшло навпаки. Треба було міняти пляни, треба було покидати замовлені стайні-стодоли і розставляти шатро, а через недугу й ізоляцію потрібно було подбати про більше ша-тер, а далі й необхідність возів для перевозу й додатко-вих лікарів. Усе це сполучене з коштами, яких уряд ста-рався уникати. Взагалі, для уряду створення цієї колонії вийшло найбільш коштовним, чого ніхто не сподівався. Крім того, уряд стягнув на себе критику за те, що spro-вадив таких імігрантів — майбутніх громадян цієї краї-ни, які, в існуючих канадських обставинах, не робили прихильного враження.

З другого боку, ця хвороба стала великим ударом і для поселенців, бо вони втратили багато своїх дітей. Батьки, а особливо матері гірко оплакували смерть сво-єї дитини чи дітей. Неодна мати проклинала ту годину, коли вона рішилася покинути свій рідний край, хоч убо-гий але спокійний, проклинала і Канаду, яка на самих початках поселення відразу наложила на невинних лю-дей такі великі й болючі жертви. Не меншим ударом бу-

¹⁴ М. Г. Марунчак, "Студії до історії", т. 2, ст. 284-5. Тут автор наво-дить багато цінних спогадів про поселення українців в цій колонії.

до й те, що місцеві люди, яких два місяці перед тим, тішилися, що їх околиця перестане бути пустинею, бо прийдуть нові поселенці і піднесеться суспільне життя, тепер обернулися проти них.

Та життя йшло вперед. Трагічне положення першої групи поселенців¹⁵ не спиняло приїзду нових імігрантів.¹⁶ Ще поки лікарі й урядники боролися з пошестю в шатрі, при кінці травня прибуло туди 50 родин, які осілися на заході від першого шатра. Інші на сході, коло Елфінстон. Спірс вірив, що в тій території є відповідні землі до поселення і вперто впроваджував свої колонізаційні плани в життя. Вже 10 червня він повідомляє у своєму звіті, що в цій колонії осілося 160 родин, а з початком 1900 р. повідомляє, що там уже є около 1000 нових поселенців (осіб). Він далі інформує, що багато з пізніших поселенців з 1899 р. працювали при залізничній дорозі і заробили дещо на зиму. Він навіть наводить листа від начальника залізничної дороги Роберта Ватерса, який каже, що в нього працювало біля 300 українців, що вони були дуже добрими робітниками і що вони заробляли навіть по \$30.00 місячно. Лист закінчується: "Ті нові поселенці такі добрі робітники, що ліпших не хочу... Відколи я дістав галицьких робітників, від тоді я перестав мати клопіт з робітниками."¹⁷

Навіть індіанці, які з початку протестували проти нових поселенців, тепер стали їм прихильні, кажучи: "Ці

¹⁵ Ніхто ще не зібрав і не опублікував точного списку імен і прізвищ цієї першої групи, але зі споминів ще живих її членів є, крім уже згаданих Марунчаком, такі родини: Кіндрат Швалюк, Юрко Іванішин, Антін Данилюк, Федько Токарник, Дмитро Ничик, Дмитро Лазорко, Петро Дирбавка, Дмитро Бережак, Іван Боклащук, Пилип Русин, Дмитро Максимчук, Юзько Котис, Демян Цюра, Сильвак Савчук, Іван Яворський, Семко й Іван Янчки, Юзько Кузняк, Адам Сіцінський, Мацько Бевза, Микита Івасюк, Михайло Антонішин, Ясько Твердохліб, Микола Кузик, Гарасим Осадець, Василь Свістун, Андрій і Іван Антонішини, Григорій Мадюк, Іван і Петро Колтуцькі, Теодор Стебельський, Пацько Луговий, М. Матіешин, Гр. Берегулька, Ясько Ковалок, Котик і Гриньків.

¹⁶ З тих, що приїхали пізніше того самого року, є покінщо знані тільки: Роман і Григорій Оленюки та Антін Криницький. Були й інші, що осідалися в Росбурн, Сенді Лейк і сусідніх околицях.

¹⁷ V. J. Kaye, *Early Settlements*, p. 268.

поселенці є працюючі люди, добрі сусіди і добре захищають сухе дерево, а тим самим зменшують небезпеку вогню.¹⁸

Відвідавши цю колонію рік пізніше, Спірс звітує, що 1900 р. туди прибуло ще більше поселенців і що їх тоді вже було около 1200 осіб.¹⁹ Далі Спірс додає, що ці поселенці літом заробили трохи грошей на зиму і один крамар виявив, що вони в нього одного закупили 1200 мішків муки, 400 мішків кукурудзяної муки, багато вбрання та іншого краму і "за все те заплатили готівкою". Інші крамарі, каже він, мають також добру opiniю про галицьких поселенців. Тільки один священик з єпископальної церкви був проти спровадження туди більшого числа тих поселенців. Спірс згадує ще одне цікаве зазначення. Він каже, що між тими 1100—1200 поселенцями є тільки чотири родини, які потребують державної допомоги, але "це є надзвичайно малий відсоток, менший від відсотків серед поселенців інших народностей."²⁰

Ще рік пізніше, а саме 18 грудня 1901 р., той же Спірс знову звітує, що в цій колонії є вже 2000 осіб і що кожний поселенець має вже чотири або п'ять коров, найменше по одному коневі і що ці люди вже мають свої косарки, грабарки і вози. Спірс закінчує свій звіт, кажучи, що в цій околиці вже є досить поселенців, бо вільні землі майже заселені, а ті, що ще лишилися, будуть незадовго забрані молодшими з цих поселенців.²¹

Колонізаційний агент Спірс, очевидно, часто відвідував колонії, які започаткував українськими імігрантами з Галичини, і він ще раз відвідав цю колонію в осени

¹⁸ Там же.

¹⁹ З тих, що приїхали 1900 р., знані такі: Федько Барабан, Василь Кіць, Степан Деркач, П. Твердун, П. Машішовський і Семко Машішовський, Ст. Гнатів.

²⁰ V. J. Kaye, *Early Settlements*, p. 271.

²¹ Там же. Тут треба додати, що між поселенцями, які осіли в цій колонії 1901 р., знані такі родини: Федько Карасевич, М. Михайлишин, Климко Каськів, М. Каськів, Іван Стадник, Василь і Юсиф Дунець, Гресько Сказівський, М. Данилюк і Іван Боднарців.

1903 р. Він знову звітував 20 листопада того самого року, що в цій колонії є вже около 3000 осіб і що поселення посунулося від первісного місця на захід аж до Рассел, а на схід до Ньюдейл, отже простягається на яких 50 миль. Він додає, що ці поселенці зробили великий поступ за чотири роки — мають біля 4000 штук рогатої худоби, біля 1000 коней, багато свиней та домашньої птиці (курей, гусей, качок) та що вони поправили свої будинки і закупили досить багато “сіпіярських” земель. Свій рапорт Спірс закінчує такими словами: “Вони є дуже прогресивні і, хоч почали господарювати тільки кілька років тому, як бідні люди, вони нині живуть вигідно і в близькому майбутньому будуть добре влаштовані”. Це мабуть відноситься до галицьких імігрантів, які в кожній колонії показалися господарними й поступовими.²²

Розріст колонії

Ця колонія, як і інші українські колонії, дуже скоро поширювалася. Вже 1899 р., першого року існування цього поселення, українські поселенці започаткували сім околиць: Ольга-Овкбурн, Січ, Росбурн,²³ Мензі, Елфістовн, Сенді Лейк і Енгусвил. В наступному році тут по-стали оселі: Рутенія, Могили — на північ від Росбурн, Марко — на північ від Ольги, Город — на північ від Ел-

²² V. J. Kaye, *Early Settlements*, p. 276.

²³ Околиця Ольга, коло Овкбурн, була найбільша. Тут осілося 1899 р. 18 родин з першого транспорту: Антонішин Андрій і Іван, Боклашук Іван, Данилюк Антін, Джумага Захар, Іванишин Юрко, Калишин Антін, Колтуцький Іван і Петро, Кузик Микола, Луговий Панько, Мадюк Григорій, Майданюк Микола, Нічник Дмитро, Осадців Гарасим, Свистун Василь, Стебелецький Федір, Токарник Федько. Пізніше до них прилучилися: Гірчак Іван, Голець Іван, Крисоватий Микита, Луговий Василь, Мануляк Микола, Павчук Антін, Свирида Іван і Чегус М.

До перших піонерів в околиці Січ належать: Барабан Федір, Герелюси Йосиф, Максим і Степан, Деркач Степан, Куць Василь і Кость, Карасевич Степан і Юрко, Маційовський Петро і Степан, Миколайшин Михайло, Рудняк Франко, Стадник Іван, Твердун Василь, Яришевський Павло.

З перших піонерів околиці Росбурн знані такі: Гранківські Григор і Михайло, Данилейко Іван, Клим Іван, Лазарук Дамян, Лещиншин Михайло, Панас С., Сідляр Микола, Шмир Василь, Шуст Андрій, Яремій Дмитро, Яськів Василь. (За М. Г. Марунчаком, Студії до історії, ст. — 304, 306, 308, 322).

фістовну, Озерна — на південний схід від Сенді Лейк, а Долини на південь від Овкбурну і Мензі.

Посуваючися на захід від Ольги попри Райдінг Мавнтен Резерват, поселенці цієї колонії дійшли майже до границі Саскачевану, а далі звернули на північ до місцевостей Інґліс і Леннард і тут у третій декаді цього століття майже злучилися з околицею Петлюра (табл. 24, рейндж 26), що становить південно-західне крило давфинської колонії. Знову ж, посуваючися на схід попри згаданий резерват, українські поселенці дійшли до скандинавської колонії "Скандинавія", з пізнішою залізничною станцією Еріксон. Ця скандинавська колонія постала 1885 р. в тавнипах 17 і 18 і в ренджах 17 і 18, але не дуже розвивалася і українці там позабирали незайняті землі, а трохи відкупили від шведів і в наслідок цього в околиці Еріксон вже перед 1941 р. було 24 українські родини,²⁴ а в тім муніципалі (Кленвілліям), на підставі перепису з 1941 р., було 332 українці. Просунувшись через цю скандинавську колонію, українські поселенці з'єдналися зі своїми краями в Мавнтайн Ровд.

Околиця Мавнтайн Ровд колись називалася Гунська Долина (Huns' Valley), бо її започаткував на досить добрих землях граф Естергазі 1885 р. Він спровадив сюди біля 50 мадярських родин, переважно вуглекопів з Пенсильванії, ЗСА, але вони мабуть менше цікавилися господарською працею на фермі, тому не побільшували свого поселення, а зменшували його. Починаючи з 1898 р., українці і тут почали поселяватися.²⁵ В початках 1900-тих

²⁴ Пропамятна Книга Поселення Українського Народу в Канаді, ст. 161.

²⁵ Там же, ст. 157. У цій книжці подано, що українські поселенці зайшли до цієї околиці на початку 1900-их років, але Андрій Савчук, тепер у Шіго, Саск., твердить, що він приїхав до Гунської Долини зі своїми батьками 1899 р. і там уже були: Ілля Західняк, який осівся там 1896 р., Петро Галазевич 1897 р., а 1898 р. туди прибули: Адамак Микола, Баранюки Ілля, Матей і Михайло, Західняк П'єсиф, Івасюк Василь, Лабюки Андрій і Матей, Пасовистий Матей і Свербівус Д. 1899 р. там поселилися: Балковський Стах, Барила Іван, Богора Михайло, Бонсак Петро, Вшиньовський Микола, Волоцький Василь, Грубий Василь, Костанчук Микола, Костанчук Юрко, Кривецький Іван, Овсяник Петро, Поліщук Юрко, Равлюк Юрко, Ребачок Степан, Савчуки—Ілля, Матей, Сафрон і Василь, Слобода Іван, Сорока Іван, Яківчуки—Іван, Сафрон і Юрко, Тодорук Аксентій.

років тут було поперх 60 українських родин, а пізніше ця колонія збільшилася настільки, що греко-католицька громада побудувала там як не найбільшу, то одну з найбільших церков на фармах в Канаді. Вже 1941 р. ця громада мала 150 членів, а дітей і молоді було поперх 500.²⁶

Розростаючися на північний схід, околиця Гонс Валлей майже злучилася ще з іншою меншою українською колонією, званою як Гленелла, яка була зачаткована мабуть 1899 р. Тут земля децю гірша від ґрунту в інших українських колоніях, але українці й тут поселилися. Насамперед тут осілося кілька родин приблизно 8 миль на північ від містечка Гленелла, тоді оселя посувалася далше на північ в напрям Гленговн, на схід до станції Алонзи, а на захід зблизилася до містечка Мекрірі.²⁷ Таким чином ця оселя майже досягає до південно-східного крила давфинської колонії.

Але колонія Стратклеір — Шоал Лейк — Овкбурн розросталася не тільки на схід і захід вузьким пасмом попри Райдінг Мавтейн Резерват. Коли 1906 р. була проведена через цю колонію ще інша нова залізнична дорога і дала цій місцевості цілий ряд залізничних станцій — Кленвілліям, Еріксон, Рекгем, Сенді Лейк, Елфістовн, Гленфорса, Мензі, Овкбурн, Виста, Росбурн, Биртдейл, Силвертон, Россел і Шелмавнт, уможлививши тими станціями збут фармерських продуктів, тоді українські поселенці змінили свій первісний погляд про вартість лісів. Вони почали посуватися і переноситися на південь, де мало лісів і більше степової землі, на якій можна легшим трудом плекати пшеницю і доробитися. В наслідок цього

²⁶ Там же, ст. 157. Там подано, що ця церква побудована в 1923-5 роках за планом о. Ру. Вона є 129 стій довга, 90 стій широка. На середині церкви є велика баня, і що від землі до хреста цієї бані є 150 стій. Церква має 10 дверей, 135 вікон, 5 престолів, кілька захристій і кілька поперхів хорів.

²⁷ Іван Вахняк, який приїхав зі своїми батьками в околицю Гленелла 1907 р., каже, що тут українські поселенці появиліся ще 1899 р. і першими були: Гринько і Яцько Гловн. За ними прибули брати Турка—Іван, Федір і Дзико, брати Ждани—Степан, Гринько, Андрій, Петро і Михайло, брати Сулі—Іван і Дмитро, брати Кузики—Семко і Степан, Кравці — Михайло та Іван, а далі М. Бабінський, Панько Стравонц, Бачевичі, Конитки та інші.

зміненого погляду про ліс, українські поселенці забирали незайняті вільні землі даліше на південь в сторону тих залізничних станцій, через які їм приходилося переїздити, коли їх везли з Вінніпегу в цю місцевість на поселення. Якщо там уже не було вільних земель, то вони викупували землі старших поселенців інших народностей, платили їм високі ціни — настільки високі, що власники вважали оправданим продавати свої фарми, маючи на думці перенестися в іншу місцевість на відпочинок або займатися якимсь підприємством. Таким чином українські поселенці посунулися на південь до Шоал Лейк, Стратклеір, Ньюдейл, Міннедоса і Ніпава.

Коли зачисляти околиці Гленелла і Мавнтейн Ровд (Гонс Валлей) як частини цієї колонії, то вона своїм розміром рівняється колонії Една в Альберті, одначе вона багата вужча, бо шириною тільки в декотрих місцях сягає 25 миль. Все ж вона покриває біля 42 тавншипів. Крім згаданих залізничних станцій, в цій колонії є ряд фермерських околиць, як Рутенія, Мірс (більше знана як Могили), Глен Елмо, Марко, Ольга, Січ, Город, Долини, Озерна, Мавнтейн Ровд і Гленговп.

Описуючи попередні українські колонії, ми звертали увагу на те, що ті колонії не є заселені виключно українцями, так і тепер треба мати на увазі, що у цій колонії є місцевості, в яких українські поселенці знаходяться в значній меншості, але є й такі, як Ольга й інші околиці, де українці становлять переважаючу більшість, а всіх українських поселенців у цій колонії від Алонси до саскачеванської границі нараховується біля 9000.²⁹

²⁹ Таке число подав Павло Юзик у своїй праці: "The Ukrainians in Manitoba", р. 39, і приблизно таке число подає, на підставі перепису населення в Канаді з 1941 р., N. J. Hunchak, *Canadians of Ukrainian Origin*, pp.109-113.

IV. ПЕРШІ КРОКИ НА СУСПІЛЬНО-ГРОМАДСЬКОМУ ПОЛІ

Соціальний склад української іміграції

Переважаюча більшість української іміграції на початках складалася з селян-хліборобів, які, як вище згадано, гнані злиднями покидали рідні села й їхали в далеку невідому країну шукати кращої долі. Ці імігранти, прибувши до Канади й отримавши "гомстеди", починали господарство буквально з нічого, бо переважна більшість таких українських поселенців не мала фінансових засобів навіть на прохарчування себе й своїх родин впродовж першого року побуту в новій країні. Звичайно чоловіки, збудувавши сякий-такій притулок для своїх родин, йшли шукати праці в містах, на залізницях, в копальнях чи на господарствах багатших фермерів-чужинців.

Серед перших імігрантів було також певне число молодих самітніх людей, які приїжджали в Канаду на тимчасові заробітки з наміром вернутися до рідного краю і стати там господарями з допомогою зароблених в Канаді грошей. Зовсім малою була група української інтелігенції між першими імігрантами. У першій українській іміграції до Канади було не то що багато неписьменних людей, а національно несвідомих. Це все було наслідком чужої окупаційної влади, яка робила все можливе, щоб тримати українське населення в найбільшій темряві. Горстка українських імігрантів з освітою — була краплею в морі серед загалу української іміграції перших початків. Та й ця горстка прибула не як зорганізована група, яка б виконувала роль проводу так потрібного українським імігрантам, але це були пе-

реважно або політичні втікачі або студенти з незакінченою освітою, які сподівалися в новій країні, підробившись, скінчити свою науку. Але ця горстка української інтелігенції помимо своєї волі стала в проводі української іміграції, розкиданої по величезних просторах Канади.

Серед перших українських імігрантів з Галичини було лише трьох людей, що мали закінчену середню освіту. Ними були: Кирило Березовський, Іван Бодруг та Іван Негрич. Березовський довгий час працював урядовцем і перекладачем в іміграційнім уряді, де зі свого становища давав поради та моральну підтримку масі прибуваючих імігрантів. Негрич і Бодруг були першими українськими учителями в Канаді, а пізніше стали провідними постатями в зорганізованій ними, при допомозі Протестантської Церкви, Руської Незалежної Православної Церкви (загально знаної як серафимівська Церква). Церковне питання було найбільш пекучим питанням першої української іміграції і від його розв'язки залежав не лише нормальний розвиток української іміграції в новій країні, але часто-густо для самих імігрантів церковне питання було ще більш важливим в їх житті, як щоденний хліб чи дах над головою.¹ Тому й не дивно, що першими кроками української іміграції в Канаді на суспільно-громадському полі — були заходи на полагодження церковних справ, чи вірніше заходи над забезпеченням себе духовною обслугою рідної Церкви.

Церковні справи в початках першої іміграції

Як згадано вище в розділі "Історія Українського Народу" українці були поділені поляками з допомогою Берестейської унії на дві релігійні групи: переважна більшість українців була православного віроісповідання, а

¹ "Був випадок, що чоловік так заскучав, що в 1903 році лишив жінку і діти на томстеді в Саскачевані в землянці, а сам приїхав до краю. Коли його спитали про причину, то сказав: "Там не можливо жити, бо там Бога нема". Треба було багато переконувати, поки він рішився вертати назад до родини в Канаду." ("Проміятна Книга Українського Народного Дому у Вінніпегу", Вінніпег, 1949, ст. 87).

та частина українського народу, яка знаходилася під Польщею до часу її упадку в кінці 18 ст. була уніятами. Унію в Галичині підтримувала Австрія, якій Галичина дісталася в 1772 році при першому розборі Польщі. Хоч в практиці обидва віроісповідання українців мало чим різнилися, бо мали все спільне — Віру й обряд — все ж таки вища влада уніятської Церкви робила все можливе, щоб цю Церкву наблизити до латинства й віддалити від православія. Австрійський уряд таким заходам був радий і охоче допомагав уніятським провідникам в цьому ділі. Одним з таких заходів було передання українських іммігрантів з Галичини в духовну опіку римо-католицькій Церкві в Канаді. Рим (очевидно за згодою уніятського проводу) заборонив доступ греко-католицьким священикам до Канади, бо вони були жонаті. Інструкції св. Конгрегації для поширення Віри з 12 квітня 1894 року, а пізніше з 10 травня 1902 року відкрито про це заявили. Однак наш загальний не мав права знати про цю заборону. Чужі місіонери цей факт замовчували, а промовляли собі дорогу до греко-католиків тим, що жалували "бідних русинів, полишених своїми священиками."

Справді до 1902 року до Канади були приїхали чотири греко-католицькі священики, один по одному, але кожний з них був тільки гостем-візитатором, що відвідав наші громади і зараз від'їздив туди, звідки приїхав.² Люди цим непокоїлися і ставилися неприхильно до опіки латинників. Ворожнеча до них зростала ще й тому, що французи відразу домагалися запису церков на французького єпископа. Світські провідники, що читали американську "Свободу" і старокрасне "Діло", в котрих тоді обширно писалося про замах Риму на Греко-Католицьку Церкву, піддержували опір нашого населення в Канаді проти зазіхань римо-католиків. Та не тільки світські провідники, а й перші всі чотири греко-католицькі священики радили своїм вірним "не піддаватися французам" і не брати від них допомоги.

² Цими священиками були: оо. Н. Дмитрів, П. Тимкевич, І. Заклинський та В. Жолдак.

Поселенці з Буковини та Великої України також опинилися під чужою опікою, під опікою московської православної місії, що мала подостатком грошей, запису церков не вимагала, мала досить священників, що говорили українською мовою і в церквах відправляли Богослуження церковно-слов'янською мовою, до котрої українці були привикли. До цієї Православної Церкви навіть греко-католики приставали. Інші, які не хотіли в'язатися з римо-католиками і Російською Церквою, шукали виходу в протестантських церквах.

Тодішні провідники — як Генрик, Бодруг, Негрич і інші цілком правильно розуміли, що народ від самих початків поділений і підчинений під чужі впливи, скоро зтратить свою ідентичність. Вони шукали рятунку і робили те, що тоді являлося логічним кроком. Вони 1903 р. заснували Руську Незалежну Православну Церкву, з осідком у Вінніпегу.

Тут на місці згадати, що восени 1902 р., коли між українцями в Канаді виявився отвертий і зорганізований спротив до латинян, тільки тоді тутешня Римо-Католицька Церква уступила зі свого становища і спровадила до Канади українських священників. Але й тоді вона не спровадила світських священників, до котрих наші люди були призвичасні, але дістала трьох монахів Василян (з одним братчиком і чотирма сестрицями).³ А треба пам'ятати, що лише кільканадцять літ перед тим чин Василянів в Галичині був зреформований Римом і єзуїтами-поляками, і тому люди ставилися до Василянів з застереженням. Отже цей крок зовсім не стримав народу, що кинувся в опозицію до католицизму. Він радше підкреслив, що світські греко-католицькі священники не були священниками і тому для них вступ до Канади був заборонений.

Що заснування нової Церкви не було твором кількох невдоволених одиниць, і що воно не було якимсь небажаним рухом, але було бажанням загалу, свідчить той факт, що ця Церква в феноменально короткому часі фак-

³ оо. Філас, Дидик і Строцький.

тично в кількох місяцях, захопила майже кожну українську околицю в Канаді і притягнула в ряди своїх священників майже всіх тодішніх провідних людей. Народ тішився постановам тієї Церкви і масово приставав до неї. Він горнувся до неї, бо уважав заснування тієї Церкви за свою першу перемогу у вільному краю над своїми противниками, непрошеними опікунами. Навіть найбільший противник цієї Незалежної Церкви о. А. Деляре, бельгійський редемпторист, що приїхав до Канади 1899 р. і йому було дане право обслуговувати велику частину українців греко-католиків признає у своїй книжечці, що український народ дав сильну підтримку тій Незалежній Церкві і що та Церква скоро поширила свої впливи.⁴

Учителі-піонери з Канорщини, 1913 р.

Цього руху не можна пояснювати тим, як це дехто старається пояснити, що його викликали якісь киринники, зрадники, відступники чи запроданці. Коли всі провідники і народ взяли в ньому масову участь, то на це мусіли бути тільки оправдані причини. Провід і народ ніколи сам себе не зраджує, а коли від чогось масово відступає, то це знак, що шукає порятунку з певного незнос-

⁴ Memoire sur les Tentatives de Schisme et D'Heresie au milieu des Ruthenes . . . , Quebec 1908.

ного положення. Інакше пояснення цього руху є або самообдурюванням або неоправданим тавром на всю українську іміграцію першого десятиліття в Канаді.

Інша річ, що та радість українських поселенців не тривала довго. Ця Церква вибрала собі на провідника єпископа Серафима, що ані до проводу не надавався, ані не мав бажання піддержувати якийсь незалежний рух українців в Канаді. Через нього та Церква впала майже так скоро, як постала. Так скоро, як тільки вона ослабла через непорозуміння з єпископом, вона піддалася під опіку презбітеріян, а тим самим уступила зі свого незалежного становища. Цього кроку українські поселенці, зовсім послідовно, не піддержали, і в кількох роках з тієї Церкви майже сліду не стало.

Та хоч та Церква упала, і своїм упадком принесла ще більший заколот на церковнім полі, то не можна правди закрити, що дух незалежності, дух опозиції до чужих опікунів вкорінився глибоко в душі наших поселенців і багато причинився до того, щоб збудувати національну свідомість тодішніх українців у Канаді, і зберегти ідентичність української маси та втримати її при українських організаціях.

Значить, що хоч цей рух був на церковнім полі, то в дійсності він був НАРОДНИЦЬКИЙ, НАЦІОНАЛЬНИЙ.

Освітний рух.

Саме в час розкладу Незалежної Церкви появляється на суспільній арені новий рух, що також відіграв важливу й незатерту ролю в історії канадських українців. Це був рух освітній.

Провідні люди по наших околицях почали організувати народні (державні) школи, бо їх ще не було. Інші переконали уряд, що для тих шкіл треба учителів, що розуміли б нових поселенців і хотіли б у піонерських околицях учителювати. Зрештою, в Манітобі була тоді так звана двомовна система, що позволяла українським учням вчитися української мови, а її не могли вчити англійські вчителі. Отже уряд 1905 року відкрив у Вінні-

пегу спеціальний семінар, знаний як Ruthenian Training School. До цього семінара приймали молодих українців, що мали трохи освіти з краю і по кількох роках випускали їх як кваліфікованих учителів. Цей семінар, зразу у Вінніпегу, а пізніше перенесений до Брендону, проіснував до 1916 року і за той час виховав около 150 учителів для наших поселенців.

Вслід за Манітобою українські поселенці в Саскачевані й Альберті дістали від своїх урядів подібні семіна-

Учителі-піонери з Йорктонщини, 1918 р.

ри: в Ріджайні 1911 року, а в Вегревіл 1912 року. Ці семінари також проіснували до 1916 року і з них вийшло коло сотки вчителів.

Учителі в Манітобі вчили своїх учнів української мови нарівні з англійською, а в Саскачевані та Альберті могли вчити української мови тільки по одній годині. Та без огляду на це обмеження, кожна державна школа, де бу-

ли українські учителі, була наче українська народна школа. З тих шкіл повиходили тисячі учнів, що знали українську мову. Без тих учителів молодь першої української іміграції могла пропасти в передчасній, а тим самим некорисній, асиміляції і нинішнє українське життя в Канаді було б мало цілком інший вигляд.

Та ті учителі дбали не тільки про шкільну дітвору. Вони були дійсні місіонери і на ширшому громадському полі. Вони вдень вчили дітвору, а вечорами вчили старших. Вони обертали ті народні школи в осередки загальної освіти, закладали в них читальні, давали в них відчити, приготовляли в них концерти та вистави. В тих школах, з тими учителями, пробуджувалася національна свідомість, підтримувалася національно-культурна робота. Ті учителі ходили пішки болотами, лісами, снігами десятки миль один до другого, щоб дати один одному допомогу у його праці зі старшими громадянами.

Як учителі і народні робітники вони зорганізувалися в окрему українську учительську організацію і скликали свої річні конвенції, котрі стали предтечами пізніших народних з'їздів. На цих конвенціях брали участь не лише самі учителі, але й інші визначні громадяни, що цікавилися різними справами свого народу. На тих конвенціях обговорювалися не лише шкільні справи, але всякі справи, що відносилися до життя українців Канади.

Оскільки більше громадської діяльності виявили ті учителі, остільки більше вони стягали недовір'я до себе чужих опікунів. Ще 1908 року архієпископ Лянжевин, що мав повну владу над нашими греко-католиками, писав у своєму вступному слові до книжечки о. Деляре, що бредонський семінар — це протестантська робота, політична робота, яка вийде на шкоду для самого уряду, що її утримує. Він сказав, що ця школа виховує апостатів (відступників). Розуміється, що в подібний спосіб мусіли відноситися до роботи тих учителів і священники, які були підчинені цьому архієпископові. Тому, замість допомоги в добрій роботі, ті українські учителі діставали явні або скриті перешкоди.

Все ж таки, вони не знеохочувалися перешкодами, а працювали з посвятою для свого народу і притягали тодішніх священиків до громадської праці. Хто оцінює працю тих учителів, ту посвяту, з якою вони віддавали себе для свого народу, той не може не згадати їх великих

Юліан Стечишин, 1910 р.

заслуг для народу, який переживав тяжкі піонерські часи. Багато з цих учителів запорпавшись в щоденній праці, не вибилися на визначніші місця, але їх праця принесла величезні наслідки. Інші продовжували працюва-

ти над собою і вибилися на визначні становища, чим принесли і собі й своєму народові немалу славу. Вистачить згадати імена таких народних робітників як Ферлей, Кудрик, Арсеніч, Бачинський, Стечишин, Савчук, Чумер, Гаврилюк, Боднар, Продан, Богонос, Марцинів, Зюбрак та багато інших, яких годі вичислити, щоб усвідомити собі заслуги тієї першої когорти робітників на освітній та національно-культурній ниві. Говорити про поступ українців в Канаді, не згадуючи цих учителів — це те саме, що говорити про весілля, не згадуючи молодих.

Заснування "Українського Голосу".

Першою найповажнішою працею українських учителів було те, що вже 1907 року вони на своїй конвенції, разом з іншими провідними одиницями, рішили, що українці в Канаді мусять мати свій народний часопис, який би стояв на загально українським ґрунті й обороняв би інтереси всього українського загалу в Канаді. Ця ідея здійснилася три роки пізніше, коли 1910 року почав виходити "Український Голос".

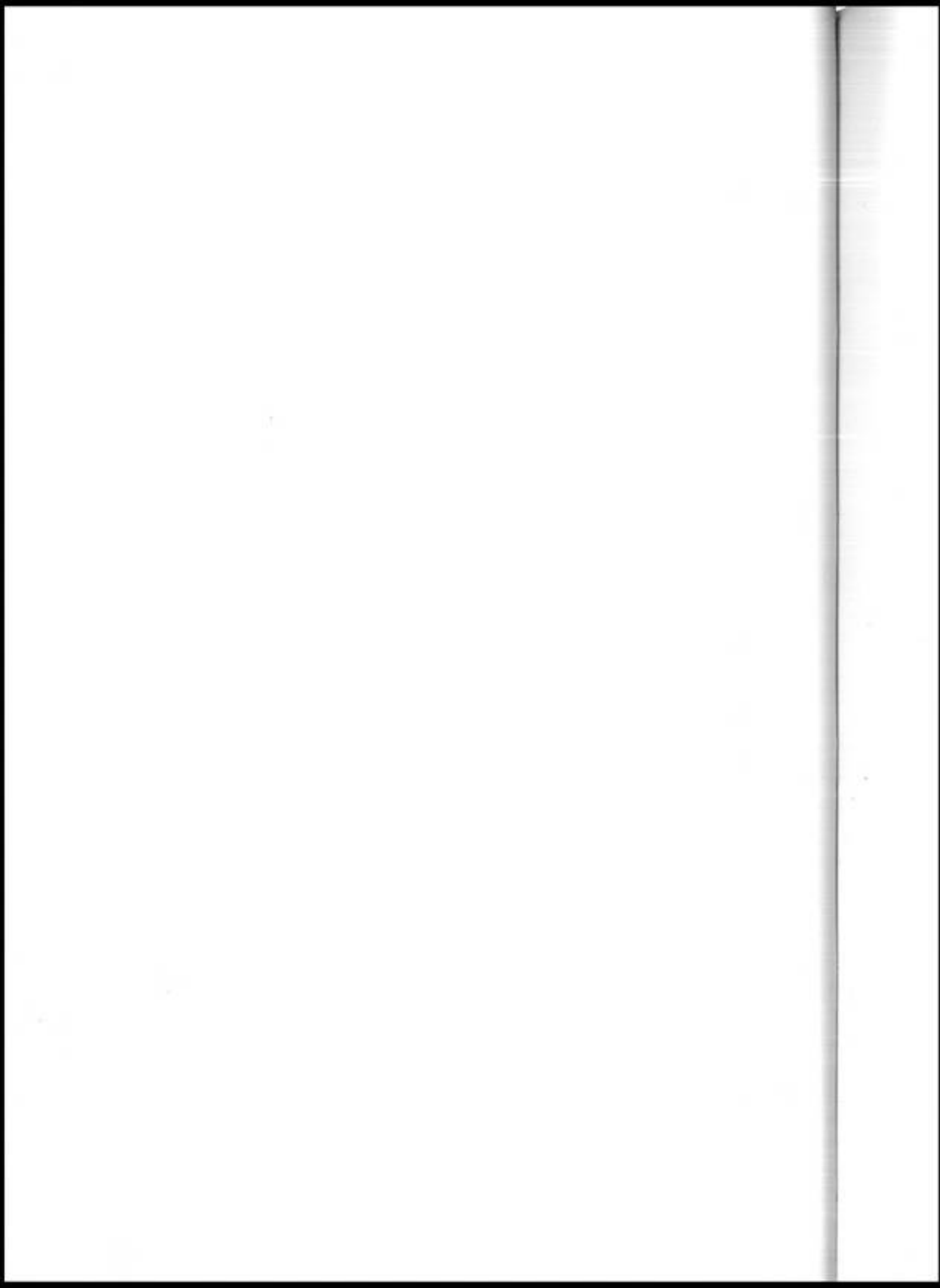
Тоді в Канаді вже було три часописи в українській мові: "Канадійський Фармер", що був заснований канадською ліберальною партією і почав виходити 1903 року, безперечно був часописом для політичних цілей; "Канадійський Ранок," заснований 1905 року тутешньою протестантською церквою, та "Робочий Народ", що його видавали українські соціялісти від 1908 року. Значить, ні один з тих часописів не заступав і не міг заступати всіх інтересів українських поселенців, отже поява загально народного часопису, залежного виключно від українських поселенців, була немалою подією.

Сьогодні тяжко що подію оцінити, але вона в дійсності була епохальною подією. Це була на той час революція, геройство назвати часопис "українським", коли люди, що його мали читати були "русини", "руські" тощо. "Український Голос" відразу виявив, що він незалежний від чужих, що він заснований українським народом, від

нього єдинного залежний і йому буде служити. Він виступив проти чужих політичних чи церковних старань звести українське населення на манівці і виступив проти своїх, що не працювали для добра свого народу, а піддавалися і вислужувалися чужим.

“Український Голос” засягнув своїми впливами найдальші і найтемніші закутини українських поселенців. Він зайшов туди, куди не змогли зайти учителі. Він дістав підтримку не тільки від учителів, але від робітників і фермерів. Взагалі він дістав підтримку всього свідомішого українського громадянства.

“Український Голос”, разом з учителями, впродовж яких чотирьох років, буквально перемінив лице українців в Канаді. В кожній околиці, заселеній українцями, організувалися читальні й Народні Доми з бібліотеками. В них провадилася освітня й культурна праця. Це все в короткім часі перетворило етнічну масу “русинів” у свідомих українців, що знову відважилися повести боротьбу проти московських, латинських та протестантських впливів. Таким чином поява “Українського Голосу” була подією епохального значення, подією, яка започаткувала новий, величний, повний героїзму й посвяти, період в історії українців Канади.

БІБЛІОГРАФІЯ

- Адамовська, Марія. *ПІОНЕРСЬКІ ГАРАЗДИ В КАНАДІ*, Пропамятна Книга Українського Народного Дому в Вінніпегу, 1949.
- Аркас, Микола. *ІСТОРІЯ УКРАЇНИ*, Київ-Ляйпціг, Укр. Накладня. Коломня — Галицька Накладня, Вінніпег, 1920.
- Базинський, Юліян. *УКРАЇНСЬКА ІМІГРАЦІЯ В ЗСДНАНИХ ДЕРЖАВАХ АМЕРИКИ*, т. I, з друкарні НТШ, Львів, 1914.
- *ЯК Я ВИДАВАВ „УКРАЇНСЬКУ ЕМІГРАЦІЮ”*, Львів, 1930.
- Бизинський, Зигмонт. *ІСТОРІЯ КАНАДИ*, Вінніпег, 1928.
- Божик, Пантелеймон. *ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ В КАНАДІ* за час 1890 до 1930, Вінніпег, 1930.
- *ЦЕРКОВ УКРАЇНЦІВ В КАНАДІ*: причинки до історії українського церковного життя в Бритійській Домінії Канаді, за час 1890 - 1927, Вінніпег, 1927.
- Брик-Дев'ятиницький, Михайло. *СОТНИК СТРІЛЬБИЦЬКИЙ*, „Шлях Перемоги”, Мюнхен, чч. 6, 7, 8, 1967.
- Бугинський, Дм. *УКРАЇНЦІ В ЕСПАНІЇ*, Альманах Українського Народного Союзу, Джерсі Ситі, 1954.
- Буряник, Василь. *ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКИХ УЧИТЕЛІВ У КАНАДІ*, „Новий Літопис” ч. 3(4), 1962, Вінніпег.
- Вігорний, А. *ПОДОРОЖ ДОВКОЛА СВІТУ*, стаття в „Українському календарі на 1967 рік”, виданім Українським Суспільно-Культурним Товариством, Варшава.
- Власовський, Іван. *НАРИС ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕРКВИ*, т. I, Нью-Йорк, 1955.
- Войцєнко, Ольга. *ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ЖИТТЯ В КАНАДІ*, Видавництво Тризуб, Вінніпег, 1921.
- Гербєст, Венедикт. *ВИПІСАНЯ ДРОГІ*, 1567, „Ювілейна Книга в 300 літні роковини митр. Іпатія Потія, Львів, 1914.
- Грушевський, Михайло. *ІЛЮСТРОВАНА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ*, Київ - Львів, 1912.
- Гуцуляк, Михайло. *УКРАЇНЕЦЬ — СПІВТВОРЕЦЬ КОРДОНІВ КАНАДИ И АЛЯСКИ*, Ванкувер — 1967 — Торонто.
- Державний перепис населення Канади, 1961 р.
- Дмитрів, Нестор. *КАНАДІЙСКА РУСЬ*, „Свобода”, Мавнт Кармел, Па., 1897.

- Дорошенко, Дмитро. НАРИС ІСТОРІЇ УКРАЇНИ, т. 1, Варшава, Український Науковий Інститут, 1932.
- Слиняк, Василь. ПЕРШІ УКРАЇНСЬКІ ІМІГРАНТИ В КАНАДІ, Ювілейний Календар Української Родини, 1941, Мондер.
- Жлуктенко, Ю. О. УКРАЇНСЬКО-АНГЛІЙСЬКІ МІЖМОВНІ ВІДНОСИНИ, Київ, 1964.
- Кисілевський, В. Ю. ЛЮДИ З РАННЬОЇ НАШОЇ ІСТОРІЇ, нові матеріали до історії українського поселення, „Українські Вісті”, ч. 1, 1964, Едмонтон.
- Костомарів, Микола. ІСТОРІЯ УКРАЇНИ В ЖИТТЄСПИСАХ ВИЗНАЧНИШИХ ЄЇ ДІЯЧІВ, НТШ, Львів, 1918.
- Кравчук, Петро. НА НОВІЙ ЗЕМЛІ, Торонто, 1959.
- Крип'якевич, Іван. ОГЛЯД ІСТОРІЇ УКРАЇНИ, Київ - Львів - Відень, 1919.
- Леськів, Філемон. ПІОНЕРСЬКЕ ЖИТТЯ В КАНАДІ, Вінніпег, 1953.
- Ліковський, Едвард. БЕРЕСТЕЙСЬКА УНІЯ (1596), Жовква. Накладом читальні ім. М. Шашкевича у Львові, 1916.
- Марунзак, Михайло. СТУДІЇ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНЦІВ КАНАДИ, т. I, II, Видавництво Тризуб, Вінніпег, 1966 - 1967.
- В ЗУСТРІЧІ З УКРАЇНСЬКИМИ ПІОНЕРАМИ АЛБЕРТИ, Загальна Бібліотека УКТ, Вінніпег, 1964.
- КАНАДІЙСЬКА ТЕРЕБОВЛЯ, Загальна Бібліотека УКТ, Вінніпег, 1964.
- Мацієвич, С. УКРАЇНЦІ В КАНАДЕ, Славяне (Москва), ч. 6, 1953.
- Митрополит Іларіон (Огієнко, Іван). СЛОВО ПРО ІГОРІВ ПОХІД, Вінніпег, 1967.
- Назарук, Осип. В ЛІСАХ АЛБЕРТИ І СКАЛИСТИХ ГОРАХ, Чікаго, 1924.
- В НАЙБІЛЬШІМ ПАРКУ СКАЛИСТИХ ГІР, Чікаго, 1924.
- ВЧАСНА ВЕСНА В ПІВНІЧНІЙ АЛБЕРТІ, Львів, 1929.
- Невідомий автор. ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ КАНАДЕЦЬ: Іван Пиліпів з Небилова. На відзначення Шістдесятих Роковин життя і творчої праці українців у Канаді, 1891 - 1951. Видання „Українського Слова”, Вінніпег, 1951.
- Окулевич, Г. РУСЬКІ В КАНАДЕ, февераль, Торонто, 1952.

- Олеськів, Осип. *О ЕМІГРАЦІЇ*, Видання Общества ім. М. Качковського, Львів, 1895.
- *ПРО ВІЛЬНІ ЗЕМЛІ*, Львів, 1895.
- *ХЛІБОРОБСТВО ЗА ОКЕАНОМ, А ПЕРЕСЕЛЕНЧА ЕМІГРАЦІЯ*, з друкарні оо. Василян, Жовква, 1896.
- Павлизин, Іван. *З ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКИХ ПОСЕЛЕНЦІВ НА ГОМСТЕДАХ В ПІВНІЧНІЙ МАНІТОБІ*, „Українське Слово”, ч. 8, Вінніпег, 1965.
- Панзук, Іван *ПЕРША УКРАЇНСЬКА ЦЕРКВА В КАНАДІ*, Історичний нарис, накладом автора. Друкарня Видавничої С-ки Тризуб, Вінніпег, 1974
- Полонська-Василенко, Наталія. *ВИЗНАЧНІ ЖІНКИ УКРАЇНИ*, Вінніпег - Мюнхен, 1969.
- Пропамятна Книга Українського Народного Союзу, Джерсі Ситі, 1936.
- Пропамятна Книга Поселення українського народу в Канаді, Йорктон, 1941.
- Роїк, Олександр. *РОМАН БАЧИНСЬКИЙ — перший українець у Канаді*. „Північне Сяйво”, Едмонтон, 1965.
- *СОТНИК І. СТРІЛЬБИЦЬКИЙ — перший українець у Канаді?* „Новий Шлях”, чч. 26, 27, 28, 1967, Вінніпег.
- Романзиг, Дмитро. *УКРАЇНСЬКІ КОЛЬОНІ В ОКРУЗІ ДАВФІН*, Пропамятна Книга Українського Народного Дому в Вінніпегу, 1949.
- Романюк, Василь. *СПОМИНИ*, „Українські Вісті”, Едмонтон, ч. 51, 1955.
- Романюк, Іван. *ПОЧАТКИ НЕБИЛІВСЬКИХ РОДИН У КАНАДІ*, Календар „Українського Голосу”, 1942, Вінніпег.
- *ДЕЩО З ЖИТТЯ ПЕРШОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ОСЕЛІ В КАНАДІ*, Календар „Українського Голосу”, 1939, Вінніпег.
- Рудницький, Ярослав. *ДО ПОЧАТКІВ УКРАЇНСЬКОГО ПОСЕЛЕННЯ В КАНАДІ*, Альманах „Канадійського Фармера”, Вінніпег, 1963.
- *МАТЕРІЯЛИ ДО УКРАЇНСЬКО-КАНАДІЙСЬКОЇ ФОЛКЛЬОРИСТИКИ И ДІАЛЕКТОЛОГІЇ*, УВАН, Збірник Заходознавства, т. III (1), Вінніпег, 1956.
- Савицький, Іван. *ЮВІЛЕЙНА КНИГА* в 300-літні роковини митр. Іпатія Потія, Львів, 1914.
- Салей, Діонісій, *СПОМИНИ З КАНАДИ: Дорога з Нью Йорку до Канади*, „Свобода”, Мавнт Кармел, Па., чч. 29 - 33, 1896.

- „Свобода”. Мавнт Кармел, Па. Чч. 18 і 39 — 1896; 16, 35, 38, 40, 44, 45 — 1897; 2, 24, 29 — 1898.
- Сташин, Михайло. *МОЇ СПОМИНИ*, Календар „Українського Голосу”, 1938, Вінніпег.
- Стезшишн, Юліян. *ЮВІЛЕЙНА КНИГА 25 ліття Інституту ім. П. Могили в Саскатуні 1916 - 1941*, Вінніпег, 1945.
- С. П. Г. *ПРО ПЕРШОГО УКРАЇНЦЯ НА КАНАДІЙСЬКІЙ ЗЕМЛІ*, „Канадійський Фармер”, Вінніпег, ч. 7, 1965.
- Тельман, І. *У ДАЛЕКІЙ СТОРОНІ*, Київ, 1965.
- Терлецький, Омелян. *ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ*, Львів, 1923.
- Тимкевиз, Павло. *ДЕЩО ПРО КАНАДУ*, „Свобода”, ч. 29, 1898.
- Томашевський, Т. *БІЛЬШЕ СВІТЛА НА ЗАТЕМНЕНУ СПРАВУ*, „Український Піонер”, 1956, ч. 1(5), Едмонтон.
- Федорзакова, Софія. *СПОМИНИ*, про Осипа Олеськова, Календар „Прерія”, Вінніпег, 1928.
- Холмський, Іван. *ІСТОРІЯ УКРАЇНИ*, НТШ, Мюнхен, 1949.
- Чорнейко, Михайло. *ЩОБ НЕ ЗАБУТИ*, Саскатун, 1964.
- Чижевський, Дмитро. *ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ*, Нью-Йорк, УВАН, 1956.
- Чубатий, Микола. *КНЯЖА РУСЬ ТА ВИНИКНЕННЯ ТРЬОХ СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКИХ НАЦІЙ*, Нью-Йорк, 1964.
- Чумер, Василь. *СПОМИНИ ПРО ПЕРЕЖИВАННЯ ПЕРШИХ ПОСЕЛЕНЦІВ В КАНАДІ*, Едмонтон, 1942.
- Шлепаков, А. М. *УКРАЇНСЬКА ТРУДОВА ЕМІГРАЦІЯ В США І КАНАДІ*, Київ, 1960.
- Ясензук, Лев. *ЗА ОКЕАНОМ*, Накладом Т-ва „Рідна Школа”, Львів, 1930.

B I B L I O G R A P H Y

- Bryce, G. THE OLD SETTLERS OF RED RIVER*, Manitoba Historical and Scientific Society, Transaction 19, Season 1885-1886, Winnipeg.
- Campbell, Angelina Hughan. MAN! MAN! JUST LOOK AT THIS LAND*, Ellisboro Old-Timers Association, 1966.
- Dafoe, J. W. CLIFFORD SIFTON IN RELATION TO HIS TIME*, Toronto, 1931.
- Encyclopedia Britannica*, Vol. 1. 163.
- Forum. A UKRAINIAN REVIEW*, Scranton, Pa., Vol. 1, No. 1, Winter, 1967.
- Free Press*. Winnipeg, Oct. 16, 1909.
- Gazeta Katolicka*, Nov. 2, 1909, Winnipeg, Man.
- Gelner, John, and Smerek, John. THE CZECHS AND SLOVAKS IN CANADA*, University of Toronto Press, 1968.
- Haiman, Mieczyslaw, SLADY POLSKIE W AMERYCE*, Dziennik Zjednoczenia, Chicago, 1938.
- Hawkes, John. SASKATCHEWAN AND ITS PEOPLE*, Vol. II, S. J. Clarke Publishing Co., Chicago-Regina, 1924.
- Hedges, J. B. BUILDING THE CANADIAN WEST*, New York, 1939.
- Hunchak, N. J. CANADIANS OF UKRAINIAN ORIGIN*, Ukrainian Canadian Committee, Winnipeg, 1945.
- Kaye, Vladimir, J. EARLY UKRAINIAN SETTLEMENTS IN CANADA 1895-1900*, University of Toronto Press, 1964.
- Kirschbaum, J. M. SLOVAKS IN CANADA*, Canadian Ethnic Press Ass'n. of Ontario, Toronto, 1967.
- Lisianski, Urey. A VOYAGE AROUND THE WORLD IN THE YEARS 1803-1806*, published by J. Booth, London, 1814.
- Lord Selkirk PAPERS*, Vol. XV.
- Luciw, W. AHAPIUS HONCHARENKO*, Slavia Library, Toronto, 1936.
- Lysenko, Vera. MEN IN SHEEPSKIN COATS*, Ryerson Press, Toronto, 1947.
- MacGregor, J. G. VILNI ZEMLI*, McClelland and Stewart Ltd., Toronto, 1969.
- Makowski, William Boleslaus. HISTORY AND INTEGRATION OF POLES IN CANADA*, Publ. by Canadian Polish Congress Niagara Peninsula, 1967.
- Marchbin, Andrew A. EARLY IMMIGRATION FROM HUNGARY TO CANADA*, The Slavonic (and East European) Review, Vol. XIII, London, 1934-1935.

- Mohr, Hilda (Mrs. Albert Mohr, nee Hilda Berg). *JOSEPH-BURG HERITAGE* (1967).
- Moorehouse, Hopkins. *DEEP FURROWS*, George J. McLeod Ltd. Publishers, Toronto and Winnipeg, 1918.
- Morton, A. S. *HISTORY OF PRAIRIE SETTLEMENT*, University of Saskatchewan, 1938.
- Morton, W. L. *MANITOBA: A HISTORY*, University of Toronto Press, Second Edition, 1967.
- Pohorecky, Zenon. *UKRAINIANS IN CANADA IN THE WAR OF 1812 BY ALEXANDER ROYICK*, Forum: A Ukrainian Review, Vol. 1, No. 2, 1967.
- Panchuk, John. *BUKOWINIAN SETTLEMENTS* in Southern Manitoba, Battle Creek, Mich., 1971.
- Reid, Robie L. *WHO WERE THE DE MEURONS?* Article in *The Beaver*, A Magazine of the North, Hudson's Bay Co., Winnipeg, December, 1942.
- Roberts, Charles G. D. *A HISTORY OF CANADA*, G. A. Morang & Co. Ltd., Toronto, 1902.
- Royick, Alexander. *HORETZKY'S CONTRIBUTION TO CANADIAN HISTORY*, Slavs in Canada, Vol. II, 1968, printed by "Homin Ukrainy", Toronto.
- *UKRAINIAN SETTLEMENTS IN ALBERTA*, Can. Slavonic Papers, Vol. X, No. 3, 1968.
- Semyonov, Yuri. *SIBERIA, ITS CONQUEST AND DEVELOPMENT*, International Publishers' Representatives (Canada) Ltd., Montreal, 1963.
- Slavistica*. No. 24, Ukrainian Free Academy of Sciences, Winnipeg, 1955.
- Slavutych, Yar. *CONVERSATIONAL UKRAINIAN, II*, Edmonton-Winnipeg, 1960.
- The Canadian Magazine*, Nov. 8, 1969.
- Turek, Victor. *POLES AMONG THE DE MEURON SOLDIERS*, in papers read before the Historical and Scientific Society of Manitoba, Series III, No. 9, Winnipeg, 1954.
- Ukrainian Canadian Review*, Vol. VII, No. 3-4, 1942, Winnipeg.
- Woodsworth, J. S. *REPORT OF INVESTIGATION* by Bureau of Social Research, Winnipeg, 1917.
- Winnipeg Tribune*, May 27, 1897.
- Young, Charles H. *THE UKRAINIAN CANADIANS*, Thomas Nelson & Sons Ltd, Toronto, 1931.
- Yuzyk, Paul. *THE FIRST UKRAINIANS IN MANITOBA*, Historical and Scientific Society of Manitoba, Series III, No. 8, Winnipeg, 1953.
- *UKRAINIAN CANADIANS: Their Place and Role in Canadian Life*, Toronto, 1967.

ПОКАЗНИК ІМЕН

- Австро - Угорщина, 56, 57
Адамек, Микола, 284
Адамовська, Марія, 253
Айтуна, 188, 189
Алеутські острови, 82, 83, 85, 86
Алтікейн, поселенці, 270
Аляска, 81, 82, 83, 84, 86, 88, 98
Альберта, 80, 92, 171, 172
Альвена, поселенці, 260, 263
Анака, Андрій, 251
— Василь, 251
— Мігай, 251
Анастазієвський, 73
Андрієць, Гаврило, 197
Андрюшин, д-р К., 11
Андрюсівський договір, 48, 49
Андрюхів, Собко, 197
Андрюшко, Ф., 268
Андрющак, Филемон, 270
Антонішин, Андрій, 281, 283
— Михайло, 281
— Іван, 281, 283
Антонюк, Прокіп, 233
Арсенич, Ярослав, 296
Ассинібоя, 171, 179
Ахтимійчук, Антін, 251
Бабич, Никола, 73
— Григорій, 197
Бабійчук, Симон, 246
Бабінський, М., 285
Бабіцький, Юрко, 255
Бабчук, Петро, 268
Бабяк, Михайло, 197
Базаркевич, Йосиф, 268
Базюк, Олекса, 246
Бакош, Никола, 152
Балан, Дмитро, 197
Балковський, Стах, 284
Бальон, Юрко, 266
— Никола, 266

- Михайло, 266
- Андрій, 266
- Бамбух, Андрій, 264
- Бандура, Франко, 251
- Барабаш, Федір, 282, 283
- Баранюк, Ілля, 284
 - Матей, 284
 - Михайло, 284
- Барила, Іван, 284
- Барка, Петро, 105, 116
- Барський, Іван, 151
- Барчевський, Іван, 263
- Бачевич, І., 285
- Бачинський, Микола, 296
 - Роман, 99
 - Юліян, 74, 75
- Башук, Н., 269
- Бащак, Йосиф, 224
- Бевза, Мацько, 281
- Бегар, Гр., 73
- Бедфордвил, поселенці, 188
- Берегулька, Гринько, 277, 281
 - Каська, 277
- Березовський, Василь, 266
 - Кирило, 288
- Берестейська Унія, 32, 33, 34, 35, 36, 40
- Берінг, Вітус, 81, 83
- Бзовий, Осип, 207, 209
- Бицкал, Юрій, 270
- Бицкало, Дмитро, 263
- Бичинський, Зигмонт, 79
- Білаш, Михайло, 270
 - Степан, 270
 - Микола, 270
 - Дмитро, 270
- Білецький, Леонід, 115
 - Казимир, 263
- Білик, Петро, 263
 - Ілько, 268
 - Юрко, 268
- Білінський, Йосиф, 263
 - Еміль, 265

Боберський, Іван, 80, 117, 118, 122, 129, 130, 131, 137
Богай, Гнат, 188
— Микола, 188
Богачик, Михайло, 255
Боголюбський, Андрій, 21
Богонос, Йосиф, 296
Богора, Михайло, 284
Боднарців, Іван, 282
Боднарчук, Андрій, 216, 264
— Лесь, 264
— Федір, 265
— Павло, 267
Бодруг, Іван, 73, 169, 225, 226, 273, 288
Боечко, Василь, 217
Божик, Пантелеймон, 78, 79
Бойко, В., 187
— Михайло, 227
Бойкович, Леон, 184, 185
— Михайло, 185
Бойцун, Василь, 242
— Ілля, 264
Бойчук, Максим, 255
— Яків, 255
Бойтас, Пилип, 197
Боклащук, Іван, 281, 282
Бон Мадон, поселенці, 265, 266
Бонсак, Петро, 284
Борицький, Павло, 269
Борса, Василь, 265
— Іван, 265
Босяк, Іван, 227
— Федько, 227
Боярчук, Григорій, 255
Брайс, Джордж, 102
Брезінський, Антін, 251
Британська Колумбія, 86, 87, 89, 90, 114, 171, 173
Брюховецький, Іван, 48
Бубняк, Осип, 73
Бугера, Григорій, 216
— Дмитро, 216
Будка, еп. Никита, 78
Будник, Юрко, 265

- Буджак, Василь, 264
— Никола, 264
Будзиновський, В., 148, 149
Будзінський, Теодор, 246
Бузяк, Леон, 270
— Микола, 270
— Петро, 270
— Степан, 270
— Ясько, 270
Букатчук, Іван, 273
Букчурак, Ілько, 263
Бунт імігрантів, 259, 260, 261
Бунька, Семен, 263
Бурак, Яким, 186
— Прокіп, 186
Бурхайло, Андрій, 266
— Тодор, 266
Буртник, Федір, 273
Буряник, Василь, 99, 100
— Федір, 273
Буча, І., 197
Ваврик, Іван, 265
— Антін, 265
— Степан, 260
Вакав, поселенці, 266
Валідуда, Ясько, 260
Вархоляк, Олекса, 251
Василик, Іван, 267
Василинчук, Ю., 197
Василинюк, Сильвестер, 273
Василіяни, о. Філяс, 290
— о. Дидик, 290
— о. Стронський, 290
Васильовський, Іван, 103, 104, 105, 116
Васильців, І., 267
Вахна, Теодозій, 73, 216, 217, 219
— Дмитро, 216
Вахняк, Іван, 285
Вацик, Яків, 233
Ващук, Григорій, 265
Вережак, Дмитро, 281
— Іван, 270

Веренька, Никола, 197
Верховний начальник для Канади, 139
Вецал, В., 226
Виговський, Іван, 47
Вижнович, Дмитро, 126, 127, 151
Височинський, Микола, 207
Виспанський, Йосиф, 197
Витків, поселенці, 270
Вишинський, Микола, 263
Вишньовський, Микола, 284
Вівсяник, Матей, 242
— Павло, 242
Вівчар, Іван, 216
— Ярема, 216
Вігорний, А., 89
Візнюк, Григорій, 263
Вільховий, Войтко, 265
Вільчинський, о. Андрій, 73
Вінтоник, Іван, 265
Вовчук, Іван, 238, 239
Возняк, Франко, 197
— Захар, 263
Возьний, Йосиф, 99
Войтович, 269
Войценко, Петро, 73
— Ольга, 107, 108, 115
Войчишин, Андрій, 277
— Ганька, 277
Волоцький, Василь, 284
Волчанський, Андрій, 246
Волчук, Антін, 233
Воробець, Андрій, 265
— Григорій, 265
— Юстин, 269
Воронюк, Іван, 216
Вудкевич, Ксеня, 270
Вудсворт, І. С., 76, 77
Габбард, поселенці, 187
Гавриленко, Іван, 154
Гаврилів, 188
Гаврилюк, Федір, 296
— Марко, 265

- Михайло, 233
- Василь, 209
- Гавриш, Лесь, 263, 268
 - Василь, 267
 - Іван, 268
 - Григорій, 268
- Гаврищак, Андрій, 263
- Гакс, Джон, 247, 248, 249
- Галик, 188
- Галицько - Волинська Держава, 24
- Галюк, Іван, 242
 - Петро, 242
- Галяревич, Петро, 284
- Гальків, Іван, 154, 191
- Гарас, Танас, 251
- Гарах, Гр., 268
- Гарматій, Степан, 148
- Гевак, Степан, 106
- Гірняк, о. М., 149
- Гірчак, Іван, 283
- Гладій, Іван, 263
- Голець, Іван, 283
- Голинський, Федір, 232
- Голінатій, Григорій, 266
- Головацький, Василь, 73
- Головецький, Михайло, 277
- Голюк, Франко, 263
- Голяк, Михайло, 270
- Гомстед, 173, 175
- Гончаренко, Агапій, 83, 84, 85, 86
- Горецький, Карл, Ю., 114, 115
- Горобець, Федір, 207
- Господин, А., 155
- Гошованюк, Іван, 148
- Гнатів, Степан, 282
- Гнатюк, Дора, 246
- Гнідний, Тодор, 266
 - Юрко, 266
- Грабинська, Анна, 152
- Гранківський, Григор, 283
 - Михайло, 283
- Григірчак, Ахтем, 197

- Григор, 197
- Микола, 197
- Григорчук, Никола, 225
- Гриневич, Василь, 265
- Гриник, Михайло, 115
- Гриньків, Василь, 197
 - Роман, 277, 281
- Грицак, Йосиф, 263
- Грубий, Василь, 284
- Гудимка, Іван, 246
- Гузан, Іван, 263
- Гуменний, Василь, 255
- Гуменюк, Т. 99
- Гумінілович, Андрій, 182, 183, 184, 188
 - Михайло, 183, 183, 184
- Гунська Долина, поселенці, 284, 285
- Гунчак, Н. І., 286
- Гунька, Василь, 197
- Гуска, Петро, 224
- Гуцуляк, Михайло, 81, 90
- Гучковський, Яків, 263
- Гущак, Василь, 217
- Габора, Василь, 251
- Гавінчук, Никола, 73
- Гаджоса, Михайло, 224
- Ганчар, Гнат, 260
- Гапко, 226
- Гара, Семен, 246
- Генека, Антін, 226
 - Іван, 226
 - Микола, 226
- Геник, Кирило, 72, 98, 108, 148, 157, 158, 169, 179, 197, 198, 207, 213, 216, 227, 233
 - Яків, 226
 - Дмитро, 232
 - Антін, 226
 - Іван, 226
 - Никола, 226
- Герелюс, Йосиф, 283
 - Максим, 283
 - Степан, 283
- Герилюк, Іван, 224

- Гізенъ, Федір, 255
Говда, Михайло, 73
Голянський, 265
Глова, Гринько, 285
— Яків, 285
Гловацький, Андрій, 209
Глущій, Василь, 197
Глушко, Григорій, 277
— Текля, 277
Граба, Степан, 251
Грамяк, Никола, 268
Гривул, Степан, 246
Гудів, поселенці, 185, 186, 187, 188
Гуджан, Павло, 197
Гурба, Антін, 197
Давидюк, Панько, 186
Давфин, поселенці, 224, 226, 227
Данилейко, Андрій, 216
— Іван, 283
Данилюк, М., 282
— Тетяна, 154
— Антін, 281, 283
Данильчук, Іван, 73, 114
Данчук, Іван, 154, 191, 266
Даць, Матей, 242
ДеВаттевіл, 100
Дейлі Нор'Вестерн, 210
Деляре, о. А., 291, 294
ДеМерон, 100, 101
Денис, Павло, 251
Департамент Внутрішніх Справ, 138, 139, 141, 142, 143,
146, 147, 149, 154, 155, 156, 157, 159, 160
Департамент Домініяльних Земель, 157
Департамент Іміграції, 79, 156, 163, 259
Державний перепис населення, 13, 80
Деркач, Олекса, 188
— Степан, 282, 283
Дзівенька, Йосиф, 154
Дзьобко, Йосафат, 73
Джумага, Захарій, 277, 283
— Анна, 277
Дидик, Кость, 209

- Димяник, Федір, 207
Дирбавка, Петро, 281
— Степан, 268
Дідич, Василь, 268
— Діонізій, 268
Дмитришин, Гнат, 151
Дмитрів, о. Нестор, 72, 98, 109, 118, 169, 170, 179, 193, 194
Дмитрук, Іван, 213, 216, 217, 220, 221, 223, 230, 261,
270, 289
Довгорукий, Юрій, 21
Домбровський, Іван, 189, 193
Дорошенко, Петро, 48
Дорощук, Іларіон, 233
— Яким, 233
— Карло, 233
— Мартин, 233
Дорундяк, Іван, 140, 141, 142, 145, 152, 179, 180, 181,
182, 183, 187
Драган, Степан, 233
— Юрій, 233
Дрібненький, Йосиф, 242
Дрогомирецький, Дмитро, 231, 233, 234
— Григор, 233
— Михайло, 233
— Петро, 232, 233
— Іван, 73, 232, 233, 235
Друль, В., 216
Дуда, Михайло, 227
Думанський, Михайло, 218
— Степан, 243, 246, 257
— Паркеній, 246
— Микола, 246
— Кость, 246
Думка, Федір, 185
— Павло, 148
Дунець, Василь, 282
— Йосиф, 282
Дутчак, Василь, 233
Дяковський, Іван, 105

- Єзуїти, 30, 31
Єлиняк, Василь, 80, 107, 110, 116, 121, 122, 123, 124,
129, 130, 131, 137, 168, 190
— Михайло, 126, 127
Ждан, Степан, 285
— Гринько, 285
— Андрій, 285
— Петро, 285
— Михайло, 285
Жеребецький, Григорій, 268
— Роман, 268
Жеребко, Орест, 73, 76
Жига, Петро, 216
— Аркадій, 216
— Іван, 216
— Михайло, 216
Жилич, Олександр, 73
Жолдак, о. В., 289
Жолінський, Михайло, 265
Жлуктенко, Ю. О., 86, 87
Журавинський, Іван, 263
Жульковський, Н., 263
Загара, Василь, 207, 209
— Михайло, 209
— Яків, 216
— Іван, 216
Загарійчук, К., 202, 203, 204
Заклинський, о. І., 289
Залещук, Михайло, 263
Залізник, Максим, 56
Запорожан, Іван, 216
— Ілля, 216
Зарицький, Павло, 265
Захарій, Василь, 197
Захарко, Максим, 197
— Микола, 197
— Настя, 197
Західняк, Йосиф, 284
Заячковський, Іван, 263
Зіняк, Тит, 122, 126

Зубяк, Пилип, 188
Зформування Альберти і Саскачевану, 172
Зюбрак, Михайло, 296

Іванишин, Василь, 277
— Юрко, 281, 283
Івасюк, Василь, 284
— Петро, 267
— Микита, 281
Ільницький, Михайло, 226
Інсігер, поселенці, 242
Інститут ім. П. Могили, 8, 9, 77, 78
Історія цвинтаря в Овкборн, 279
Ітонія, поселенці, 255

Калишин, Антін, 277
— Анна, 277
“Каменярі”, 9
Канасевич, Антін, 255
Канора, поселенці, 251
Камінський, Сафат, 263
Карасевич, Федір, 282
— Степан, 283
— Юрко, 283
Карасюк, Петро, 265
Карпець, Олександр, 73
Каршук, Іван, 270
Карстенс, Гюго, 142, 143, 145, 209
Каськів, М., 282
— Клим, 282
Катеринич, Василь, 268
— Варвара, 73
Качала, о. Степан, 149
Качупський, Михайло, 197
Квасниця, Іван, 266
Кейко, Іван, 266
Керелок, М., 246
Керик, Лука, 154, 191
Киба, Павло, 251, 252
Києво-Могилянська Академія, 40
Київська Держава, 14 до 26
Кирило-Методіївське Братство, 61
Кирилюк, Василь, 233

- Кирстюк, Йосиф, 246
— Василь, 246
— Дмитро, 246
- Кисілевський, Володимир, 100, 109, 112, 113, 116, 137, 138,
142, 152, 153, 155, 156, 157, 159, 162, 166, 181, 182, 183,
191, 196, 198, 199, 207, 209, 216, 224, 225, 250, 262,
272, 276, 278
- Кількість українців у Канаді, 13
- Кінаш, Петро, 193, 268
— Федір, 193
- Кіндракевич, 188
- Кіндрачук, Степан, 264
— Михайло, 264
— Федір, 264
— Дмитро, 264
— Іван, 264, 270
- Кіршбавм, І. М., 91, 93, 94, 144
- Кіць, Василь, 282
- Кіщанський, Матвій, 99
- Клапатюк, Ю., 197
- Клепак, Кирило, 263
— Іван, 187
- Клим, Іван, 283
- Клокевич, А., 267
- Коберський, Павло, 154
- Ковалів, Михайло, 237
- Ковалок, Ясько, 281
- Коваль, Дмитро, 240
- Ковальський, Іван, 270
— Микола, 270
— Михайло, 270
- Ковальчук, Василь, 270
— Іван, 270
— Симон, 242
- Когут, Н., 207
- Козак, Тома, 263
— Георгій, 246
— Олекса, 267
- Козакевич, Гнат, 188
— Микола, 188
- Козаччина, 37 до 53
- Козловський, Войтко, 270

- Михайло, 270
- Козунь, Максим, 188
- Колінчук, І., 197
- Коліївщина, 56
- Колісник, Семен, 216
- Колтуцький, Іван, 281, 283,
 - Петро, 281, 283
- Коменюк, Никола, 266
- Комітет Асоціації Чужинної Іміграції, 211
- Комітет для допомоги емігрантам, 148, 149
- Комітет Українців Канади, 10
- Коновалик, Петро, 246
 - Федір, 267
- Копитко, 285
- Корин, С. В., 166
- Корінець, Іван, 187
- Королюк, Никола, 111, 112
 - Степан, 112, 113, 127
- Корольов, В., 76
- Коропатницький, Василь, 246
- Корпач, 188
- Корчинський, Евстахій, 187
 - Юліян, 187
 - Іван, 187
 - Йосиф, 251
- Кос, Андрій, 148
- Косак, Федір, 270
- Косован, Андрій, 216
 - Василь, 216
 - Григор, 216
 - Дмитро, 216
 - Іван, 216
 - Іляш, 216
 - Кирило, 216
 - Кость, 216
 - Микола, 216
 - Олекса, 216
 - Петро, 216
 - Аксенія, 216
- Костанчук, Микола, 284
 - Юрко, 284
- Костинюк, Василь, 265

Косторівський, 188
Котелко, Михайло, 264
— Юрко, 264
Котельмах, Петро, 268
— Томаш, 268
Котик, Дмитро, 270
— Петро, 270
— Філько, 277, 281
Котис, Юзько, 281
Котляревський, Іван, 58
Кохан, Т., 219
— Михайло, 266
— Василь, 266
Коцур, 107, 108, 109, 110
Кошовський, Михайло, 227
— Степан, 227
Кошман, Василь, 246
Кравець, Іван, 285
— Михайло, 285
Кравчук, Петро, 86, 133
Крайківський, Григор, 73
Кралюк, Мартин, 104, 105, 116
Кривецький, Іван, 284
Кридор, поселенці, 268, 269
Криж, Василь, 197
Крик, Олекса, 263
Крим, Кирило, 255
Криницький, Антін, 281
Крипякевич, Василь, 251
Крисак, Т., 268
Крисований, Микита, 283
Кропоткін, Петро, 72
Ксьонжик, Василь, 73, 220, 223, 224, 231
Кудрик, о. Василь, 73, 296
Кузенкевич, Данило, 197
Кузик, Семко, 285
— Степан, 285
— Микола, 281, 283
Кузич, Юрко, 232
Кузняк, Ю., 281
Кузяк, Яків, 251
Кулак, Людвиг, 112, 113

- Кулачковський, Іван, 216
Кулик, Дмитро, 265
Куликевич, Григорій, 187
Кульчицький, Лука, 151
— Михайло, 184
— Іван, 184
— Панько, 184
— Гнат, 184
Кумка, Матій, 227
— Степан, 227
Кунь, Іван, 73
Купровський, Василь, 246
Кущий, Іван, 197
Куць, Василь, 283
— Кость, 283
Кучерявий, Микола, 244
Кучинський, О., 209
Кушнерик, Степан, 266
Кушнір, Семен, 188, 251

Лабюк, Андрій, 284
— Матей, 284
Лавришко, Михайло, 148
Лазарович, Іван, 263, 267
— Петро, 267
— Микола, 268
— Василь, 268
— Григорій, 268
— Дмитро, 268
— Олекса, 233
Лазарук, Дамян, 283
Лазорко, Дмитро, 281
— Матей, 268
Лакуста, Ф., 197
— Іван, 154, 191, 193
Ластівка, Йордан, 73
Левицький, Кость, 149
Леськів, Михайло, 227
— Семен, 227
— Филемон, 229
Лесюк, Кароль, 99
Лещини, Михайло, 283

Лисак, Кость, 246
Лисенко, Віра, 110, 111, 120
Лисянський, Юрій, 83, 88, 89
"Літопис Аляска", 81
Лозинський, Тимко, 187
— Іван, 187, 224
Луговий, Василь, 283
— Панько, 281, 283
Лукащук, Юрко, 232
Лупул, Іван, 197
Лущик, Теодор, 269
Луцишин, Никола, 260
Луців, Василь, 83, 85
Луцюк, Ю., 266
Люблинська Унія, 28, 29

Магальяс, Семен, 227
Мадюк, Григорій, 281, 283
Мазепа, Іван, 50, 51, 52, 53, 83
Майданик, Яків, 279
Майданюк, Микола, 277, 283
— Ксеня, 277
Майківський, Петро, 207
— Микола, 207
Маковіцький, І., 197
Маковський, Болеслав, 99, 101
Макогон, Степан, 265
Максимчук, Семен, 216
— Тодор, 216
— Дмитро, 281
Малітчин, Василь, 233
Малкович, Іван, 226
— Дмитро, 226
Мамчур, Пилип, 265
— Іван, 265
— Прокіп, 265
Маник, Яків, 263
Мандзяк, Ф., 187
Мануляк, Микола, 283
Мариво зарази, 274 до 278
Маріян, Василь, 197
Марків, Осип, 149

Марковський, Антін, 267
— Йосиф, 267
Марунчак, Михайло, 74, 96, 103, 108, 109, 119, 126, 129,
130, 224, 230, 277, 278, 280
Марцинів, Теодор, 296
Матвіїв, Іван, 113, 114
Матішин, М., 281
Матковський, Яків, 263
Матлашевський, Михайло, 227
— Петро, 227
Матусhevський, Ясько, 260
Махній, Іван, 216
— Кость, 216
Маціборський, Демко, 154
Мацієвич, С., 87
Маційовський, Петро, 283
— Степан, 283
— Семен, 282
Мацько, І., 197
Мачула, Юрко, 73
Мацак, о. І., 148
Мегас, Осип, 75, 118
МекГрегор, І. Г., 112, 189, 192
МекНат, Томас, 247
МекРірі, В. Ф., 156, 159, 160, 164, 165, 259, 260, 261, 263
Меленка, Ясько, 197
Мельник, Іван, 129, 130, 151
— Микола, 129, 130, 151, 189
— Михайло, 129, 130, 151, 189
— Юрій, 197
— Петро, 151, 189
— Матей, 151, 189
— Федір, 129, 189
Мельничук, Антін, 268
Месенчук, Георгій, 246
Мик, Михайло, 227
Микитюк, Олекса, 266
Миколаїшин, Михайло, 283
Митрополит, Никола, 267
Михайленко, Матій, 268
Михайлишин, М., 282

- Михайлюк, Іван, 233, 264
— Танас, 233
— Юрко, 264
— Дмитро, 264
— Петро, 264
— Лесь, 264
— Андрій, 105, 116
Михалків, Михайло, 263
— Мацько, 260
— Ясько, 260
— Антін, 260
Мишуга, Лука, 84, 133
Мігайчук, Іван, 216
Мільовський, Антін, 226
— Василь, 226
Мінкен, Кость, 246
Мічам, поселенці, 267
Мовфляр, Осип, 152
Могила, Митрополит Петро, 41
Мортон, В. Л., 107
Мортон, А. С., 179, 187, 188, 272
Москалик, Іван, 270
Мрицак, Павло, 197
Музика, Ясько, 185
Муканик, Іван, 209
— Михайло, 209, 268
— Дмитро, 268
— Василь, 263

Навальковський, Кароль, 264
— Яків, 264
Надія, Н., 73
Надуряк, Василь, 251
Назаревич, Іван, 216
Назарук, д-р Осип, 78
Напаснюк, Микита, 270
Народницький рух, 292
Наукове Товариство ім. Т. Шевченка, 74
Начальник домініяльних земель, 157, 163
Негрич, Іван, 73, 169, 207, 208, 225, 226, 288
— Василь, 226
Нелідов, М., 108, 109, 127
Немирський, Кость, 154, 191, 192, 193

- Теодор, 191, 192
- Нижанківський, о. Остап, 155, 156, 157
- Никифору́к, Степан, 268, 270
 - Дмитро, 270
 - Михайло, 270
 - Андрій, 270
 - Павло, 270
 - Микола, 270
- Николаїв, Юсип, 242
 - Іван, 242
- Николайчук, Георгій, 246
- Ничик, Дмитро, 281, 283
- Ніврянський, Озарко, 209
 - Дмитро, 216
 - Яків, 216
- Ніжаловський, Іван, 224
- Німиць, Ілля, 224
- Німчук, Іван, 73
- Новак, Аполінарій, 73
- Новгород Сіверський, 21
- Новосад, Ізидор, 267

- Обух, Іван, 188
- Овкборн, поселенці, 281, 282, 283
- Овсяник, Петро, 284
 - Степан, 216
 - Андрій, 216
 - Михайло, 216
- Огризло, 188
- Ойстрик, Василь, 251
- Окүлевич, Г., 90
- Окүневський, Теофіль, 148
- Олексин, Василь, 266
 - Іван, 266
 - Дмитро, 266
- Оленюк, Роман, 281
 - Григорій, 281
- Олеськів, Володимир, 154, 155, 193
 - Мартин, 263
- Олеськів, д-р Осип, 71, 74, 98, 117, 118, 132, 136, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 147, 148, 151, 155, 156, 157, 158, 165, 166, 168, 169, 170, 179, 180, 181, 189,

- 191, 193, 194, 212, 223, 230
Олійник, Василь, 251
— Дмитро, 251, 253
Онисько, Михайло, 216
— Панько, 197
Онищук, Павло, 73
Організація Українських Націоналістів, 68
Орлик, Пилип, 52
Орліцький, Гаврило, 263
Осадець, Гарасим, 281
Осадців, Гарасим, 283
Освітний рух, 292
Остапович, Василь, 246
— Ілько, 246
— Партеній, 246
Остапчук, Макар, 265
Острозький, Костянтин, 33
Охїтва, Михайло, 251
— Павло, 251
- Павличин, Іван, 238, 240
Павлишин, 188
Павлів, Степан, 187
Павліцький, Йосиф, 224
Павчук, Антін, 283
Пайш, Антін, 126, 127, 128, 150
— Андрій, 151, 189
Пакуляк, Прокіп, 233
Палагнюк, Никола, 73
Паламар, Степан, 255
— Йосиф, 255
Панас, С., 283
Панталюк, 265
Паніщак, Юрко, 122, 128, 151, 184
Панчук, Іван, 217, 219
— Назар, 216
Паскарук, Тимко, 216
— Григорій, 216
Пасовистий, Матей, 284
Парахоняк, Ф., 187
Пархома, 269
Переяславський Договір, 46
Перун, Василь, 207

- Перхалюк, Петро, 224
Перцович, Дмитро, 233
— Петро, 233
— Ілько, 233
Перша група імігрантів, 154
Перша українська церква в Канаді, 218
Перша українська колонія в Канаді, 177
Пилипів, Іван, 80, 107, 110, 111, 113, 116, 120, 123, 124,
125, 126, 128, 130, 131, 134, 137, 151, 168, 189, 190,
192
Пилипів, Ілько, 152, 180, 184, 185, 187, 188
— Федір, 152, 180, 184, 185, 187, 188
— Тимко, 152, 180, 184
— Анна, 152, 180, 184
— Юрко, 180, 181, 187
Пилюк, Степан, 185
Пиндус, Василь, 242
Пирч, Д., 219
Пискливець, Василь, 154, 268
Північно-Західні Території, 146, 171, 195, 231, 249, 250,
258
Пігач, Григорій, 264
Підвербецький, Іван, 268
— Дмитро, 270
Підгірний, Федір, 207
Підлясецький, Микола, 226
Підодворний, Петро, 227
— Василь, 227
Піонерські переживання, 202 до 206, 229, 234, 237, 240,
254, 277, 278
Плезант Говм, поселенці, 232, 233
Побережник, Григорій, 246
Подольський, Іван, 216
— Пилип, 216
— Василь, 216
— Григор, 216
Пожар, Валлей Ривер, 228
Полетика, Петро, 88, 90
Полинський, Петро, 197
Поліщук, Петро, 284
Половий, Дмитро, 246
— Ілько, 246

Поляник, Петро, 197
Польовик, Іван, 197
Порайко, Василь, 232, 233
Потоцький, П., 234
Походзіло, Іван, 270
Престон, В.Т.Р., 156
Пригроцький, Іван, 207
— Михайло, 73, 207
— Григор, 207
— Микола, 207
Прілейт, поселенці, 255
Пробіжанський, Матій, 209
Продан, К., 296
Прокопій, Тома, 263
Прокопчук, Ілаш, 207
"Просвіта", 63, 74, 75, 76, 79, 131, 136, 139, 148
Процінський, Йосиф, 154, 197
— Леон, 154, 197
Процюк, В., 264
Пулишій, Михайло, 129, 130, 151
Пустий, Никола, 263
Пухильський, Йосиф, 227
— Микола, 227
— Іван, 227
— Михайло, 227
— Тома, 227

Равлик, Іван, 263
Равлюк, Юрко, 284
Радиш, Григорій, 246
Радуляк, Іван, 148
Райчиба, Михайло, 255
— Іван, 255
Рапорт кінної поліції, 195, 196
Рачинський, Іван, 263
Революційна Українська Партія, 64
Ребачок, Степан, 284
Редбері, поселенці, 268
Рекрут, Онүфрій, 216
Ржесньовський, Іван, 73
Рибіцький, Петро, 148
Ригорчук, Петро, 263
Рипчинський, Олекса, 263

- Рівняк, Дмитро, 226
Рій, Яків, 99
Робертс, Чарлс, 107
Рога, Іван, 233
Рогодзінський, Степан, 263
Рожанківський, Лонгин, 148
Рожко, Юрко, 151
Роздолька, Франко, 260
Розмір земель, 172
Роїк, Олександр, 6, 92, 100, 104, 105, 106, 109, 112, 115, 116, 130, 153
Рокош, Петро, 154
Романко, Юрій, 264
Романчич, Дмитро, 225, 226, 227, 264
— Йосиф, 226
— Никола, 263
— Василь, 263, 267
— Микола, 232
Романок, Іван, 108, 109, 126, 127, 129
— Василь, 73, 109
— Михайло, 126, 127
— Степан, 269
Рот, Ігнатій, 164
Рошко, Василь, 216
— Микола, 216
Рудик, Теодор, 154, 191
Рудійчук, 266
Рудницький, Ярослав, 107, 108
Рудняк, Франко, 283
Русин, Пилип, 281
Русь, 22
Руська Незалежна Православна Церква, 288, 290
“Руська Правда”, 16
“Руська Трійця”, 62
Рутініян Трейнінг Скул, 293
Руттан, 163

Савка, Антін, 73, 191
— Розалія, 197
Савчук, о. Семен, 185, 296
Савчук, Андрій, 284
— Василь, 284

- Ілля, 284
- Матей, 284
- Сафрон, 284
- Сильвак, 281
- Сагайдачний, Петро Конашевич, 39
- Саганський, Григорій, 269
 - Пилип, 269
 - Павло, 269
- Саламандик, Василь, 207
 - Іван, 207
 - Семен, 207
- Салей, Діонізій, 71
- Самець, Степан, 227
 - Михайло, 227
- Самборський, Інатій, 154
- Самоград, Григорій, 154
- Самойлович, Іван, 49, 50
- Сандик, Микитей, 214
- Сандул, Іван, 209
- Сарчук, Іван, 265
- Саскачеван, 80, 171, 172, 174
- Свербивус, І., 284
- Свистун, Василь, 76, 281, 283
 - Прокіп, 270
 - Сильвестер, 270
- Свирид, Іван, 283
- Свобода, Антін, 197
- Селкирк, Лорд, 101, 102, 103, 104, 116
- Сенетович, Ілько, 193
- Сеньків, Павло, 182, 183
 - Розалія, 182
- Сидорюк, Василь, 266
- Симчич, Василь, 226, 232
 - Григор, 233
 - Іван, 233
 - Петро, 233
 - Михайло, 268
 - Дмитро, 268
 - Гаврило, 226
- Сиротюк, Юрко, 73, 225, 226
 - Іван, 73

- Василь, 73
- Данило, 226
- Ситник, Іван, 224
- Сифтон, Клифорд, 156, 162, 163, 165
- Сідляр, Микола, 283
- Сікорський, Йосиф, 73
- Сіменовський, Іван, 187
- Сіцінський, Адам, 281
- Скавінський, Гресько, 282
- Скінтей, Танас, 197
- Склепович, Теодор, 226
- Сковорода, Григорій, 58
- Скопик, Федір, 265
- Скоробогач, Прокіп, 255
 - Федір, 255
- Скоропадський, Іван, 52
- Слезин, Роман, 251
- Сливка, Іван, 197
- Слижук, Іван, 226
- Слобода, Іван, 284
- Слобідська Україна, 42, 46
- “Слово о полку Ігоря”, 22
- Слюсарчук, Прокіп, 232
- Смарт, Джеймс, 156, 165
- Смеречанський, Яків, 233
 - Антін, 233
- Смильський, Василь, 227
- Смит, Доналд, 163, 165
- Смицнюк, Степан, 188
- Смук, Онуфрій, 207
 - Василь, 216
- Снігур, Іван, 242
- Соборна Українська Держава, 66, 67
- Сокаль, поселенці, 265, 266
- Соколик, І., 209
- Соколовський, Михайло, 209
- Соломон, Йосиф, 217
 - Осип, 216
 - Петро, 216
 - Никола, 216
- Солянич, Дмитро, 73
- Сопотик, Григорій, 267

- Сорока, Іван, 267, 284
Соханюк, Ілля, 197
— Теодор, 197
Сохацький, Ф., 197
— Еміль, 270
Спільчак, Кость, 188
Спірс, С. В., 197, 256, 258, 259, 260, 261, 273, 274, 278, 282
Спринчинатик, Михайло, 242
Стадник, Іван, 282, 283
Стандрик, Василь, 73, 226
Старанчук, Гаврило, 224
Стацюк, 189
Сташин, Максим, 207, 209, 270
— Михайло, 209, 215, 254, 255, 270
Стебельський, Теодор, 281, 283
Стельмахович, 188
Стельмащук, І., 265
Стефаник, Теодор, 73
Стефанович, Кость, 209
— о. Олександр, 149
Стефанюк, Василь, 251
Стефура, Василь, 207
Стецик, Микола, 154
Стецько, Василь, 197
Стечишин, Мирослав, 8, 73, 86, 236, 296
— Михайло, 8, 236
— Юліян, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 77, 78, 295
— Степан, 230
— Савеля, 6, 9
Сторощук, І., 207
Стравонц, Панько, 285
Стратійчук, Федір, 251
— Дмитро, 251
Страшок, Василь, 197
Стрільбицький, Іван, 106
Строчинський, І., 197
Струмбіцький, Петро, 207
Стюартборн, поселенці, 207
Суздаль, 20
Сулятицький, Гаврило, 233
— Михайло, 268
— Василь, 268

- Дмитро, 268
- Никола, 226
- Суль, Іван, 285
 - Дмитро, 285
- Суттер, С. В., 163
- Табака, Томко, 227
 - Блажко, 227
- Таблиця іміграції, 167
- Тавншип, 124, 173, 174
- Талпаш, Іван, 197
- Танаска, Олекса, 263
- Танцовий, Іван, 197
 - Антін, 197
- Танчак, Василь, 216
- Тапшер, Чарлс, 140, 141
- Татари, 26, 37, 38
- Тваринський, І., 263
- Твердохліб, Ясько, 281
- Твердун, П., 282
 - Василь, 283
- Тельман, І., 86, 133
- Темняк, 268
- Теребовля, 220 до 230
- Теребовля, поселенці, 224, 226
- Терновський, Антін, 263
 - Никола, 263
- Теслюк, Антін, 154
 - Степан, 268
- Тимкевич, о. П., 72, 98, 234, 289
- Тимофій, Степан, 242
 - Дмитро, 242
- Тимрик, Іван, 251
- Тичковський, Микола, 126, 127, 128, 151, 189, 193
- Тіодор, поселенці, 242, 246
- Ткачик, Іван, 216
 - Василь, 216
 - Матій, 216
 - Дмитро, 216
- Ткачук, Іван, 197
- Тодорук, Аксентій, 284

- Токарник, Онуфрій, 270
— Матій, 270
— Федір, 270, 281, 283
Токарчук, Кость, 267
Томашевський, Тома, 73, 111, 114, 115
— Іван, 207, 265
Томащук, Юстин, 267
Томин, Василь, 260
Томняк, Петро, 265
Топольницький, Іван, 197
— Никола, 197
— Данило, 277
Трач, Павло, 227
— Яким, 263
— Стах, 277
Тріщук, Федір, 267
— Михайло, 267
Троян, Юрій, 267
Турек, Віктор, 102, 103, 104
Турка, Іван, 285
— Федір, 285
— Данко, 285
Турта, Андрій, 262
— Михайло, 263
Тучак, Михайло, 270
Удод, прот. Григорій, 6, 11
Україна, карта, 15
Україна, огляд історії, 14 до 69
Український Горожанський Комітет, 80, 118
Українські Землі під Литвою, 26
Українські Землі під Польщею, 27
Українські назви шкіл в Една, 199, 200
Український Парляментарний Клуб, 149
Українська Центральна Рада, 65, 66
Український Фестиваль у Давфині, 230
Урбанович, Степан, 226
— Петро, 233
— Василь, 233
— Іван, 233
Фантовський, Іван, 154
Фаріон, Іван, 197

Федорчак, Софія, 150
Федорчук, Пилип, 242
Федусяк, Теодор, 246
Фенвуд, поселенці, 186, 187, 188
Фенюк, Яків, 246
Феняк, Василь, 129, 130, 151, 189, 193
Ферлей, Тарас, 73, 296
Фиш Крік, поселенці, 260, 264
Фіцич, Семен, 226
Фіцик, Семен, 266
Фостій, С., 246
Франко, Іван, 148
Фур, Теодор, 194
Харко, Юрко, 269
— Антін, 269
— Василь, 269
— Іван, 269
— Михайло, 269
— Петро, 269
Химчак, Ясь, 233
— Федір, 233
— Стах, 233
Хохоляк, Іван, 251
Хмельник, Григорій, 270
Хмельницький, Богдан, 42 до 47
— Юрій, 47, 48
Хрептик, Антін, 232
— Ілля, 232
Хрест Свободи, 230
Цибульський, Михайло, 242
Палин, Федір, 270
Цимбалістий, Мілько, 251
Писмиструк, Михайло, 209
— Никола, 216
Цух, Микита, 270
Цюра, Петро, 269
— Демян, 281
Чайковський, Андрій, 148
Чарнецький, Микола, 255
— Дмитро, 255
Чегус, М., 283

- Чепурда, Василь, 263
Червінський, Пантелеймон, 224
Череха, Михайло, 263
Чернецький, Іван, 186
— Володимир, 186
— Людвик, 186
— Сабін, 186
— Анна, 73
— Сава, 73
Чернявський, Дмитро, 266
Чехніта, Антін, 269
Чижик, Никола, 263
Чихрун, Йосиф, 185
Чілько, Дмитро, 197
Чічак, Степан, 128, 151, 189
Чошук, Василь, 266
— Іван, 266
Чорнейко, Михайло, 256
Чорний, Михайло, 227
— Василь, 251
— Степан, 263
Чорнопиский, Микола, 246
Чоропіта, Георгій, 246
Чубей, Семен, 217
Чумер, Василь, 111, 119, 123, 126, 202, 206, 296
Ш
Швалюк, Кіндрат, 281
— Іван, 281
— Михайло, 277
— Текля, 277
Швидкий, Петро, 264
Шевченко, Тарас, 59, 60, 61, 85
Шевчик, Г., 224
Шевчук, Василь, 265
— Роман, 265
Шелеп, Яків, 207
Шеремета, Панько, 265
— Параскевія, 265
Шибінський, Микола, 233
Шимелюк, Кость, 263
Шимко, Павло, 180, 181, 182
Шіго, поселенці, 242, 246

Шкварок, Лазар, 227
— Федір, 227
Шкварчук, Петро, 208
Шлепаков, А. М., 86
Шмир, Василь, 283
Шома, П., 187
Шульц, Едвард, 163, 212
Шуст, Андрій, 283
Шухевич, Микола, 148
Щербанюк, Кость, 263
Щербин, 266
Щітка, 266
Юзик, Павло, 103, 130, 219, 235, 286
Юнг, Чарлс, 79
Юрашик, Іван, 263, 268
Юристий, Степан, 187
Юрійчук, Марія, 204
Юрків, Іван, 197
— Гаврило, 251
Яворський, Іван, 281
Ягольницький, Петро, 251
Якимів, Гілярко, 233
Якиміщак, Яків, 233
Яківчук, Іван, 284
— Юрко, 284
Яник, Семко, 281
— Іван, 281
Янісів, Олекса, 240
Янковський, Андрій, 103, 104, 105, 116
Яремій, Михайло, 216
— Дмитро, 283
— Олекса, 216
— Федір, 216
Яремович, А., 209
— Ясько, 268
Яришевський, Павло, 283
Ярослав Мудрий, 16
Ярослав Осьмомисл, 23
Ясенчук, Лев, 79
Яськів, Василь, 283
Яцентюк, Микола, 224
Яців, Василь, 126, 151

НАЗВИ МІСЦЕВОСТЕЙ УКРАЇНСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ

АЛЬБЕРТА

Беліс, 198

Бівер Гил, 127, 189

Бівер Крік, 145, 189, 190

Бівер Лейк, 198, 199

Бойл, 198

Бон Аккорд, 198

Боян, 199

Брудергайм, 127, 128, 189

Васель, 206

Вегревил, 197, 198, 199

Вермільйон, 198, 199

Ветаскавин, 145, 204

Виллінгдон, 198

Вільна, 198

Вікторія, 191

Ворспайт, 198

Восток, 190, 197, 198, 199

Гвитфорд, 190, 197, 198

Гейрі Гил, 198

Гиліард, 198

Гунька, 199

Делф, 199

Дервент, 199

Дуверней, 199

Едмонтон, 123, 127, 145, 147, 148, 151, 163, 190, 198, 203,
204, 205, 225, 258, 259

Една, 128, 152, 154, 155, 177, 189, 191, 193, 197, 198, 199,
200, 201, 207, 209, 271, 272, 286

Егремонт, 198

Ендрю, 198

Завале, 199

Іннісфрі, 198

Іспас, 199

Калгарі, 145 ✓
Калмар, 192 ✓
Кегвин, 199 ✓
Кейленд, 198 ✓

Лавой, 198 ✓
Лак ла Біш, 198 ✓
Ламонт, 198, 199 ✓
Ледук, 192, 198 ✓
Летбридж, 93, 152 ✓
лойдмінстер, 190 ✓
Лужани, 199 ✓

Менвил, 198 ✓
Мирнам, 199 ✓
Мондер, 198 ✓
Мюсідора, 199 ✓

Новий Київ, 199 ✓

Опал, 198 ✓

Пакан, 190, 201, 202, 205, 206 ✓
Пено, 199 ✓

Реббит Гилс, 189, 192, 194, 197, 198 ✓
Редвей, 198 ✓
Редвотер, 198 ✓
Ренферлі, 198 ✓
Роял Парк, 198 ✓
Русилвія, 199 ✓

Санленд, 199 ✓
Сейнт Павл, 198 ✓
Скаро, 199 ✓
Слава, 199 ✓
Смокі Лейк, 198, 202, 203, 204 ✓
Спедден, 198 ✓
Стар, 128, 190, 197, 198, 199 ✓
Стоні Плейн, 142, 190 ✓

Торгилд, 198 ✓
Торсбі, 192 ✓
Ту Гилс, 198 ✓

Україна, 199 ✓

Федора, 198
Форт Саскачеван, 127, 202

Чимпен, 130, 198

Шандро, 199

Шалька, 199

Шипинці, 199

МАНІТОБА

Арбака, 208, 219

Арборг, 235

Беніто, 230, 256

Берло, 235

Биртдейл, 285

Босежур, 154

Брендон, 185

Брод' Вaley, 237

Брокенгед, 158

Вайта, 219

Вaley Ривер, 228

Венлав, 226

Виста, 285

Вінніпег, 127, 128, 150, 151, 152 до 160, 163, 177, 185, 207,
225, 236, 237, 258, 273, 274, 275

Вінніпегосіс, 228

Гаджсон, 235, 237, 239

Галич, 228, 230, 231

Ганс Вaley, 93, 95, 152

Город, 283, 286

Гардентон, 207, 208, 214, 219

Гарленд, 229

Гімлі, 235, 255

Гленгові, 285, 286

Глен Елмо, 286

Гленелла, 285, 286

Глен Іден, 230

Гленфорс, 285

Грендвю, 230

Давфин, 154, 159, 217, 220, 224, 225, 227, 229, 230, 254

Дак Ривер, 229

Даллас, 235
Діпдейл, 230
Долини, 286
Домініон Ситі, 219, 264
Дрифтінг Ривер, 226, 228
Дуфрост, 219
Елфінстовн, 272, 281, 283, 284
Енгусвил, 283
Еріксон, 284, 285
Етелберт, 228, 229
Збараж, 235
Згода, 219
Зелена, 230
Зоря, 228
Інвуд, 235
Інліс, 284
Калієнто, 208
Келд, 227
Кленвілліям, 284, 285
Комарно, 235
Косів, 227, 231
Ленгард, 284
Мавнтейн Ровд, 93, 284, 286
Малантон, 235
Марко, 283
Мелеб, 235
Мензі, 283, 284, 285
Мерідейл, 230
Міннедоса, 286
Мінітонас, 230
Мірс, 286
Могила, 283
Найдорф, 151, 155, 179, 182
Ніпава, 286
Нюдейл, 286
Овкборн, 271, 272, 273, 284, 285
Озерна, 284, 286
Окно, 235
Ольга, 283, 286

Пайн Ривер, 229
Петлюра, 227, 284
Плезант Говм, 231, 233, 236, 241, 255, 262, 271, 272
Попларфілд, 235, 237, 239
Поступ, 230

Райдінг Мавнтейн, 227, 272
Рембрандт, 235
Ривертон, 235
Ригбі, 224, 230
Роблин, 230
Роза, 219
Рорктон, 228
Росборн, 272, 283, 285
Россел, 285
Рутенія, 283, 286

Сандави, 208
Сарто, 219
Сван Ривер, 230
Сейнт Норберт, 159
Сейнт Ровз, 227
Селкирк, 273
Селкирк, 273
Сенді Лейк, 272, 283
Сенділендс, 219
Силвертон, 285
Силван, 235
Сифтон, 228, 229, 260
Січ, 283, 286
Скайлейк, 235
Скандинавія, 284
Слейтер, 229
Стратклейр, 271, 272, 274, 275, 276, 278, 285, 286
Стовнвол, 231
Споартборн, 127, 157, 207, 208, 212, 213, 215, 216, 217,
218, 219, 220, 254, 255, 262, 264, 271, 272
Теребовля, 217, 224, 225, 227, 228, 230, 231, 272
Толстой, 208
Тюлон, 235, 237, 240, 264

Україна, 228

Фішер Бренч, 235, 237
Форк Ривер, 228
Фрейзервуд, 235
Четфілд, 235, 236, 237, 238
Шелмавіт, 285
Шоал Лейк, 241, 271, 272, 276, 285, 286
Шорнклиф, 235
Шортдейл, 230
Ярослав, 235

САСКАЧЕВАН

Абердін, 269
Айтуна, 188, 189
Албертаві, 255, 267
Алтікейн, 270
Альвена, 260, 262, 263, 269
Амстердам, 252
Арабела, 252
Арран, 252, 256
Ашервил, 252
Бедфордвил, 188, 189
Бон Мадон, 255, 265, 266
Бенк Енд, 189, 257
Бирмінгем, 189
Бівер Гилс, 231, 241, 256
Бюкенан, 252
Вадіна, 252
Вакав, 265
Ватсон, 252
Верегін, 252
Вест Бенд, 257
Виммер, 252
Витков, 270
Вишарт, 257
Вікс, 252
Вонда, 266, 269
Врокстон, 160, 241, 247, 250
Габбард, 187, 188, 189
Гаес, 252, 253

Гейзел Дел, 252
Гефорд, 270, 271
Годсон Бей, 252
Глен Елдер, 252
Гренфел, 123, 177, 185, 186
Гудів, 185, 186, 187, 188, 189
Дак Лейк, 260, 261
Дана, 267, 268, 269
Ленборі, 252
Джесмин, 188, 189
Ендевор, 252
Етелберт, 156
Естергазі, 93, 94, 95, 152
Єлов Крік, 266
Інвермей, 252
Інсінгер, 189, 242, 246, 256, 257
Ітонія, 255
Йорктон, 160, 161, 164, 187, 231, 241, 242, 250, 252, 253,
256, 258, 271, 272
Кадворт, 265
Кайлмор, 252
Калдер, 160, 161, 241, 247, 250, 256
Канора, 242, 252, 253, 255
Карагана, 252
Квил Лейк, 252
Келвінгтон, 252
Келигар, 189
Кемсак, 252
Клейр, 252
Кридор, 255, 267, 268
Кристал Спрінгс, 266
Крукед Лейкс, 179, 241, 242, 250, 252, 254, 256, 257, 266
Лемберг, 186, 188
Линтлов, 252
Лорензо, 267
Мазепа, 242, 250
Марго, 252

МекНат, 250
Мелвил, 151
Мелфорт, 255
Мікадо, 252
Мічам, 267
Молінгар, 267

Норквей, 252
Норт Бетлфорд, 270

Окла, 252

Паркервю, 257
Пеллі, 252, 256
Понас Лейк, 252
Поркюпайн Плейн, 252
Прілейт, 255
Прісвил, 252
Прудгом, 267, 269

Райн, 250
Рама, 252
Реббит Лейк, 270
Редбері, 255, 267, 268, 269, 271
Реджайна, 195, 259, 261
Редісон, 255, 269
Редфілд, 270
Рейно, 266
Рішард, 270
Ровз Валеї, 252
Ростерн, 258, 260, 263, 264, 265, 267

Салтковтс, 161, 164, 231, 241, 247, 248
Саскатун, 231, 258, 259
Сван Плейн, 252
Сейнт Дені, 267
Сейнт Джуліен, 255, 265
Сквейр Гил, 270
Сокаль, 265
Спірс, 270
Стінен, 252
Сторджис, 252
Сторновий, 247, 250

Тайні, 252
Тарнополь, 266, 267
Твей, 266, 267
Тедмор, 252
Тіодор, 241, 242, 246, 256, 257

Фезант Форкс, 151, 152, 177, 178, 179, 181, 183, 184, 186,
188, 189, 199, 207, 271, 272
Фенвуд, 186, 187, 188, 189
Фиш Крік, 231, 257, 258, 259, 260, 263, 265, 266, 268, 269,
274, 272
Фовм Лейк, 257
Фостон, 252
Шіро, 189, 242, 256, 257

З М І С Т

Передмова	5
Юліян В. Стечишин (біографічна довідка) — прот. Гр. Удод	7

І. ПЕРЕДІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ В КАНАДІ

Кількість українців у Канаді	13
Огляд історії українського народу	14
Київська держава — Русь	14
Занепад Русі	18
Початки московського народу	20
Продовження традицій "Київської Русі" на Волині та в Галичині і напад татар	22
Характеристика і значення Галицько-Волинської Держави	24
Українські землі під Польщею і Литвою	26
Українські землі під Польщею	27
Українська Козацька Держава	37
Велика Руїна	47
Доба гетьмана Мазепи	50
Ліквідація Гетьманщини	53
Доля Правобережної України	55
Українське Національне Відродження	58
Західно-Українські землі	62
Незалежна Українська Держава	65

Історіографія.

Стан українців у Канаді перед статтею Боберського 1937 року	70
Українці в Канаді перед 1891 роком	80
Українці на західнім побережжі Канади	81
Українці могли прибути до Канади перед 1891 р. почерез З'єднані Стейти Америки	91
Українці могли прибути до Канади перед 1891 роком разом з поляками	98
Чи не приїхали які українці до Канади перед 1891 р. з менонітами чи німцями з Галичини і Басарабії?	107
Згадки про інших українців, які мали б приїхати до Канади перед 1891 роком	111

II. ПОЧАТКИ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ В КАНАДІ

Пилипів і Єлиняк відкривають двері до Канади	
Професор Іван Боберський відкриває в Канаді "перших з перших"	117
Пилипів і Єлиняк у Канаді 1891 року	119
Поворот Пилипова дає початок груповій еміграції до Канади, а йому самому арешт	124
Виїзд першої групи до Канади 1892 р.	126
Пилипів з родиною в Канаді 1893 р.	128

Товариство "Просвіта", д-р Осип Олеськів і іміграція українців до Канади

Причини до еміграції	131
Еміграція викликає в краю затривоження	135
Олеськів і "Просвіта" спрямовують емігрантів до Канади	136
Українські делегати виїжджають до Канади	140
Олеськів з Дорундяком оглядають Західну Канаду	142
Поворот делегатів до краю	146

Наслідки подорожі Олеськова

Зформування комітету для допомоги емігрантам	148
Олеськові брошури "О еміграції" і "Rolnictwo za oseanem..."	150
Перша група Олеськових емігрантів у Канаді	153
Дальша опіка Олеськова над канадськими галицькими емігрантами	155
Клопоти з невплянованою іміграцією	159

Українці здобувають ім'я добрих поселенців

Початкові неприхильні враження про українців (галичан і буковинців) повертаються в сторону прихильності	161
Олеськів здобуває довір'я канадського уряду	165
Українська еміграція до Канади зростає, а роля Олеськова маліє	166

III. РОЗМІЩЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ В КАНАДІ

Адміністративний поділ західних територій,
зформування західних провінцій Канади і спосіб
розміру (парцеляції) в Західній Канаді.

Адміністративний поділ Північно-Західних Територій	171
Зформування провінцій Альберта і Саскачеван	172
Розмір (Survey) земель у Північно-Західних Територіях	172

Перша українська колонія — Фезант Форкс

Де вона і як започаткувалася?	177
Перші згадки про українську колонію Фезант Форкс	179
Кисілевський розв'язує цю загадку	181
Колонія Фезант Форкс таки відіграла свою роллю	184
Лемберг — новий центр колонії Фезант Форкс	186
Українська колонія Фезант Форкс пересунулася і розвинулася на шляху залізниці	188

Колонії Една і Реббит Гилс

Як, де і коли постала українська колонія Една	189
Колонія Една швидко розростається	191
Клопоти з поселенцями, які приїхали до Канади незалежно від Олеськова	194
Біднота поселенців і далечинь від залізниці не стримують розросту колонії	197
Деякі спогади з колонії Едни	201
Спомин Костя Загарійчука зі Смокі Лейк, Альберта	202

Стьюартбори і українські колонії в Південній Манітобі

Перша українська колонія в Манітобі	207
Упередження до українських поселенців	210
Відвідини о. Нестора Дмитрова	213
Трагічні події двох убивств	217
Початки суспільного й церковного життя	217
	347

Українські колонії в околиці Давфин

Теребовля — перша українська оселя у Давфинщині	220
Осело відвідує о. Нестор Дмитрів	220
Провідник оселі	223
Наплив українських імігрантів	225
Пожар великих розмірів	228
Пам'ятковий Хрест Свободи	230

Плезент Говм — українські колонії в міжозерній полосі

Зростає оселя за оселею	233
Труднощі з багnistим і лісистим ґрунтом	236
Піонерські переживання	237
Сильні духом	240

Українські колонії коло Йоркtonу

Три колонії в Йорктонщині	241
Інсінгер, Тіодор, Шіго	242
Салтковтс - Калдер, Врокстон, Сторновой	247
Крукед Лейкс - Мазена, Канора й околиця	250

Українські колонії в околиці Фиш Крік

Оселя Фиш Крік започаткована проти волі поселенців	257
Поселенці знову відмовляються поселюватися	260
Оселя зростає числом родин і поширюється	262
Започатковують нові колонії — Сокаль, Вакав, Бон Мадон та інші	265
Колонії "за духоборами" — Кридор, Редбері, Гефорд, Витків	267
Нова залізниця з Давфину до Едмонтону допомогла ростові колоній	269

Стратклеір — Шол Лейк — Овкбурн

Остання українська масова колонія	271
Многонадійний виїзд до колонії обертається в трагедію	273
Історія цвинтаря	279
Прикрі переживання не заломили поселенців	280
Розріст колонії	283

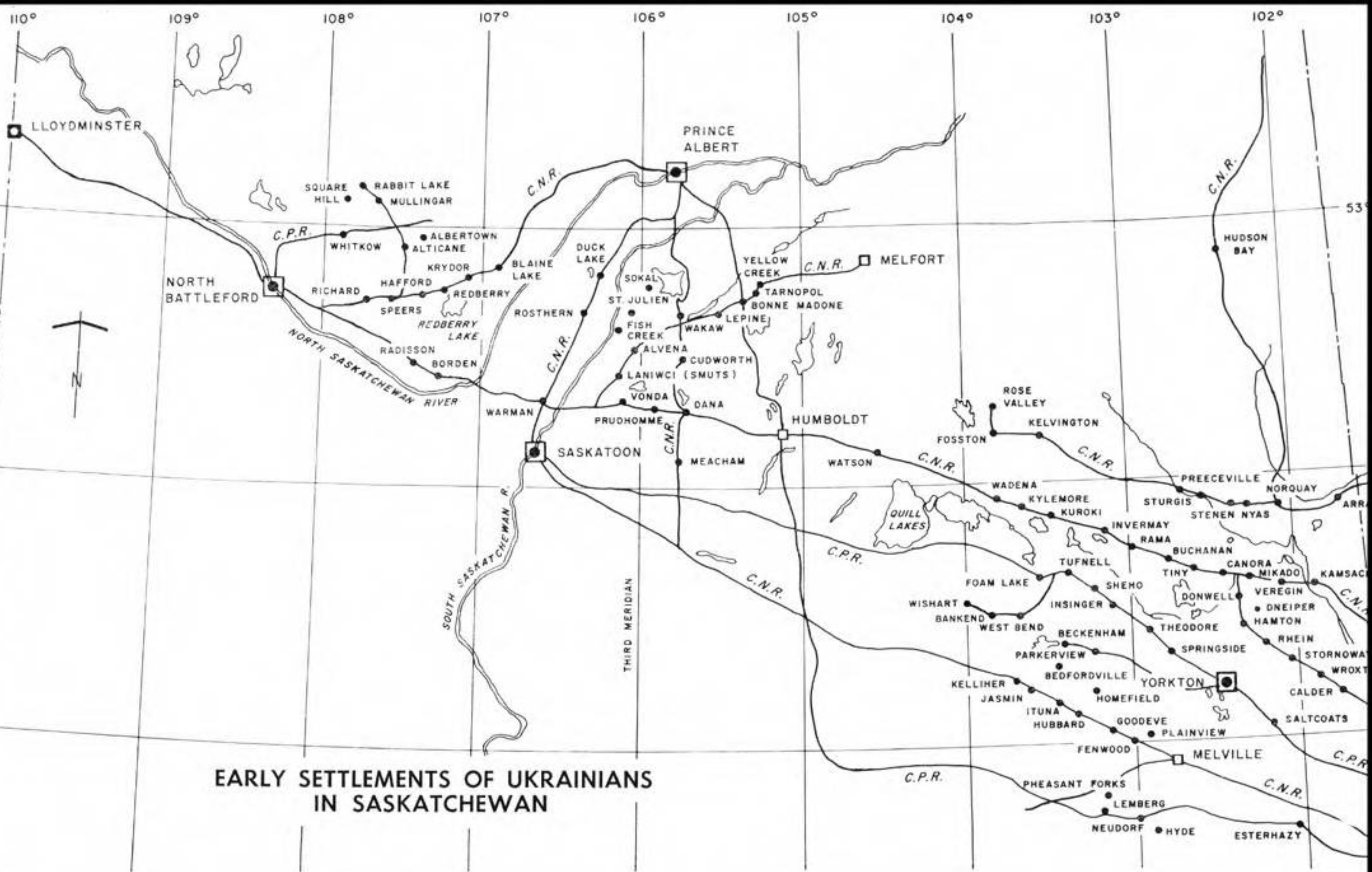
IV. ПЕРШІ КРОКИ НА СУСПІЛЬНО-ГРОМАДСЬКОМУ ПОЛІ

Соціяльний склад української еміграції	287
Церковні справи в початках першої еміграції	288
Освітний рух	292
Заснування "Українського Голосу"	296
Бібліографія	299
Bibliography	303
Показник імен	305
Назви місцевостей українських поселень	336

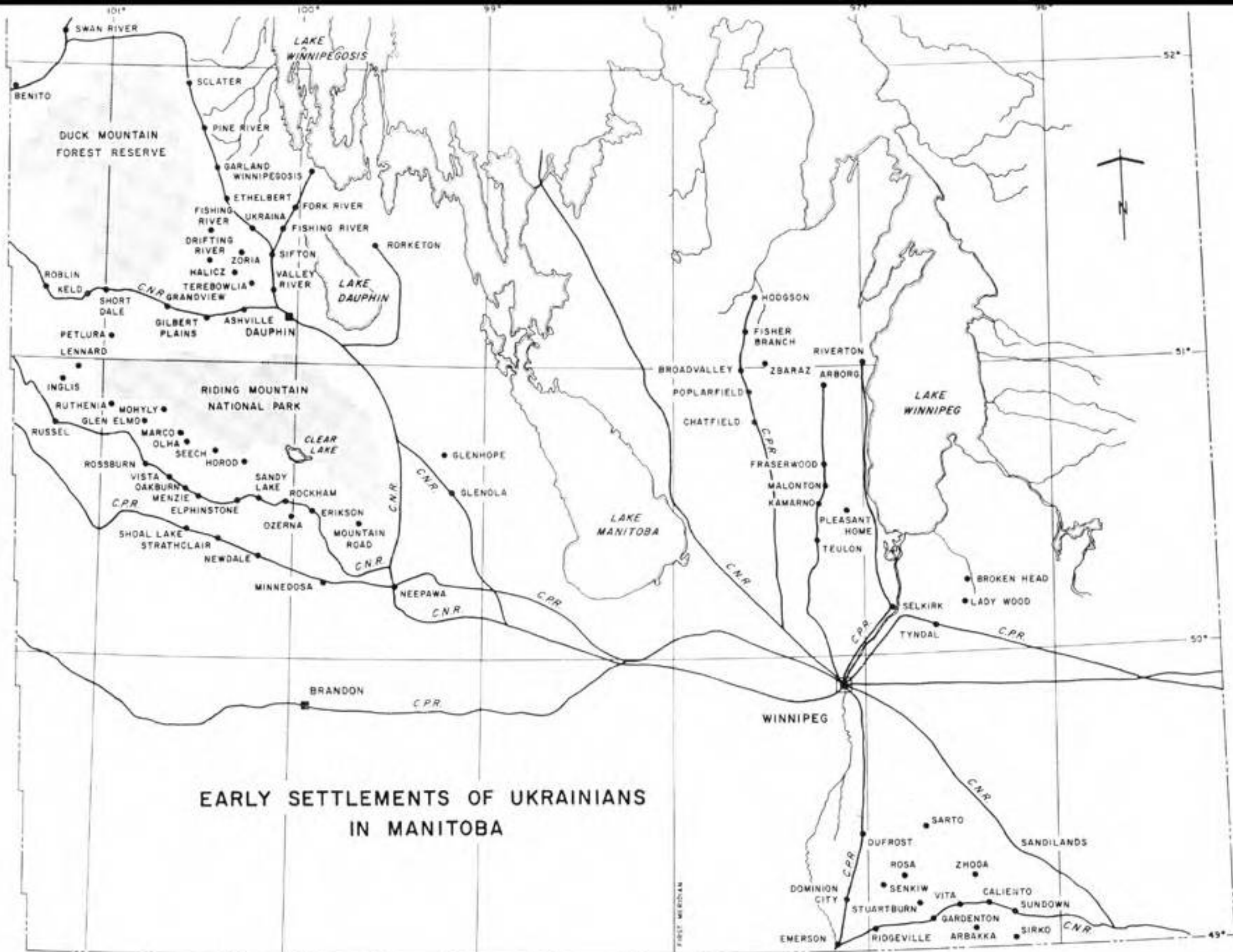
СПИСОК ІЛЮСТРАЦІЙ

Юліян Стечишин	7
Карта України	15
о. Агапій Гончаренко	84
Пам'ятник піонерам в Естергазі	94
Пам'ятник піонерам в Естергазі	96
Іван Пилипів	117
Василь Єлиняк	121
Д-р Осип Олеськів	132
Сер Ч. Тапер	141
Г. Е. Карстенс	143
Кирило Генік	158
Сер К. Сифтон	162
о. Нестор Дмитрів	169
A Township Survey	173
The Homestead Receipt	176
Теодор Немирський	192
Колиба перших поселенців (бурдей)	195
Піонерська хата	200
Праця на полі в піонерських часах	205
Петро Шкварчук з Гардентон, Ман.	208
Жорна	211
Сандик Микитей з Гардентон, Ман.	214
Перша українська церква в Канаді — українська православна церква св. Михаїла (Онутська) в Гардентон, Ман.	218
Ступа	222
Жниварка	228
Поселенці з Галичини, з родини Буряників	232
Вісник	235
Брати Стечишини, Михайло (зліва) і Мирослав, 1906 р.	236
Галицькі поселенці з Сокальщини і Городенщини. Трохим Вавринюк з дружиною з Сокальщини і Матей Лазорко з дружиною з Городенщини. Криддор - Борден	242
Родина Ст. Думанського в Шіго	243
Хата з 1910 р. родини М. Кучерявого в околиці Шіго, Саск.	244

Група людей коло церкви в Шіго	245
Типова школа	246
Андрій Волчанський та його дружина Євдокія	246
Піонерська хата	251
Габки	253
Іміграційний Дім у Ростерн, Саск.	259
Хата і господарські будинки	262
Школа Коломия	264
Українська греко - православна церква в Мічам, Саск.	266
Учителі - піонери з Канорщини	291
Учителі - піонери з Йорктонщини	293
Юліян Стечишин, 1910 р.	295

**EARLY SETTLEMENTS OF UKRAINIANS
IN SASKATCHEWAN**

**EARLY SETTLEMENTS OF UKRAINIANS
IN MANITOBA**

Date Due

DUE RUTH	OCT 06 '79	DATE DUE	NOV 26 '91
	NOV 03 RETURN		NOV 20 RETURN
DUE RUTH	APR 02 '82	NOV 17 '92	NOV 17 '92
APR 2 RETURN		NOV 16 RETURN	
	NOV 07 1984	APR 30 1993	
DUE RUTH	NOV 07 1984	NOV 17 RETURN	
		DUE SEP 13 '95	
DUE RUTH	JAN 27 '87		
		JAN 26 RETURN	
DUE RUTH	APR 30 1989	SEP 21 '94	
		Due Ruth JAN 15 '96	
		DUE MAY 15 '96 R	
	APR 30 1989	RETURN NOV 24 '91	
		MAY 10 RETURN	
DUE RUTH	JUN 26 1989	JAN 14 '98	
		JUN 22 RETURN	
DUE RUTH	SEP 20 1989		
		SEP 13 RETURN	

FC 106 U5 S82 1975
STECHYSHYN IULIAN
ISTORIA POSELENNIA UKRAINTSIV
U KANADI
39261526 HSS

000003807492

FC 106 U5 S82 1975
Stechishin, J. W., 1895-1971.
Istoriia poseleennia
ukraïntsiu u Kanadi.
0165020M MAIN

Ю. Стечинин – ІСТОРІЯ ПОСЕЛЕННЯ УКРАЇНЦІВ У НА

FC

106

U5

S82

1975